ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 564

ERZURUMLU

DARÎR

KISSA-İ YÛSUF

YÛSUF U ZÜLEYHÂ

Dr. LEYLÂ KARAHAN

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL ve TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 597

ERZURUMLU DARÎR

KISSA-İ YÛSUF

(YÛSUF U ZÜLEYHÂ)

İNCELEME – METİN – DİZİN

Dr. Leylâ KARAHAN

İnceleyenler : Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ
Prof. Dr. Kemal ERASLAN

Birinci Baskı: 1994

ISBN: 975 - 16 - 0597 - 0

Dizgi-Baskı : Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cad. No: 74 İskitler 06060 ANKARA
Tel: 341 40 75 (4 Hat) • Faks: 341 98 98

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI

14. asırda yazılmış Anadolu'nun değişik sâhalarına ait metinlerin tesbiti, henüz kuruluş devresini yaşayan Eski Anadolu Türkçesi yazı dilinin, çeşitli ağız ve şivelerle olan münasebetini ortaya koyacak ve sebebi bilinmeyen bir çok fonetik hadisenin aydınlanmasına yardımcı olacaktır.

Bu asrın ikinci yarısında yazılmış olan Darîr'in Kıssa-i Yûsuf mesnevisi, bu bakımdan büyük bir önem arz eder. Eser üzerinde, bugüne kadar, neşredilmemiş bir kaç lisans tezinden başka, dil ve edebiyat araştırması yapılmamıştır.[1] Bunlar içinde Gülçin Kocaengin'in 1954'te yaptığı ve Türkiyat Enstitüsü T.440'ta kayıtlı bulunan lisans tezi, Üniversite nüshası ile husûsi ellerde olduğu söylenen ikinci bir nüsha arasında yapılan bazı karşılaştırmaları ihtiva etmesi bakımından, dikkate değer bir çalışmadır.

Eserin, incelememize esas olan yegâne nüshası, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY.311'de kayıtlıdır. Bu nüshaya bağlı olarak yaptığımız çalışma, giriş, inceleme, metin, dizin ve sonuç bölümlerinden meydana gelmektedir.

Çalışmalarımız sırasında karşılaştığımız en önemli problem, edisyon kritiğe elverişli ikinci bir nüshanın yokluğu olmuştur. Buna rağmen, istinsah hatalarının bir kısmını yukarıda bahsettiğimiz lisans tezindeki karşılaştırmalardan faydalanarak düzelttik. Eserin Millî Kütüphânedeki bir Süle Fakih yazması içine karışmış yaklaşık 400 beyitlik bir bölümü de, bazı hataların düzeltilmesinde bize ışık tuttu.[2] Çok bâriz hataları ise metin içinde düzelterek dipnotlarda gerekli açıklamayı yaptık. Müstensih tarafından unutulmuş olabileceğini zannettiğimiz şekillerin ise en uygununu, parantez içinde metne ekledik. Vezin bozukluklarına dipnotlarda işaret ettik. Metin tesbiti sırasında, yazıda gösterilen ünlüleri, devrin fonetik karakterine aykırı dahi olsa, aynen aktardık. Gösterilmeyen ünlülerin tesbitinde ise Eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine göre hareket ettik. Metin içinde kullandığımız işaretlerde, Türk İlmî Transkripsiyon Sistemini esas aldık.

Dizin bölümünde, Farsça başlıkların dışında, metinde karşılaştığımız bütün kelimeleri, çekimli şekilleri ile birlikte gösterdik. İnceleme bölümünde ise, eseri, imlâ özellikleri, ses, şekil ve cümle yapısı bakımından inceledik. Çalışmamızın ilk bölümünü teşkil eden Giriş'te, 15. asır başlarına kadar Arap, İran ve Türk edebiyatlarında yazılmış Yûsuf ve Züleyhâ hikâyelerinden, Erzurumlu Darîr'in hayatı, edebî şahsiyeti ve eserlerinden bahsettik. Ayrıca Kıssa-i Yûsuf'un muhtevası, şekil ve dil özellikleri, nüsha tavsifi ve hikâyenin konusu üzerinde durduk.

Hocam Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun'un teşvikleriyle başladığım bu çalışmayı, yine onun ilgi ve yardımlarıyla sürdürdüm. Tez konusunun seçiminde, hocam Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın değerli tavsiyelerinden faydalandım. Ayrıca çalışmamın çeşitli safhalarında hocam Doç. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun ve arkadaşlarım L. Nihal Yazar ve Yrd. Doç. Dr. Kâmil Akarsu'nun yardımlarını gördüm. Hepsine teşekkür borçluyum.

Leylâ Karahan

---

(1) G. Kocaengin, **Zarîr ve Yûsuf ile Züleyhâ Mesnevisi,** Türkiyat Ens. T.440, İst. 1954.
N. Özyiğit, **Erzurumlu Darîr'in Kıssa-i Yûsuf Mesnevisi,** Türkiyat Ens. T. 592, İst. 1962-63.S. Dinar, **Zarîr'in Yûsuf ve Zelîhasının Gramer Husûsiyetleri,** Türkiyat Ens. T. 341, İst. 1949-50.
1985 yılında tamamladığımız bu doktora tezinden altı yıl sonra, 1991 yılında Âzerbaycan'da,da bu eser üzerinde bir çalışma neşredilmiştir. Eserin künyesi bibliyografyaya eklenmiştir.

(2) Bu düzeltmeler sırasında, ÜN, GN, MN kısaltmaları kullanılmıştır. ÜN (Üniversite Nüshası), GN (Gülçin Kocaengin Nüshası), MN (Millî Kütüphâne Nüshası)

KISALTMALAR

ÜN : Üniversite Nüshası
GN : Gülçin Kocaengin Nüshası
MN : Millî Kütüphâne Nüshası
TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDED : Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
TDK : Türk Dil Kurumu
İA : İslâm Ansiklopedisi
TY : Türkçe Yazmalar
A. : Arapça
F. : Farsça
A.F. : Arapça-Farsça
A.T. : Arapça-Türkçe
T.F. : Türkçe-Farsça
F.A. : Farsça-Arapça
F.T. : Farsça-Türkçe
a.g.e. : adı geçen eser
a.g.mak. : adı geçen makale
a.g.yazma: adı geçen yazma
krş. : karşılaştırınız
bkz. : bakınız
ktp. : kütüphâne
vr. : varak
nr. : numara

GİRİŞ

Türk edebiyatının çok sevilen ve bundan dolayı birçok manzum ve mensur esere konu olmuş hikâyelerinden biri, Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesidir. Bu rağbetin en önemli sebebi, konunun dinî bir kaynağa dayanmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de "ahsenü'l-kasas" olarak vasıflandırılan bu hikâye(1), asırlarca, müslüman Türk yazarlar tarafından dinî bir şevkle işlenmiş, böylece biri diğerine benzemeyen pek değerli eserler ortaya çıkmıştır.

Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesi, İran ve Arap edebiyatlarıyla, Batı edebiyatında da büyük rağbet görmüştür. Renan'ın bu hikâye için söylediği "değil sadece en eski, belki bu ana kadar hiç eskimemiş roman" sözleri, hikâyenin Batı edebiyatındaki yerini göstermesi bakımından önem taşır(2). Batı edebiyatında çeşitli dillerde işlenen bu hikâye, güzel sanatların diğer kollarına da tesir etmiş, hikâyenin çeşitli motifleriyle, resim, heykel ve operalar vücûda getirilmiştir(3).

Bu konu, Batı edebiyatında, hikâyenin en eski kaynağı olan Tevrat esas alınarak; Türk, İran ve Arap edebiyatlarında ise tefsir, hadîs ve İslâm tarihlerinden faydalanılarak işlenmiştir(4).

I. 15. ASRA KADAR ARAP, İRAN ve TÜRK EDEBİYATLARINDA YAZILMIŞ YÛSUF ve ZÜLEYHÂ HİKÂYELERİ

A. Arap Edebiyatında

Bu konu, Arap edebiyatında daha ziyâde mensur olarak işlenmiş ve bu mensur eserlerin içine bazen küçük manzûmeler serpiştirilmiştir.

Hikâyenin Arap edebiyatındaki ilk örneği, Gazâlî'nin (ölm. M. 1111) Bahrü'l-Mahabbâ" adlı eseridir. British Museum'da bir nüshası bulunan eser, 1894'de Bombay'da, 1900'de Delhi'de basılmıştır(5).

İkinci eser, İbnü'l-Cevzî Abdu'r-rahman b. Ali b. Muhammed Ebû'l-Ferec Cemâlü'd-dîn'in (M.1116-1200) Zehrü'l-Anik fî Kıssa-i Yûsuf-ı sıddîk başlıklı Yûsuf sûresi tefsiridir(6).

M.1284 yılında, Ebû Hafs Sirâcu'd-dîn b. Ömer b. İbrahim el-Ensârî el-Avsî el-Mâlikî el-Müzekkir tarafından yazılan diğer bir hikâye ise Zehrü'l-Kimâm fî Kıssa-i Yûsuf Aleyhi's-selâm adını taşımaktadır(7). Süleymâniye Kütüphânesinde çeşitli nüshaları bulunan eserin, Türkçeye de tercümesi yapılmıştır(8).

---

(1) **Kur'ân-ı Kerîm,** 12/3. Bu sûre, 111 âyet olup, Mekke-i Mükerreme'de nâzil olmuştur.

(2) İ. Hikmet Ertaylan, Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ", **TDED**, İst. 1948, s. 211.

(3) H. Dolu, **Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları** s. 89-93.

(4) Vak'aların sıralanışı, kaynakların hepsinde aynı olmakla beraber, Tevrat'ta teferruat fazladır. Meselâ, Tevrat'ta, Yûsuf'un meşhur on bir yıldız, güneş ve ay rüyasından önce anlatılan rüya, Kur'ân-ı Kerîm'de yoktur. Bkz. **Kitâb-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit**, s. 37.

(5) H. Dolu, a.g.e. s. 97.

(6) a.g.e., s. 98.

(7) a.g.e., s. 98.

(8) Bu eser, Koca Nişancı adıyla tanınan Tosyalı Celâl-zâde Nişanî Mustafa Çelebi tarafından 1560 yılında Cevâhirü'l-Ahbâr fî Hasâ'ili'l-Ahyâr adıyla Türkçeye çevrilmiş ve II. Selim'e takdim edilmiştir. Bkz. Ahmet Suphi Furat, Yûsuf mad. **İA.**, s. 443.

Tâcu'd-dîn Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed Yezîd el-Tûsi'nin Câmi'-i Letâifü'l-Besâtîn adlı eserini ise Muhammed b. Muhammed Altıparmak Türkçeye tercüme etmiştir. Bu eserin, İstanbul kütüphânelerinde nüshaları bulunmaktadır(9).

Molla Mu'înî-i Cuveynî'nin Ahsenü'l-Kasas'ı ile, Alâu'd-dîn Alî b. Muhammed b. İbrâhim b. Hazinü'ş-şihî el-Bağdâdî'nin (ölm. M. 1340) tek nüshası Kâhire Hidiv Kütüphânesinde bulunan Tefsir-i Sûre-i Yûsuf adlı eseri, 15. asra kadar Arap edebiyatında yazılan son Yûsuf ve Züleyhâ hikâyeleridir(10).

B. İran Edebiyatında

Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesinin, İran edebiyatında, manzum ve mensur olarak yazılmış pek çok örneği vardır.

Bu konuyu işleyen ilk mesneviler, Ebû'l-Müeyyed Belhî ve Bahtiyâr Ahvâzî'ye ait olup, her iki mesnevi de kayıptır(11).

Firdevsî-i Tûsî'ye ait olduğu ileri sürülen mesnevi ise, İran edebiyatında, Câmi'nin eserinden önce yazılan Yûsuf ve Züleyhâ hikâyelerinin en meşhurudur. Irak'ta M. 995/996'da yazılan bu eser üzerindeki son tetkikler, eserin müellifi konusunda bir takım tereddütler getirmiştir. Ethe'ye göre başka hiçbir İran şairinin kullanmadığı mütekârib vezninin kullanılışı, eserin Firdevsî'ye ait olduğunu göstermektedir(12). Ritter'e göre de "eğer bu eser Firdevsî'nin ise, Firdevsî'nin birbirinden çok farklı iki üslûbu vardır veya şairinin, mesnevinin Firdevsî'ye isnad edilmesi için bir sahtekârlık yapmış olduğunu kabul etmek lâzımdır"(13).

Sultan Sencer devri şairlerinden Şihâbu'd-dîn Âmâk Buhârî ile Heratlı Rüknü'd-dîn Mes'ûd b. Muhammed İmam-zâde'nin M. 1223-1227 yılları arasında yazdığı Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesi, konunun manzum olarak işlenmiş diğer örnekleridir (14).

İran edebiyatında, mensur ilk Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesi, Hoca Ebû İsmâ'il Abdu'l-lâh b. Ebî Mansûr Muhammed el-Ensârî Heratî'nin (1006-1088) Enîsü'l-Mürîdîn ve Şemsü'l-Mecâlis adlı eseridir. Eserin India Office, 1458 numarada kayıtlı bir nüshası bulunmaktadır.(15). Bazı araştırıcılara göre, Türk edebiyatında bu konuyu işleyen müellifler, Heratlı Ensârî'nin bu eserinden faydalanmıştır(16).

Ebû Nasr Ahmed b. Ahmed b. Nasr el-Buhârî'nin Enîsü'l-Mürîdîn ve Ravzatü'l-Muhibbîn adını taşıyan 40 meclislik eseri ile Mahmûd b. Muhammed b. İbrâhim ve Mu'înü'd-dîn Muhammed Emîn b. Şerefü'd-dîn Hacı Muhammed el-Ferâhî tarafın-

---

(9) H. Dolu, **Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları** s. 100.

(10) a.g.e., s. 100.

(11) a.g.e., s. 111-112.

(12) a.g.e., s. 120.

(13) H. Ritter, Firdevsî mad. **İA**, s. 644-645. Bu konudaki çeşitli görüşler için bkz. Abdurresul Tahbazzade Hayyampur, **Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevileri**, s. 20-58.

(14) H. Dolu, **Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları**, s. 125.

(15) a.g.e., s. 165.

(16). Bkz. Ferhad Zeynalof, "Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u", s. 43.

dan yazılan Yûsuf sûresi tefsirleri; İran edebiyatında 15. asırdan önce yazılan mensur Yûsuf ve Züleyhâ hikâyeleridir(17).

C. Türk Edebiyatında

Türkiye ve yabancı ülkelerdeki kütüphâne ve koleksiyonlarda, müellifi bilinen ve müellifi meçhul, çok sayıda Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesi mevcuttur. Bunlar içinde 13. ve 14. asra ait olup, müellifi bilinenler şunlardır:

1. Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u

Türk edebiyatında bu konuyu işleyen ilk eserdir. Müellifi hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmayan bu eser, M. 1233'te yazılmıştır(18). Tercüme olmadığı gibi, şekil özellikleri bakımından da tamamen millî bir karakter taşır. Eser dörtlükler hâlinde yazılmış ve 12'li hece vezni kullanılmıştır. Müellif eserini yazarken, Kur'ân-ı Kerîm'den hareket etmiş, hadiseleri sade bir şekilde anlatmıştır. Eser, Doğu ve Batı Türkçesi özelliklerini aksettiren karışık dilli bir eser manzarası göstermektedir(19). Dresden, Berlin, Edinburg, Leningrad ve diğer Sovyet kütüphânelerinde birçok yazma nüshası vardır. Bu nüshalara dayanılarak, eserin Kazan'da çeşitli baskıları yapılmıştır. Houtsma tarafından neşredilen bu eserin dili üzerinde Brockelmann'ın bir çalışması bulunmaktadır(20).

2. Haliloğlu Ali'nin eseri

Bu eser, Kırımlı Mahmûd adındaki bir şair tarafından "deşt", yani Kırım diliyle yazılan Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesinin "Türkî dil"e tercümesidir. Sâhasında hayli şöhret bulduğu anlaşılan bu eserin, Oğuz Türkleri arasında da okunmasını isteyen Haliloğlu Ali, eseri Anadolu Türkçesine aktarmıştır. Eserde geçen;

ol haliloglı ali

yidi dîvândur eli

ol düzdi türkî dili

deşt dilinden dönderü

mısraları, bu hususu açıkça göstermektedir. Eserin telif tarihi ve sâhası tam olarak bilinmemekle beraber, Raif Yelkenci'de bulunan ve istinsah tarihi -hata yoksa- M. 1235 olan nüshadan, eserin 13. asra ait olduğu anlaşılmaktadır(21).

Eser, 7'li hece vezniyle ve dörtlükler hâlinde yazılmıştır. Bu özellikleriyle, Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'una benzer. Gota'da Düka Kütüphânesinde ve Raif Yelken-

---

(17) H. Dolu, **Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları,** s.166-167.

(18) Prof. Dr. Ferhad Zeynalof, son yıllarda Âzerbaycan'ın Gence şehrinde Ali'nin Kıssa-i Yûsufunun mükemmel bir nüshasının ortaya çıktığını, Bakû nüshası olarak adlandırılan bu nüshanın sonundaki bilgilerden, eserin aslının H. 630'da değil, H. 609'da yazıldığının anlaşıldığını ileri sürüyor. Bkz. F. Zeynalof," Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u", s. 43-44.

(19) F. Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 235-236.

(20) C. Brockelmann, **'Ali's Kıssa'i Jusuf**.

(21) İ. Hikmet Ertaylan, "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ", s. 216-221. A. Sırrı Levend, Haliloğlu Ali'yi 14. asır şairlerinden kabul ediyor. Bkz. A. Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 128.

ci'de birer nüshası mevcuttur(22).

3. Şeyyâd Hamza'nın eseri

14. asra ait olan bu eser(23), Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhi's-selâm ve Hâzâ Ahsenü'l-Kasasü'l-Mübârek adını taşımaktadır. Mesnevi tarzında ve fâilâtün, fâilâtün, fâilün vezniyle yazılmıştır. Eserin tamamı 1529 beyitttir. Mevcut nüsha, bozuk bir imlâya sahiptir. Vezin bozuklukları fazladır. Şair, Kur'ân-ı Kerîm'i esas almış, ayrıca tefsirlerden de faydalanarak, hadiseleri sade ve samimî bir dille, oldukça canlı bir şekilde anlatmıştır. Eserin Raif Yelkenci'de bulunan tek nüshası, M. 1545'de Abdu'r-Rahim b. Kasım b. Hasan tarafından istinsah edilmiştir. Dehri Dilçin, eserin transkripsiyon ve faksimilesini neşretmiş, Talât Tekin de eserin dil özellikleri üzerine bir çalışma yapmıştır(24).

Hayatı hakkında pek az bilgiye sahip olduğumuz Şeyyâd Hamza'yı ilim âlemine ilk olarak tanıtan F. Köprülü'dür(25). Köprülü, onun "batınî mezhepli babalardan" olduğu görüşündedir(26). S. Buluç'a göre ise, Şeyyâd Hamza'nın na'tleri, onun koyu bir sünnî olduğunu göstermektedir(27). Kızı Aslı Hatun'a ait Akşehir mezarlığında bulunan bir kitabe, onun Akşehir havalisinde yaşamış olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Şeyyâd Hamza'nın, Yûsuf ve Züleyhâ mesnevisinden başka muhtelif mecmualarda aruz ve hece vezniyle yazılmış manzûmeleri bulunmaktadır(28).

4. Süle Fakih'in eseri

Adından başka, hayatı hakkında hiç bir bilgiye sahip olmadığımız Süle Fakih'in yaşadığı asır da münakaşa konusudur. Araştırıcıların bir kısmı onu 13. asır, bir kısmı ise 14. asır şairlerinden kabul eder(29). Yûsuf ve Züleyhâ mesnevisi, 4800 beyitlik büyük bir eserdir. Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf ve Züleyhâ mesnevisine benzer tarafları olmakla beraber, şiir tekniği, estetik, dil ve ifade bakımından ondan üstündür. Hadiseler daha teferruatlı anlatılmış, eserin içine çeşitli vesilelerle "şi'r" adı altında gazeller serpiştirilmiştir(30). Eserdeki ifadeden, müellifin İbn-i Abbas tefsirinden faydalandığı anlaşılmaktadır.

---

(22) H. Dolu, "Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar", s. 424-425.

(23) Doç. Dr. Metin Akar'ın Millî Kütüphânede bir mecmuada bulduğu Şeyyâd Hamza'ya ait bir şiirden, şairin 1348'de hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. M. Akar," Şeyyâd Hamza Hakkında Yeni Bilgiler-I", s.1-15.

(24) D. Dilçin, **Yûsuf ve Zelihâ,**
T. Tekin, **13. Asır Anadolu Şairlerinden Şeyyâd Hamza'nın Destân-ı Yûsuf Mesnevisi Üzerinde Dil Tetkikleri,**

(25) F. Köprülü, "Selçukîler Devrinde Anadolu Şairleri, I. Şeyyâd Hamza", s. 27-34.

(26) F. Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 262.

(27) S. Buluç, Şeyyâd Hamza mad. **İA**, s. 498. Şeyyâd Hamza ile ilgili bilgi için aynı mad. s. 497-499.

(28) M. Mansuroğlu, "Şeyyâd Hamza'nın Beş Manzumesi", s. 48-70, "Şeyyâd Hamza'nın Üç Manzûmesinin Tıpkı Basımı", s. 108-114.

(29) Müellif, N. Sami Banarlı'ya göre, 13. asırda, V.M. Kocatürk ve A.S. Levend'e göre ise 14. asırda yaşamıştır. Bkz. N. Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 322, A. Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 129, V. Mahir Kocatürk, **Türk Edebiyatı Tarihi,** s. 149.

(30) V. Mahir Kocatürk, **Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 149.

Eserin; Millî Kütüphâne, Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphânesi, İstanbul Üniversitesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphâneleri ile özel koleksiyonlarda nüshaları bulunmaktadır(31).

5. Ahmed'in eseri

14. asrın dil özelliklerini gösteren bu eserin tek nüshası Konya Âsâr-ı Atîka Müzesindedir. Müellifin hayatı hakkında, kaynaklarda hiçbir bilgi yoktur. Çeşitli râvilerin rivayetlerinden faydalanan şair, eserini sanatkârâne bir üslûpla kaleme almıştır. Birkaç cilt hâlinde yazıldığı anlaşılan eserin sadece ikinci cildi mevcuttur (32).

6. Rabguzî'nin eseri

Rabguzî'nin M. 1311'de yazdığı mensur Kısasu'l-Enbiyâ içindeki hikâyelerden biri de Kıssa-i Yûsuf'tur. Eser, Nasıru'd-dîn Tok Buga emriyle yazılmıştır. Hârezm Türkçesi özellikleri gösteren eserde, yer yer Kutadgu Bilig tesiri hissedilir. Metin içine, dörtlükler hâlinde aruz vezniyle yazılmış manzum parçalar serpiştirilmiştir (33).

En eski yazması, British Museum'dadır. Eser içindeki Yûsuf kıssası, K. Grönbech tarafından 1948'de neşredilen tıpkıbasımın 67-113. sayfaları arasında yer almaktadır(34).

7. Hamzavî'nin eseri

14. asır müelliflerinden Hamzavî'nin mensur İskendernâme adlı eserindeki bölümlerden biri de Kıssa-i Yûsuf adını taşımaktadır. Eserin müellifi hakkında tek bilgi, onun şair Ahmedî'nin kardeşi olduğudur. Yûsuf kıssası, Raif Yelkenci'de bulunan nüshanın 226-316. sayfaları arasındadır(35).

8. Erzurumlu Darîr'in eseri

Bu eser, incelememizin esasını teşkil ettiğinden, daha sonraki bahislerde geniş bir şekilde ele alınacaktır.

9. Kırımlı Abdü'l-Mecîd'in eseri

Mûnisü'l-Uşşâk adını taşıyan bu eser, 14. asrın sonlarında -belki 15. asrın başlarında- yazılmıştır. Müellifi M. 1411'de hayatta olan bu eser için, Keşfü'z-Zünûn'da "bu konuda yazılmış eserlerin en güzeli" kaydı bulunmaktadır(36).

Yûsuf ve Züleyhâ hikâyelerine olan rağbet, 15. asırdan itibaren de devam etmiş ve Darîr'in eserinden sonra bu konuyu işleyen pek çok eser yazılmıştır(37).

(31) H. Dolu, **Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları**, s. 216.
(32) H. Dolu, a.g.e., s. 218.
(33) N. Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 354-356.
(34) H. Dolu, "Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz", s. 423.
(35) a.g.mak. s. 423.
(36) F. Köprülü, "Çağatay Edebiyatı" mad. **İA**, s. 283.
(37) Türk Edebiyatındaki Yûsuf ve Züleyhâ hikâyeleri hakkında daha geniş ve toplu bilgi için şu kaynaklara bakılmalıdır:
H. Dolu, **Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları,** "Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar", **TDED**, s. 419-455.
A. Tahbazzade Hayyampur, **Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevileri,** Dok. Tezi. T. 209, İst.1945, A. Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 128-130, "Divan Edebiyatında Hikâye", s. 98-99.

II. ERZURUMLU DARÎR

A. HAYATI

Şair ve bilhassa nâsir olarak şöhret bulan Erzurumlu Darîr, 14. asrın ikinci yarısında yaşamıştır. Hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında, görebildiğimiz tezkirelerde, vefeyâtlarda ve diğer biyografik kaynaklarda, hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Onun hakkındaki bütün bilgileri, eserlerinden öğreniyoruz. Darîr'den bahseden yerli ve yabancı edebiyat tarihleri ile kataloglarda, bu bilgiler tekrarlanmış, kaynak yetersizliğinden bunlara yenilerini eklemek mümkün olamamıştır.

Müellifin adı, eserlerinin çeşitli nüshalarında "Mustafâ b. Yûsuf b. 'Ömerü'd-Darîr el-Erzeni'r-Rûmî"(38) "Darîr-i hakîr Mustafâ b. Yûsuf b. 'Ömerü'l-Mevlevî el-Erzeni'r-Rûmî"(39) "Darîr-i hakîr Mustafâ b. Yûsuf el-Mevlevî"(40), "Şeyh Darîr ebî Muhammed Mustafâ b. Yûsuf el-Erzeni'r-Rûmî"(41). olarak geçmektedir. Buna göre asıl adı Mustafâ, mahlası ise Darîr'dir(42). Erzurum'da doğduğu, ilk tahsil ve terbiyesini orada tamamladığı söylenebilir(43). Doğuştan âmâ olduğu hâlde (44), hafıza kuvveti ile İslamî ilimleri, Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir. Kendisini, "tahsili az ve ilmi kem" olarak tanıtırsa da(45), eserlerinden onun ilmî ve edebî kudreti anlaşılmaktadır.

A. Şerif Beygu, onun mahallî Türk emirlerinden Melik Reşîdü'd-dîn zamanında yetiştiğini söyler(46). Z. Velidi Togan da, Darîr'in Salur Türkmenlerinden olduğunu ileri sürerse de, kaynağı zikredilmeyen bu bilgiye, başka hiçbir yerde tesadüf etmiyoruz(47).

Mevlevîlikle münasebetine dair, adındaki "mevlevî" ve "şeyh" kelimelerinden başka bir işaret mevcut değildir. Bunlara dayanarak, A. Bombacı, Darîr'in Mevlevî tarikatinin bir mürîdi olduğunu(48), N. Asım ise onun "efendi" menzilesine çıkarıldığını ileri sürer(49). Yaşadığı muhitler böyle bir intisaba müsait olmakla beraber,

---

(38) **Sîretü'n-Nebî**, Üniv. Ktp. TY. 2384, vr. 6/b.

(39) **Fütûhu'ş-Şâm**, Millet Ktp. Ali Emirî TY. 434, vr. 1/b.

(40) **Fütûhu'ş-Şâm**, Süleymâniye Ktp. Fatih, TY. 4286, vr. 1/b.

(41) **Fütûhu'ş-Şâm**, Süleymâniye Ktp. Fatih, TY. 4286, C. II, vr. 202/b.

(42) Kâmusu'l-A'lâm'ın "Darîr" maddesinde, "meşâhir-i ulemâ-yı islâmdan âmâ olmuş bir çok zevâtın lâkâbıdır" kaydı bulunmakta, ancak Erzurumlu Darîr'den bahsedilmemektedir. (**Kâmusu'l-A'lâm**, C. IV, s. 2979). Kütüphânelerimizde de "Darîr" mahlaslı çeşitli müelliflere ait pek çok yazma eser vardır. Meselâ sadece Süleymâniye Kütüphânesinde, bu mahlasta 5 müellifin eserine tesadüf ettik.

(43) Erzurum, 14. asırda Ahmediye, Sultaniye, Yakutiye ve Hatuniye gibi büyük medreselerle, devrinin ilim ve kültür merkezlerinden biri idi. Bkz. İ. Hakkı Konyalı, **Âbideleri ve Kitâbeleri ile Erzurum Tarihi**, s. 294-346.

(44) İ. Hakkı Konyalı, Darîr'in ilminin genişliğinden hareket ederek onun gözlerini sonradan kaybettiği kanaatine varmaktadır. (İ. Hakkı Konyalı, "Mûcize Kitap", s. 811). Bizzat göremediğimiz, ancak Z. Korkmaz'ın bir makalesinden öğrendiğimiz bir nüshada ise, doğuştan âmâ olduğu kaydı yer almaktadır Bkz. Z. Korkmaz. "Erzurumlu Darîr ve Memlûk Türkçesinin Oğuzcalaşmasındaki Yeri", s. 267).

(45) **Sîretü'n-Nebî**, Üniv. Ktp. TY. 2384, vr. 7/b

(46) A. Şerif Beygu, **Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitâbeleri**, s. 167.

(47) Z. Velidi Togan, **Umûmî Türk Tarihine Giriş**, s. 272.

(48) Alessio Bombacı, **Histoire de la Littérature Turque Libraire**, s. 179.

(49) N. Asım, "Mısır'da Yazılmış Türkmence Kitap", s. 59.

eserlerinde onun Mevlânâ müntesibi olduğunu gösteren bir ifadeye rastlamıyoruz (50).

Darîr, H. 779/M. 1377'de sultanlar sohbetine lâyık olma arzusu ile Mısır'a gider. Bu gidişi Sîretü'n-Nebî'de şöyle anlatmaktadır: *"ol yıl içinde kim resûlüñ hicretine yidi yüz yitmiş toḳuz yıl olmışdı, ḍarīre mıṣr seferi rūzī oldı, çün mıṣr şehrine geldi, dilegi oldı kim mıṣr melīkine yitişe, velīkin ḳandan aña ol devlet yā ol iḥtişām ve ol ḥürmet yā ol maḳām ve ol menzilet kim mülūk ḥażretine yol bula yā sulṭānlar ṣoḥbetine lāyıḳ ola, tā ḫōd bu sa'ādet issi cihānda kim durur kim mıṣr melīkine ḥarīf ve nedīm durur..."(51)* Mısır'a gidişinin asıl sebebinin, sultanlar meclisinde bir yer edinmek ve takdir edilmek arzusu olduğu kendi ifadesinden de anlaşılmaktadır.

Bilindiği gibi Mısır'da 14. asırda hüküm süren Memlûkler devrinde, ordu ve saray dili Türkçe idi. Sultanların birçoğu Türkçeden başka dil bilmiyorlar, Türk âlim ve ediplerine büyük değer veriyorlardı. Memlûk sultanlarının bu tutumu, Anadolu ve diğer Türk illerinden çok sayıda âlim ve edîbin Mısır'a gelmesini sağladı (52). Bunlar arasında, üç dilde şiir yazdığı söylenen Salur Türkmenlerinden Divrigili Muhammed b. Mustafâ b. Zekeriyya b. Hoca Hasan da bulunmaktadır(53). Yine Darîr'in muasırlarından Ahmedî, iyi bir tahsil görmesine rağmen, Mısır'a gitmiş, hatta Şeyh Ekmelü'd-dîn'den ders görmüştür(54).

14. asır ortalarında, Erzurum'un harpler, iç karışıklıklar ve istilâlar sonunda huzursuzluklar şehri hâline gelmesi, Darîr'i Mısır'a gitmeye zorlayan tâlî bir sebep olabilir. Henüz İlhanlı Devleti dağılmadan, 1332-1334 yılları arasında Erzurum'a uğrayan İbni Batuta, bu şehrin ve havalisinin, iki Türkmen kabilesinin mücadelesi yüzünden harabe hâlinde olduğunu söyler(55). Karakoyunlu ve Akkoyunluların mücadelesi, asrın ikinci yarısında da aynı şiddetle devam etmiştir(56).

Darîr, Mısır seferine çıkmadan iki yıl önce, H. 777/M. 1375 yılında Mısır sulta-

(50) İlhanlı hükümdar ailesinin, Mevlânâ'ya, oğlu Sultan Veled'e ve torunu Arif Çelebi'ye karşı derin hürmetleri vardı. Arif Çelebi M. 1316'da Bayburt, Erzurum ve havalisinin umûmî valisi Hoca Yakut'un sarayında misafir edilmiş, orada toplantı ve sema yapılmıştır Bkz. İ. Hakkı Konyalı, **Âbideleri ve Kitâbeleri ile Erzurum Tarihi**, s. 56 Böyle bir bir muhitte yetişen Darîr'in Şeyh Ekmelü'd-dîn ile olan münasebeti de bilinmektedir. Ayrıca, K. Yavuz, onun şiirlerinde Mesnevi tesiri olduğu görüşündedir (K. Yavuz, "Erzurumlu Mustafa Darîr", s. 39-40).

(51) **Sîretü'n-Nebî**, Üniv. Ktp. TY. 2384, vr. 6/b.
Siyer-i Nebî, Süleymâniye Ktp. Hacı Mahmûd Ef. TY. 4491, vr. 76/b.

(52) N. Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 360-361.

(53) F. Sümer, **Oğuzlar**, s. 340.

(54) N. Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 387.
Şeyh Ekmelü'd-dîn Muhammed bin Mahmud-ı Babertî, H. 786/M. 1384'te vefat etmiştir. Hidâye şerhlerinin en değerlisi, Bayburtlu Ekmelü'd-dîn'in "İnâye" isimli şerhidir. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı**, s. 25, 29.

(55) M. Halil Yınanç, Akkoyunlular mad. **İA**, s. 253.

(56) Erzurum, 12. ve 13. asırlarda çok zengin ve ma'mur bir belde iken, 1242 yılındaki Moğol istilâsıyla tahrip edilmiş. 1308'den sonra İlhanlı valileri tarafından idare edilmeye başlanınca eski canlılığını yeniden kazanmıştır. İlhanlı Devleti yıkıldıktan sonra, iç karışıklıklar uzun zaman devam etmiş ve Erzurum [illegible]'ta Çobanlıların eline geçmiştir. 1358'e kadar Çobanlıların hâkimiyetinde kalan Erzurum, Celâyirlilerden Sultan Üveys'in Tebriz'i işgalini müteakip Çobanlıların elinden çıkmıştır. Sivas ve Orta Anadolu hükümdarı Muhammed b. Eretna adına H. 761/M. 1359'da Erzurum'da kesilmiş bir paranın mevcut bulunması, bu şehrin 1360'tan itibaren Eretna Devletinin idaresine geçmiş olduğunu göstermektedir. H. 777/M. 1375'te buranın hâkimi Melik Reşidü'd-dîn idi. Erzurum'un 14. asırdaki siyasî durumu için şu kaynaklara bakılmalıdır:
D. Aydın. "Erzurum Şehrinin Osmanlı Fethini Müteakip Yeniden İmarı, İskânı ve İlk Sâkinleri", s. 102, M. Halil Yınanç, "Erzurum mad." **İA**, s. 350. İ. Hakkı Konyalı, **Âbideleri ve Kitâbeleri ile Erzurum Tarihi.**

nı Melik Eşref Şa'bân İbni Hüseyin öldürülür, Mansûr Ali b. Şa'bân b. Hüseyin'i babası yerine sultan yaparlar. Darîr, beş yıl her gece, bu sultanın meclisinde, melikler tarihi, ashâbın gazveleri ile Mısır, Irak ve Şam fetihlerini anlatır. Darîr hakkındaki bu bilgileri de, Sîretü'n-Nebî'nin "arab dilinden türkî diline ne sebebden terceme olduğını" bildiren sayfalarından öğreniyoruz. *"bu tārīḫden iki yıl ilerü kim henüz yidi yüz yitmiş yidi yıl idi, merḥūm maġfūr sulṭān melīk eşref şa'bān ibn ḥüseyni... öldürdiler, şehīd kıldılar, yirine oğlı merḥūm ma'ṣūm melīkü'l manṣūr'alī b. şa'bān b. ḥüseyni atası yirine sulṭān dikdiler... biş yıl ol pādişāhuñ ḥażretinde ḍarīr her gice meclis eyledi siyer-i mülūk ve ġazve-i aṣḥāb, fütūḥu'ş-şām, mıṣr, 'ırāḳ söyledi"(57).*

Bir gün Mansûr Ali b. Şa'bân b. Hüseyin, Darîr'e;

"gel iy gözsüz baña bir sīre söyle
kim anda ṣūret ü hem sīret olsun
hem anda 'ilm añılsun 'adl añılsun
içinde ma'nī vü ma'rifet olsun
bize eglence olsun diñlemekde
yüregümüze daḫı vü ḳuvvet olsun
hem anda enbiyānuñ evliyānuñ
sözi söylensün ḫōş raḥmet olsun"(58)

diyerek, ondan bir sîre söylemesini ister. Sultanın bu isteği üzerine Darîr, "şeyḫü'l-islām, ḫulāṣa'l-enām, müslümāñlıġa pīşvār, dīn ulusı, meẕheb mu'teberi 'allāme-i 'ālimiyān"(59) sözleri ile methettiği Şeyh Ekmelü'd-dîn'in huzuruna gelir. Şeyh, Darîr'in hangi maksatla geldiğini anlar ve;

"eydür iy miskin yöri gel şād olup
kim senüñ bir genc açıldı yüzüñe
göñlüñe bir nūr virdi ḥaḳ çalap
baḫmadı gözsüzlügüñe gözüñe
var resūlüñ sīresin söylegil
ṣan'at eyle ol sözi kendüzüñe
söyler iseñ ol nūrı şerḥ eylegil
kim güneş ḥayrān ola kendüzüñe"(60)

sözleriyle, siyeri yazması için destûr verir. Darîr, Sultanın huzurunda, Ebû'l-Hasan Ahmed b. Abdu'llāh el-Bekrî'nin Arapça siyerini Türkçe şerh etmeye başlar. Sultan Mansur'un ölümünden sonra, yerine geçen Sultan Berkuk huzurunda da anlatmaya devam eden Darîr(61), eserini M. 1388'de tamamlar.

Darîr, hayatının bundan sonraki safhalarını, Fütûhu'ş-Şâm'da şöyle anlatmakta-

---

(57) **Sîretü'n-Nebî**, Üniv. Ktp. TY. 2384, vr. 6/b, 7/a, b.
Siyer-i Nebî, Süleymâniye Ktp. Hacı Mahmûd Ef. TY. 4491, vr. 76/b, 77/a, b.

(58) a.g.yazmalar, vr. 7/b ve 77/b.

(59) **Sîretü'n-Nebî**, Üniv. Ktp. TY. 2384, vr. 10/a.

(60) **Sîretü'n-Nebî**, Üniv. Ktp. TY. 2384, vr. 10/a.

(61) **Sîretü'n-Nebî** Süleymâniye Ktp. Fatih, TY. 4272, vr. 6/a.

dır: *"ḳaçan resūl ḥażretinüñ sīresi kitābını türkī diline terceme ḳılıcaḳ ol kitāb evvel ve āḫir tamām olıcaḳ resūl ḥażretinüñ hicretine yidi yüz ṭoḳsan yıl tamām olmışdı çün ol mübārek kitābuñ tercemesi tamām olıcaḳ ḍarīr-i ḥaḳīr mıṣr şehrinden iskenderiyye şehrine sefer itdi, iskenderiyye şehrinden daḫı göçdi, ehl-i ʿıyāli birle deñiz giçdi, dört yıl yunan vilāyetinde ḳaraman mülkinde muʿḳīm oldı, andan sene-i ḫamse ve tisʿīn ve sebʿa miʿe olıcaḳ ḍarīr yine şām vilāyetine intiḳāl itdi, çün ḥaleb şehrine yitişdi, haleb içinde bir melīküñ ṣoḥbetine irişdi kim ḥalebe melīk olmışdı" (62).*

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, Darîr, H. 790/M. 1388'de İskenderiye'ye gider. Oradan ailesi ile birlikte Anadolu'ya Karaman vilâyetine göç eder. Karaman'da dört sene kalan Darîr, H. 795/M. 1392/1393'te Şam vilâyetine döner. Halep'te Melik Çolpan'ın sohbetine erişir(63) ve onun emriyle Fütûhu'ş-Şâm'ı yazar.

Darîr'in hayatının bundan sonraki safhası hakkında, hiçbir şey bilmiyoruz. M. 1392/1393'te hayatta olduğunu yazan kaynaklar, Fütûhu'ş-Şâm'daki bu bilgiye dayanmaktadır(64).

B. EDEBÎ ŞAHSİYETİ, ŞÖHRETİ VE TESİRİ

Darîr'in bugün bilinen dört eseri, dost meclislerinde anlattığı dinî ve tarihî hikâyelerin, vak'aların, kâtipler tarafından yazıya geçirilmesiyle meydana gelmiştir. Bu eserlerin çoğunu hükümdarların emriyle yazmaya başlayan Darîr, eserlerinde bu hükümdarların adlarını zikretmeyi ve onların vasıf ve faziletlerini saymayı da ihmal etmemiştir. İ. Hikmet Ertaylan, Darîr'i, aynı asırda yaşamış olan Varaka ve Gülşah şairi Meddah Yûsuf'a benzeterek, onu da meddah ve kıssahanlardan biri olarak kabul etmektedir(65).

Darîr, Kıssa-i Yûsuf adlı mesnevisi ve mensur eserlerindeki manzûmeleriyle bir şair, diğer eserleriyle ise bir nâsir hüviyeti taşır. Ona asıl şöhret kazandıran, mensur eserleridir. Çeşitli Arapça eserlerden faydalanarak meydana getirdiği, hatta bizzat tercüme olduğunu söylediği bu eserler, tercümeden ziyade, Darîr'in dil ve üslûbuyla yoğrulmuş telif eserler niteliğindedir.

Darîr'in deyimlerle bezenmiş sade bir dili, tabiî, canlı ve akıcı bir üslûbu vardır (66). "Türkî" dilde yazdığı eserlerin hiçbirinde, bu dili kullanmaktan rahatsız olduğunu gösteren bir ifadeye rastlanmaz. Aksine, eserlerini, muasırı Gülşehrî gibi, Türkçecilik şuuruyla meydana getirmiştir(67). Bu tutumda, muhitinin tesiri olduğu

---

(62) **Fütûhu'ş-Şâm**, Millet Ktp. Ali Emirî, TY. 434, vr. 1/b.

(63) **Fütûhu'ş-Şâm**, Millet Ktp. Ali Emirî, TY. 434, vr. 2/a.

(64) Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, s. 137 ve İnehanzade Mehmed Nail, **Tuhfe-i Nailî**, s. 965.

(65) İ. Hikmet Ertaylan, Türk Edebiyatı Örnekleri I, **Varaka ve Gülşah**, s. 4.

(66) 14. asırda yazılan ve halk topluluklarında okunmaya mahsus hikâyelerle sanatkârâne yazılmış manzûmelerde bile dil, basit ve sadedir. F. Köprülü, **Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri**, s. 15.

(67) K. Yavuz, "13-16. Asır Dil Yadigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri", s. 31.

muhakkaktır. İçinde bulunduğu muhit, Türkçeye itibar edilen, Türkçe yazanların teşvik ve takdir gördüğü bir muhittir(68).

Darîr'in eserlerinin dil tarihimiz bakımından bir başka önemli tarafı, Memlûk Türkçesine yaptığı tesirdir. Memlûk Türkçesinin Oğuzcaya dayalı bir yazı dili hâline gelmesinde, Darîr'in eserlerinin rolü büyüktür. Bu eserlerin Memlûk sultanları meclisinde sevilerek okunması, Oğuzcalaşma olayının, J. Eckmann'ın görüşlerinin aksine 15. asırda değil, 14. asırda başladığını göstermektedir(69).

Diliyle olduğu kadar, nesirlerindeki üslûbuyla da millî olan Darîr'in Sîretü'n-Nebî'deki şu cümleleri, bize Dede Korkut hikâyelerini hatırlatmaktadır(70).

"maṣlaḥat oldur kim ben daḫı at binem ṭon geyem bilemez çeri atlana oğlancuḳ sebebinden, zîrâ bunuñ düşmānları çoḳdur".

Darîr, kendi üslûbunu Sîretü'n-Nebî'de şöyle anlatır:

"darîr söz söyleyicek ṭatlu söylerdi, ḳuvvetlü ma'rifetlü söylerdi, naẓm ve nesr söylemekde 'ibāreti ḫūbıdı, söylese şūr-engiz, ḥaḳīḳat-āmiz söylerdi, işāreti ḫūbıdı, ḫalāyıḳ anuñ sözini dinlemege 'azīm rağbet iderleridi."(71).

Şairliği, nâsirliği kadar başarılı olmamakla beraber Kıssa-i Yûsuf mesnevisindeki bazı gazellerle, mensur eserlerindeki manzûmelerin bir kısmı, lirik şiirin başarılı örneklerinden sayılabilir. Onda sanatkârâne bir üslûp endişesi görülmez. Bununla beraber, güzelliğin ve hislerin tasvirinde, bazen mecaz ve edebî sanatlara da başvurduğu görülür. Meselâ Kıssa-i Yûsuf'taki;

gül yüzine sünbüli ḳıldı niṣār
ay yüzine bulıt oldı perde-dār

gözi nergisden ḫarāc alur idi
zülfi sünbül aya tāc olur idi

söyleyicek dürr-i mercān saçılur
la'l içinde gevher-i kân açılur

birbirinden nūş idüp vuṣlat ṣuyın
fürḳat odı sönüben oldı nihān

gibi beyitlerde(72), tenasüb, teşbih, leff ü neşr, teşhis, istiare, telmih ve tezatlarla örülmüş sanatkârâne bir söyleyiş mevcuttur.

Sîretü'n-Nebî'deki Peygamber'in doğumunu anlatan beyitler, Darîr'den sonra mevlîd yazmış şairlere ilham kaynağı olacak güzelliktedir. Bu bölümde, Hazreti Muhammed'in doğumu, bendler arasında muntazam aralıklarla tekrarlanan;

---

(68) Ordu ve saray dilinin Türkçe olması, Mısır'da Türk diline verilen önemi göstermektedir. 14. asırda Arapça bilmeyen Türk emirleri ve sultanları adına birçok Türkçe eser yazılmış, diğer sâhalarda yazılmış eserler istinsah ettirilmiştir. Bkz. F. Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 312.

(69) Bkz. Z. Korkmaz, "Erzurumlu Darîr ve Memlûk Türkçesinin Oğuzcalaşmasındaki Yeri", s. 271-272 ve J. Eckmann, "Memlûk Kıpçakçasının Oğuzcalaşmasına Dair", s. 36.

(70) N. Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 406.

(71) **Sîretü'n-Nebî,** Üniv. Ktp. TY. 2384, vr. 7/b.

(72) **Kıssa-i Yûsuf**, Üniv. Ktp. TY. 311, 532, 308, 310 ve 1681. beyitler.

rebīʿü'l-evvel ayı ḳutlu olsun
hemīşe dil ü dīn ḳuvvetlü olsun

beytiyle bir bayram sevinci içinde müjdelenmektedir.

Şuarâ tezkirelerinde ve diğer biyografik kaynaklarda adı zikredilmemesine rağmen, şöhretinin sadece Mısır ve Suriye'de değil, bütün Anadolu'da yaygın olduğu muhakkaktır. 15. asırda Süleyman Çelebi tarafından yazılan Vesîletü'n-Necât'ta, Darîr tesiri açıkça hissedilir(73). Öyle ki Darîr ve Süleyman Çelebi'de Peygamber'in doğumunu anlatan şu beyitler, birkaç değişiklikle âdeta birbirinin aynıdır (74).

Darîr:

k'ayuñ on ikisi isneyn gicesi
ḫarāb olmış evüm maʿmūr oldı

Süleyman Çelebi:

ol rebīʿü'l-evvel ayı nicesi
on ikinci gice isneyn gicesi

Darîr:

evümden göklere bir nūr çıḳdı
ki dünyā ṭop-ṭolu ol nūr oldı

Süleyman Çelebi:

didi bir nūr çıḳt evümden nāgehān
ol nūr ile dopdolu oldı cihān

Darîr:

bir aġ ḳuş geldi arḫamı sıġadı
ḳanadı birle ḳatı ḳuvvetile

Süleyman Çelebi:

geldi bir aḳ ḳuş ḳanadıyla benüm
arḳamı sıġadı ḳuvvetle ḳatı

Darîr:

susadım şu diledim içmege ben
elüme şundılar ḳıf şerbetile

Süleyman Çelebi:

susadum şu diledüm içmeklige
virdiler bir ḳıf ki dolu şerbeti

---

(73) Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad devrinin başarılı kumandanlarından ve âlimlerin koruyucusu Umur Bey'in 1453 tarihli vakfiyesinde, Ulu Cami'ye vakfettiği kitapların listesinde Darîr'in Siyeri de bulunmaktadır. Süleyman Çelebi, Ulu Camii'de görevli iken, bu eseri görmüş olmalıdır. Bkz. Z. Tanındı, **Siyer-i Nebî**, s. 27.

(74) A. Ateş, Vesîletü'n-Necât, **Mevlid**, s. 55-57.

Dil ve üslûbun birbirine çok benzediği bu beyitlerde ayrı olan hususlar, sadece vezin ve kafiyelerdir. A. Ateş'e göre bu parça, Darîr'in eserinde gevşek dokunmuş bir kumaşa benzediği hâlde, Süleyman Çelebi'de kuvvetli ve canlıdır(75).

Darîr'in şöhreti, Osmanlı sarayına kadar uzanmış, Sîretü'n-Nebîsi, M. 1594/ 1595'te III. Murad tarafından saray kütüphânesi için istinsah ettirilmiştir(76).

C. ESERLERİ

Darîr'in bilinen dört eserinden ilki, Mısır'a gitmeden önce yazdığı Kıssa-i Yûsuf mesnevisidir. Diğer eserleri, Sîretü'n-Nebî, Fütûhu'ş-Şâm ve Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye'yi Anadolu dışında, Mısır ve Suriye'de yazmıştır(77).

1. Kıssa-i Yûsuf

Bu eserin özellikleri, Giriş/D'de geniş bir şekilde anlatılmıştır.

2. Sîretü'n-Nebî

Memlûk sultanı Mansûr Ali. b. Şa'bân b. Hüseyin'in "gel iy gözsüz baña bir sîre söyle" şeklindeki teşviki ve Şeyh Ekmelü'd-dîn'in izniyle şerh edilmeye başlanan ve Sultan Berkuk huzurunda da anlatılan eser, H. 790/M. 1388'de tamamlanmıştır(78).

Eser, Ebû'l-Hasan Ahmed b. Abdu'llâh el-Bekrî'nin, el-Envâr ve Miftâhü's-Sürûr ve'l-Efkâr fi Mevlîdi'n-Nebiyyi'l-Muhtâr(79) adlı Arapça kitabının tercümesidir. Darîr, eseri yazmaya başlamadan önce, Şeyh Ekmelü'd-dîn'e, Ebû'l-Hasan Bekrî ile İbn-i Hişâm rivayetleri arasında tereddüt ettiğini söyleyerek, onun fikrini sorar. Şeyh, halkın daha kolay anlayabileceği Ebû'l-Hasan Bekrî rivayetini tavsiye eder. (80) Ancak, başka rivayetlerden de faydalandığı anlaşılmaktadır.

Yazma nüshaların birindeki "bu türkî kitâba terceme-i darîri ad kodı" cümlesiyle Darîr, eserin adını zikretmektedir(81).

Eser, mensur olarak yazılmıştır. İçinde çok sayıda manzum parça da bulunmaktadır. Bu manzûmelerin en güzellerinden biri, Peygamber'in doğumunu anlatan 3 bölümlük ve 55 beyitlik mevlîd manzûmesidir. Bendler arasında tekrarlanan;

rebî'ü'l-evvel ayı ḳutlu olsun
hemîşe dil ü dîn ḳuvvetlü olsun(82)

beyti, bu uzun manzûmenin bestelenmek maksadıyla yazıldığı kanaatini uyandırmaktadır. Bu bölüm, Türk edebiyatında ilk mevlîd manzûmesi olması bakımından önemlidir.

---

(75) a.g.e., s. 57.

(76) Bu konu hakkında geniş açıklama, müellifin Sîretü'n-Nebî adlı eserinin tanıtıldığı Giriş/C-2'de verilmiştir.

(77) Arapça bir eserin tercümesi olan ve Topkapı Sarayı Enderun Kitaplığının III. Ahmed bölümüyle, TDK Kitaplığında bir cildi bulunan Anter-nâme'nin, dil ve üslûp bakımından Darîr'in eserlerine benzediği ileri sürülmektedir. Bu eser üzerinde henüz ilmî bir çalışma yapılmamıştır. Bkz. **Tarama Sözlüğü**, s. XII-XIII.

(78) Müellifin hayatı bölümünde, bu bilgilerle ilgili varak numaraları verilmiştir.

(79) **Keşfü'z-Zünûn**, C.I, s. 195.

(80) **Sîretü'n-Nebî**, Üniv. Ktp. TY. 2384, vr. 10/b.

(81) a.g.yazma, 11/b.

(82) a.g.yazma vr. 105/a, b ve 106/a. Bu manzûme hakkında bkz. L. Karahan, "Darîr'in Mevlid Manzûmesi", s. 87-100.

Eserin aslı 5 cilttir. 1. ciltte tercümenin sebepleri açıklanmış ve Sultan Berkuk ile Ebû'l-Hasan Bekrî'nin medhinden sonra, bazı sûrelerin nüzûl sebepleri hakkında bilgi verilmiş, Şam'da gömülü peygamber, sahâbe ve velîlere ait hikâye ve savaşlar kısaca yazılmış, daha sonra Hazreti Muhammed'in nübüvveti, nûrunun yaradılışı, doğumu, nesebi, peygamberliğinden önceki olağanüstü hâlleri, Müslümanlığı yayması ve mûcizelerinden bir kısmı anlatılmıştır.

2. cilt, bazı mûcizelerini, İslâmı kabul ediş vak'alarını, vahy başlangıcını ve Hazreti Muhammed'in peygamber olarak gönderilme vak'alarını içine alır.

3. ciltte, mîrac ve hicret vak'aları anlatılmıştır.

4. ciltte, Fatıma'nın doğumu, yetişmesi, bazı mûcizeler ve Bedir, Uhut gazâları hakkında bilgi verilmektedir.

5. ciltte ise, Peygamber zamanında yapılan diğer gazâlar, Mekke'nin fethi ve Peygamber'in vefatına kadar olan vak'alar bildirilmektedir(83).

Eserin, Süleymâniye, Millet, Nuruosmaniye ve İstanbul Belediye Kütüphânelerinde, Türk-İslâm Eserleri Müzesinde, Üsküdar Selimağa ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânelerinde, Konya Mevlânâ Müzesinde, Avrupa Kütüphânelerinde ve özel koleksiyonlarda nüshaları bulunmaktadır(84).

Sade dili, tabiî söyleyişi ve içindeki manzum parçalarla devrinde çok sevilerek okunan bu eser, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi dönüşünde İstanbul'a getirilmiş ve yazılışından iki asır sonra, H. 1003/1594/1595'te III. Murad tarafından saray kütüphânesi için 6 cilt olarak istinsah ettirilmiştir. Eser, minyatür ve tezhiblerle süslüdür. İçinde 814 minyatür bulunan eserin istinsahı ve süslenmesi için, o devrin parasıyla 284, 930 akçe harcanmıştır. 6. cildin sonunda, H. 1003 yılında Hattat Mustafa oğlu Ahmed Nuri tarafından istinsah edildiği kaydı vardır. Bu değerli eserin 3., 4. ve 5. ciltleri, içindeki 456 minyatürle, mütareke yıllarında kütüphâneden çalınmıştır. Bugün Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesinde, sadece 1., 2. ve 6. ciltleri bulunmaktadır(85).

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesinde bulunmayan bu ciltlerden üçüncüsü hâlen Newyork Spencer Koleksiyonunda, dördüncüsü ise Chester Beatty Kütüphânesindedir. 5. cildin nerede olduğu ise bilinmemektedir. 4. cildin Türk-İslâm Eserleri Müzesinde bir kopyası vardır(86).

16.4.1985 tarihli bir gazete haberine göre, eserin 4. cildinde bulunan minyatürlerin yedisi, Londra'da bir müzayede salonunda toplam 75 milyon liraya satılmıştır (87).

---

(83) Bkz. **İstanbul Kütüphâneleri, Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları**, s. 404.

(84) **İstanbul Kütüphâneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları**, s. 404-410. F. Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, C. I, s. 335-336. A. Gölpınarlı, **Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu**, s. 306. V. Minorsky, **The Chester Beatty Library A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures**, s. 30-40.

(85) İ. Hakkı Konyalı, "Mûcize Kitap", s. 807-812, Emel Esin, "Prof. Necati Lûgal'in Tedris Ettiği Terceme-i Darîrî ve Bu Eser İçin Yapılan Resimler", s. 247-260.

(86) Z. Tanındı, **Siyer-i Nebî**, s. 6.

(87) Milliyet Gazetesi, 16.4.1985.

Darîr'in bu eseri üzerinde doktora tezi yapılmış, ayrıca 3 cilt hâlinde bugünkü Türkçeye aktarılmış ve 5. cilt dışındaki bütün ciltlerde bulunan minyatürler neşredilmiştir(88).

3. Fütûhu'ş-Şâm

Suriye'nin Hazreti Ebûbekir ve Hazreti Ömer zamanında Müslümanlar tarafından fethini anlatan bu eser, Arap tarihçisi Ebû Abdu'llâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Vâkidî'nin(89) (ölm. M. 822) aynı adı taşıyan eserinin tercümesidir.

Mansûr Ali b. Şa'bân b. Hüseyin zamanında, beş yıl padişah meclisinde siyer-i mülûk, gazve-i ashâb, fütûhu'ş-Şâm, Mısır, Irak anlatan Darîr(90), Şam, Mısır ve Irak'ın fethini anlatan bu eserini H. 795/M. 1392/1393'te tamamlamış ve Halep emiri Çolpan'a takdim etmiştir(91).

Tercüme 3 cilt hâlinde, mensur olarak yapılmıştır(92). Eser içinde manzum parçalar da vardır.

Eserin, Millet Kütüphânesinde, Süleymâniye Kütüphânesinin Fatih, Ayasofya, Serez bölümlerinde, İstanbul Üniversitesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânelerinde, British Museum'da, Bibliotheque National'de ve özel koleksiyonlarda nüshaları bulunmaktadır(93).

Darîr'in bu eseri üzerinde de lisans ve yüksek lisans tezleri yapılmış, ancak bunların hiçbiri neşredilmemiştir(94).

4. Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye

Darîr'in bu son mensur eserini, hangi tarihte yazdığı ve kime takdim ettiği bilinmiyor. Millet Kütüphânesi Şer'iye Bölümünde, 1287/1-2 numarada kayıtlı bulunan 140 varaklık bir nüshanın başlarında, Darîr, eserin adından ve telif sebebinden şöyle bahsetmektedir:

"yārabbu'l-ʿālemīn buyurdı kim ol ādemüñ nūrı ve ʿālemüñ faḫrı ve nebīlerüñ kaʿbesi ve velīlerüñ ḳıblesi Muḥammed Muṣṭafā Ḥażretüñ ḥadīslerinden bir ḳaç ḥadīs yaz kim dem-be-dem müṭālaʿa ḳılavuz, göñlümüz nūrı arta, bu ḳul daḫı tuḥfe-i mekkī ḥadīṣlerinden yüz ḥadīṣ ve yüz ḥikāyet yazdı, ümīddür kim ḳabūl gö-

---

(88) M. Faruk Gürtunca, **Kitab-ı Siyer-i Nebî**; Zeren Tanındı, **Siyer-i Nebi;** Mustafa Erkan, **Sîretü'n-Nebî.**

(89) **Keşfü'z-Zünûn**, C. II, s. 1237. Aynı kaynakta, bu eseri Türkçeye nazmedenlerden ilkinin Muhammed b. Mahmud b. Acu bi't-Türkî olduğu bildirilmektedir.

(90) **Sîretü'n-Nebî**, Üniv. Ktp. TY. 2384, vr. 7/b.

(91) **Fütûhu'ş-Şâm**, Millet Ktp. Ali Emirî, TY. 434, vr. 2/a.

(92) Rieu kataloğunda, tercümenin 4 cilt olduğu bildirilmektedir. Birinci ve üçüncü cilt, British Museum'daki nüshada bir araya getirilmiştir. Birinci cildin sonunda, ikinci cildin Yermuk savaşı ile başlayacağı kaydı yer almaktadır. Bu cilt kayıptır. Üçüncü cilt, Mısır'ın fethi ile Diyarbakır ve Cezire'nin fetih başlangıcını ihtiva etmekte, son bölümde ise Dârâ hikâyesinin dördüncü cildin başlangıcında yer alacağı belirtilmektedir Bkz. Charles Rieu, **Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum**, s. 38-39.

(93) Bkz. **İstanbul Kütüphâneleri, Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları**, s. 305-307.
F. Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, s. 163-165.
E. Blochet, **Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliotheque Nationale**, s. 23.

(94) Önal Kaya, **Fütûhu'ş-Şâm**, Yüksek Lisans Tezi.

rile, baḳımıla ve i'tibār eliyle yoḳanıla ve ihtiyār diliyle oḳunıla inşā ᵓallāh te'ālā" (95).

Müellif, son varakta "darîr size kitābını terceme ḳıldı" diyerek, eserin tercüme olduğunu bize haber vermektedir(96).

Eserin, Millet Kütüphânesi Şer'iye bölümünde ve Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Efendi ve Pertevniyal bölümlerinde nüshaları mevcuttur. Hadîs ve hikâye sayısı bakımından eksik olan bu nüshalarda hadîs ve hikâye başlıkları genellikle kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Bu eser üzerinde yapılan lisans ve yüksek lisans tezlerinin hiçbiri neşredilmemiştir(97).

D. KISSA-İ YÛSUF (Yûsuf u Züleyhâ)

1. Eserin muhtevası

Darîr'in mevcut eserlerinin ilki olan Kıssa-i Yûsuf mesnevisinin tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Bölümünde, 311 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Eserin Darîr'e ait olduğu şu beyitten anlaşılıyor(98).

ḳanı ḳārun ile ḥārūn-ı faḳīr
yire giçdi maḥrūm oldı iy ḍarīr 2118

Darîr'in mensur eserlerindeki bazı manzûmelerde kullandığı ve "darîr" ile aynı mânâda olan "gözsüz" mahlasına, bu mesnevisinde rastlamıyoruz.

Müellif, 2099. ve 2100. beyitlerde, eserini çarşamba günü yazmaya başladığını ve pazar günü tamamladığını anlatarak, eserin telif tarihinin H. 768/M. 1366/1367 olduğunu haber verir:

yidi yüz altmış sekizde söyledüm
buncılayın dāsitān şerḥ eyledüm 2099

pes çehār-şenbe güninde başladum
ḫatm yekşenbe güninde eyledüm 2100

Edebiyatımızda bu konuyu işleyen eserler, genellikle "Yûsuf u Züleyhâ" adıyla anılmakla beraber, eserin adı çeşitli beyitlerde "kıssa-i yûsuf" olarak geçmektedir:

gel gülile bülbüli şād idelüm
***ḳışṣa-i yūsufa** bünyād idelüm* 12

*diñle imdi **ḳışṣa-i yūsuf** saña*
eydi virem ger ḳulaḳ ursañ baña 53

***ḳışṣa–i yūsuf** ḥikāyet ḳılalum*
hem ḳısaṣ ḥükmin rivāyet ḳılalum 1603

Darîr. "ḳamu ḳışṣadan ol yigdür" diye vasıflandırdığı bu hikâyeyi, meclislerde

(95) **Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye**, Millet Ktp. Şer'iye böl. 1287/1-2, vr. 2/b.

(96) Aynı yazma, vr. 140/a.

(97) M. Erkan **Mustafa Darîr, Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye.**

(98) Müellifin tam adı eserde geçmiyor. Ancak Kıssa-i Yûsuf'un telif tarihi ile Darîr'in diğer eserlerinin telif tarihi arasındaki uygunluk, dil ve üslûp benzerliği, eserdeki Erzurum ve çevresi ağız özellikleri ile aynı asırda yaşamış Türkçe yazan "darîr" mahlaslı bir başka müellifin bulunmayışı, bu eserin Erzurumlu Darîr'e ait olduğunu göstermektedir.

anlatmak sûretiyle meydana getirmiş, dinleyenlerin can ve gönüllerinin şâd olmasını istemiştir:

diñleyenler tā ki bulsunlar murād
añlayanlar cānı göñli ola şād 13

bunda ḳalsun bu ikinci dāsitān
ḳalanını ḳılurız yārın beyān 512

Eser, tercüme değildir. Darîr, konuyu işlerken Kur'ân-ı Kerîm'i esas almış, İbn-i Abbas tefsirinden de faydalanmıştır. "şāh-ı tefsīr" olarak kabul ettiği bu tefsir ve müfessirin adı, eserde çeşitli vesilelerle sık sık zikredilmiştir:

ibn-i ʿabbās eyle buyurdı ʿıyān
ol ki tefsīr itdi āyāt beyyinen 51

bir rivāyet ibn-i ʿabbās eyledi
ol ki tefsīrde kelāmı söyledi 65

Darîr, kendisinden önce Yûsuf kıssası yazmış birçok şair bulunduğunu, ancak bunlar içinde en güzelinin kendi eseri olduğunu, bazen övünerek, bazen de tevazu ile anlatmaya çalışır.

niceler kim söyledi bu dāsitān
buncılayın ḳılmadı şerḥ ü beyān 2097

ben żaʿīf (ü) ben güneh-kār (u) faḳīr
söyledüm bu dāsitān-ı bī-naẓīr 2098

ben faḳīr ü bu duʿācı söyledüm
dāsitān-ı türkī bünyād eyledüm 95

Vak'alar arasına serpiştirilen gazeller, mesnevi tarzının monotonluğunu kırmış, esere canlılık getirmiştir. Okuyucuyla münasebetini hiç kesmeyen Darîr, sık sık onlara hitab etmekte ve hadiselerin arkasından, meselâ "gel şınuḳ göñülden özini sakın", "ḳalmağıl sen bu ḥayāle iy ʿazīz, bī-zevāli bil kim olasın temīz" gibi öğütler vermektedir.

Eser, Hazreti Muhammed'in methedildiği;

ol resūl-i evvelīn ü āḫirīn
ol muḥammed muṣṭafā sālār-ı dīn

beytiyle başlar. Çehâr-yâr-ı güzîn'in 5 beyitlik medhinden sonra, şairin Allah'a şükrettiği ve telif sebebini anlattığı beyitler gelir. Halil ve Ya'kûb Peygamberle, oğullarından da bahseden şair, İbn-i Abbas tefsirine dayanarak "Yûsuf Sûresi"nin nüzûl sebebini anlatır. 96. beyitle başlayan birinci meclisten itibaren anlatılanlar, Yûsuf'un gördüğü on bir yıldız, ay ve güneş rüyası ile bundan sonra başından geçen vak'alardır.

Son beyitlerde, örnekler vererek dünyanın fâniliğinden, âhiret için hazırlanmanın lüzûmundan bahseden şair, Allah'ın affına sığınır ve Hazreti Muhammed'e salavat getirerek eserini bitirir.

2. Nüsha tavsifi

İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi TY. 311'de kayıtlı bulunan Kıssa-i Yûsuf nüshası, kahverengi meşin ciltli, 84 varaktan müteşekkil bir mecmua içindedir. Mecmua 22,7x13,1 (17x9) cm eb'adındadır. Âbâdî kâğıda okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Her varakta 21 satır vardır. Mecmuanın 53 varağında Kıssa-i Yûsuf mesnevisi yer almaktadır.

Nerede, ne zaman ve kimin tarafından istinsah edildiğine dair herhangi bir kayıt mevcut değildir. İmlâ özellikleri, bu nüshanın harekeli bir başka nüshadan kopye edildiği intibaını vermektedir. İstinsah hataları hayli fazladır. Vezin bozukluklarının büyük bir kısmı muhtemelen istinsah sırasında meydana gelmiştir.

1954 yılında, bu eser üzerinde yapılmış bir lisans tezinde bahsedilen ikinci yazma nüshanın ise, bugün nerede olduğu bilinmiyor. Lisans tezinde verilen bilgiye göre bu nüsha, kahverengi çok eski meşin bir cilt içinde, tamamı 113 varaklık bir mecmuadır. Âbâdî kâğıt üzerine harekeli olarak yazılmıştır. Mecmuanın 44 varağı, Kıssa-i Yûsuf mesnevisine, kalan kısmı ise tefsir ve nasihatlere ayrılmıştır. M. 1438'de asıl nüshadan faydalanılarak yenileştirilen nüsha, M. 1756/1757'de Molla Hüseyin adlı bir zat tarafından istinsah edilmiştir. Nüshanın sonunda, Mevlânâ ve tarikatinden bahseden bir bölüm vardır(99).

Lisans tezinde yapılan karşılaştırmalar, Üniversite nüshası ile kayıp nüsha (GN) arasında dil bakımından epeyce fark bulunduğunu göstermektedir. Kayıp nüshada yapılan yenileştirmeler, onu müellif nüshasından uzaklaştırmış ve nüshanın değerini azaltmıştır. Meselâ, Üniversite nüshasındaki "eytdi, birle, söyleyevüz, varıcak, kızlık" kelimeleri, GN'de "didi, ile, söyleyelim, varınca, kıtlık" şeklinde düzeltilmiştir. GN, beyit sayısı bakımından da Üniversite nüshasına göre oldukça eksik bir nüshadır.

Ayrıca, Millî Kütüphânede Süle Fakih adına kayıtlı Yz. A 2883 numaralı Kıssa-i Yûsuf yazmasının içindeki yaklaşık 400 beyit de Darîr'in bu mesnevisinin bir parçasıdır(100).

3. Şekil özellikleri

Eser, mesnevi tarzında, Eski Anadolu Türkçesinin ilk mesnevilerinde çok kullanılan ve 11'li hece veznine benzeyen "fâilâtün, fâilâtün, fâilün" vezniyle yazılmıştır (101). Metinde, bir kısmının müstensihlere ait olduğunu zannettiğimiz birçok vezin bozuklukları bulunmaktadır. Üniversite nüshasında beyit sayısı 2125'tir. İki ayrı beytin son ve ilk mısralarıyla teşekkül ettiği anlaşılan ve kafiye bakımından uyumsuzluk gösteren 783. beyte, (GN)'den yaptığımız ilave sonunda, beyit sayısı 2126'ya çıkmıştır. Üniversite nüshasındaki 2068. beytin ikinci mısraı ise istinsah sırasında

(99) Gülçin Kocaengin, **Zarîr ve Yûsuf ile Züleyhâ Mesnevisi**, s. 28-29.

(100) Leylâ Karahan, "Darîr'in Kıssa-i Yûsuf Mesnevisinin Bilinmeyen Bir Yazması", s. 151-155.

(101) N. Sami Banarlı'ya göre, Mevlânâ Celâleddin Rumî meşhur Mesnevisini "remel' adlı bu vezinle yazdığı için, Anadolu'da ilk iman ve tasavvuf şairleri aynı vezni kullanmakta klasik bir zevk ve terbiye gütmüşlerdir. Bkz. N. Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 163.

unutulmuştur.

Eser, 8 meclisten meydana gelmiştir. Bölüm başlıkları Farsça ve Türkçedir. Başlıkların bir kısmı yazılmamıştır. Metin içinde, "şi'r-i yûsuf", "şi'r-i züleyhâ" gibi başlıklar taşıyan ve beyit sayısı 5-12 arasında değişen 21 gazel bulunmaktadır. Bu gazellerden dördü, "benüm" rediflidir.

4. Eserin dili

Kıssa-i Yûsuf mesnevisi, Darîr'in diğer eserlerinden farklı bir bölgede, muhtemelen Doğu Anadolu'da yazılmıştır. Birçok araştırıcı onu Âzeri Türkçesinin temsilcisi sayarsa da(102), eserleri esas itibariyle Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini taşır.

14. asırda henüz kuruluş devresini tamamlamış olan Anadolu Türkçesi yazı diline, yer yer ağız özelliklerinin sızdığı, bundan dolayı değişik sâhalarda meydana getirilen eserler arasında, dil bakımından ufak tefek farklılıklar ortaya çıktığı görülür.

Eserine aksettirdiği bazı ağız özelliklerinden hareket ederek, Darîr'i, henüz yazı dili olarak teşekkül etmemiş olan Âzeri Türkçesinin temsilcisi saymak doğru değildir.

Bu sâhada yazılan bütün eserlerde olduğu gibi, Darîr'in bu eserinde de Kuzey ve Doğu Türkçelerinin tesiri açıkça hissedilir. 13. asır Anadolu metinlerinin çoğunda görülen ve bilhassa kelime hazinesi, gramer şekilleri ve imlâda kendisini gösteren bu tesir, 14. asırda azalarak devam etmiş, daha sonraki devirlerde kaybolmuştur. Meselâ 13. ve 14. asır müelliflerinden Şeyyâd Hamza ile Tutmacı'nın eserlerinde bu tesir, dikkati çekecek ölçüdedir(103).

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin bir kısmında görülen, Oğuz Türkçesine aykırı bu dil özellikleri şu sebeplere dayanmaktadır:

1. 13. asırdan itibaren, Doğu Anadolu Bölgesi, Türk unsurları bakımından oldukça karışık bir bölge hâline gelmiştir. Bölgeye, bilhassa Moğol istilasından sonra kuzey ve doğudan çeşitli Türk boyları gelip yerleşmiştir. Meselâ, hakimiyet bölgesi Erzurum'u da içine alan Eretna, Uygur Türklerindendir. Yine aynı devirde yaşayan Ali Kuşçu, kardeşleri Bayıtmış, İlbasmış ve diğer emirlerin Kıpçaklardan olduğu bilinmektedir(104). Uygur bahşıları, İlhanlı sarayında önemli mevkilere sahiptir ve bunlar kendi şivelerini kullanmaktadır(105).

2. 13. asır başlarında Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen şair ve âlimler, Oğuz Türkçesiyle konuşan halka, ne doğrudan kendi şiveleriyle, ne de Oğuz Türkçesiyle hitab edebilmişler, henüz kuruluş devrini yaşayan Eski Anadolu Türkçesi yazı dili-

---

(102) F. Köprülü, "Âzerî mad." **İA**, s. 130.
Hasan Âli, **Türk Edebiyatı Numûneleri**, s. 112.
N. Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 367.

(103) M. Mansuroğlu, "Şeyyâd Hamzanın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzûmesi", TDAY-Bel. 1956, Ank. 1956, s. 125-144.
A. Sırrı Levend, "Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev Mesnevisinde Dil Özellikleri", s. 49-50.

(104) F. Sümer, **Oğuzlar**, s. 144

(105) F. Köprülü, "Âzeri"mad., **İA**, s. 129.

ni kullanırken, kendi şive özelliklerini de eserlerine aksettirmişlerdir. Meselâ, Mevlânâ'da Oğuzca dışı özellikler bulunmasına karşılık, Anadolu'da yetişmiş olan oğlu Sultan Veled'de bunların hiçbiri görülmez(106).

3. Sâha, edebî dil münasebeti bakımından, Kuzey ve Doğu Türkçesinin kullanılış sâhasına çok yakındır. Oğuzlarla Kıpçakların uzun süren komşulukları ve her iki şivenin Hârezm Türkçesinin kuruluşundaki rolleri, bu münasebetin başlangıç safhalarını teşkil eder(107).

Bu sebeplerden dolayı, Darîr'in dili, meselâ aynı asırda Aydınoğlu Mehmed Bey nâmına yazılmış, Kısasü'l-Enbiyâ, Tezkiretü'l-Evliyâ gibi eserlerin dilinden az da olsa farklı özellikler gösterir. Çünkü, Darîr eserini, muhtemelen değişik şivelerin tesir sâhası olan Doğu Anadolu Bölgesinde yazmıştır.

5. Eserin konusu

Yâkûb, küçük yaşta annesiz kalan oğlu Yûsuf'a bakması için bir hizmetçi satın almıştır. Hizmetçinin güler yüzlü, güzel bir oğlu vardır. Her ikisini emzirmeğe sütü kafi gelmeyince, Yâkûb, onun oğlunu satar. Evlât acısıyla içi yanan kadın, çaresizlik ve acı içinde Yâkûb'a beddua eder:

nite kim mahrūm kılduñ sen beni
şatdura oğlancuğuñı ol ġanī

"hâcet kapusı" açılmış ve hizmetçinin duası kabul edilmiştir. Çünkü Allah, "sınuk gönülde mukîm"dir.

Yûsuf, naz içinde beslenir, büyütülür. Büyüdükçe güzelleşir. Şair onun bu eşsiz güzelliğini şu mısralarda dile getirmektedir:

yüzi katında olurdı ay hacil
gün yüzini görse olur teng-dil

ay (u) gün yüzi katında bir hayâl
hüsni vaşfa sığamaz iy pür-kemāl

her kim anuñ yüzine kıldı nazar
ʿaklı zāʾil oldı düşdi bī-haber

Birinci Meclis

Yûsuf, bir gece rüyasında on bir yıldız ile ay ve güneşin kendisine secde ettiğini görür. Rüyayı öğrenen Yâkûb, rüyadaki mânânın derinliği karşısında ürker ve kimseye anlatmaması için Yûsuf'u tembihler. Fakat, kardeşleri bunu işitmiştir. Bu rüya, onlardaki kıskançlık hislerinin kamçılanmasına sebep olur. Zaten, Yâkûb'un Yûsuf'a olan aşırı düşkünlüğü, onlarda çoktan kin tohumlarını yeşertmiştir.

Kardeşleri, gezmek maksadıyla götürdükleri kırda, onu kuyuya bırakırlar. Ağlayıp sızlamak, yalvarmak fayda etmez. Yûsuf, kuyuda korkuyla ah edip inlerken,

---

(106) S. Tekin, "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde olga-bolga Sorunu", s. 69-70.

(107) Z. Korkmaz, **Marzuban-nâme Tercümesi**, s. 57.

Allah'ın emriyle Cebrâil, ona şu müjdeyi verir:

cāh içinde tañrı seni ḳurtara
salṭanat taḫtında ḫōş devlet vire

saña muḥtāc olalar ḳardaşlaruñ
hem ḳabīle ḳavmuñ (u) yoldaşlaruñ

ḳul gibi ḳapuñda ṭuralar ḳamu
sen ḳılasın anlara nāz (iy) ulu

Yûsuf'un kardeşleri oğlak kanına bulanmış bir gömlekle babalarını kandırmak isterler, ama Yâkûb hakikati anlamıştır. Ağlamaktan gözleri görmez olur. Bu sırada Cebrâil vasıtasıyla Allah'tan gelen hitap, ona yaptığı hatayı duyurmaktadır:

oğlın oğlanlarına ıṣmarladı
yavı ḳıldı bize ne ıṣmarladı

ger baña ıṣmarlayaydı yūsufı
girü benden bulayıdı yūsufı

Kuyuya bırakılan Yûsuf, bir müddet sonra kervancılar tarafından kurtarılır. Ancak civarda koyun gütmekte olan kardeşleri, yaptıkları kötülüğün ortaya çıkmasından korkarak, kervancılara, Yûsuf'un kulları olduğunu ve kendilerinden kaçıp saklandığını söylerler. Kervancıbaşı, on sekiz Mısır akçesine Yûsuf'u satın alır. Yûsuf'un böyle ucuza satılmasının sebebi, maziye dönülerek şöyle anlatılmaktadır:

āyinede gördi bir gün yüzini
yūsuf anda göriser kendüzini

eytdi ger ben ḳul olaydum böyle ḫūb
kim baña vire bahā ṣatun alup

ḥaḳ te'ālā didi iy yūsuf saña
kendüzüñ gördüñ ṣığınmaduñ baña

'izzetüm ḥaḳḳıçün bahānı gösterem
azacuḳ nesneye seni ṣatduram

İkinci Meclis

Yûsuf, kervanla birlikte Mısır'a doğru ilerlerken, yolda annesinin mezarıyla karşılaşır. Mezara kapanıp, ana-baba hasretiyle göz yaşı döker. Yûsuf'un yokluğunu farkeden kervancı kızgınlıkla geri dönüp, onun gül yüzüne bir tokat atar. O an, gökyüzü kararır ve:

ṭolu yağdı ṭaşıla yağmur ile
kārbāna geldi tañrıdan belā

İnsanlar ölür, develer telef olur. Perişan olan kervan ahâlisi, Yûsuf'un çevresine üşüşerek tövbe eder.

Bir başka ülkede; "Magrib ili"nde bir şâhın Züleyhâ adında çok güzel bir kızı vardır. Züleyhâ'nın dillere destan olan güzelliği, eserde şu mısralarla anlatılmaktadır:

ol ḳızuñ adı züleyḫādur be-nām
zühre anuñ ḥüsni ḳatında ġulām

boyı serve benzer incedür bili
cümle ʿālem ʾāşıḳıdur şehr ili

gözi nergisden ḫarāc alur idi
zülfi sünbül aya tāc olur idi

tudağından şekker olurdı kesād
yañağından alma eylerdi mezād

Yedi sultan oğlu onu istemiş, fakat gönlü kimseye meyletmemiştir. Bir gece rüyasında güzel bir delikanlı görüp, ona âşık olur. Aşk ateşiyle günden güne erir ve solar. Anne ve baba, Mısır sarayına mektup yazarak, kızlarının derdini anlatır. Mektubu alan Mısır azîzi, Züleyhâ'ya talip olur. Züleyhâ, büyük hazırlıklar sonunda, Mısır azîzi ile evlenmek üzere yola çıkar. Mısır'a ulaştığında, evleneceği adamın, rüyada gördüğü delikanlı olmadığını anlar:

āh ider ʿaḳlı gider ol dem nigār
yire düşdi ol zamān bī-çāre-vār

ṣaçdılar gül ṣuyın ol dem gül yüze
ʿaḳlı geldi gül yüzin diler yüze

Çaresizlik içinde gerdeğe girer. Fakat Allah'ın emriyle bir meleğin getirdiği cin, onun bekâretini koruyacaktır. "tâ ki bula bikr anı yûsuf imâm".

Yûsuf'un güzelliğini duyan Mısır halkı, onu karşılamaya çıkmıştır. Bunlar arasında Züleyhâ da vardır. Yûsuf'u gören Züleyhâ, rüyada görüp gönlünü bağladığı delikanlıyı nihayet bulduğunu anlayarak çok sevinir. Yûsuf, ikinci defa satışa çıkarılmıştır. Yaşlı bir kadın, bir yumak yüne, Yûsuf'a talip olursa da Mısır azîzi, Züleyhâ'nın isteği üzerine ağırlığınca altın ve gümüş vererek onu satın alır.

Üçüncü Meclis

Mısır azîzi, pek çok altın gümüş vermesine rağmen hazinenin boşalmadığını görünce, Yûsuf'a olan sevgisi artar. Ancak Züleyhâ'nın aşkından habersizdir. Züleyhâ ise, yedi yıl Yûsuf'a bakmış, beslemiş, giydirmiş, fakat ondan yüz bulamamıştır. Yûsuf için yaptırdığı "uçmaga benzer saray"daki işveleri de fayda etmez. Babasının hayâli, Yûsuf'un şeytana uyarak zina yapmasına mâni olur. "ben tuz etmek hakkını gözetsem gerek" der ve Züleyhâ'ya sırt çevirir.

Böyle günlerden birinde Züleyhâ, dışarı çıkmakta olan Yûsuf'a mâni olmak isterken, gömleğinin arkasını yırtar. Bu hadiseye, o sırada beşikte yatmakta olan bir bebek şahit olmuştur. Azîz, onları bu hâlde görünce, Yûsuf'u ihanetle suçlar. Züleyhâ, kendisini kurtarmak için Yûsuf'a iftira eder. Fakat Allah'ın emriyle dile gelen bebek, hakikati anlatır. Yûsuf'un eşsiz güzelliği karşısında, sarayda turunç kesmekte olan beş hatun, şaşkınlıktan ellerini doğramış, böylece Züleyhâ haklılığını herkese kabul ettirmiştir. Bütün masumiyetine rağmen, Yûsuf, dedikoduları önlemek ve hadiseyi biraz olsun unutturabilmek için zindana atılır.

Dördüncü Meclis

Yûsuf, padişahı zehirlemeye teşebbüs eden saki ve ekmekçiyle aynı gün zindana girer. Zindanda, Allah tarafından hikmet-i ameliyye ve hikmet-i nazariyye ile techiz edilir. Saki ve ekmekçinin gördüğü rüyayı doğru tabir edince, zindanda bulunanların pek çoğu imana gelir. Böylece zindan, küfrün karanlığından kurtulup, nûra boğulur.

Züleyhâ, sık sık zindana uğramakta ve zindanda olup bitenleri öğrenmektedir. Bu günlerin birinde, zindancıdan, Yûsuf'u dövmesini ister. Zindancı bu sözleri Yûsuf'a naklettiğinde, o, üzüntü ile, eğer ölürse kendisini Ken'ân yoluna gömmelerini vasiyet eder:

beni kenᶜān yolı üstinde gerek
anda ḳoyasız beni budur dilek

ol ki kenᶜān ilidür benden yaña
ise babam ḳoḳusın vire baña

Züleyhâ'nın maksadı Yûsuf'a acı çektirmek değil, onun sesini duyabilmektir:

maḳṣūdum oldur ki ben anuñ ünin
işidüp bulayıdum bayram günin

Bir gece, Mısır padişahı rüyasında, Nil ırmağının kuruduğunu, yedi arık öküzün yedi semiz öküzü yediğini, yedi başak buğdayın yetmiş başak olduğunu görür. Müneccimlerinin hiç biri bu rüyayı tabir edemez. Padişah katında önemli bir mevki elde etmiş olan saki, bu rüya üzerine, yedi yıl sonra Yûsuf'u hatırlar ve zindana giderek rüyayı ona anlatır. Yûsuf, yedi yıl ucuzluk olacağını, sonra yedi yıl sürecek bir kıtlığın başlayacağını ve kıtlık günlerinde alınacak tedbirleri sakiye anlatır. Padişah, bu tabirin sahibine hayran olmuştur. Saki, Yûsuf'un güzelliğini padişaha şöyle anlatır:

yüzi nūrından münevverdür cihān
gören eydür bu firiştedür ᶜıyān

bir sözi biñ derde dermān eyleye
yañağı laᶜl lebi şekker iy cān

Padişah, Yûsufun zindandan çıkarılmasını emreder. Fakat Yûsuf'un arzusu, önce suçsuzluğunu ispat etmektir. Azîz, Züleyhâ, Yûsuf ve ellerini kesen beş hatunun içinde bulunduğu bir padişah meclisinde, hakikat anlaşılır. Züleyhâ, üzüntü ve pişmanlık içinde ağlayarak suçunu kabul eder:

benden oldı her ne kim oldı aña
ᶜāşıḳ oldum baḳmadı benden yaña

çok dürişdüm yüzime çün baḳmadı
ne ḳılayum sözime ol baḳmadı

Bu sözler üzerine azîz tarafından serbest bırakılan Züleyhâ, on sekiz yıl gece gündüz ağlayarak Yûsuf'u bekler ve malını mülkünü ondan haber alabilmek için sarfeder.

Beşinci Meclis

Padişahın sevgisini ve güvenini kazanan Yûsuf, Mısır'a kethüda olur. Kıtlık gün-

lerinde halkı sıkıntıya düşürmemek için tedbirler alır. Aldığı tedbirler sayesinde, hem Mısır halkını, hem de çevre illerden gelen insanları memnun eder. Yûsuf'un şöhreti. Ken'ân ilinde yaşayan Yâkûb ve oğullarına kadar ulaşmıştır. Yûsuf'un kardeşleri, onun varlığından habersiz olarak, buğday almak üzere Mısır'a doğru yola çıkarlar. Yusuf, kardeşlerini büyük bir sevinçle karşılar, onları mükemmel bir şekilde ağırlar. Develerini altınla doldurur. Çabuk geri dönmeleri için Şem'ûn'ı alıkoyar. Yûsuf'un kardeşleri, memleketlerine döndüklerinde, Yûsuf'un iyiliğini, cömertliğini babalarına anlatırlar ve verdikleri sözü tutmak için çok geçmeden, yanlarına küçük kardeşleri İbn-i Yâmin'i de alarak tekrar Mısır'a dönerler.

Altıncı Meclis

Yûsuf, onları büyük bir merasimle karşılar. Bir sofra hazırlatarak, aynı anadan olanların aynı sofraya oturmalarını ister. İbn-i Yâmin yalnız kalmıştır. Üzüntüyle:

var olaydı şimdi ḳardaşum benüm
yār olaydı ḳalmayaydum ben faḳīr

diyerek, gözlerinden yaş akıtmaya başlar. Bunun üzerine, Yûsuf, İbn-i Yâmin ile aynı sofraya oturur ve gizlice ona kimliğini açıklar. İbn-i Yâmin, sevinç ve şaşkınlıktan düşüp bayılır. Yüzüne gül suyu saçarak ayıltırlar. İki kardeş hasretle kucaklaşır:

iki bülbül iki gül ḳavışdılar
vaṣl ṣuyın birbirinden içdiler

İbn-i Yâmin'in yanında kalmasını arzulayan Yûsuf, hile ile onun Ken'ân'a dönmesine mâni olur. Babalarını tekrar evlat acısına garketmek, kardeşleri perişan etmiştir. İbn-i Yamin'i geri alabilmek için çok çabalarlarsa da fayda etmez. Çaresiz memleketlerine dönerler.

Yâkûb, sitem dolu bir mektup yazarak, Yûsuf'tan evlâdını geri ister:

oġlumı ḳoġıl yāḫūd āh iderem
ḫaṣṣa āhıdur seher-gāh iderem

Yûsuf'un verdiği cevap, Yâkûb'u hayran bırakmıştır. Çünkü "bu keleciler, nebîler sözüdür".

Yedinci Meclis

Yûsuf'un kardeşleri, yalvarıp yakararak kardeşlerini alabilmek için tekrar Mısır'a dönerler. İbn-i Yâmin'in sarayda taht üstünde oturduğunu görünce, Yehûdâ:

ḫırsızı böyle mi tutar iy kişi
yūsuf imiş bellü bilüñ bu kişi

diye sevinçle bağırır. Artık hakikat anlaşılmıştır. Kardeşleri yaptıkları kötülüğün utancıyla başlarını eğerler.

Altın ve gümüş tabaklarla donanmış sofraya, bu defa hep beraber otururlar.

Yûsuf, kolunda sakladığı inci tanesini, "yil gibi yiler" bir haberciyle babasına gönderir. Bu arada, Yehûdâ da, Yûsuf'un gömleğini alarak yola çıkmıştır. Gömleği gözüne süren Yâkûb'un gözleri açılır. Yûsuf, develerle mal ve erzak göndererek babasını Mısır'a davet eder. Baba-oğulun kavuşmaları, bütün Mısır halkını sevince garketmiştir.

Sekizinci Meclis

Yûsuf'un yıllar önce gördüğü rüya gerçekleşmiş, kardeşleri onun önünde diz çökmüştür.

Yûsuf'un aşkından mahrum kalan ve azîz tarafından terk edilen Züleyhâ ise, sönmeyen aşkının ateşiyle yanıp tutuşmakta, malını mülkünü Yûsuf'tan bir haber almak uğrunda harcamaktadır. Güzelliği kaybolmuş, ağlamaktan gözleri görmez olmuştur.

Günlerden bir gün, Yûsuf'un yakınlarda olduğunu haber alan Züleyhâ, yüksek bir yere çıkar ve:

bir naẓar ḳılsañ baña sen ne ola
cān fidā ḳılsam saña ben ne ola

diye seslenir. Bu feryat, Allah'ın emriyle Yûsuf'a ulaşır. Yûsuf, tanınmayacak kadar değişmiş, yaşlanmış ve çirkinleşmiş Züleyhâ'yı acıyarak sarayına getirir. Onun eski güzelliğine kavuşması için Allah'a dua eder. Duası kabul edilir ve Züleyhâ eskisinden daha güzel olur.

Yûsuf, bu güzelliğe âşık olmuştur. Mısır halkının katıldığı bir düğünle, Züleyhâ ile evlenir.

İNCELEME

I. İMLÂ ÖZELLİKLERİ

Eserin, üzerinde inceleme yaptığımız tek nüshası, oldukça okunaklı bir nesihle yazılmıştır. 2068. beytin silinmiş bulunan ikinci mısraı dışında, bütün metin kolaylıkla okunabilmektedir. Ancak Türkçe ve yabancı asıllı kelimelerin birçoğunun imlâsında istikrarsızlık, hatta yanlışlıklar göze çarpmaktadır. Bazı ünlü ve ünsüzlerin yazılışında ise Uygur imlâsının tesiri hissedilir.

Harekesiz bir nüsha olmasına rağmen, metin içinde bazı kelimelerin harekelendiği görülür. Müstensihe atfedilemeyecek kadar iğreti duran böyle kelimelerin sayısı fazla değildir. Harekelenmiş olan bu kelimelerin bir kısmında harfler zaten yazıldığı için, bu işaretler metin tesbitinde ayrıca bir kolaylık sağlamamaktadır. Harekeli bazı Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin aksine, bu harekelerin hiç birinde ünlü uzunluklarını göstermek endişesi sezilmez. Metin içinde çok seyrek karşılaştığımız bu kelimelerden bir kısmını örnek olarak veriyoruz.

يِرِيدي	yiridi 249,	تڭريدن	tañrıdan 1586,
دَرتْ	dert 1406,	قُوقُوسين	ḳoḳusın 1726,
حكايتْ	ḥikāyet 270,	والسَّلام	ve'ṣ-ṣelām 270,
كارساز	kār-sāz 1557,	تميز	temīz 1566,
قلاق	ḳulaḳ 638,	ايشتْ	işit 1750

A. ÜNLÜLERİN YAZILIŞI

1. Türkçe kelimelerin bir kısmının imlâsında, ünlülerin yazılışı bakımından bir düzensizlik görülür. Aynı kelime, metnin değişik yerlerinde farklı imlâ ile yazılmıştır.

بولت	bulıt 532,	بلوت	bulut 291,
بوكا	buña 667,	بكا	buña 243,
داخي	daḫı 210,	دخي	daḫı 206
ايمدي	imdi 63,	امدي	imdi 28,
اشت	işit 1720,	ايشت	işit 53,
قرداش	ḳardaş, 278,	قردش	ḳardaş 1258,
كيمسه	kimse 500,	كمسه	kimse 245,
يالاكوز	yalañuz 1415,	يالكوز	yalañuz 1404

2. Ünlülerin yazılışı bakımından, Arapça kelimeler tam, Farsça kelimeler ise kısmen klişe bir imlâya sahiptir. Meselâ, vezne göre "dünye"(1), "ille" okunması icab eden Arapça kelimeler, metinde hep asli imlâları ile gösterilmiştir.

Biz, bu kelimelerin tesbitinde, imlâya bağlı kaldık.

Farsça kelimelerde ise istisna teşkil edecek yazılışlar bulunmaktadır.

كول gül 320, كل gül 532, خوشنود ḫōşnūd 1096

3. Bazı kelimelerde kelime sonu ünlüsü gösterilmemiştir. Vezne rağmen, atıf vavlarının birçoğunun da yazılmayışı, bu nüshanın harekeli bir başka nüshadan, harekesiz olarak kopya edildiği intibaını vermektedir. Müstensih, harekeleri harfe çevirmediği için, kelimelerin bir kısmı yarım kalmış, atıf vavları yazılmamış, böylece mânâ ve vezin bozuklukları ortaya çıkmıştır. Metinde bu harfleri parantez içinde gösterdik.

پادشاه pādişāh(a) 869, ايلر iler(ü) 1931,

بز biz(e) 1746, كند kend(ü) 1962,

مجلس meclis(e) 1090

Şu mısralarda da, atıf vavlarının eksikliği bariz bir şekilde görülmektedir:

ben ġarīb (ü) yalañuz ķaldum haķīr 898,

ṣoñra yaz yaᶜķūba derd (ü) zār (u) āh 909,

ᶜafv ķıla ol kerīm (ü) ol ġanī 1662,

ķıldılar zār (u) tażarruᶜ yalvaru 1614

4. Kelime başında (a) ünlüsü, Türkçe ve yabancı asıllı kelimelerde genellikle medli elif (آ) ile gösterilmiştir.

آل al 1447, آنی anı 313, آغلیو ağlayu 272,

آچدی açdı 384, آری arı 265, آیروق ayruķ 282,

آچلغیله açlığıla 1779, آد ad 1719, آلوك aluñ 1114,

آردندن ardından 287, آیه aya 308, آرپه arpa 986,

آفتاب āfitāb 1524, آخر āḫir 448, آغاز āğāz 1884

(1) 1126. beyitteki دنیالكده "dünyelikde" kelimesinin imlâsı, bu düşüncemizi desteklemektedir. Nitekim aynı kelime, Kadı Burhaneddin dîvanının birçok yerinde imlâya bağlı kalınarak okunduğunda vezni bozmaktadır. Bkz. Prof.Dr. Muharrem Ergin, **Kadı Burhaneddin Divanı.**

5. Kelime içinde (a) ünlüsü, bazı Türkçe kelimelerde medli elif (آ) ile gösterilmiştir. Bu kelimelerin hepsinin de, uzun ünlü taşıdığı kabul edilen kelimelerden olması dikkat çekicidir(2).

دآدين	dadın 908,	الآينده	ileyinde 1545,	قآلر	ḳalur 987,
قآلمشلرى	ḳalmışları 1349,	قآنومي	ḳanumı 621,	يآوي	yavı 912,
قآتر	ḳatır 505,	يآرن	yarın 833		

Aynı işâret, uzun ünlülü yabancı kelimelerde de kullanılmıştır.

خآص	ḫās 459,	رآه	rāh 290,	يآ	yā 297,
غلآم	ġulām 306,	سيآه	siyāh 552,	ملآل	melāl 347

6. Kelime sonunda (a) ünlüsü, genellikle (ـه) ile gösterilmiş, fakat bilhassa zamirlerin ve diğer bazı kelimelerin yaklaşma hâli çekimlerinde elif (ـا) ile karşılanmıştır.

اكا	aña 494,	بكا	baña 1687,	بشا	boşa 1448
چقمغا	çıḳmaġa 630,	قويا	ḳuyuya 111,	سكا	saña 90,
يكا	yaña 503				

7. Kelime içinde (e) ünlüsü bazen elif (ا) ile gösterilmiştir. Bu yazılışta Uygur imlâsının tesiri vardır.

بسلاريدي	besleridi 43,	دكلياسين	diñleyesin 301,
دورشالوم	dürişelüm 186,	كزلاديلر	gizlediler 188,
سيزجيلاين	sizcileyin 1285,	سويلياالم	söyleyelüm 11,
يمادم	yimedüm 205,	ييان	yiyen 202

8. Kelime sonunda (e) ünlüsü şu örnekte elif (ا) ile gösterilmiştir.

نشا nişe 1156

9. Kelime sonunda, yükleme hâli eki (ı, i) ünlüleri, (ـه) ile biten şu kelimelerde düzenli bir şekilde hemze (ء) ile gösterilmiştir.

---

2. Bk. T. Tekin. **Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler.**

نامه nāmeyi 1390, پرده perdeyi 1234 قصّه ḳıṣṣayı 799,

قبّه ḳubbeyi 1832, قصّه ḳuṣṣayı 1536,

10. Kelime başında (o, ö, u, ü) ünlüleri (او) ile gösterilmiştir. Bu ünlülerin kalınlık ve incelikleri, bazen yanlarında bulunan ünsüzden anlaşılabilmektedir. Ancak bu ünlülerin darlık ve genişliklerini tayin eden bir ölçü mevcut değildir. Metnimizde bazı kelimelerdeki kelime başı ve ilk hece ünlüsünün darlık ve genişlik bakımından durumunu, bu kelimelerin Anadolu ağızlarındaki söylenişine göre tesbit ettik (3).

gözel 44, yoḳarı 229, yöridük 194

11. Farsça asıllı شهری یاری şehriyâri (333) kelimesinin imlâsında, Türkçe söyleyişte mevcut olan (i) ünlüsü, (ی) ile gösterilmiştir. Asılları "dâstân", "rûzgâr", "şehr-yâr", "yâd-gâr", "kird-gâr", "perverd-gâr", "hân-mân" olan Farsça kelimeleri, hareke bulunmamasına rağmen, "dâsitân", "rûzigâr", "şehriyâr", "yâdigâr", "kirdigâr", "perverdigâr" ve "hânumân" şeklinde okuduk. Nitekim 13. ve 14. asra ait harekeli metinlerde bu kelimelerdeki ünlü, esre (ِ) veya ötre (ُ) ile gösterilmiştir(4).

12. Aşağıdaki Farsça kelimelerin imlâsında, elif (ا) kullanılmamıştır.

خوجه ḫōca 536, (<ḫvāce)

خون ḫōn 783, (<ḫvān)

13. Bazı Arapça kelimelerde, elif-i maksûre (ی) ile gösterilen son ünlü, metinde yer yer elif (ا) ile karşılanmıştır. Biz okuyuşta elifli şekilleri dikkate aldık.

دعوی daᶜvā 744, دعوا daᶜvā 1501,

یهودی yehūdā 1513, یهودا yehūdā 113

14. Bazı Farsça terkiplerde, bağlama ünlüsü ye (ی) ile gösterilmiştir. Bu imlâ, genellikle bağlama ünlüsündeki imâleyi aksettirmektedir.

---

(3) T.Banguoğlu, bu kelimelerin bazı ağızlardaki durumunu gösteren şu tabloyu veriyor:

Mazedonien (Makedonya)	**İstanbul**	**Konya**
güzel	güzel	gözel
yüri-	yüri-	yöri-

Bilindiği gibi, ünlü darlaşması daha ziyade Rumeli ağızlarında görülür. Bkz. T.Banguoğlu, **Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahâr,** s.41.

(4) Z.Korkmaz, **Marzuban-nâme Tercümesi,** M.Mansuroğlu, "Şeyyâd Hamza'nın Beş Manzûmesi", M.Akalın, **Cemşid ü Hurşid.**

پادشاهي مصر	pādişāh-ı mıṣr 933,
پيري انبيا	pīr-i enbiyā 766,
قدرتي يزدان	ḳudret-i yezdān 315,
وصلتي يار	vuṣlat-ı yār 407

B. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞI

1. Kelime başında (p) ünsüzü, pe (پ) ve be (ب) harfleri ile karşılanmaktadır. Bu ünsüzle başlayan iki Türkçe kelime "paşa" ve "pek", (پ) ile yazılmıştır. Farsça kelimelerin imlâsında ise bu bakımdan bir düzensizlik mevcuttur.

پاشا	paşa 634,	پك	pek 33,
پادشاه	pādişāh 372,	بادشاه	pādişāh 1107,
بندي	pendi 861,	پند	pend 811,
پوتي	putı 609,	بوت	put 428

Kelime sonunda ise, daha ziyade be (ب) kullanılmıştır.

هب	hep 101,	طب	ṭap 1511,
چلب	çalap 596		

2. Kelime başında (t) ünsüzünü koruyan kalın ünlülü Türkçe kelimelerde bu ünsüz daima (ط) ile karşılanmıştır. (ت) ile yazılan "tañrı" kelimesindeki durum ise, kelimenin henüz kalınlaşmadan önceki şeklinden kalma bir kalıplaşma olsa gerektir. Nitekim nun-kef (نك) yazılışı da bu kelimede bir kalıplaşma olduğunu göstermektedir.

طاغلمسون	ṭağılmasun 194,	طانق	ṭanuḳ 1023,
طقسان	ṭoḳsan 1855,	طوغري	ṭoğrı 429

Metinde, kalın ünlülü şu Türkçe kelimeler (د) ve (ط) ile yazılmak gibi ikili bir imlâya sahiptir.

دوتدك	dutduñ 1478,	طوتر	ṭutar 1628,
داد	dad 2074,	طتلو	ṭatlu 1271,
دوتشمشم	dutışmışam 1347,	طوتشدي	ṭutışdı 322

3. Yabancı kelimelerin yazılışında, seyrek olarak (ط), (ت) ve (د), (ذ) harfleri arasında yer değiştirmeler görülür.

طن	ṭen 389 (تن),	پوطه	puṭa 428 (بت),
عطاب	ʿiṭāb 215 (عتاب),	پاذشاه	pāẕişāh 961 (پادشاه),
خذمت	ḫıẕmet 186 (خدمت),	شاذینی	şāẕını 1654 (شاد)

4. (ñ) ünsüzü daha ziyade kef (ك) ile, bazı kelimelerde ise Uygur imlâsının tesiriyle nun-kef (نك) ile gösterilmiştir. Aşağıda örnek olarak verdiğimiz kelimelerden sadece "tañrı" kelimesi, bu imlâsını metnin her yerinde korumuştur.

بنکی	biñi 863,	بنکده	biñde 2095,
دیکلنك	diñleñ 270,	اینکلدی	iñledi 1991,
اولدرمنك	öldürmeñ 151,	تنکری	tañrı 77,
اورمنك	urmañ 151,	ینکی	yiñi 1171

5. (s) ünsüzü, kalın ünlülü Türkçe kelimelerde düzenli bir şekilde (ص) ile gösterilmiştir. Sadece üç yerde şu kelimeler (س) ile yazılmıştır.

سنقلو	sınuḳlu 488,	سلقم	salḳım 822,	سوجی	suçı 1492,

Aslında (ص) ile yazılması icab eden Arapça "sanem" kelimesi de (س) ile yazılmıştır. Bir istinsah hatası yoksa, bu imlâ, kelimenin "senem" şeklinde Türkçe söylenişine uygunluk göstermektedir.

6. (ç) ünsüzü, kelime başında (چ) ile, kelime içinde ve sonunda düzensiz olarak (ج) veya (چ) ile karşılanmıştır. Kelime içindeki bu karışıklık, eklerdeki c/ç ünsüzlerinin durumunu tesbit etmeyi zorlaştırmaktadır.

چاغرور	çağırur 785,	چلا	çala 1468,
چاره	çāre 146,	چوره	çevre 752,
چقار	çıḳar 1172,	چون	çün 10,
هیچ	hīç 245,	کوج	güç 1493

İkili bir imlâ ile yazılmış olan "niçe" kelimesini, eserin ait olduğu devri ilgilendiren bir ses değişmesini aksettirebilir düşüncesiyle, imlâsına uygun olarak "niçe" ve "nice" şeklinde okuduk.

7. Hece sonunda bulunan (y) ünsüzü bazı mısralarda vezni bozmaktadır. Bu bozukluk daha ziyade "iy" ünleminin bulunduğu hecede görülür. Bilindiği gibi, bu ke-

lime, bazı Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde (i, é) şeklinde de okunmuştur(5). "iy" kelimesinden başka y'li bazı kelimelerin sebep olduğu vezin bozuklukları, bu meseleyi oldukça münakaşalı bir hâle getirmektedir. Biz, vezin bozukluğuna rağmen imlâya uyarak y'li okumayı tercih ettik.

tañrı irgürürse bāḳīsin **eydem** 1088,

söz eger daḫı yigirek **olaydı**
ol muḥammed muṣṭafāya **geleydi** 1888,

gerek öldür gerekise ḳoy **iy** yār 663,

destūr olsa varaydum ṣudan yana 445

ʿ āşıḳa her kim şefāʿat **ḳılaydı**
nice aḥvāli anuñ bir **bileydi** 743,

atamuzsın pes **iy** şāh-ı enbiyā 1184

8. Bazı yabancı kelimelerin imlâsında, (خ), (ح) ve (ه) harfleri arasında asıllarına uygun olmayan yer değiştirmeler görülür.

خریر ḫarīr 279 (حریر),   تخجیر taḫcīr 312 (تحجیر),

محنت حانه miḥnet-ḥāne 1646 (محنت خانه),   خو ḫū 960 (هو)

9. Aynı hadise (ذ), (ز), (ض) ve (ظ) harfleri arasında da görülür.

پزیر pezīr 1078 (پذیر),   ظایع ẓāyiʿ 1555 (ضایع)

برکزار ber-güzār 1128 (برکذار),   ظوریله ẓōrıla 288 (زوریله)

کلعزار gül-ʿizār 393 (کلعذار),

10. Çift ünsüzü gösteren şedde (ّ) işaretinin kullanılışı da düzensizdir. Şeddeye ihtiyacı olmayan Türkçe kelimelerle, vezin icabı şedde istemeyen yabancı kelimelere bazen şedde konmuştur.

اللّرینی ellerini 721,   قوللّره ḳullara 1465,

بلّو bellü 1641,   حقّدن ḥaḳdan 803,

کلّاب güllāb 531 (vezne göre "gül-āb" okunmuştur.)

حقّی ḥaḳḳı 675 (vezne göre "ḥaḳı" okunmuştur.)

---

5 M.Mansuroğlu, bu edatı, Çarhnâme ve Sultan Veled'in Türkçe Manzûmelerinde (é) olarak okumuştur. Bkz. M.Mansuroğlu, **Çarhnâme** ve **Sultan Veled'in Türkçe Manzûmeleri.**
A.Güzel de, Kaygusuz Abdal'ın aruz vezniyle yazdığı şiirlerinde, kelimeyi, vezne göre "iy" ve "i" şeklinde tesbit etmiştir. Bkz. A.Güzel, **Kaygusuz Abdal,** s.154, 156, vb.
F.Kadri Timurtaş ise, bu edatın eski yazmalarda, aruz sebebiyle kısa okumak icab ettiği zaman sadece elifle veya "ye" altında kesre işareti ile yazıldığını belirtiyor. Ona göre vezin zorlamaları dışında edat "i" olarak okunmalıdır. F.Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi,** s.108-109.

C. KELİME VE EKLERİN YAZILIŞI

1. Birçok mısrada, "kim, ki, daḫı, kadar, u, ü" edatları kendilerinden önceki kelimelerle, "ol" işaret sıfatı da kendisinden sonraki kelimelerle birleşik yazılmıştır.

كرچكم	gerçi kim 176,	ايديكه	idi ki 348,
بلمدومكه	bilmedüm ki 212,	ويرديكم	virdi kim 516,
اوغلانكم	oğlan kim 658,	ايتديكم	eytdi kim 665,
بندخي	ben daḫı 499,	شولقدرجه	şol ḳadarca 107,
آهودرده	āh u derde 285,	دولتومنزل	devlet ü menzil 2121,
اولدوكنده	ol dügünde 364,	اولدم	ol dem 289

2. Eserin istinsah edildiği devirde kullanılışının azaldığını, arkaik hâle geldiğini zannettiğimiz bazı kelimeler, metinde yanlış yazılmış, bu yanlışlıkların bir kısmı başka mısralarda da tekrarlanmıştır.

بيروبار	bir ü bar 1880,	كلنجيلر	keleciler 1598
ويريدم	viribidüm 90		

3. Ekler genellikle kelimeye bitişik yazılmıştır. Düzenli bir şekilde ayrı yazılan ek yoktur.

II. SES BİLGİSİ

A. ÜNLÜLER

Metnimiz, ünlü çeşitleri bakımından Türkçenin diğer tarihî devirlerinden farklı bir durum göstermez. İmlâdan hareket ederek tesbit ettiğimiz şu 8 ünlü, bugün yazı dilimizde de mevcuttur.

a, e, ı, i, o, ö, u, ü,

1. UZUN ÜNLÜLER

Türkçe kelimelerin klişe bir imlâya sahip olmamaları ve metnimizdeki düzensiz imlâ, bu kelimelerdeki aslî uzunlukları tesbite imkân vermemektedir. Yabancı kelimelerdeki uzunluklar, yazıda gösterilen ünlü işaretlerinden kolayca anlaşılır. Fakat, Türkçe kelimelerdeki ünlülerin yazılışında böyle bir imlâ sistemi mevcut değildir. Bununla beraber, aslî ünlü uzunlukları meselesinde, metinde dikkatimizi çeken bazı hususları kaydetmek istiyoruz.

a. Kelime başındaki kullanılışı keyfî olan medli elif (آ), kelime içinde sadece

aslî uzun ünlü taşıdığı kabul edilen kelimelerde kullanılmıştır(6). İşaretin bulunduğu hece, vezne göre de uzun okunmaktadır.

boġazuñdan aşarlar **yarın** seni 833 (یارن),

eydesin yūsufı **yavı** ḳılduñuz 912 (یاوی),

biñ ḳaravaş at (u) **ḳatır** yük gerek 505 (قاتر),

alduñ āḫir (hem) dökersin **ḳanumı** 621 (قانومی),

çürümez on yıl eger **ḳalur** ise 987 (قالر)

b. Vezni bozuk olan bazı mısralarda, uzun ünlü taşıdığı kabul edilen hece bir buçuk hece sayıldığında mısraın vezni düzelmektedir.

ay yüzinden alur idi niḳāb 1142,

ay görse yüziñi olur ḫacil 570,

yimek içün **çoḳ** buġda alalum 1186,

ḳurşaḳlu ḫizmet eyler ṭapuda 1229,

gün yüzüñile bu zindān degül 867,

dört ṣuffe her birinde taḫt (u) tāc 583

2. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

a. i/é meselesi

Eski Türkçede kelime başında ve ilk hecede bulunan (i) ünlüsü, diğer Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde olduğu gibi metnimizde de korunmaktadır. Bu (i)'lerin büyük bir kısmı imlâda gösterilmiştir.

Bir kelimenin aynı metin içerisinde ye'li ve ye'siz yazılabilmesi, bir "kapalı e" meselesini ortaya çıkarmış ve bazı araştırıcılar, böyle kelimelerdeki ilk ünlüyü kapalı e olarak okumayı tercih etmişlerdir(7). Bu meselede, müstensihlerin Türkçe kelimelerdeki ünlülerin yazıda gösterilmesi hususundaki dikkatsizlik ve ihmâllerini gözden uzak tutmamak icab eder(8). Harekeli bir metinden istinsah edildiğini zannettiğimiz bu nüshanın imlâsı, bu bakımdan belki diğer Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden daha şanssızdır.

Eski Anadolu Türkçesindeki bu (i) ünlüsü, bugün yazı dilimizde (e), ağızlarda ise (i, é ve e) dir(9).

6) Z.Korkmaz, Eski Anadolu Türkçesinde kök hece durumundaki uzun a'ların daha ziyade üstünlü elifle gösterildiğini, medli elif'e ise bir iki örnekte rastlanıldığını belirtiyor. Z.Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesinde Aslî Ünlü Uzunlukları", s.53.

7) M.Mansuroğlu, **Çarhnâme** ve **Sultan Veled'in Türkçe Manzûmeleri,** M.Canpolat, **Mecmu'âtü'n-Nezâir**.

8) R.Rahmeti Arat, Atebetü'l-Hakâyık'ta tesbit ettiği i/é meselesindeki düzensizliği, müstensihlere ve o devirde ayrı şivelerde inkişaf etmekte olan ünlü değişmelerinin yazı diline alınmaya başlanmış olmasına bağlayarak, bilhassa aynı şahıs tarafından istinsah edilen B nüshasının Uygur ve Arap harfli kısımlarındaki farklara dikkat çekiyor. Bkz. R.Rahmeti Arat, **Atebetü'l-Hakâyık,** s.120.

9) Ağızlardaki kapalı é örnekleri için bkz. A.Bican Ercilasun, **Kars İli Ağızları,** s. 51, Z.Korkmaz, **Güney-Batı Anadolu Ağızları,** s.5, T.Günay, **Rize İli Ağızları,** s.41.

Metnimizde kelime başı ve ilk hece (i)'lerini koruyan veya koruduğu var sayılan kelimeler şunlardır.

bil "bel" 307, biş "beş" 713, bişinci 1087, bişik 644, di- 1690, dir- 1832, 98, gice 98, girü 217, il 101, irte 1914, it- 1571, vir- 37, yi- 970, yig 63, yil 1985, yidi 984, yimiş, 1926, yidinci 1600, yitmiş 1163, yit- "yetiş-" 1461, yit- "kaybol-" 38, vir 1341

Bu listeye, bugün i > e değişmesine uğrayan kelimeler alınmıştır.

b. Değişme yoluyla ortaya çıkan (i) ünlüsü

a, e > i

is- 894 (< es-), i- 558 (< er-), iy 646 (< ey < ay),
ir- 273 (< er-),
nirede 1293 (< ne+ara+da), işit- 103 (< eşid-),
yiñi 1171 (< yeñi < yañı), bize- 397 (< beze-),
imdi 28 (< emdi < amtı), yine 420 (< yene < yana)

Metnimizde, bazı kelimelerde Eski Anadolu Türkçesinin umumî karakterine aykırı bir i'leşme görülür. Esas itibariyle "degül", "berü" ve "dede" olarak kabul ettiğimiz bu üç kelimeden "berü" bir defa, "dede" ve "degül" ise iki defa ye'li yazılmıştır. Bu değişmede Doğu Türkçesinin tesiri olabilir. Biz, bu kelimeleri iki ayrı imlâ ile tesbit ettik.

berü 843, birü 1479,
degül 867, digül 390,
dede 1280, dide 1773

ö, ü, u > i

biz "bez" 1189 (< böz), içün 215 (< üçün < uçun), dip 170 (< tüp)

c. Kelime başında ve ilk hecede (e) ünlüsü

Bugün yazı dilimizde i'leşen, fakat metnimizde korunmuş olan aslî (e) ünlüsü ile ilgili şu örnekler vardır.

eyü 2090, eyyü 518, gey- 1199

ç. Diğer ünlü değişmeleri

o > ö yöri- 647 (< yorı-),
o > ü degül 198 (< tağ ol),
ö > e debbe 231 (< töpü),
ü > e debbe 231 (< töpü),
u > a uyan- 318 (< odun-)(10),

---

(10) Clauson, odun- fiilinin muhtemel bir "od-" fiilinden gelebileceğine işaret ederek, "odun-" şeklinin de muhtemel bir "odgan-" fiiliyle ilgisi olabileceğini ileri sürüyor. Sir Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, s.62.

	orta 1839 (< ortu),
ı > a	ağaç 887 (< yığaç),
	ağla- 1413 (< yıgla-),
	yalañuz 1520 (< yalıñuz),
a > e	yine 420 (< yana),
	eyt- 72 (ayt-),
	degül 198 (< tağ ol)

3. ÜNLÜ UYUMU

Bugün Türkçe kelimelerdeki ünlüler, kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımından belirli bir uyum içerisinde bulunurlar. Kalınlık-incelik uyumu, Türkçenin her devrinde sağlam bir kaide olarak kendisini gösterir. İstisnalar çok az olup, bunların büyük bir kısmı son zamanlarda ortaya çıkmıştır. Halbuki düzlük-yuvarlaklık uyumunun kaide hâline gelebilmesi, ancak Osmanlıcanın sonlarında mümkün olabilmiştir. Kalınlık-incelik uyumuna göre zayıf bir uyumdur(11).

a. Kalınlık-incelik uyumu

Metnimizde geçen Türkçe kök ve eklerde, kalınlık-incelik uyumu iki ek dışında tamdır.

-kı/-ki aitlik eki, "ḳanḳı" (1351) kelimesinde çok şekilliliğini muhafaza ederken, "andaki" (1609), "bundaki" (1609) gibi örneklerde tek şekilli olarak görülmektedir. 15. asırda yazıya geçirilen Dede Korkut Hikâyelerinde(12) ve 14. 15. asra ait pek çok eserde(13), ekin hâlâ -kı ve -ki'li şekillerinin bulunması, metnimizdeki bu uyumsuzluğun, eserin istinsah devriyle ilgili olduğunu göstermektedir. Mevcut nüsha, -kı'lı şekillerin azaldığı bir devirde istinsah edilmiş olmalıdır.

Kalınlık-incelik uyumu bakımından bir istisna da (-ken) ekidir. (i-) fiilinin diğer çekimlerinde ekleşme sırasında uyum meydana gelirken, (-ken) ekinde, hem (i-) fiili hem de (-ken) eki fonetik değerini muhafaza etmektedir(14).

variken 1946, yazariken 1363

(ile) edatı ile (i-) fiili de ekleşme sırasında, kalınlık-incelik bakımından kök ünlüsüne uyarlar.

---

11. Yazı dilimizdeki düzenli ünlü uyumu, bugün ağızların bir kısmında görülmez. Meselâ Kars Azerilerindeki sağlam ünlü uyumuna karşılık, Kars ve Ardahan-Posof yerli ağızlarında uyum bozulmuştur. A. Bican Ercilasın, **"Kars İli Ağızları,"** s. 66. Diğer ağızlardaki uyumsuzluklar için bkz. E. Gemalmaz, **"Erzurum İli Ağızları"**, H.Zülfikar, "Van Gölü Çevresi Ağızları, "s.297-317.

12. Dede Korkut Hikâyelerindeki -ki, -kı ve -gı'lı örnekler için bkz. M. Ergin, **Dede Korkut Kitabı,** C. II, S. 431.

13. F. Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi,** s. 89, Ş. Tekin, "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni", s. 120.

14. Başlangıçtan beri tek şekilliliğini sürdüren bu zarf-fiil ekinin Orta Anadolu ağızlarında "dururkan", "koşarkan" örneklerinde olduğu gibi kalınlaştığı görülür. Kremena A. Hacıolova, "Türkçede iken'in Durumu ve Fonksiyonu", s. 4.

ağacıla 890, ṭaşıla 292, ṭarıdı 1126, varımış 1220

Bu uyuma aykırı yabancı asıllı kelimelerin bir kısmının, bazı şivelerde uyuma sokulduğu bilinmektedir(15). Metnin imlâsı bu bakımdan aydınlatıcı değildir. İmlânın elverdiği ölçüde, şu kelimelerde böyle bir değişme tesbit edebildik.

kebin 2058 (< F. kābin), dünyelik 1126 (< A. dünyā), senem 566 (< A. sanem)

Yabancı asıllı kelimelerin son ünlüsü ile Türkçe ekler arasındaki kalınlık-incelik uyumu, iki örnekte bozulmuştur(16).

ġariblıḳ 472, sāḳilıḳ 839

b. Düzlük-yuvarlaklık uyumu

Diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi, metnimizde de henüz bu uyumun varlığından bahsedemiyoruz. Hatta Eski Türkçede ve bugün Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık bakımından bir uyum içinde olan bazı kelime ve eklerin, Eski Anadolu Türkçesinde çeşitli sebeplerle yuvarlak olduğu görülür. Buna, metnimizde kök ünlüsüne ve devrin genel karakterine aykırı olarak meydana gelen düzlükleri de eklersek, düzlük-yuvarlaklık bakımından uyumsuzluğun, bu devirde ne kadar yoğun olduğu anlaşılır.

Kelime tabanlarında görülen yuvarlaklıklar:

1. Eski Türkçeden beri yuvarlaklığını devam ettiren kelimeler

ağu 619, altun 368, bellü 1641 (< belgülüg), çavuş 1140 (< çavış < çabış), eksük 523, eyü 960 (< edgü), içün 215 (< üçün < uçun), incü 1699 (< yinçü), ḳamu 70 (< ḳamuġ < ḳamaġ), ḳarşu 379, ḳayġu 823, (< ḳadġu), kendü 237, ḳulavuz 16 (< ḳulabuz), ṭanuḳ 1023, yaṣduḳ 919 (< yaṣtuḳ), yavuz 1371 (< yavız < yabız)

Bunlardan "kendü" kelimesi, 5 defa uyuma bağlanmış olarak "kendi" şeklinde geçmektedir.

2. Ses düşmesiyle meydana gelen yuvarlaklıklar

İki ve daha fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan (ġ, g) ünsüzlerinin Batı Türkçesinde düşmesiyle, bu ünsüzlerin önünde bulunan ünlü pek çok kelimede yuvarlaklaşmıştır.

ḳapu 630 (< ḳapıġ), ṣaru 859 (< ṣarıġ), ṭapu 2078 (< ṭapıġ)

(v) ünsüzünün düşmesi de, şu kelimede yuvarlaklaşmaya sebep olmuştur.

delü 672 (< tilve < tilbe)

---

(15) M. Ergin, **Âzeri Türkçesi.**

(16) Bu imlânın gerçek telâffuzu yansıtıp yansıtmadığı hakkında çeşitli görüşler vardır. J. Eckmann, Doğu Türkçesinde Arapça ve Farsça kelimelere kalın ünlülü ek getirme temayülünü, bu dillerdeki kalınlık-incelik uyumuna bağlamakta ve kalın ünlü getiren yabancı kelimelerin kalın telâffuz edildiği sonucuna varmaktadır. A. F. Karamanlıoğlu ise bu durumun tereddütlü telâffuzdan ileri geldiği görüşündedir. Bu görüşleri değerlendiren K. Eraslan da, imlâ istikrarsızlığı ve telâffuz meselesi üzerinde duruyor. K. Eraslan, "Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair", s. 113-115.

Kelimenin 1173. beyitte uyuma bağlanmış "deli" şekli de bulunmaktadır.

"ḳapu" ve "ṭapu" kelimelerindeki yuvarlaklaşmada düşen seslerin olduğu kadar, kelime içindeki dudak ünsüzlerinin de tesiri olduğu muhakkaktır. Çünkü, her düşen ünsüzün yuvarlaklaşmaya sebep olmadığı "arı" 265 (< arıġ), "çeri" 1506 (< çerig) gibi kelimelerden anlaşılmaktadır.

Dudak ünsüzlerinin tesiriyle yuvarlaklaşan bir başka kelime "semüz" dür. Divanü Lûgati't-Türk'te "semiz" şeklinde olan ve metnimizin birçok yerinde ye'li yazılan kelime, sadece 935. beyitte vav'lı olarak geçmektedir.

3. Analoji yoluyla meydana gelen yuvarlaklıklar

yaru 1100, yazu 291

Bu örneklerde, (ġ, g) düşmesi ile yuvarlaklaşan kelimelerin tesiri olduğunu zannediyoruz.

Eklerde görülen yuvarlaklıklar:

1. Eski Türkçeden beri yuvarlaklığını devam ettiren ekler:

İsimden isim yapma eki:

-mur/-mür yağmur 292

Fiilden isim yapma ekleri:

-uḳ/-ük artuḳ 774, ayruḳ 171, yazuḳ 1664

-ġu/-gü sevgülü 172

Fiilden fiil yapma ekleri:

-dur-/-dür- geydür- 2007, ṣatdur- 47, ṭartdur- 506,

Bu ek, beş örnekte uyuma bağlanarak, bir örnekte ise kök ünlüsüne rağmen düzleşmiştir.

geydir- 538, 689, ḳaldır- 1641, indir- 1896, 1221, ḳondır- 1896

-ur-/-ür- geyür- 1304, ötür- 1061, yaşur- 1676

1880. beyitteki "irir-" örneğinde ek, düz ünlü taşımaktadır.

-ġur-/-gür- irgür- 2092

İlgi hâli eki:

-uñ/-üñ/-nuñ/-nüñ enbiyānuñ 21, göklerüñ 1560

Yön ekleri:

-ru/-rü berü 843, girü 361, ḳançaru 1260

-aru/-erü ilerü 709, içerü 888

951. beyitte uyuma bağlanan "ileri" kelimesinin, "biri" kelimesiyle kafiyelenmesi, bu düzleşmenin telif devrine ait olduğunu gösteriyor.

Sıfat-fiil eki:

-duķ/-dük besledügüñ 140, gördügümüz 1017, sevdügüñ 1873

Bu ek, metnimizde 19 örnekte düzleşmiştir. Bunların onunda düzleşme, kök ünlüsüne rağmen meydana gelmiştir. Uyumsuzluğun hep "gör-" fiilinde olması dikkat çekicidir.

virdigüñ 1622, yapdığı 1741 (kafiyesi "ķapduğı"), gördigüm 973, gördigi 101

Zarf-fiil eki:

-u/-ü ağlayu 190, bırağu 1637, yalvaru 1614

Bu ek, 8 kelimede uyuma bağlanarak düzleşmiştir. Bunların yedisi "eydi vir-" kelimesidir.

eydi vir- 53, gösterdi vir- 1759

Geniş zaman eki:

-ur/-ür utanuram 634, virürem 622

Metnimizde, 15 kelimede ek ünlüsü düzdür. Düzleşme, daha çok "vir-" fiilinde olmuştur.

girir 1517 (kafiyesi "görür"), çağırır 787,

virir 1703, 202 (kafiyeleri "alur" ve "budur")

Emir eki (teklik 3. şahıs):

-sun/-sün girsün 1375, yisün 789,

Tek örnekte ek ünlüsü düzdür.

olmasın 1128

Bildirme eki:

-dur/-dür fānīdür 2113, vardur 351

Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi içinde ekleşmesine rağmen, daima yuvarlak ünlüdür. Metinde bir defa kök ünlüsüne rağmen, iki defa da uyuma bağlanarak düzleşmiştir.

vardır 670, züleyḫādır 1972, atamuzdır 1255

2. Dudak ünsüzlerinin tesiriyle meydana gelen yuvarlaklıklar:

İyelik ekleri:

-(u)m/-(ü)m baḫtum 698, begüm 565, ḥālüm 1035

Metinde, bu ekin uyuma bağlanmış 21 örneği bulunmaktadır. Ek, 10 kelimede de kök ünlüsüne rağmen düzleşmiştir.

dilim 1024, ḥālim 164, ķızım 351, düşim 390, göñlim 737, gülim 169, oğlım 102,

-(u)muz/-(ü)müz ʿaḳlumuz 1018, elümüz 1019

Bu ekin yardımcı ünlüsü, 8 örnekte uyuma bağlanarak, tek örnekte ise yuvarlak kök ünlüsüne rağmen düzleşmiştir.

birimüz 954, pīrimüz 187, ḳulımuzdur 241

Zarf-fiil ekleri:

-up/-üp dalup 14, yuyup 701

-uban/-üben çığrışuban 656, diyüben 785, yiyüben 1157

Görülen geçmiş zaman eki (teklik 1. şahıs):

-dum/-düm irmedüm 404, ṣıḳdum 822

Emir ekleri (teklik ve çokluk 1. şahıs):

-ayum/-eyüm nideyüm 278, vireyüm 1995

-alum/-elüm başlayalum 515, dürişelüm 186

Bu ek, 7 örnekte uyuma bağlanarak düzleşmiştir.

ḳılalım 112 (kafiyesi "görelüm"), söyleyelim 262, 267

Şahıs eki (çokluk 1. şahıs)

-uz/-üz, -vuz/-vüz ṣataruz 242, ṣoravuz 1225, söyleyevüz 1882, ṭaparuz 428.

Ek, tek örnekte uyuma aykırı olarak düzleşmiştir.

ḳılurız 512,

Bildirme eki (çokluk 1. şahıs):

-uz/-üz ḳardaşlaruz 1254

"günehkārız" (1658) ve "peyğamberiz" (1427) örneklerinde ek düzleşmiştir. "peyğamberiz" kelimesinin "yavuz" kelimesiyle kafiyelenmesi, bu düzleşmelerden pek çoğunun, telif devriyle ilgisi olmadığını gösteriyor.

3. Ses düşmesiyle meydana gelen yuvarlaklıklar:

İsimden isim yapma eki:

-lu -lü (< -lıg/-lig) bağlu 1538, ṣınuḳlu 488

Ek, bir defa uyuma bağlanarak, bir defa da uyuma aykırı olarak düzleşmiştir.

heybetli 1387, güçlidür 2003 (kafiyesi "ṣuçludur")

4. Analojik yuvarlaklıklar:

Bu yuvarlaklaşma hadisesine, şekil veya görev bakımından birbirine yakın eklerin sebep olduğunu zannediyoruz.

İsimden isim yapma ekleri:

-suz/-süz ansuz 1489

691. beyitteki "sensiz" kelimesinde ek ünlüsü düzdür.

-cuḳ/-cük azacuḳ 254, ḳarıcuḳ 494

İyelik ekleri:

-(u)ñ/-(ü)ñ ṣıdḳuñı 9, yoldaşlaruñ178

Bu ekte bulunan yardımcı ünlü, 2 kelimede uyuma bağlanarak düzleşmiştir. 9 örnekte görülen düzleşme ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırıdır.

ḥażretiñde 1621, sırrıñı 565, yüziñi 568 öziñi 49, kendüziñi 489,

-(u)ñuz/-(ü)ñüz ḥasretüñüzden 914, yirüñüze 1283,

Bu ekin yardımcı ünlüsü, 5 defa uyuma bağlanarak, bir defa da yuvarlak kök ünlüsü yanında düzleşmiştir.

biriñüz 123, işiñüze 123, öziñüz 1520,

Görülen geçmiş zaman eki :

-duñ/-düñ işledüñ 660, ḳaḳıduñ 952

-duḳ/-dük bilmedük 1307, uğraduḳ 1019

-duñuz/-düñüz gitdüñüz 192

Bu ek, 17 örnekte uyuma bağlanarak kısmî düzleşmeye uğramıştır. İki örnekte meydana gelen kısmî düzleşmede ise kök ünlüleri yuvarlaktır.

itmediñüz 865, nitdiñüz 192 (kafiyesi "gitdüñüz")

virdiñüz 912, döndiñüz 1475, ṭoğdıñuz 1400

Emir eki (çokluk 2. şahıs):

-ñuz/-ñüz, -(u)ñuz/-(ü)ñüz gizleñüz 986, ṣatuñuz 243

Ek önündeki yardımcı ünlü, 3 örnekte kök ünlüsüne bağlı olarak, bir örnekte ise kök ünlüsüne aykırı olarak düzleşmiştir.

ḳılıñuz 1465, eydiñüz 125, varıñuz 1224, göriñüz 1224

Kelime tabanlarında görülen düzlükler:

1. Eski Türkçeden beri düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak düz ünlü taşıyan kelimeler

borı 1782, ḳurı 917, ḳuzı 121, oḳı- 952, ṭoğrı 429, unıt- 439, yöri- 647,

Eski Türkçede olduğu gibi, metnimizde de bu kelimelerden bir kısmının uyuma bağlanmış şekilleri bulunmaktadır(17).

---

(17) Dîvan'da "unıt-" ve "kurı-" fiillerinin, "unut-", "kuru-" şekilleri de bulunmaktadır. B. Atalay, **Divanü Lûgat-it-Türk Dizini,** s. 384 ve 694.
"toğrı" kelimesi de Eski Türkçede iki şekillidir. A. Caferoğlu, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü,** s. 243.

ḳuru- 934 (bir defa), oḳu- 519 (12 defa),

ṭoğruluğum1009 (bir defa), unut- 1780 (2 defa), yörüt- 1581 (bir defa),

2. Analojik düzlükler

gümiş 1242 (< kümüş), ögit 1816 (< ögüt)

Bu düzleşmelerde, benzer kelimelerin tesiri yanında, Doğu Türkçesinin tesirini gözden uzak tutmamak icab eder.

Eklerde görülen düzlükler:

1. Eski Türkçeden beri düz ünlü taşıyan ekler

İsimden isim yapma ekleri:

-cı/-ci/-çı/-çi	bekçi 1195, deveci, ḳapucı 535
-sı/-si(18)	ayruḳsı 602

Fiilden isim yapma eki:

-ış/-iş(19)	idiş 683, diyiş 311

İyelik eki:

-ı/-i/-sı/-si	oğlı 44, yolına 269, uyḳusından 810

Bu ek, 4 örnekte uyuma bağlanarak yuvarlaklaşmıştır.

oğlu 24, üstüne 830

Aitlik eki:

-ḳı/-ki(20)	bundaki 1609, göñüldeki 60, ḳanḳı 1251

Yükleme hâli ekleri:

-ı/-i-, -nı/-ni	ṣuyı 1999, oduñı 684, bunı 263

Bu ek, 1590. beyitteki "dedeñü" kelimesinde uyuma aykırı olarak yuvarlaklaşmıştır(21).

Vasıta hâli eki:

-(ı)n/-(i)n	düşin 52, yükin 1287

---

(18) Bu ek. Eski Türkçedeki -sıg/-sig ekinden değişmiş olmalıdır. Düşen ünsüze rağmen ekin düzlüğünü muhafaza etmesini, 3. şahıs iyelik eki -sı/-si'nin tesirine bağlamak mümkündür. Bkz. M. Ergin, **Türk Dil Bilgisi,** s. 162.

(19) Ekle ilgili olarak verdiğimiz örnekler, ekin yalnız düz ünlü taşıdığını gösteren bir yapıya sahip değildir. Metinde tesbit edebildiğimiz örneklerin hepsinde kök, düz ünlü taşımaktadır. Fakat Eski Anadolu Türkçesini temsil eden başka eserlerde, bu ekle ilgili yeterli örnek mevcuttur. Örnekler için bkz. H. Ayan, **Hurşit-nâme,** s. 440, 441. M. Ergin, **Dede Korkut Kitabı,** C. II, s. 438.

(20) Bu ek Türkiye Türkçesinde henüz tam mânâsıyla yerleşmemiş bir -kü şekli bulunmaktadır. Bkz. M. Ergin, **Türk Dil Bilgisi,** s. 162.

(21) Verdiğimiz örnekler, ekin fonetik değerini tam olarak göstermiyor. Fakat, devrin diğer eserlerinde tatmin edici örnekler bulmak mümkündür. Meselâ bkz. F. Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi,** s. 34.

1110. beyitteki "devletün" kelimesinde, ekin önünde bulunan yardımcı ünlü, kök ünlüsüne rağmen yuvarlaktır. Bu yuvarlaklaşma, kafiye zarûretiyle olmalıdır. (Kafiyesi "gün")

Zarf-fiil eki:

-ınca/-ince	diyince 716, irince 196

Görülen geçmiş zaman eki (teklik ve çokluk 3. şahıs):

-dı/-di	düzdi 1123, ṣoldı 169
-dılar/-diler	ṣundılar 137, üṣdiler 296

Öğrenilen geçmiş zaman eki:

-mış/-miş	ṣormışam 513, ḳomamışdur 1768

Emir eki:

-ġıl/-gil	dilegil 1084, uyġıl 1092

2. Eski Anadolu Türkçesinde ortaya çıkan ve düz ünlü taşıyan ekler:

İsimden isim yapma eki:

-cılayın/-cileyin	ancılayın 264, buncılayın 108

Zarf-fiil eki:

-ıcaḳ/-icek	olıcaḳ 2077, söyleyicek 310

Gelecek zaman eki:

-ısar/-iser	olısarsın 9, öliserem 901

Şahıs ekleri (teklik ve çokluk 2. şahıs):

-sın/-sin	bilürsin 847, yüzlüsin 1541
-sız/-siz	gelürsiz 1251, göresiz 1742

Eski Anadolu Türkçesinde ekleşmeye başlayan (i-) yardımcı fiili, ekleşme sırasında düzlüğünü korumuştur.

çoġıdı 36, yoġısa 1653, yurıdı 548

3. Eski Anadolu Türkçesinde düzleşen ekler:

İsimden isim yapma ekleri:

-lıḳ/-lik	muştulıḳ 1785, ṭanuḳlıḳ 431

1009. beyitteki "ṭoġruluġum" kelimesinde, ek ünlüsü uyuma bağlanmıştır.

-(ı)ncı/-(i)nci(22)	dördinci 1087, üçinci 515

(22) Ek ünlüsü, Eski Türkçenin sonlarında ortaya çıkmış ve Eski Anadolu Türkçesinden sonra uyuma bağlanmıştır. Kökle eki bağlayan yardımcı ünlü, Eski Türkçede çok şekilli iken bu devirde düzleştiğinden, bu bahse almayı uygun bulduk.

Fiilden isim yapma eki:

-ıçı/-içi ķaçıçı 241

Fiilden fiil yapma ekleri:

-(ı)l-/-(i)l- dökil- 398, düzil- 601

Yardımcı ünlü, bir defa uyuma bağlanarak, bir defa da uyuma aykırı olarak yuvarlaklaşmıştır.

ayrul- 1270, ölçül- 1457

-(ı)ş-/-(i)ş- böliş- 1313, ķuçış- 1437

İki örnekte, yardımcı ünlünün uyuma bağlanarak yuvarlaklaştığını görüyoruz.

öpüş- 416, yügrüş- 654

-(ı)n-/-(i)n- bulın- 1464, görin- 238

Soru eki:

-mı/-mi gördüñ mi 681, açuķ mı 876, ḫōş mı 873

4. ÜNLÜ DÜŞMESİ

Bu hadise, daha ziyade kelime içinde görülür. Düşen ünlü, ikiden fazla heceli kelimelerin vurgusuz olan orta hece ünlüsüdür. Eski yazıda kelime içindeki ünlülerin bir kısmının gösterilmeyişi, düşen ünlünün tesbitini zorlaştırmaktadır. Fakat, kelimenin bugün Türkiye Türkçesinde kullanılışı ve bilhassa manzum eserlerde vezin, ünlü düşmesini görebilmemize yardımcı olmaktadır.

Aşağıda verdiğimiz örneklerden bir kısmındaki "ünlü düşmesi", daha önceki devirlere aittir.

ayruķ 171 (< ayıruķ), bağrını 1579 (< bağırını), beñze- 307 (< beñize-), beñzi 393 (< beñizi), besle- 542 (< besigle-), birbirile 1438 (< biribirile), boynı 1538 (< boyunı), buyruķ 1112 (< buyuruķ), çevre 1831 (< çevire), çığrışuban 1158 (< çığırışuban), d egşürdi 2083 (< degişürdi), dirlik 691 (< dirilik < tiriglik), egnine 712 (< eginine), eydür 91 (< eyitür), eylik 1666 (<eyülik < edgülük), göñlüm 357 (< göñülüm), göynür 915 (< göyinür), ķarnı 1114 (< ķarını), kimse 1103 (< kimise), nesne 1462 (< ne+ise+ne), oğlı 22 (< oğulı), oğlaķ 188 (< oğulaķ), oyna- 132 (< oyuna), üzre 1445 (<üzere), uyķu 805 (< uyuķu < udıķu), yügrüş- 654 (< yügüriş-)

Kelime içindeki bu hadise, özel isimlerde görülmez. Metinde, vezin zarûretinden orta hece ünlüsü düşmüş olan "beşr" 1744 ve "beşre" 1765 (< beşire) kelimesinin söylenişinde bir zorlama hissedilmektedir. Aynı kelime, metnin diğer yerlerinde "beşire" şeklinde geçer.

"ile" ve "içün" edatları ile "i-" yardımcı fiili, tam ekleşme devresinde baştaki ünlülerini düşürürler. Ancak, metnimizdeki örneklerin çoğu kısmî ekleşme devresine aittir. Tam ekleşme örnekleri, vezin zarûretiyle görülür ve sayıları fazla değildir.

naẓarla 265, ülkerle 1675, bunlaruñçün 1127,

ḥaḳḳıçün 254, bilmezdi 771, ḳılmışdı 1716

Metnimizde iki şekilli olarak kullanılan "eyit-" ve "ilet-" fiillerinin "eyt-" ve "ilt-" şekillerinde de (i) ve (e) ünlüsü düşmüştür.

Türkçede ön ve son seste ünlü düşmesi seyrektir. Metnimizde 806. beyitte geçen "yuḳu" (<uyuḳu) kelimesinde, kelime başındaki (u) ünlüsü düşmüş görünüyor. Ancak, (y) ve (u) sesleri arasında bir yer değiştirme (metatez) hadisesinin olabileceği ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır.

5. ÜNLÜ TÜREMESİ

Metnimizde, bazı eklerle yabancı asıllı kelimelerde görülen bir ses hadisesidir.

-ıraḳ/-irek (>-raḳ/-rek) yigirek 1888,

-acuḳ/-ecük (<-cuḳ/-cük) azacuḳ 254

Genellikle aslî şekilleri kullanılmakla beraber, vezin icabı Arapça asıllı şu kelimelerde de ünlü türemiştir.

küfür 1928 (bir defa), mıṣırda 337 (dört defa ve sadece bulunma hâli çekiminde görülür) şehir 1375 (bir defa), şükür 1395 (bir defa)

333. beyitteki "şehriyârî" kelimesinin ve bazı Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin imlâsından (Bkz. Böl. I/A/11 ile ilgili dipnot) hareketle, Türkçe söyleyişe uygun olarak okuduğumuz şu Farsça kelimelerde de ünlü türemesi hadisesi meydana gelmiştir.

dāsitān 1037, kirdigār 156, perverdigār 222, rūzigār 392, şehriyārī 333

6. ÜNLÜ BİRLEŞMESİ

Ünlü ile biten ve ünlü ile başlayan iki kelimenin birleşmesi sırasında ortaya çıkan bu hadise, metnimizde şu örneklerde görülür.

ancaḳ 514 (<ançа+oḳ), kendüzüñ 253 (<kendü+özüñ) nesne 1462 (ne+ise+ne), niçün 547 (<ne+içün), nit- 1081 (<ne+it-), nirede 1293 (<ne+arada)(23), nişe 614 (<ne+işe), nol- 325 (<ne+ol-), ṭol ay 1523 (<ṭolu ay)

(u-) iktidar fiilinin, metnimizdeki ekleşmiş örneklerinde de aynı hadise görülmektedir.

çıḳamaz 1263 (<çıḳa umaz), göremezler 1893 (<göre umazlar)

B. ÜNSÜZLER

İmlâdan hareket ederek metinde tesbit ettiğimiz ünsüzler şunlardır.

b, c, ç, d, f, g, ġ, h, ḥ, j, k, ḳ, l, m, n, ñ, p, r, s, ş t, v, y, z,

Bu ünsüzlerden (c, f, h, v), değişme yoluyla Batı Türkçesi içinde ortaya çıkmış-

(23) Bugün kelime birleşmesi yoluyla meydana gelen "ora", "öbür" kelimelerinin, metnimizde henüz birleşme öncesi şekilleri bulunmaktadır. (ol ara 870, ol biri 311).

lardır. Eski Türkçedeki peltek (d) ve çift dudak ünsüzü (v), Batı Türkçesinde (y) ve (v) olarak gelişmiştir. (ḫ) ve (ñ) ise, bugünkü Türkiye Türkçesi yazı dilinde bulunmaz.

1. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

a. Tonlulaşma:

t->d-

Eski Türkçede, kelime başında (d) ünsüzü yoktur. Başta bulunan (t) ünsüzü, Eski Anadolu Türkçesi içinde bazı kelimelerde korunmuş, bir kısmında ise değişmeye uğramıştır(24). Metnimiz, değişen ve korunan (t)'ler bakımından sistemli diyebileceğimiz bir manzara göstermektedir.

Metinde, (t)'lerin korunduğu 49 kelimeden sadece üçü ince ünlülüdür. Diğerleri kalın ünlülü olup, "ṭañrı" kelimesi dışında hepsi (ط) ile yazılmıştır.

t- > d- değişmesine uğramış 59 kelimeden 49'u ince ünlülü kelimelerdir.

4 kelimenin ise, her iki şekli de kullanılmaktadır.

Bu sayılardan anlaşıldığı üzere, t- > d- değişmesi, metnimizde, genellikle ince ünlülü kelimelerde meydana gelmiş, kalın ünlülü kelimelerde (t) ünsüzü korunmuştur.

(t) ünsüzünün korunduğu kelimeler:

ṭabanca 289, ṭaġıl- 194, ṭaġla- 316, ṭam- 1265, ṭañ 955, tañ 2077, ṭañla 100, ṭañla- 1509, ṭañrı 55, ṭanuḳ 1023, ṭanuḳlıḳ 431, ṭap 422, ṭap- 422, ṭapu 2078, ṭar 1126, ṭartdur- 506, ṭaş 159, ṭaş 161 ṭaşra 122, ṭatlu 1271, ṭoġ- 24, ṭoġra- 1019, ṭoġrı 429, ṭoġruluḳ1009, ṭoḳ 2124, ṭoḳsan 1855, ṭoḳuz 1296, ṭol 1523, ṭol- 291, ṭola- 1877, ṭoldur- 1075, ṭolu 292, ṭolu 318, ṭon 2049, ṭopraḳ 1340, ṭorġılıḳ 2033, ṭoy 2044, ṭoy- 364, ṭoyla- 372, ṭoyur- 839, ṭudaḳ 309, ṭur- 235, ṭuş 956, ṭut- 1628, ṭutış- 322, ṭuz 618, tek 503, tepren- 633, türkī 94

t- > d- değişmesine uğrayan kelimeler:

dad 2074, daḫı 8, dal- 14, danış- 184, daş 1672, dın- 540, dul 1126, dur- 610, dut- 1478, dutış- 1347

debbe 231, deg- 1056, degin 131, degme 511, degşür- 2083, degşüril- 858, degül 867, dek 1188, dek dur- 239, delü 672, deñiz 152, dep- 1523, dere 291, deri 188, deve 293, di- 1690, di 483, dil 1067, dile- 344, dilek 893, dilen- 626, diñle- 707, diñlen- 1836, dip 170, dir- 1103, diril- 127, dirlik 612, diş 200, dişi 417, divşür- 945, diz 1643, dök- 621, dökil- 398, dön- 197, dört 581, döşe- 380, döy- 487, dügün 399, dükeli 1527, düken- 1129, düket- 1157, dün 2056, dür- 1573, düriş- 1026, dürit- 1925, düş 835, düş- 276, düz- 1123, düzil- 601

---

24 Bugün Anadolu ağızlarının bir kısmında aslî (t) ünsüzü korunmaktadır. Meselâ Doğu Karadeniz kıyısı illerinde (d) yerine aslî (t) ünsüzüne temayül fazladır. Hatta Trabzon ilinin Tonya kazası, tamamen (t)'yi benimsemiş, (d)'yi yadırgamıştır. Bkz. A. Caferoğlu, "Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri", s. 8.

Bu kelimelerden dördü, metinde, (d) ve (t)'li olmak üzere iki şekillidir.

dad 2074 - ṭatlu 1271

dür- 610 - ṭur- 235

dut- 1478 - ṭut- 1628

dutış- 1347 - ṭutış- 322

-t- > -d-

Bazı köklerde ve geçişlilik eki (-t-) ile genişlemiş gövdelerde, iki ünlü arasında veya bir ünlü önünde bulunan (t) ünsüzü tonlulaşmıştır.

buluda 59, dördinci 1087, eydür 91, gider 609, güder 231, ider 225, işidür 103, ḳanadı 58, ṭudaḳ 309, yasduğı 919, yidi 182, aḳıdup 899, eylede 673, gösterdi vir- 1759, ögredürdi 34, söylede 673, yükledüben 435, yöriden 1924

-t > -d

Bu değişmeyle ilgili fazla örnek yoktur(25).

ad 1719, and 202, ard 651, dad 2074, kurd 185, od 286, süd 45,

"kurd" kelimesi, metinde 3 yerde "kurt" şeklinde geçmektedir.

k- > g-

Arap alfabesinde (k) ve (g) ünsüzleri aynı harfle gösterildiği için, bu değişmenin, hangi kelimeleri içine aldığını tesbit etmek çok zordur. Metnimizde, bazı Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen, üç noktalı, iki çizgili kef'ler de kullanılmamıştır(26). (k) ünsüzünün kelime başındaki durumu, Anadolu ağızlarında da farklılık göstermektedir(27). Bundan dolayı, bu meselede bugünkü Türkçeyi esas aldık.

Buna göre, metinde (k-) ünsüzünü koruyan kelimeler:

keleci 1598, kelepçük 495, kendü 237, kendüz 1431, kes- 1679, key 433, kiçi 32, kim 28, kimse 245, kişi 311, küs- 992

k- > g- değişmesine uğrayan kelimeler:

gel- 514, genç 672, gerek 505, getür- 418, gey- 1199, geydür- 299, geyür- 1304, gez 62, gez- 870, gezdür- 2057, gezin 500, gibi 60, gice 98, giç- 873, giçür- 539, gider- 1536, gir- 1517, girçek 1272, girü 217, git- 154, gizle- 1336, gizlen- 242, gizlü 852, gök 1514, gömlek 1695, göndür- 373, gönil- 1837, göñlek 190, göñül 49, gör- 498, göril, 937, görin- 238, göriş- 1667, görklü 282, göster- 625, göstert-

(25) Bu tonlulaşma hadisesi, bazı araştırıcılar tarafından aslî ünlü uzunluklarıyla açıklanıyor. Nitekim, tesbit ettiğimiz örneklerin hepsi de uzun ünlü taşıdığı kabul edilen kelimelerdir. Bkz. T. Tekin, **Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler.**

(26) **Kadı Burhaneddin Divanı,** Tıpkıbasım.

(27) Karadeniz Bölgesi ağızlarının bir kısmında, aslî (k-) ünsüzü düzenli olarak korunmaktadır. Meselâ "kelin", "kün", "köz", "köynek", "kel-" vb. Bkz. A. Caferoğlu, "Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri", s. 12.

1759, götür- 195, götril- 750, gövin- 2069, göy- 1999, göyin- 915, göz 1352, gözel 44, gözle- 986, gözsüz 1046, güç 1497, güçlü 2003, gül- 132, gün 86, gündüz 209, güneş 245, güt- 231

-k- > -g-

Kelime sonunda bulunan (-k) ünsüzü, ünlü ile başlayan ekler önünde, genellikle tonlulaşarak (g)'ye dönmüştür. Sızıcılaşma hadisesi ise henüz başlamamıştır(28).

begligine 2123, dilegüm 1284, eksügi 523, gerdege 401, göge 290, etmegüñ 786, ögin 945, yüregine 1265

ḳ- > ġ-

Bugün Anadolu ağızlarında yaygın olan bu değişme, metnimizde görülmez. (ḳ-) ünsüzü aslî şeklini korumaktadır.

-ḳ- > ġ-

Bu değişme, iki ünlü arasında meydana gelmiştir. (ġ) ünsüzü henüz sızıcılaşmamıştır(29).

ayağına 296, ṭoprağa 1161, uçmağa 451, yağlığını 1524, yañağı 563, yoğıdı 36

1296. beyitteki "yoḳıdı" kelimesinde, tonlulaşma olmamıştır. Bu kelimeyi ekleşmemiş, ancak imlâda birleşik yazılmış bir kelime olarak kabul edebiliriz.

-ḳ > -ġ

Bu değişme, sadece "aruġ" ve "yaraġ" kelimesinde görülür. Metinde 4 yerde "aruġ" (935, 936, 969 ve 970. beyitler), 2 yerde ise "aruḳ" (978 ve 979. beyitler) olarak geçmektedir. Kelimenin Eski Türkçedeki şekli "aruḳ"'tur. "yaraḳ" şeklinin çokluğuna karşılık, "yaraġ" şekli de sadece 1836. beyitte bulunmaktadır.

-ç- > -c-

Eski Türkçede bulunmayan (c) ünsüzü, Eski Anadolu Türkçesinde (ç) ünsüzünün tonlulaşmasıyla ortaya çıkmıştır. İmlâda daha ziyade (ج) harfinin kullanılması, bu tonlulaşma hadisesinin ne zaman ve hangi eklerde meydana geldiğini tespite imkân vermemektedir. Biz, bu meselede imlâya bağlı kalmayı uygun gördük.

Metnimizde, seyrek olarak (چ) ile gösterilen ekler şunlardır:

-ıçı/-içi (fiilden isim yapma eki): Bu ekin bulunduğu şu örnek (چ) ile yazılmıştır. ḳaçıçı 241, 260, 479

-cuḳ/-cük/-çuḳ/-çük (isimden isim yapma eki): ç'li tek örnek, 495. beyitteki "keçecük" kelimesidir. Diğer örnekler (ج) ile yazılmıştır.

---

(28) Eski Anadolu Türkçesinin bu özelliği, bugün bazı ağızlarda, meselâ Erzurum ağzında hâlâ korunmaktadır. Bkz. E. Gemalmaz, **Erzurum İli Ağızları**,s. 168.

(29) Bugün Anadolu ağızlarının bir kısmında, kökte bulunan (g) ünsüzü ile -k- > -g- değişmesi neticesinde ortaya çıkan (g) ünsüzü korunmuş, bu ünsüzde sızıcılaşma olmamıştır. Bkz. Ö. Asım Aksoy, **Gaziantep Ağzı,** C. I, s. 30; A. Caferoğlu, "Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri", s. 11.

(30) Bu ünsüz, Batı Rumeli ağızlarında da korunmuştur. Bkz. G. Hazai, "Rumeli Ağızlarının Tarihi", s. 206.

-caḳ/-cek/-çaḳ/-çek (eşitlik eki): 709. beyitteki "yalınçaḳ" kelimesi (چ) ile yazılmıştır. Bunun dışındaki örnekler daima (ج) iledir.

-ca/-ce/-ça/-çe (eşitlik eki): Ek, genellikle (ج) ile, iki örnekte (چ) ile yazılmıştır. niçe 681, niçeler 93

(ç) ünsüzü ile biten bazı kelimelerin, ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında tonlulaşarak (c)'ye dönmeleri, metnimizde de görülür.

aġacıla 890, ucuñdan 1746

Bugün Türkiye Türkçesinde, tonlulaşarak "acıḳ-" şekline dönmüş olan fiil, metnimizde "açıḳ-" (1619) şeklini muhafaza etmektedir.

-p- > -b-

İki ünlü arasında bulunan (p) ünsüzü, bazı kelimelerde tonlulaşmıştır(30).

debbe 231 (< töpü), dibinde 170, gibi 60 (< kipi)

-ḫ- > -ġ-

Bu tonlulaşma hadisesi, sadece "baġşiş" (1280) örneğinde görülür. Kelimenin aslî şekli "baḫşiş" de, 1915. beyitte geçmektedir.

b. Tonsuzlaşma:

Seyrek rastlanan bir ses hadisesidir.

d- > ṭ-

Farsça "dāye" kelimesi, metinde 12 defa "ṭaya" şeklinde tonsuzlaşmış olarak, 2 defa da aslî şekliyle kullanılmıştır.

ṭaya 414, dāye 579

-d- > -t-

Bu değişmenin tek örneği, 150. beyitteki "uşta" kelimesidir.

-d > -t

Farsça "derd" kelimesi, 1406. beyitte "dert" şeklinde geçmektedir.

-j- > -ş-

Bu ses değişmesinde, (j) ünsüzünün yabancı bir ses olarak yadırganmasının rolü olmalıdır.

müşteci 1503 (< müjdeci)

(j) ünsüzünün, yukarıda bahsettiğimiz özelliğinden dolayı "müjde" kelimesi, 1503. beyitte "mücdeci" olarak değişmiştir. Tabii bu değişme, bir tonsuzlaşma hadisesi değildir.

(30) "p" ünsüzü, kelime sonunda tonlulaşmıyor. Ancak 252. beyitte "ḫūb" kelimesinin, "alup" kelimesi ile kafiyelenmesi, "-ıp/-ip" zarf-fiil ekinde bir tonlulaşmanın başlamış olabileceğini düşündürmektedir.

b- > p-

İki örnekte görülür.

paşa 634 (< baş-aġa), pek 33 (< berk)

c. Sızıcılaşma:

ḳ- > ḫ-

14. asırda henüz yaygınlaşmadığını zannettiğimiz bu değişmenin metnimizde de örneği azdır.

ḫan 1754 (< ḳan), ḫatun 713 (< ḳatun)

"ḳanı"(141), "ḳanḳı"(817), "ḳaçan"(1866) gibi daha sonra (ḫ)'ye dönmüş kelimelerde aslî (ḳ) ünsüzü korunmaktadır.

-ḳ- > ḫ-

Metnimizde bu değişmeyi gösteren yeterli örnek yoktur.

daḫı 79, uyḫu 1113, yoḫsul 365

"uyḫu" kelimesi, 2 defa "uyḳu" şeklinde görülür.

b- > v-

Eski Türkçede kelime başında bulunan (b-)'lerin bir kısmı, Eski Anadolu Türkçesinde (v-) olmuştur.

var- 369 (< bar-), var 333 (< bar), vir- 622 (< bir-),

Bunlardan "bar" kelimesi, kalıplaşmış olarak "bir ü bar" kelime grubu içinde, 4 defa kullanılmıştır(31).

-b- > -v-, -b > -v

Eski Türkçe içinde başlamış olan bu değişme, Eski Anadolu Türkçesinde tamamlanmış bulunuyordu. Bu sebeple değişmenin ara safhasında görülen (v) ünsüzü bu devir metinlerinde yoktur.

Eski Anadolu Türkçesine mahsus bir şekil olan çokluk 1. şahıs eki -vuz/-vüz de "biz" zamirinin ekleşip, -b- > -v- değişmesine uğramasıyla ortaya çıkmıştır.

Metindeki bu değişmeyi aksettiren diğer örnekleri veriyoruz.

çav 703 (< çab), çavuş 1231 (< çabış), ev 4137 (< eb) ḳaravaş 367 (< ḳarabaş), ḳavış- 1437) (< ḳabış-), ḳulavuz 16 (< ḳulabuz), sevin- 1071 (< sebin-), yalvar- 572 (< yalbar-), yavlak 110 (< yablaḳ), yavuz 1371 (< yabız)

-ḍ- > -y- ve -ḍ > -y

Eski Türkçenin karakteristik seslerinden olan (ḍ) ünsüzü, Batı Türkçesinde (y) olarak gelişmiştir.

---

(31) Allah'ın vahdanî ve mevcudiyyet sıfatlarını anlatan bu kelime grubu, Ahmet Yesevi'nin hikmetlerinde "bir ü barım" şeklinde sık sık geçer. Bkz. K. Eraslan, **Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler,** s. 352.

ayır- 279 (< aḍır-), ayruḳ 171 (< aḍruḳ), boy 307 (< boḍ), gey- 1199 (< keḍ-), eyü 928, (< eḍgü) ḳaygu 823 (< ḳaḍgu), ḳoy- 709 (< ḳoḍ-), ḳuyu 223 (< ḳuḍuġ), uyan- 318 (< oḍun-), uyḳu 805 (< uḍıḳu),

ç. Sürekli ünsüzler arasındaki değişmeler:

-r- > -l-

Titrek bir ünsüz olan (r)'nin değişmesi, bugün Anadolu ağızlarında da görülür (32). Bu değişme, metinde tek örnekte bulunmaktadır.

ṣaraldı 393 (< sarar-)

-n- > -m-

İki sürekli ünsüz arasındaki bu değişme, yuvarlak ünlülerin tesiriyle ortaya çıktığını zannettiğimiz bir benzeşme hadisesidir.

gömlek 1726 (< göñlek)

Kelimenin her iki şekli de metnimizde mevcuttur. Ancak, "göñlek" kelimesi sadece 190. beyitte görülür.

-y- > -v-

gövin- 2069 (< göyin-)

Tesbit ettiğimiz bu tek örnekten, değişmede yuvarlak kök ünlüsünün rolü olduğu anlaşılıyor.

2. ÜNSÜZ TÜREMESİ

(y) türemesi: Aşağıdaki Arapça kelimelerin aslî imlâsında bulunmayan (y) ünsüzü, türeme bir sestir. Bilindiği gibi bu kelimeler hemze ile yazılır.

ʿacāyib 193 (< ʿacāʾib), ġarāyib 18 (< ġarāʾib),
ḫalāyıḳ 294 (< ḫalāʾiḳ), ḫāyin 840 (< ḫāʾin)

Kök-ek birleşmesini sağlayan (y) yardımcı ünsüzü de türeme bir sestir. Bu ünsüz "ile" edatı ile "i-" yardımcı fiilinin kısmî ekleşmesi sırasında iki ünlü veya bir ünlü-bir ünsüz arasına girer.

aġlayu 190, debbeye 233, bulayıdı 217,
ṣuçıyıla 1004, atıyla 473

(n) türemesi: Zamir çekiminde görülen, ayrıca iyelik ekleri ile hâl ekleri arasına giren (n) ünsüzü, türeme bir sestir.

anı 1068, bunlara 145, boyınca 157, yolına 1211

Bu ünsüz, bugünkü yazı dilimizden farklı olarak, şu örnekte 3. şahıs iyelik ekiyle "ile" edatı arasına girmiştir.

birbirinle 1288

---

(32) Bu değişmeyle ilgili ağızlarda görülen örnekler için bkz. A. Caferoğlu, "Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri" s. 31.

3. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Metnimiz, ünsüz düşmesi bakımından devrinin diğer eserlerine göre değişik bir durum göstermez. Şu düşmeler, genellikle Batı Türkçesinde meydana gelmiştir.

g, ġ > Ø

Eski Türkçede, iki veya daha fazla heceli kelimelerin sonundaki ve bazı ek başlarındaki (ġ, g) ünsüzü, Batı Türkçesinde düşmüştür.

arı 265 (< arıġ), aṣṣı 2124 (< aṣıġ), besle- 542 (< besigle-), bellü 836 (< belgülüg), çeri 1506 (< çerig), gerek 505 (< kergek), ḳamu 2029 (< ḳamuġ), ḳapu 630 (< ḳapıġ), ḳatı 40 (< ḳatıġ), ḳayu 1784 (< kadġu), kiçi 188 (< kiçig), ḳurtar- 177 (< ḳurtġar-), ḳulaḳ 638 (< ḳulġaḳ), ḳuyu 111 (< ḳuduġ), nite 1994 (< neteg), ṣaru 859 (< sarıġ), ṭapu 2078 (< ṭapıġ), ulu 179 (< uluġ), yalan 835 (< yalġan)

Şu eklerdeki (ġ, g) ünsüzleri de Batı Türkçesinde düşmüştür.

-lu/-lü < -lıġ/-lig (isimden isim yapma eki)

baḫtlu 414, ḳurşaḳlu 1229

-ı/-i < -(ı)g/-(i)g (yükleme hâli eki)

meclisi 271, pendi 861

-a/-e < -ġa/-ge (yaklaşma hâli eki)

elüme 408, erenlere 1505,

-aru/-erü < -garu/-gerü (yön eki)

yoḳarı 229, ilerü 287,

-an/-en < -gan/-gen (sıfat-fiil eki)

dökilen 398, yiyen 202,

-ınca/-ince < -ġınça/-ginçe (zarf-fiil eki)

diyince 716, gelmeyince 1632,

-alı/-eli < -ġalı/-geli (zarf-fiil eki)

gideliden 1271, ayrulalıdan 1270,

r > Ø

Bugün ağızlarda pek çok örneğiyle karşılaştığımız bu ses düşmesi, metnimizde aşağıdaki örneklerde görülür.

i- 587 (< er-), pek 33 (< berk), bile 1831 (< birle)

Metinde "birle" şeklinin de kullanılışı, bu düşmenin Eski Anadolu Türkçesi içinde başladığını ve henüz tamamlanmadığını göstermektedir(33).

(33) Clauson'a göre bu kelimedeki (r) ünsüzü erken bir dönemde düşmeye başlar ve "bile" meydana gelir. Bu düşme, bazı şivelerde daha sonra başlamıştır. S. Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish,** s. 364.

y > Ø

Şu kelimelerde, (y) ünsüzü düşmüştür(34).

ağaç 1926 (< yıġaç), ağla- 1413 (< yıġla-), ıraķ 349 (< yıraķ), incü 1737 (< yinçü)

"ıraķ" kelimesi, 366. beyitte "yıraķ" şekliyle de görülür.

(y) ünsüzü, kelime sonunda şu tek örnekte düşmüştür.

buğda 971 (buğday)

Ancak, kelimenin aslî şekli olan "buğday" metinde daha çok kullanılmıştır.

l > Ø

Bu ünsüz düşmesinin, 3 örneği vardır.

getür- 418 (< keltür-), otur- 288 (< oltur-), o 439 (< ol)

v > Ø

(v) ünsüzü, diş-dudak ünsüzü (v)'ye göre daha kolay düşebilen bir sestir. b > v > v değişmesinin ara safhasında ortaya çıkan (v) ünsüzü, bazı kelimelerde üçüncü safhaya geçmeden düşmüştür.

ṣu 152 (< suv < sub), ol- 1968 (< vol- < bol-)

Metinde, esas itibarıyla (ol-) fiili görülmekle beraber, Doğu Türkçesinin tesiriyle, yer yer (bol-) fiiline de rastlanır.

h > Ø

Bu hadise, Farsça asıllı şu kelimede görülür.

şehen-şā 954 (< şehen-şāh)

ş > Ø

degülmise 594 (< degülmişse)(35).

4. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

Düşen seslerin, kelimenin fonetik yapısına çeşitli bakımlardan tesir ettiği bilinmektedir. Tesbit ettiğimiz şu örneklerdeki ikizleşme hadiselerinin birçoğu, bu sebebe dayanmaktadır.

aṣṣı 2124 (< aṣıġ), debbe 231 (< tepe < töpü)(36), eyyü 518 (< edgü), issi 885

(34) Aslî veya türeme ses olduğu münakaşa mevzuu olan bu kelimeler için Divanü Lûgat-it-Türk esas alınmıştır.

(35) Bugün Âzeri Türkçesinde, öğrenilen geçmiş zaman teklik ve çokluk 2. şahıs çekiminde, bazen (ş) ünsüzünün düştüğü görülür. Bu düşme, konuşma dilinde daha fazladır. Meselâ, "eşitmisen", "getmemisiniz", "yohlamamısan" gibi kelimelerde (ş) ünsüzü düşmüştür. Bkz. **Müasir Âzerbaycan Dili, Morfologiya,** C. II, s. 326.

(36) Bu kelime, "tebbe" şeklinde bugün Erzurum ağızlarında kullanılmaktadır. Bkz. E. Gemalmaz, **Erzurum İli Ağızları,**C. III, s. 306. Bu kelimede olduğu gibi, (p) ünsüzünün tonlulaşarak ikizleşmesi, bugün Erzurum ağızlarında "zobba", "tobbuz" "sabban" gibi kelimelerde de görülür. Bkz. S. Olcay, **Erzurum Ağzı,** s. 33.

(iyesi < idisi)(37), sinni 275 (< sin-i), uṣṣı 1751 (< uṣ-ı)

5. YER DEĞİŞTİRME

(gr) ünsüzleri, şu iki kelimede yer değiştirmiştir(38).

barġına 1868 (< baġrına), ṭorġılıgın 2033 (< ṭoġrılıġın)

6. HECE DÜŞMESİ

Bildirme fonksiyonundaki (durur/turur) yardımcı fiili, hecelerinden birinin düşmesiyle, (-dur/-dür) şeklinde ekleşmiştir. Ancak, ekleşme 14. asırda henüz tamamlanmamış olmalı ki, metnimizde (durur) fiili de bol bol kullanılmıştır.

revādur 597, yoḳdur 24

Bu hadiseyle ilgili, metinde karşılaştığımız diğer örnekler şunlardır.

çıḳ- 232 (< ṭaşıḳ-), el 917 (< elig), ḳardaş 278 (< ḳarındaş), paşa 634 (< baş-aġa),

"ḳardaş" kelimesi, "ḳarındaş" şekliyle de kullanılmıştır.

III. ŞEKİL BİLGİSİ

A. YAPIM EKLERİ

1. İsimden isim yapma ekleri

-lıḳ/-lik

Türkçede, isim kök ve gövdelerinden isim türeten eklerin en işleğidir. 1009. be-[illegible]eki "ṭoġruluġum" kelimesi dışında, ek ünlüsü daima düzdür.

açlıġıla 1779, dirlik 691, dünyelikde 1126, ḫūblıġı 246, ketḫudālıḳ 1085, ḳullıḳ 141, muşṭulıḳ 1785 peyġamberlik 1927, ṭanuḳlıḳ 676

İnce ünlü ile biten iki yabancı kelimede, ek ünlüsü kalındır. Uyum dışı bu hadise, daha ziyade Doğu Türkçesinde görülür(39).

ġariblıḳ 472, sāḳīlıḳ 839

T. Tekin, bu kelimedeki ikizleşmeye (y) düşmesiyle ortaya çıkan ünlü uzunluğunun sebep olduğunu [illegible] sürüyor. Bkz. T. Tekin, **Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler,** s. 216.

Erzurum ağzında en çok yer değiştiren ünsüzler, (gr) ünsüzleridir. Meselâ "urgaş-" "dorga-" ve "örgen-" [illegible]lerinde, (gr) ünsüzleri yer değiştirmiştir. Bkz. S. Olcay, **Erzurum Ağzı,**s. 35.

Eckmann'a göre, Çağatay Türkçesinde, son hece ünlüsü (ı, i) olan Arapça ve Farsça kelimeler, daima [illegible] damak ünsüzlü ekler alırlar. Bkz. M. Akalın, **Tarihî Türk Şiveleri** (Eckmann'ın Fundamenta'daki makalesinin tercümesi), s. 238.

-cı/-ci/-çı/-çi

Meslek ve uğraşma isimleri yapan bu ek de düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmıştır.

bekçi 1195, deveci 287, du'ācı 94, ḳapucı 535,

-lu/-lü

Daha çok sıfat olarak kullanılan isimler yapan işlek bir ektir. Ek ünlüsü, "heybetli" (1387) ve "güçli" (2003) örnekleri dışında, daima yuvarlaktır.

baḫtlu 1168, bağlu 1538, gizlü 852, görklü 282, ḥasretlüleri 1880, ḳayġulu 762, ḳurşaḳlu 1229, sevgülü 281, sınuḳlu 488, sūretlü 1197, ṭatlu 1271

-suz/-süz

Fonksiyonu -lu/-lü ekine benzemekle beraber, onun kadar işlek değildir. Yuvarlak olan ek ünlüsü, 691. beyitteki "sensiz" kelimesinde uyuma bağlanmıştır.

ansuz 1489, gözsüz 1046, öksüz 935

Metinde olumsuz sıfat yapmak için, genellikle Farsça (nā-) ve (bī-) edatlarından faydalanılmıştır. -suz/-süz'lü örneklerin az oluşunun sebebi budur.

bī-ḥisāb 20, bī-ḫaber 58, bī-kirinç 716, nā-murād 1762, nā-ümīd 406

-ca/-ce/-ça/-çe

Çekim eki olarak pek çok örneği bulunan bu ekin, yapım eki olarak örneği azdır.

nice 1489, niçe 681, tabanca 289

-caḳ/-cek

Küçültme, sevgi, acıma bildiren isimler yapar(40).

ḳuzıcaḳ 170, yavrucaḳ 896

-cuḳ/-cük/-çuḳ/-çük

Küçültme ve sevgi bildiren bu ekin metinde yalnız yuvarlak şekilleri vardır.

anacuğum 279, ḳardaşcuğum 1416, ḳarıcuḳ 494, kelepçük 495, oğlancuḳ 642

-acuḳ/-ecük

Yapı bakımından -cuḳ/-cük eki ile münasebeti olduğu anlaşılan bu ekin metinde tek örneği bulunmaktadır. Ek ünlüsü yuvarlaktır.

azacuḳ 254

---

(40) Ekin yapısı için bkz. Z. Korkmaz, "Türkçede ok/ök Kuvvetlendirme Edatı Üzerine", s. 31-35.

-aḳ/-ek

Örneği azdır(41).

oğlağı 188, yañağı 563

-cılayın/-cileyin

Benzerlik bildiren işlek bir ektir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere, daha ziyade zamirlerle birlikte kullanılır(42).

ancılayın 264, bencileyin 1353, buncılayın 108, sencileyin 1285, sizcileyin 1285

-(ı)ncı/-(i)nci

Derece, sıra bildiren isimler yapar. Ek ünlüsü ile kök-ek arasına giren yardımcı ünlü düzdür.

altıncı 1364, dördinci 1087, üçinci 515, yidinci 1602

-daş/-deş

Ortaklık, beraberlik bildiren isimler yapar.

beñdeşi 907, ḳardaş 278, ḳarındaş 27,

ḳoldaşlarum 1645, yoldaşım 1414,

-raḳ/-rek

Çokluk, fazlalık ve karşılaştırma bildirir. Örneği azdır.

yigrek 1268, yigirek 1888

Son örnekte, ek önünde ünlü türemesi olmuştur. Bu türeme, metnin imlâsından değil. kelimenin bulunduğu mısraın vezninden anlaşılmaktadır(43).

-sı/-si

Benzerlik bildiren bu ek, tek örnekte bulunmaktadır. Ek ünlüsü düzdür.

ayruḳsı 602

-şar/-şer

Üleştirme bildiren isimler yapar. Örneği azdır.

ikişer 261, 1375

M. Ergin'e göre, bu ek, "başak", "benek", "topak", "solak" örneklerinde benzerlik ifade etmektedir. M. Ergin.**Türk Dil Bilgisi,** s. 157. Kononov ise, "başak", "yanak", "topak", "ipek" gibi örneklerde, ekin küçültme bildirdiği görüşündedir. A. N. Kononov, "İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı", s. 63.

Ek yığılması neticesinde meydana gelen bu ekin yapısı ile ilgili çeşitli görüşler ve ekin başka fonksiyonları için bkz. Z. Korkmaz, "Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana Gelişi Üzerine", s. 176.

M. Mansuroğlu, eki -rak/-rek/-ırak/-irek olarak kabul etmekte ve metnimizde de bulunan "yigrek", "yigirek" örneklerini vermektedir. M. Mansuroğlu, "Das Altosmanische", C. I, s. 167.

-(u)z/-(ü)z

İşlek olmayan bu ekte, yardımcı ünlü yuvarlaktır.

yalañuz 1520

-l

İşlek değildir.

ḳızıl 699, yaşıl 370

-an/-en

İşlek değildir

eren 1885, oğlan 315,

-sul

İşlek değildir.

yoḫsul 365

2. İsimden fiil yapma ekleri

-la-/-le-

İsimden fiil yapan eklerin en işleğidir.

bağla- 1052, çatla- 791, gözle- 986, ṭağla- 316

-a-/-e-

Birçok örnekte görülen işlek bir ektir.

beñze- 352, bize- 2046, buña- 1725, dile- 88, ṣıçra- 1866(44), ṭoğra- 1019, yarlıġa-2125

-al-/-el-

buñal- 1779, ulal- 54, yönel- 81

-ar-/-er-

bozar- 393

-ḳ-/-k-

açıḳ- 1619

-da-/-de-/-ta-/-te-

alda- 107, iste- 630

-l-

incel- 319, ḳocal- 1109

(44) A. Bican Ercilasun'a göre, iki heceli olup, (n, r, z) gibi ünsüzlerle biten isimlere, -a-/-e- eki getirildiği zaman, bu ünsüzlerden önceki dar ünlüler, orta hecenin vurgusuzluğundan dolayı düşer. "oġra-", "kökre-", "opra-", "mengze-" örneklerinde olduğu gibi. A. Bican Ercilasun, **Kutadgu Bilig Grameri-Fiil-,** s. 16.

-ı-/-i-

berki- 1864

-r-

ḳayġur- 785

-ırġa-/-irge-

esirge- 611

3. Fiilden isim yapma ekleri

-maḳ/-mek

Hareket isimleri yapan işlek bir ektir. Bugünkü Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklı olarak, (-lık/-lik) isimden isim yapma eki ve iyelik ekleriyle de kullanılır(45).

aġlamaġum 1415, añmaḳdan 1044, çıḳmaḳlıġa 124, gülmek 284, istemege 1351, öldürmeklige 776, ṣalmaḳlıġa 176, yandurmaḳlıḳ 590

-ma/-me

Asıl fonksiyonu iş isimleri yapmak olmasına rağmen, bu ekten türemiş tek örnek, metinde sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin azlığı, -maklık/-meklik şeklinin aynı fonksiyonu yerine getirmesinden ileri gelmektedir.

degme 511

-ış/-iş

İş isimleri yapar. Metnimizde yeterli örnek bulunmamasına rağmen, Eski Anadolu Türkçesini temsil eden başka eserlerden anlaşıldığına göre, ek ünlüsü daima düzdür(46).

diyişi 311, idiş 683

-uḳ/-ük

Ek ünlüsü yuvarlaktır(47).

açuḳ 654, ayruḳ 171, ṣınuḳ 49, uyanuḳ 810, yazuḳ 1664, yırtuḳ 678

-ḳ/-k

bizek 1561, dilek 893, otlaḳ 117, yaraḳ 366

-aḳ/-ek

bıçaḳ 717, ıraḳ 349, tudaḳ 309, uyaḳ 805, yıraḳ 366

-ıçı/-içi

Metindeki tek örnek, (چ) ile yazılmıştır.

ḳaçıçı 241, 260, 479

---

[45] Birleşme sonunda (-maklık/-meklik) hâline gelen ek, Bugün yazı dilimizdeki (-ma/-me) ekinin yerini tutmaktadır. Fonksiyonu iş isimleri yapmaktır. Ekle ilgili daha geniş bilgi için bkz. S. Çağatay, "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları", s. 205.

[46] Böl. II/A/3/a.

[47] Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde (-ḳ/-k) eki ile karışan bu ekin aslî şekli (-uḳ/-ük), Âzeri sâhasında yalnız Çinçavat ağzında yaşamaktadır. Bkz. M. Ergin, **Dede Korkut Kitabı,** C. II, s. 439.

-u/-ü

Eski Türkçede -(ı)ğ/-(i)g ekinin devamıdır. Ek ünlüsü, 1232. beyitteki "asılı" örneği dışında daima yuvarlaktır.

berkilü 1864, ḳoḳu, 1724, ṭapu 1554, yazılu 591

-m

içim 1918

-n (48)

dügün "düğüm" 399, ekin 1099

-ç

saḳınç 1929

-mur/-mür

yağmur 292

-ġu/-gü/-ḳu/-kü(49)

sevgülü 281, uyḳu 805,

-l

dükelisin 1527

-z

uz 16

4. Fiilden fiil yapma ekleri

-ma-/-me-

(i-) fiili dışında, bütün fiillerin olumsuz şekillerini yapar.

dime- 1652, inanma- 1553, ḳılma- 627

-(ı)n-/-(i)n-

Dönüşlü fiil gövdeleri bu ekle kurulur. Ek önündeki yardımcı ünlü daima düzdür.

dilen- 626, gizlen- 242, görin- 238, göyin- 915, idin- 1156, sevin- 1097

Ek, şu örnekte "bul-" fiil kökünden, pasif fiil gövdesi türetmiştir(50).

bulın- 1464

-(ı)l-/-(i)l-

Pasif ve meçhûl fiiller yapar. Yardımcı ünlü düzdür. 1270. beyitteki "ayrul-" fiili ile, 1457. beyitteki "ölçül-" fiilinde yardımcı ünlü yuvarlaklaşmıştır. İlk örnekteki uyumsuz yuvarlaklaşmada, başka bir ekin tesiri olmalıdır.

---

(48) Ekle ilgili tesbit ettiğimiz iki örneğin imlâsı, yardımcı ünlünün durumunu aydınlatmaya elverişli değildir.

(49) Metnimizde örneği az olan bu ekin kullanılışı için bkz. M. Mansuroğlu, "Türkçede -gu Ekinin Fonksiyonları", s. 340-348.

(50) Pasiflik eki -l-, (l) ünsüzü ile biten kök ve gövdelere getirilmez. Fakat, Kutadgu Bilig'de "bul-" fiili, -l- eki ile pasif yapılmıştır. Bkz. A. Bican Ercilasun, **Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-**, s. 28.

degşüril- 858, dökil- 398, göril- 937, yarıl- 2086

Ek, seyrek olarak dönüşlü fiiller de türetir.

düzil- 601, yaḳıl- "yan-" 624

-dur-/-dür-

Geçişli fiiller yapar. Ek ünlüsü yuvarlaktır. Çeşitli sebeplerle düzleşmiş örneklerin sayısı fazla değildir.

añdur- 130, azdur- 1771, bildür- 967, bindür- 1059, ekdür- 1099, ṣatdur- 254, ṭoldur- 1560,

Şu örneklerde, ek ünlüsü düzdür.

geydir- 689, ḳaldır- 1641, ḳondır- 1896

-ur-/-ür-

Geçişli fiiller yapan işlek bir ektir. Ek ünlüsü yuvarlaktır. Sadece 1880. beyitteki "irir-" fiilinde, uyuma bağlı bir düzleşme görülür. Bilindiği gibi, eklerin düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmaları Osmanlı Türkçesi içinde başlamıştır. Bu bakımdan, istisna teşkil eden düzlük ve yuvarlaklıkların birçoğu, muhtemelen istinsah devrine aittir.

artur- 506, geyür- 1304, içür- 779, degşür- 2083(51), ötür- 1061

-dar-/-der-

İşlek olmayan bir geçişlilik ekidir.

gönder- 1594, göster- 543(52)

-(ı)t-/-(i)t-

Geçişli fiiller yapan işlek bir ektir. Bugünkü Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklı olarak, iki ünlü arasında tonlulaşır.

aḳıdup 899, anlat- 1028, eylede 673, oḳıt- 1147, söylet- 677, yöriden 1924, yaradan 1339

-ar-/-er-

Geçişli fiiller yapar.

çıḳar- 838, gider- 1536, oñar- 856,

---

51 J. Deny, -ş- ve -ur-/-ür- eklerinin birleşmesiyle ortaya çıkan bir -şur-/-şür- ekinin varlığından bahsederek, şu örnekleri veriyor: "kavşur-, dirşür-". J. Deny, **Türk Dili Grameri,** s. 350.

52 M. Mansuroğlu, "göster-" fiil gövdesinin, "gö-" fiil kökünden -z- fiilden fiil yapma ekiyle genişlemiş bir başka gövdeden türediğini ileri sürüyor. M. Manṣuroğlu, **Sultan Veled'in Türkçe Manzûmeleri,** s. 91. F. Kadri Timurtaş, aynı mânâdaki "közger-" fiilinden hareket ederek, "göster-" fiilinin, muhtemel bir "közdger-" şeklinden (g) düşmesiyle ortaya çıkmış olabileceğini belirtiyor. F. Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi,** s. 118.

-ğur-/-gür-

Metinde tek örneği bulunan bu ek de, geçişli fiiller yapar.

irgür- 2092

-z-

Geçişlilik ekidir.

emzür- 45

-(ı)ş-/-(i)ş-

Genellikle ortaklaşma bildiren fiiller yapar. Yardımcı ünlü düzdür. İki örnekte, yardımcı ünlünün uyuma bağlandığı görülür.

aglaş- 1869, bakış- 1528, böliş- 1313, çıgrışuban 1158, dutış- 1347, düriş- 1026, göriş- 1667, kuçış- 1437, seviş- 1935, öpüş- 416, yügrüş- 654

-ı-/-i-

kakı- 519

-y-(53)

koy- 327, toy- 839,

-a-/-e-

tola- 1877

B. İSİM

1. ÇOKLUK EKİ

-lar/-ler

çiçekler 1926, kamulara 855, maḥbūblar 1376, melekler 19, oğlanlarun 1294, yigitler 1374

Çokluk bildiren bazı yabancı asıllı kelimelerde de, çokluk eki kullanılmıştır.

ḫalāyıklar 438, melā'ikler 1342, yārenler 1283,

Önünde birden fazla miktarı belirten sayı sıfatları bulunan bazı kelimelerin çokluk eki almaları, dikkat çekici hususlardan biridir(54).

dört yüz kişiler 864, yüz siniler 1671, on perde altun siniler 1242

---

(53) Eski Türkçede bir pekiştirme eki olan -d- sonraki devirlerde -y- olarak inkişaf etmiştir. Bu ek, önceleri pekiştirme görevinde olduğu hâlde, sonraları kökteki mânâ aşınmasını gidermek üzere kullanılmıştır. Bkz. N. Hacıeminoğlu, **Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller,** s. 44.

(54) Çokluk ekinin bu kullanılışını, Türkçenin çeşitli devirlerinde görmek mümkündür. Meselâ, Uygur, Kıpçak ve Anadolu sâhasından seçtiğimiz şu örneklerde, çokluk eki, önünde birden fazla miktarı belirten sayı sıfatları bulunan kelimelere getirilmiştir: Uigurica'dan "ming iki yüz elig titsiler" T. II. 80/14, "altı azıglar" T. III. M. Kutb'un Husrev ü Şirini'nden "iki közleri", N. Hacıeminoğlu, **Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri,** s. 48. Dede Korkut'tan "biş yüz oğuz yigitleri", "kırk nefer kâfirleri", "bir kaç çobanlar". M. Ergin, **Dede Korkut Kitabı,** C. II, s. 471.

2. İYELİK EKLERİ

Metnimizde, teklik ve çokluk 3. şahıs iyelik ekleri dışındaki diğer şahıslarda, ek ünlüleri ve yardımcı ünlüler Eski Anadolu Türkçesinin genel karakterine uygun olarak yuvarlaktır. İstisna teşkil eden örneklerin büyük bir kısmı telif devrinin özelliğini aksettirmemektedir. Yuvarlak kök ünlüsüne rağmen meydana gelen düzleşmelerde ise, Doğu Türkçesinin tesiri olmalıdır.

-(u)ñ/-(ü)ñ (teklik 1. şahıs)

aḳçam 258, āhumı 765, begüm 565, derdüme 1567, düşümi 974, gönlüm 694, ḥālüm 1035, ulum 495

Yardımcı ünlü, bazı kelimelerde uyuma bağlanarak, bazı kelimelerde de uyuma aykırı olarak, yuvarlak kök ünlüsüne rağmen düzleşmiştir.

derdime 453, ḥālim 164, ḳızım 351, ḳardaşım 141, düşim 390, gönlim 737, gülim 169, yüzime 546

-(u)ñ/-(ü)ñ (teklik 2. şahıs)

dedeñü 1590, ḥażretüñde 1024, ışḳuñıla 1981, ḳamçıñ 1998, oğlancuğuñı 47, ṣıdḳuñı 9, yoldaşlaruñ 178, yüzüñi 1875,

Yardımcı ünlü, şu örneklerde düzleşmiştir.

ḥazretiñde 1621, sırrıñı 565, yüziñi 1168

-ı/-i/-sı/-si

cānı 105, çāresi 473, oğlı, 44, uyḳusından 810, üstine 275, yolına 269

Asıl fonksiyonu aitlik bildirmek olan iyelik eklerinin yalnız teklik 3. şahsında, belirtme fonksiyonu da bulunur.

ḳamusı 370, kimi 236, biri 23, birisi 31

Metinde, ekin uyuma bağlanarak yuvarlaklaştığı örnekler de bulunmaktadır.

üstüne 830, yoluna 1708

3. şahıs iyelik ekleri, bazı zaman isimlerinde, iyelik fonksiyonunu kaybetmiş, zarf yapan bir ek olarak görünmektedir(55).

her demi 1285, bu güni 125

"birisi"(31), "dükelisin"(1527), "mecmū'ısı"(1209) kelimelerinde ise, üst üste gelen 3. şahıs iyelik eklerinden ilki, mânâ aşınmasına uğrayarak kalıplaşmıştır(56).

---

(55) 3. şahıs iyelik eklerinin bu fonksiyonuyla ilgili başka örnekler için bkz. Z. Korkmaz, **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları,** s. 37.

(56) Belirsiz sıfatlardan, soru zamirlerinden, bazı zarflardan vb. kelimelerden 3. şahıs iyelik ekleri ile genişletilmiş şekillerde, ikinci iyelik eki, bu kelimeler ile belirsizlik zamiri meydana getirecek şekilde kaynaşmıştır. Bkz.. a.g.e., s. 36.

Şu kelimenin, hâl eklerine zamir n'si ile bağlanması, kelime sonunda bulunan ünlünün, şekil ve mânâ bakımından iyelik fonksiyonu yüklendiğini göstermektedir.

kendüne 1970

-(u)muz/-(ü)müz (çokluk 1. şahıs)

ʿaḳlumuz 1018, birümüzden 1741, elümüzi 1019, ḳardaşcuğumuz 1479, pirümüzi 1490, sırrumuzı 1446

Yardımcı ünlü, umûmiyetle yuvarlaklığını korumasına rağmen, seyrek olarak bazı kelimelerde düzdür.

birimüz 187, defterimüzde 73, ḳulımuzdur 241

-(u)ñuz/-(ü)ñüz (çokluk 2. şahıs)

babañuza 1281, ḥasretüñüzden 914, yirüñüze 1283

Yardımcı ünlü, bazı kelimelerde düzleşmiştir.

biriñüz 1286, işiñüze 123, öziñüz 1520

Metnimizdeki şu iki kelimede, (-duḳ/-dük) sıfat-fiil ekinden sonra kullanılan çokluk 2. şahıs iyelik eki, -uz/-üz'dür(57).

itdügüzi 1544, ḳıldıguzı 1636

-ları/-leri (çokluk 3. şahıs)(58)

ellerini 721, evlerinüñ 81, oğlanları 199

3. AİTLİK EKİ

-ḳı/-ki

Bu ek, zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapar. Eski Türkçede olduğu gibi, Eski Anadolu Türkçesinde de ek, kalınlık-incelik uyumuna tâbidir. Ancak metnimizde "ḳanḳı" kelimesi dışında -ḳı'lı örneğe rastlayamadık. "andaki", "bundaki" gibi örnekler ise, telif devrinden ziyade istinsah devrinin özelliğini aksettirmektedir. 15. asır eserlerinde dahi görülen bu çok şekilliliğin, 14. asra ait olan metnimizde görülmeyişi, tabiî değildir.

andaki 1609, andakiler 951, bundaki 1609, evvelki 1377, göñüldeki 60, içindeki 447

ḳanḳı 1351

---

(57) Bugün Âzeri Türkçesinde çokluk 2. şahıs iyelik eki yardımcı sesle birlikte (-uz/-üz), tek başına ise (-z)'dir. Bu, bilhassa Güney Âzerbaycan ağızlarında ve Kerkük 'te böyledir. Bkz. M. Ergin, **Âzeri Türkçesi**, s. 97

(58) F. Kadri Timurtaş'a göre, Türkçede çokluk 3. şahıs iyelik eki yoktur. Teklik 3. şahıs iyelik eki olan (-ı/-i) çokluk eki olarak da kullanılmaktadır. (-lar/-ler), eke ait değil kelimeye aittir, iyelik eki getirilen kelimenin çokluk olduğunu bildirmektedir. F. Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi**, s. 65.

4. HÂL EKLERİ

a. İlgi hâli eki

-uñ/-üñ/-nuñ/-nüñ

ādemüñ gözi 582, āvārenüñ dişleri 200, cihānuñ ni'metin 1649, dirligümüñ sermāyesi 452, düşüñ ta'birini 833, enbiyānuñ biri 21, görenüñ cānı 700, kendünüñ ḳardaşlarını 1897

Bu hâlin eksiz örnekleri, metnimizde daha fazladır. Bilhassa, iyelik ekli şekillerin, bir başka isim unsuruna bu hâlle bağlanmalarıyla ilgili pek çok örnek bulunmaktadır.

atası dīni 1773, ayağun ṭoprağı 1079, babası ḳavmı 1807, bağrı başı 1363, başum üsti 830, cānum cānı 922, dedem adı 1564, dizi üsti 1643, göñlüm evi 357, gözüm gözi 1352, oğlı oğlı 484, taht üsti, vaṣl ṣuyı 1435, yükümüz içi 1389

Yukarıda örneklerini verdiğimiz eksiz ilgi hâlindeki iyelik ekli isimler gibi, aynı hâldeki özel isimlerin şu kullanılışı da bugünkü Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklıdır.

beşr eli 1744, ibn-i yāmin ṣa' oğrıladığı 1552, ya'ḳūb ḳatı 1328, yūsuf 'ışḳı 2083

İsimlere, ilgi hâli ekiyle bağlanması icab eden şahıs zamirleri, bazı örneklerde bu eki almamıştır.

eytdiler *biz gördügümüz* nūr idi 1017,

ḳılmaduñ *sen ben didügümi* beyān 1743,

ben size *siz itdügüzi* itmezem 1544

b. Yükleme hâli ekleri

Eski Türkçede bu hâli karşılayan eklerdeki çeşitlilik, Eski Anadolu Türkçesini temsil eden metnimizde de devam etmektedir.

-ı/-i

Bu ek, Eski Türkçede bulunan -(ı)ġ/-(i)g ekindeki (ġ, g) ünsüzlerinin Batı Türkçesinde düşmesiyle ortaya çıkmıştır. Düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabi olmayan ekin yalnız düz şekilleri bulunmaktadır.

ḳayġuyı götür- 1441, meclisi yād it- 271, odunı ṣaḳla- 684, ṣuyı vir- 1999, ṭoğrıyı bil- 1013

Bu ek, sonu ünlü ile biten "perde", "nāme", "ḳıṣṣa", "ḳuṣṣa" ve "ḳubbe" kelimelerinden sonra, düzenli bir şekilde hemze ile gösterilmiştir.

nāmeyi al- 1395, perdeyi götür- 717, ḳuṣṣayı gider- 1536, ḳıṣṣayı bünyād eyle- 799, ḳubbeyi çat- 1832

Seyrek görülen şu gibi örneklerde ek, yükleme değil yaklaşma ifâde etmektedir (59).

ağlar idi kendü vaṣf-ı *ḥālini* 400,

eydür idi ağlar idi *ḥālini* 771

-n

3. şahıs iyelik eklerinden sonra kullanılır.

adın oḳu- 228, dadın bul- 908, dīnin ṣaḳla- 1774, düşin bil- 966, ikisin emzür- 45, ṭaşrasın arıt- 753

-nı/-ni

Zamirlerle birlikte kullanılan bu ekin metnimizde sadece düz şekilleri bulunmaktadır.

anı 43, bunı 263

İsimler, yükleme hâli eki almadan da fiile bağlanabilirler. Bilhassa iyelik ekli şekillerin ve özel isimlerin eksiz bağlanışı, bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde görülmez.

göñlüm al- 390, gözüñ aç- 1551, ḫātıruñ ḫōş dut- 297, sarāy bize- 365, sözüm diñle- 241, sözüñ ṣaḳla- 203, yūsuf dile- 496

c. Yaklaşma hâli eki

-a/-e

İsimleri daha ziyade fiillere bağlayan bu ek, Eski Türkçedeki -ġa/-ge ekinin devamıdır.

aya tāc ol- 308, debbeye çıḳ- 233, deñizine dal- 14, elüme gir- 408, erenlere ḳarşu ṭur- 1505, evlerine gel- 1144, ḥabse bıraḳ- 750, oğlana dil vir- 645, ṣuya ir- 157, şīşeye ṣıḳ- 822

Bu ek, "meşġūl ol-" fiiline bağlanmış olan iki isimde, "ile"nin görevini üstlenmiştir.

ʿayşa meşġūl ol- 2080, ṭāʿata meşġūl ol- 2084,

(-maḳ/-mek) fiilden isim yapma ekleriyle birlikte kullanılan yaklaşma hâli eki ise, eklendiği kelimeye "-mak için, -mek için" ifâdesi vererek, "için" edatının yerini tutar.

ḳomadı şemʿūnı bile *gelmege* 1314,

balını *yimege* olur ḳandı zehr 1648,

(59) Yükleme hâli ekinin, yaklaşma fonksiyonuyla ilgili başka örnekler için bkz. M. Mansuroğlu, "Das Altosmanische", s. 169.

āhumı ilte benüm bād-ı ṣabā
zārılıġum *bilmege* yidi diyār 765,

anı *ṭoylamaġa* ḳıldılar yaraḳ 346

Bu ekin değişik bir fonksiyonu da, zaman bildiren kelimelerde bulunma hâli ifade etmesidir(60).

evlerini hem sarāyların bile

virdiler *buġdaya* bişinci yıla 1137

Zaman bildirmeyen şu kelimede de, bulunma ifadesi vardır.

yūsufuñ *ḳatına* söyleşdi bile 174

Sayısı fazla olmamakla beraber, bazı kelimelerde yükleme hali ifâde etmek üzere, bu eke başvurulmuştur.

ḳıssa-i *yūsufa* bünyād idelüm 12,

ibn-i yāmini diledi *görmege* 1314,

ol ḫalāyıḳ dilediler *irmege* 1892

Fonksiyon zayıflaması, bu ekin, "aşaġa"(1039) ve "yaña"(132) kelimelerinde kalıplaşmasına sebep olmuştur(61).

ç. Bulunma hâli eki

-da/-de

Ekin, Eski Türkçe ve bugünkü Türkiye Türkçesinden farklı olarak, yalnız tonlu şekilleri vardır(62).

cennetde vir- 1758, çanaḳda ḳo- 1245, dīnde ḳarār ḳıl- 2066, ḫażretüñde di- 956

Eski Türkçede, "ayrılma" da ifâde eden ekin bu fonksiyonu, metnimizde birçok örnekte görülür.

mıṣr *ilinde* maġribe iy cān-ı men
altı aylıḳ yolıdı bil bunı sen 340,

ara *yirde* perdeyi götürdiler 717,

gitdiler bu *dünyāda* cümle tamām 2115,

yusufuñ *derdinde* çoḳ zār eyledüñ 1589,

(60) Yaklaşma hâli eki, Orhun Türkçesinde zaman bildiren bazı kelimelerde, bulunma ifadesi taşır. Bu kelimeler, cümlede zarf olarak kullanılır. "bir yılga tört yolı süngüşdüm", "ol ödke kul kullug küng künglüg bolmış erti" Bkz. T. Tekin, **A Grammar of Orkhon Turkic,** s. 132.

(61) Bu kalıplaşmanın günümüz Türkçesindeki örnekleri için bkz. Z. Korkmaz, **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları,** s. 12.

(62) Orhun Türkçesinde, hem bulunma, hem ayrılma hâlini karşılayan ekin, (d)'li şekillerinin yanında (t)'li şekilleri de kullanılmıştır. "köngülte", "ilte", "yirte" vs. T. Tekin, **A Grammar of Orkhon Turkic,** s. 133.

kim *firāḳuñuzda* ḳaldum nā-tüvān 1678,

beşr *elinde* gömlegi yaᶜḳūb alur 1744

Ekin, "bulunma" ve ayrılma" fonksiyonlarından başka, "yaklaşma" fonksiyonu da bulunmaktadır(63).

ne sebebden girü *bunda* geldiñüz 1475,

tīz aluñ bunda gelüñ babam ile 1799,

yā *nirede* gitdi ḳaldı öldi ol 1293,

altunları yūsuf *öñinde* ḳodılar 1390(64).

d. Ayrılma hâli eki

-dan/-den

Ekin, yalnız tonlu şekilleri vardır.

anadan ṭoġ- 27, deñizden al- 2094, göñlümden git- 1357, ḳayġudan āzād ol- 1438, nergisinden dök- 1578

Asıl fonksiyonu "uzaklaşma, ayrılma" ifâde etmek olan ek, bazı örneklerde sebep bildirir.

benden oldı her ne kim oldı aña 1025,

bizden oldı bize anı key bilüñ 1530,

aġlamaḳdan *görmez* oldı gözleri 1263,

Şu örnekte ise, "yaklaşma" ifadesi taşımaktadır.

birbirinden āb-ı ḥayvān ṣundılar 1439,

Zaman bildiren kelimelerle birleşen bu ek, edat almadan, "-dan/-den sonra" ve "-dan/-den beri" ifâdesi verir.

az *zamāndan* mıṣra yaḳın geldiler 1373,

bunca *yıldan* yūsuf anı ṣaḳlamış 1700,

bunca *yıldan* ḳılduġum zār u figān 1772,

Bilindiği gibi, Eski Türkçenin ayrılma hâli eki (-dın/-din), Eski Anadolu Türkçesinde bazı kelimelerde kalıplaşmıştır. Bunlardan, metnimizde bulunan "yañadın" kelimesini, imlâda (ى) gösterilmemesine rağmen, bu şekilde okumayı uygun bulduk.

Aitlik ve iyelik ekli şekilleri, hâl eklerine bağlayan zamir n'si, şu örnekte yoktur (65).

ilerikiden yig oldı ol nigār 2020(66).

---

(63) Hâl ekleri arasındaki görev değişikliğine, Anadolu ağızlarında çokça rastlanır. Bkz. T. Günay, **Rize İli Ağızları,** s. 110, Z. Korkmaz, **Güney-Batı Anadolu Ağızları,** s. 3, vb.

(64) Bu mısrada, "ko-" fiili "bırak-" mânâsı taşır görünüyor. Bu mânâsıyla, (-de) eki bulunma ifade eder.

(65) Doğu Türkçesinin en önemli ses özelliklerinden biri, yardımcı (n) sesini düşürmesidir. Bu yardımcı ses, ancak bazı manzum metinlerde vezin icabı görülebilir. Onun dışında yardımcı (n) sesi Doğu Türkçesinde yoktur. Bkz. M. Ergin, "Doğu Türkçesi", s. 293.

(66) Böl. II/B/2

e. Eşitlik hâli ekleri

-ca/-ce

Metnimizde, eşitlik, benzerlik ve miktar fonksiyonlarıyla bolca kullanılmıştır (67).

anca 118, dilce 1066, ḳadarca 107, uluca 159, zerrece 1654

İyelik ekli şekillerde daha canlı bir kullanılışa sahiptir.

ağırınca 509, ardınca 652, boyınca 157, dilince 239, öñince 1829

Bu ek, (-duḳ/-dük) sıfat-fiil eki ile birleşerek fiillerin zarf şekillerini yapar. (Bkz. Böl. III/G/5)

-caḳ/-cek/-çaḳ/-çek

Menşe bakımından (-ca/-ce) ekiyle ilgisi olan bu ek(68), yapım ekleri bahsinde verdiğimiz isimlerden başka, sıfat ve zarf olarak kullanılan kelimeler yapar. Metnimizde bu ek ile kurulmuş bir zarf bulunmaktadır.

yūsufı ḳıldı *yalınçaḳ* ol girü 709

f. Vasıta hâli ekleri

Sebep, vasıta ve zaman bildiren eklerdir.

-(ı)n/-(i)n

Bugün bazı kelime ve eklerde kalıplaşan bu ek, metnimizin yazıldığı devirde henüz canlılığını tam olarak kaybetmemiştir(69).

ḫōş giçürsem ʿömrümi çoḳ *devletün* 1110,

düşin oldı uşbu ḳıṣṣa evveli 52,

nā-murādın ḳalmışam uş pāy-māl 404,

er (ü) ʿavrat başladı pes *birbirin*
oynamaġa gülmege iy nāzenīn 1781,

ḳalanı yükletdi *yükin* ol 1287

1110. beyitteki "devletün" kelimesinde yardımcı ünlü, kafiye zarûretinden kök ünlüsüne rağmen yuvarlaklaşmıştır.

Vasıta hâli eki (-n), "āḫirīn"(410), "ayağın ṭur-"(1876), "degin"(131), "gezin" (500), "içün"(215) kelimelerinde kalıplaşmıştır.

-ıla/-ile/-(y)ıla/-(y)ile/-la/-le

---

(67) Bu ekin yapım ve çekim eki olarak kullanılışı ile ilgili örnekler için bkz. Z. Korkmaz, "Türk Dilinde -ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", s. 275-358.

(68) Bkz. Böl. III/A/1/-cak/-cek eki ile ilgili dipnot.

(69) Uygurcada işlek bir çekim eki olan (-n)'deki kalıplaşma, Osmanlı Türkçesi devrinde başlamıştır. Bugün, bu ekin fonksiyonu "ile" edatı ve diğer hâl ekleriyle karşılanmaktadır. (-n) ekinin Osmanlı Türkçesindeki durumu için bkz. S. Çağatay. "Uygurca ve Eski Osmanlıcada İnstrumental -n," s. 66-80.

"ile" edatının ekleşerek uyuma tâbi olmasıyla meydana gelen bu ek, işlekliği gittikçe azalan (-n) ekinin yerini almıştır. Ekleşme yeni başladığı için, (-la/-le)'li şekiller çok azdır. Bu şekiller, daha ziyade vezin zarûretiyle kullanılmıştır.

ağacıla 890, derdile 281, nāzıla 54, ṭaşıla 292, ṣuçıyıla 1004, tañrıyıla 687, atıyla 473, odıyla 316, naẓarla 265, raḥmetüñle 2125, ülkerle 1675,

-la/-le(70)

Bu ek, metnimizde kalıplaşmış olarak "ṭañla"(100) kelimesinde görülür.

g. Yön ekleri

Bugün canlılığını tamamen kaybetmiş olan bu eklerin metnimizin yazıldığı devirde de kullanılış sâhası oldukça dardır(71).

-aru/-erü

Eski Türkçedeki (-ġaru/-gerü) ekinin devamı olup, daha çok yuvarlak şekilleri kullanılmıştır. Uyuma bağlanarak düzleşmiş örnekleri de vardır.

içerü 888, ilerü 287, ileri 2020, yoḳarı 229

-ra/-re

içre 762, ṭaşra 122, üzre 286

-ru/-rü

berü 843, girü 361, ḳançaru 1260

5. SORU EKİ

-mı/-mi

Edat menşeli olan bu ek, Osmanlı Türkçesi içinde uyuma bağlanana kadar, daima düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmıştır.

açuḳ mı 876, ay mı 245, atadan mı 1400, cennet mi, 535, ḫōş mı 873, var mıdur 1258

C. SIFAT

Metnimizde, vasıf isimlerinden başka, sıfat-fiiller, isimler ve çeşitli kelime grupları, sıfat görevinde kullanılmışlardır.

1. Niteleme sıfatları

altun (tāc) 700, arı (naẓar) 265, aruḳ (sıġır) 978, az (zamāndan) 1373, azacuḳ (nesneye) 254, bişmiş (etmek) 830, çoḳ (ekin) 1099, dürlü (helvālar) 1245, gizlü

---

(70) Ekin "ile" edatı ile münasebeti, fonksiyonu, Türk şivelerindeki durumu ve ekle ilgili çeşitli görüşler için bkz. R. Rahmeti Arat, **Atebetü'l-Hakâyık,** s. 137-140.

(71) Türkçede yön ifadesi için daha ziyade "doğru", "karşı" gibi çekim edatları ile bazı yön zarflarına başvurulur. Türkçenin böyle zengin ifade imkânlarına sahip olması, yön eklerinin kullanılışını azaltmıştır. Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. S. Duran, "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözler", s. 1-22.

(rāzın) 852, görklü (yüzini) 282, genç (oğlan) 672, gözel (dildārıdı) 44, ḫōş (kişi) 338, ḳaçıçı (ḳul) 241, ḳalmış (işi) 856, ḳara (bir bulut) 291, ḳızıl (altun) 699, kiçi (oğlağı) 188, semiz (sıgır) 978, sevgülü (babamdan) 49, ṭatlu (taʿ ām) 1271, ṭoğrı (yola) 429, ṭolu (ay) 397, yaşıl (aṭlasdur) 370, yavuz (naẓar) 1371, yüce (köşk) 1146, yüksek (yire) 1978

Tekrarlar, sıfat-fiil ve edat grupları da nitelik bildiren sıfat durumundadır.

biñ biñ (altunı) 1453, nice nice (baş) 38 anuñ gibi (ḫūb-ı zamān) 731, şol ḳadarca (özile) 107, yūsufı yiyen (ḳurd) 202, uçmağa beñzer (bir sarāy) 580

2. Belirtme sıfatları

a. Sayı sıfatları

Asıl sayı sıfatları:

bir (sözile) 107, iki (elin) 137, üç (gün) 182; dört (dīvārını) 581, biş (ḫātun) 713, altı (ʿavratdan) 24. yidi (gün) 182, on (yıl) 987, ḳırḳ (gün) 1171, yüz (nāz) 498, biñ (ḳaravaş) 505

Sıfat tamlaması ve sayı grubu kuruluşundaki sayılar da asıl sayı sıfatlarıdır.

iki biñ (nāme) 1203, üç biñ (koyun) 37, yidi biñ (ḳul) 1209, ḳırḳ biñ(er) 1210, yitmiş iki (milletüñ) 1163, yigirmi altı (yıl) 1206, otuz iki (dilce) 1065

Üleştirme sayı sıfatları:

Bu sıfat çeşidi ile ilgili metnimizde fazla örnek yoktur.

ikişer (aḳça) 261

Sıra sayı sıfatları:

ikinci (meclis) 271, üçinci (meclis) 515, yidinci (dāsitān) 1600,

b. İşaret sıfatları

Metnimizde, "bu", "uşbu", "şol", "ol" ve "o" işaret sıfatları görülmektedir. "şu" sıfatı kullanılmamıştır.

bu (dāsitān) 76, bu (sözi) 103, bu (dem)144, uşbu (ḳardaşlar) 144, uşbu (endīşe) 595, uşbu (genç oğlan) 672, uşbu (ağacı) 889, şol (sāʿat) 862, şol (ṭuran yasduğını) 918, ol (deñizde) 16, ol (zamān) 80, ol (rabbüʿl-enām) 64, o (ḫalāyıḳlar) 439, o (gün) 490, o (putından) 610, o (arada) 1217

"ol" sıfatının yaygın kullanılışına karşılık, "o" sıfatı metinde sadece 4 defa geçmektedir.

c. Soru sıfatları

ḳaç (kişidür) 1378, ḳanḳı (tañrıdur) 817, ḳanḳı (ilden) 1251, ḳanḳı (yola) 1351, ne (sözdür) 497, ne (cezādur) 759, ne (ġavġā) 1731, ne (sebebden) 263, ne (ḳapu) 876, ne (dildür) 1067, ne (yirde) 1608, nice (bir cevr ü cefa) 556, nice (kişidür) 990, nice (ʿazīz) 1000, nice (cezā) 667

Aslında soru zamiri olarak pek yaygın bir kullanılışa sahip olan "ne", metnimizde. örneklerden de anlaşılacağı gibi "nasıl" ve "hangi" mânâlarında soru sıfatı görevinde kullanılmıştır.

ç. Belirsizlik sıfatları

ayruḳ (bir ġıdā) 1130, ayruḳ (oġlı) 305, ayruḳ (ẕaḫīre) 1160, bir (yeḫūdi) 71, bir (ḫaber) 78, bir (gün) 86, bir (zamān) 87, bir (gice) 98, bir iki (gün) 67, bir ḳaç (beyt-i hüzninde) 1753, bir nice (ḫātunlar) 704, bir nice (gün) 805, bir nice (yoldaşları) 1212, cümle (ʿālem) 307, cümle (ḫās u ʿ ām) 459, cümle (mālumı) 520, cümle (baş) 937, cümle (muraṣṣaʿ ṭonlar) 1626, cümle (ḫalḳuñ) 1777, degme (her bir deve) 1277, her (yıluñ) 984, her (ẕahīreden) 985, her (ḫazīnemsin) 1813, her bir (oġlına) 37, her bir (perdede) 1233, her bir (çanaḳda) 1245, ḳamu (ʿālem) 1618, ḳamu (pīr ü cüvān) 1992, ḳamu (oġlanlarını) 34, ḳamu (ḳıṣṣadan) 63, nice (zamān) 2082, nice (begler) 1938

Ç. ZAMİR

Metnimizde yer alan zamirler, ses, yapı ve kullanılış bakımından Eski Türkçe ve bugünkü Türkiye Türkçesine göre büyük değişiklik göstermezler. Bilindiği gibi bazı zamirlerin çekim sırasında farklı bir yapı ile karşımıza çıkarlar (72). Eski Türkçe devrinden itibaren takip edebildiğimiz bu hadise ile ilgili örnekler Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de devam eder. Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde teklik birinci, ikinci ve üçüncü şahıs zamirlerinin yaklaşma hâli çekimindeki ñ kaybolmuştur.

Metnimizde bulunan, şahıs, işaret, dönüşlülük, belirsizlik soru ve bağlama zamirleri ile bunların çekimi ve kullanılışları aşağıdadır:

1. Şahıs zamirleri

Teklik 1. şahıs zamiri "ben"

Teklik 2. şahıs zamiri "sen"

Teklik 3. şahıs zamiri "ol", "o"

Çokluk 1. şahıs zamiri "biz"

Çokluk 2. şahıs zamiri "siz"

Çokluk 3. şahıs zamiri "anlar", "onlar"

Çekim sırasında farklı bir yapı gösteren 3. şahıs zamirleri, şu örneklerde "o" dur.

ona 2113

onca 516, 1454, 1966

onlaruñ 1225

Şahıs zamirlerinin çekime girmemiş şekli, başka kelimelerle grup teşkil etmemişse, daima cümlenin öznesidir.

sizcileyin ṭāʿife *ben* görmedüm 1311,

ben senüñem sen benümsin biñ yaşa 1448,

ben daḫı leşker vireyin iy ṣafā 1510,

(72) M. Mansuroğlu, "Türkçede Zamir Çekimi", s. 501-508.

ḫavf yirinden olısarsın *sen* baᶜīd 9,
ne diliyile didüñ *sen* di imām 72,
bu ne işdür işledüñ *sen* iy püser 660,
oldı ol sulṭān-ı ḫubān-ı cemāl 55,
eytdi yimedüm baña bühtāndur *ol* 205,
yūsufa arı naẓar ḳılmışdı *ol* 265,
yā ḳuyuya bıraḳalum *biz* anı 111,
biz bu yolda dürişelüm cānıla 186,
biz bu ḳıṣṣa şerḫin idelüm tamām 302,
eytdi yūsuf evden çıḳmaz *siz* varuñ 123,
eytdi anı mıṣr içinde *siz* görüñ 329,
siz gelüñ kim görelüm tedbīr size 430,
anlar eydür ne virirseñ alalum 258,
ellerin kesdiler *anlar* ol zamān 720,
bizüm içün geldiler *anlar* yine 1225

Şahıs zamirleri, isim gibi kullanılan sıfatların önünde, onları şahıs bakımından belirten bir unsur durumunda bulunur ve bütün sıfatlar gibi kendisinden sonra gelen isim unsuruyla birlikte bir sıfat tamlaması teşkil ederler. Aşağıda verdiğimiz örneklere, Türkçenin her döneminde rastlamak mümkündür(73).

ben faḳīri gāh ṣatar ḳardaşlarum 466,
ben yetīmüñ giçdi güni derdile 469,
ben żaᶜīfüñ ḥācetin eyle revā 857,
vireyidi *biz ḳuluñı* hem size 1333

Şahıs zamirlerinin bir kısmı, iyelik eki taşıyan bir sıfat-fiile eksiz bağlanarak, bugün Türkiye Türkçesinde bulunmayan, Türkçenin diğer sâhalarında daha çok rastlanan bir isim tamlaması teşkil etmiştir.

ḳılmaduñ sen *ben didügümi* beyān 1743,
eytdiler *biz gördügümüz* nūr idi 1017,
ben size *siz itdügüzi* itmezem 1544

---

ol yirte **ben bilge tonyukuk** tegürtük üçün sarıg altun ürüng kümüş kız kuduz egri tebi agı bungsuz kelürti", M. Ergin, **Orhun Abideleri,** s. 81, Tonyukuk Abidesi, İkinci Taş, Güney Cephesi.
munu **men atası** ölür men bu kün
kiçig kaldı oglum yetim ögsüzün"
R. Rahmeti Arat, **Kutadgu Bilig,** I. s. 166.
"**Ak** sayalar geyip karşımda durma
Ben kulun öldürüp kanına girme"
Karaca Oğlan, Bütün Şiirleri, Haz. C. Öztelli, s. 76, şiir nu. 46.(74)

Şahıs zamirlerinin çekimi:

İlgi hâli: benüm (ḳardaşcuğum) 1416, benüm (olsun) 643, benümsin 1448, benüm (durur) 1920, senüñ (cānuñ) 247, senüñ (olursa) 1653, senüñ (ucuñdan) 1746, senüñem 615, senüñ midür 1919, anuñ (yüzi) 2049, anuñıla 84, bizüm (defterimüzde) 73, bizümile 1740, sizüñ (kitābuñuzda) 74, sizüñile 356, anlaruñ (göñlinde) 819, anlaruñla 1160

Yükleme hâli: beni (ḳoy) 125, seni (öldürmek gerek) 136, anı (severdi) 60, bizi (söyler) 748, sizi (görmiş) 356, anları (ḳarşuladı) 342

Yaklaşma hâli: baña (ḳulaḳ ursañ) 53, saña (virdüm) 623, aña (rūzī ḳıldı) 55, bize (baḳmaz) 105, size (ışmarladum) 129, sizlere (bağışladum) 1543, anlara (vara) 314

Bulunma hâli: bende (yoḳ) 95, anda (āh eyledi) 649, andaydı 273, andaki (1609), bizde (olmaz) 1464,

Ayrılma hâli: benden (dilediler) 354, senden (ala) 917, andan (melūl oldı) 110, bizden (rāżı ola) 187, sizden (getürem) 1521, anlardan (olam) 499

Eşitlik hâli: anca 118, onca 516

Vasıta hâli: anuñıla 84, bizümile 1740, sizüñile 356, anlaruñla 1160

Şahıs zamirlerinin edatlara bağlanışı:

benüm içün 616, senüñ içün 559, anuñ içün 1135, bizüm içün 1225, sizüñ içün 913, benüm ile 612, senüñ ile 613

anuñ gibi 731, bizüm gibi 866, sizüñ gibi 1540,

anlara ḳarşu 1525,

benden yaña 503, senden yaña 606, andan yaña 500,

964, andan artuḳ 409, benden artuḳ 243, senden artuḳ

andan soñra 506,

Yapım ekleriyle genişlemeğe pek elverişli olmamakla beraber, şahıs zamirleri, şu örneklerde (-suz/-süz) ve (-cılayın/-cileyin) ekleriyle isim gövdeleri meydana getirmiştir.

sensiz 691, ansuz 1489, bencileyin 1353, sencileyin 569, ancılayın 264, sizcileyin 1285,

2. İşaret zamirleri

Metnimizde kullanılan işaret zamirleri, "bu", "bular", "bunlar", "uşbu", "şol", "şoloḳ", "ol" ve "anlar" dır. "şu" zamiri yoktur. "uşbu" kelimesinin de zamir olarak kullanılışı seyrektir. "şol"(107) ve "şoloḳ" (386) zamirleri ise birer defa kullanılmıştır.

En yakındaki nesneleri karşılayan zamirlerden "bular"'ın kullanılışı "bunlar"a göre daha azdır. "bunlar" şeklinin kullanıldığı bazı mısralarda vezin, bu kelimeden dolayı bozulmuştur. Meselâ "ḳuyuya bırakalum didi bunlar" mısraında, bozuk olan

vezin, "bular" kelimesiyle düzeltilmiştir(74). Bundan dolayı, biz, "bunlar" şeklinin, hiç olmazsa veznin bozulduğu mısralarda, müellife ait olmadığını zannediyoruz. Elimizdeki nüshanın istinsah edildiği devirde, herhalde "bular" şeklinin kullanılışı azalmış olmalıdır.

"ol" ve "anlar" zamirinin, şekil ve fonksiyon bakımından teklik ve çokluk 3. şahıs zamirinden farkı yoktur.

İşaret zamirlerinin çekime girmemiş şekilleri, cümlede genellikle özne durumundadır.

ᶜimrān eydür ḳulımuzdur *bu* bizüm 241,

bu ne sözdür kim didüñ iy ḫōd-bahā 497,

tañrı yolına fidā ḳıldı *bular* 82,

gāh ṣatarlar gāh mezād eyler *bular* 470,

ḳurda *bunlar* ol sāᶜat bühtān ḳılur 130,

yūsufa *bunlar* şefāᶜat ḳılmadı 146,

uşbu yūsuf ḳanı degüldür yaḳīn 198,

ol anuñ hem olmışıdı dil berī 539,

tā ki *anlar* söyleye sözin hemīn 1013

İşaret zamirlerinin çekimi:

İlgi hâli: bunuñ (gibi) 1304, bunlaruñ (sūretleri) 1204, anuñ (yārenleridür) 2, anlaruñ (yatına) 715

Yükleme hâli: bunı (işit) 263, bunları (oḳutdı) 1228, anı (taᶜaccüb ḳıldı) 524, anları (gördi) 1633

Yaklaşma hâli: buña (nitmek gerek) 667, bunlara (nitdüm) 145, bulara (baḫşīş ḳıldılar) 1915, aña (bağladı) 316, anlara (söyledi) 113

Bulunma hâli: bunda (güç ḳılupdurlar) 230, anda (geldi) 883

Ayrılma hâli: bunlardan (gelmez) 1391, andan (utanuram) 634, anlardan (olam) 499

Eşitlik hâli: bunca (peyġamberlere) 40 (metindeki bütün örneklerde sıfat olarak kullanılmıştır.), anca (yalvaruñ) 1611

Vasıta hâli: bunuñıla 887, bunlaruñla 777, anuñla 1976, anlaruñla 1160

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, en yakın ve uzak nesneleri karşılayan "bunlar" ve "anlar" zamirlerinin vasıta hâli çekimi, Eski Türkçe ve bugünkü Türkiye

(74) Eski Türkçede "bu" ve "ol" zamirinin çokluk şeklinde zamir n'si yoktur. "bular" ve "olar" kelimeleri, en yakın ve uzaktaki nesneleri karşılar. Bkz. A. von Gabain, **Alttürkische Grammatik,** s. 93, 95. Bugün, bazı ağızlarda da "bular" ve "olar" şekilleri yaşamaktadır. Bkz. T. Günay, **Rize İli Ağızları,** s. 120, 123. A. Bican Ercilasun, **Kars İli Ağızları,** s. 138.

Türkçesinden farklıdır(75). Bu zamirler, "ile" edatına eksiz değil, teklik şekillerinde olduğu gibi ilgi hâli ekiyle bağlanmışlardır. Bu durum, diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de mevcuttur(76).

İşaret zamirlerinin edatlara bağlanışı:

bunuñ gibi 1304, anuñ gibi 731, şol ḳadarca 107, anuñ içün 731, anlara ḳarşu 1525

İşaret zamirleri, bir kaç örnekte (-suz/-süz) ve (-cılayın/-cileyin) ekleriyle genişleyerek isim gövdeleri meydana getirmiştir.

bunsuz 451, ansuz 1489, buncılayın 108, ancılayın 264

3. Dönüşlülük zamirleri

Bunlar, "kendü", "öz" ve "kendüz" kelimelerinin iyelik ekli şekilleridir.

kendü(77): Türkçenin ilk devirlerinden beri yuvarlak ünlü taşıyan bu kelimenin, metnimizde istinsah devrine ait olduğunu zannettiğimiz düzleşmiş örnekleri de bulunmaktadır.

kendü 237, kendi 1631, kendü birle 929, kendünüñ (ṭonında) 602, kendinüñ (derdine) 1963, kendüye (bir yir virür) 944, kendüñe (ḥayrān ider) 1970, kendüden (gitdi) 607, kendümi 405, kendüñi (ṣaḳın) 1819, kendüsi 1989, kendisi 1944, kendüsine (hem-rāh eyledi) 191, kendülerüñ (yaragın ḳıldılar) 1613, kendilerini (ḫaṭāda buldılar) 1661, kendülerin (virdi) 1145

"kendüne" çekiminde, yaklaşma hâli ekinden önce zamir n'sinin bulunuşu, zamirin sonundaki (ü) ünlüsünün iyelik eki zannedildiğini gösteriyor.

öz: özile 107, özüñ (bildür) 1631, öziñi (ṣaḳın) 49, özi 915, özini (bilmedi) 550, özin (ṣalaydı) 454, özine (fikr kıldı) 593, özleri (çıḳamaz) 1263, özlerine (şerḥ ü taḳrīr eyledi) 1734

kendüz: Bu kelime, metnimizde (كندوز) 439 ve (كنداوز) 253 şeklinde iki ayrı imlâ ile karşımıza çıkmaktadır.

kendüzüñ (yavı ḳılma) 1431, kendüzüñi (görme) 255, kendüzüñe (ḥāżır ol) 599, kendüzini (öldüre) 61, kendüzin (unıtdı) 439, kendüzine (zārī ḳılur) 1693, kendüzinden (şikāyet eyledi) 560

4. Belirsizlik zamirleri

ayruḳ	:	yāḫūd *ayruḳ* var mıdur iy müʿminīn 1258,
		rūzī ḳılma *ayruġa* (iy) zü'l-celāl 409
biri, birisi	:	biri ismāʿīl (ü) isḥāḳdur *biri* 23
		birisi ʿos̱mān ṣafādur bā-ḥayā 5

(75) A. von Gabain, **Alttürkische Grammatik,** s. 91-103; M. Ergin, **Türk Dil Bilgisi,** s. 249-266.
(76) F. Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi,** s. 85.
(77) Eski Türkçede "kentü" şeklindedir. Bkz. A. von Gabain, **Alttürkische Grammatik,** s. 102.

birümüz, birüñüz : gel anı vir al bizüm *birimüzi* 1490,
eytdi *biriñüz* gerek bunda ḳala 1286

bir ikisi : *bir ikisini* getürelüm dile 67

bir niceler : *bir niceler* geldi ḳuyu ḳatına 226

cümlesi : il vilāyet *cümlesi* ābād idi 1098

dükelisi : *dükelisin* bağladı zār eyledi 1527

her biri : *her birinde* nūr-ı īmān ışılar 864,
her birine ağu virdi bir direm 778

her kim : *her kim* anuñ göre bir gez yüzini 993,
ʿāşıḳa *her kim* şefāʿat ḳılaydı 743

her ki : *her ki* dergāhuña geldi redd yok 855,
her ki yūsufdan ḫaber virir idi 1045

her ḳanḳı kim: didi *her ḳanḳı kim* ana bir ola 1402

her ne kim : *her ne kim* buyurduñ oldı ʿıyān 842,
eytdi baña *her ne kim* gerek ḳıluñ 1036

hīç kimse : kim ḥisābın *hiç kimse* bilmez idi 1103

ḳamu, ḳamusı: *kamu* ḥayrān oldı anuñ derdine 1038,
anı gördi *ḳamusı* ṭurdı örü 86

kim : *kim* ki gördi yüzini ḳıldı ṭaña 2051,
kime degse nebī olur bil ʿıyān 1329

kimi : *kimi* ḥelvā kimi zerde zīr-pā 1244,
kimi şekker kimi kebāb şūrbā 1244

kimse : *kimse* anı söylemedi āşikār 106

kimsene : baña gelen *kimseneye* gelmesün 1353,
kimsenede ḳalmadı hīç uṣṣu ök 1514

ne : *ne* gelürse ḥaḳdan anı görelüm 112,
anlar eydür *ne* virirseñ alalum 258

nesne : *nesne* ḳomadı özine boş ḳodı 518,
azacuḳ *nesneye* seni ṣatduram 254

niceler : *bir niceler* geldi ḳuyu ḳatına 226

5. Soru zamirleri

Bunlar, "kim", "ne", "ḳanḳı", "ḳanda" ve "nirede" kelimeleridir. Bugün olduğu gibi, şahıslar için "kim", nesneler için "ne" zamiri kullanılmıştır.

kim : dünyāda bize muḳābil *kim* ola 1532,
eytdi *kimdür* müşterī bu gevhere 476

ne : rūzī ḳılduñ *ne* ḳılayum imdi ben 1165,
ne getüriser bahām iy kirdigār 468,
ne dilersin diyü aña ṣordılar 494

ḳanḳı : bu ikisinden *ḳanḳısını* ideyüm 1841

ḳanda : *ḳanda* göñlüñ varısa gidüñ hemīn 860,
ḳanda bulalum eyā ḫūbü'z-zamān 328

nirede : kim bile *nirede* yavı ḳıldı ol
yā *nirede* gitdi ḳaldı öldi ol 1293

6. Bağlama zamirleri

Bunlar, "kim" ve "ki" dir.

kim : ol zamān *kim* hicrete geldi resūl 80,
ay u yılduz *kim* baña ḳıldı sücūd 135

ki : ol *ki* uyḫudan uyandı ol gice 1114,
ol ḫalīlu'llāh *ki* pīr-i enbiyā 766

D. ZARF

Metnimizde, yapı ve görev bakımından birbirinden farklı çok sayıda zarf bulunmaktadır. Bu zarfların bir kısmı, aslında zarf olan kelimelerdir. Bir kısmı ise yön, karşılaştırma, eşitlik ve vasıta hâli ekleriyle türemiş zarflardır. Bazı isim ve sıfatlarla, sıfat tamlamaları ve tekrar grupları da zarf olarak kullanılmıştır.

1. Tarz zarfları

anca : *anca* ağlar görmez olur gözleri 209

ancaḳ : bu sözüñ şerḥi dile *ancaḳ* gele 514

ancılayın : *ancılayın* bizde olmaz bil ʿıyān 1464

ayruḳ : göriser mi gözlerüm *ayruḳ* ʿaceb 282

bellü bayıḳ : taʿbīr oldı olısar *bellü bayıḳ* 836

bencileyin : *bencileyin* kimse(ler) zār olmasun 555

bile : anuñıla *bile* vardı şehriyār 369

bir : nice aḥvāli anuñ *bir* bileydi 743

bir bir : ṣordı bizi ol ḳamu *bir bir* ʿıyān 1309
birbirin : er (ü) ʿavrat başladı pes *birbirin*
oynamaġa gülmege iy nāzenīn 1781
bir gezden : yūsuf eydür ḳamu *bir gezden* gelüñ 1151
böyle : *böyle* dirsem kimse almaz ne mecāl 480
devletün : ḫōş giçürṣem ʿömrümi çoḳ *devletün* 110
eyle : *eyle* olmaz ol revā gelmez baña 547
eyü : her birine *eyü* virdi muḫteşem 1797
girçek : vaṣf-ı ḥāli ḳamu *girçek* söyledi 1272
girü : *girü* buġday ala dīyü ḳıldı āh 1150
hep : *hep* saña duʿā ḳılur pīr ü cüvān 1920
hiç : kimse aña olmadı *hīç* müşterī 245
ḫōş : *ḫōş* sevinüben bular oturdılar 1441
iç ara : birbirile *iç ara* söyleşdiler 1503
ḳatı ḳatı : āh ḳıldı *ḳatı ḳatı* iñledi 1021
nāgāh : sāḳi bir gün *nāgāh* uġradı meger 870,
nāgehān : çün sarāya girdi yūsuf *nāgehān* 590,
nāgehānī : *nāgehānī* bir cemāʿat geldiler 69
nice : gör *nice* ṣabr itdi yūsuf mihnete 1646
öyle : baḳar ol ikisini *öyle* görür 653
şöyle : aġlamaḳdan *şöyle* zārī ḳıldılar 1872
tīz : dutdı gömlegin yūsufuñ yırtdı *tīz* 648
yalañuz : otururdı *yalañuz* bedr-i münīr 2009
yigrek : ḳamusından *yigrek* anı ḫōş görür 1454
yine : *yine* ṣordı anlara kim yā ricāl 1266
yükin : ḳalanı yükletdi *yükin* ol 1287

Bu örneklere, "ile" çekim edatı ile birlikte kullanılmış kelimelerle, "bī-günāh", "bī-ḳarār", "beyyinen" "nā-murādın" gibi daha seyrek görülen yabancı asıllı bazı kelimeler de eklenebilir.

2. Zaman zarfları

āḫir : derdile yaḳıldum *āḫir* ben ġarīb 410
ʿāḳıbet : *ʿāḳıbet* gerdege girdi neylesün 401
bir dem : *bir dem* eger görmeseydi yüzini 61
bir gün : ṭurdı *bir gün* yūsuf-ı kenʿān ile 586

bu dem	:	kim vireydi bunlara *bu dem* cevāb 141
bu gez	:	gör *bu gez* ḳardaşları ne diyiser 231
bugün	:	didi zindānı temīz eyleñ *bugün* 752
bu güni	:	ḳoy temāşāya varayum *bu güni* 125
çoḳ zamāndur	:	*çoḳ zamāndur* ḳılmışam dīnde karār 2066
daḫı	:	ʿışḳını henüz *daḫı* terk itmedüñ 1193
dāʾim, dāʾimā	:	baḥs̱-ı ʿilm *dā'im* anuñıla ḳılur 35, *dā'imā* eydürdi iy yūsuf baña 1945
dün (ü) gün	:	derdile yaḳıluram uş *dün(ü)* gün 624
evvel	:	geldi *evvel* ol züleyḫā ḳatına 501
gice	:	düşde gördi ol ḫalāyıḳ bir *gice* 423
gice gündüz	:	*gice gündüz* ʿışḳıla aġlar müdām
gün-be-gün	:	*gün-be-gün* incelüben oldı hilāl 319
hemān	:	eyle didi gitdi cebrāʾīl *hemān* 180
hemān-dem	:	geldi cebrāʾīl *hemān-dem* emrile 174
hemīn	:	ḳanda gönlüñ varısa gidüñ *hemīn* 860
henüz	:	yūsufı daḫı *henüz* ḳılur ṭaleb 1327
her dem	:	zārī ḳılur *her dem* āh-ı serdile 702
her demi	:	kimse(ler) görmiş degüldür *her demi* 1285
her gün	:	yūsufı *her gün* züleyḫā yurıdı 648
her zaman	:	ḫızmet eyler idi aña *her zamān* 549
ilerüden	:	*ilerüden* anuñıla yārıdı 1973
ilk	:	*ilk* ola yidi yıl ucuzlıḳ tamām 980
imdi	:	yūsuf eydür işit *imdi* eydeyin 977
irte	:	giçdi ol gün *irte* cümle ḫās (u) ʿ ām yaʿ ḳūbı görmege geldiler tamām 1914
o gün	:	kendüzüñ ḳılduñ bahāñı sen *o gün* 490
ol dem, ol demde	:	ṭaşt-ı zerrīn ḳoydı *ol dem* ilerü 709, geldi *ol demde* züleyḫā ḳatına 746
ol sāʿat	:	ḳurda bunlar *ol sāʿ at* bühtān ḳılur 130
seher-gāh	:	ḫāṣṣa āhıdur *seher-gāh* iderem 1571
soñra, soñradan	:	*soñra* baña ḫāyin oldı bilmedüm 1003, *soñradan* ol işe tevbe ḳılalum 112

şimdi	:	ḥāceti andan dilersin *şimdi* sen 817
ṭañla	:	*ṭañla* geldi ḳamu begler ḳapuya 2078
vardukça	:	kim bahāsı *vardukça* oldı ziyād 492
varduġınca	:	*varduġınca* ġālib oldı ʿışḳ aña
yarın	:	ḫatm ola *yarın* bu söz iy baḫt-vār 1881

3. Yön zarfları

ardınca	:	hem züleyḫā çıḳdı *ardınca* bile 652
berü	:	maʿrifet ehli kulaġuñ aç *berü* 1092
bu yañadın	:	*bu yañadın* hem gönildi āfitāb 1837
girü	:	*girü* döndi şehre yūsuf ol zamān 1222
her yañadın	:	*her yañadın* düzdiler köşk ü sarāy 1823
içerü	:	yidi perdeden *içerü* girdiler 1387
içre	:	sanki ḥammām içre ṭoġdı āfitāb 1058
ilerü	:	ibn-i yāmini *ilerü* oḳudı 1330
ḳarşu	:	babaña *ḳarşu* varıcaḳ yā emīr 1817
öñince	:	yūsuf *öñince* götürem hem ʿalem 1883
ṭaşra	:	çıḳdılar *ṭaşra* ne at var ne deve 1546
üzre	:	erġuvān *üzre* döker āb-ı ḥayāt 803
yoḳarı	:	çekdiler anı *yoḳarı* gördiler 229

4. Miktar zarfları

bir gez	:	günde *bir gez* yazuya yūsuf çıḳar 543,
bir gezin	:	yūsuf ol dem *bir gezin* hem çaġırur 920
çoḳ	:	*çoḳ* dürişdi illā çāre bulmadı 544
iñen(78)	:	göremezler leşker *iñen* çoġıdı 1894
ḳatı	:	didi eydüñ urmasun ayruḳ *ḳatı* 922
key	:	*key* taʿaccüb ḳıldı anı ol ʿazīz 524
ne	:	ʿışḳ elinde *ne* ḳatı efġāndasın 1990
ol ḳadar	:	*ol ḳadar* dirdi anbār eyledi 1103
pek	:	ḳamudan yūsufı *pek* sever idi 33
yavlaḳ	:	söger ü buşar aña *yavlaḳ* ḳaḳır 519

5. Soru zarfları

ḳançaru	:	bilmedüm ki *ḳançaru* gitdi yūsuf 212

(78) Kelime "igen" şeklinde de okunabilir. Ancak bugün Türkmencede "iñen" şeklinin bulunmasından hareket ederek, kelimeyi böyle okumayı uygun bulduk. Bkz. **Türkmen Dilinin Sözlüğü,** s. 342.

ne "niçin"	:	*ne* ṭaparsız didi yūsuf anlara 428
nice	:	istemege *nice* meşġūl olalum 1608
nicesi	:	*nicesi* söyleye bildüñ anları 134
niçün	:	yūsuf eydür siz *niçün* gitmedüñüz 865
nişe	:	*nişe* zindān çekdi bu nice ᶜazīz 1000
nite	:	didi kim cānum *nite* oldı ᶜaceb 1994

E. EDAT

1. Ünlemler

-ā	:	şāhā 786, şehā 668, şehriyārā 662, nigārā 383
di	:	ṣataram *di* ᶜibrī oġlıdur ġulām 483
eyā	:	*eyā* faḫr-ı cihān 87, *eyā* bedr-i münīr 906, eyā ḫūb-ı ḫoten 502, *eyā* şāh-ı cihān 842
iy	:	*iy* şāh 478, iy ilāh 555, *iy* şehriyār 657, *iy* yüzi māh 815, *iy* ᶜamū 820, *iy* yūsuf 927
yā	:	*yā* ehl-i dīn 198, yā aṣl-ı pāk 297, *ya* emīn 493, *yā* yigit 891, *yā* peder 1521, *yā* nigār 1724
uş	:	*uş* yigirmi altı yıl oldı tamām 1262, çarḫ ayırdı *uş* bugün senden beni 172
uşda	:	didiler kim *uşda* yeḫūda gelür 1738, şāh eytdi *uşda* ol eyyām-ı cūᶜ 1116
uşta(79)	:	*uşta* baña siz ḳılursız cevr (ü) kīn 150
tā	:	eytdi ṭurġıl *tā* cezā ḳıldum saña 238
āh	:	didi *āh* kim ṭoġsun (ol) şāhum (benüm) 1757
aḥsen	:	çünki *aḥsen* didi rabbü'l-ᶜālemīn 798
aḥsente	:	eytdiler *aḥsente* iy arı güher 1050
allāh allāh	:	didi *allāh allāh* iy şāh-ı kerem 523
amān	:	didiler imdi *amān* iy şehriyār 1643
dirīġā	:	uş ḳapuñda ḳuluñ olduḳ *dirīġā* 1155

(79) "uşda" kelimesinin ünsüz uyumuna bağlanmış bu şeklinin, metnimizde tek örneği vardır. 15. asır metinlerinde, bu tür örnekler gitgide çoğalır. Bkz. N. Hacıeminoğlu, **Türk Dilinde Edatlar,** s. 308; Tarama Sözlüğü, C. VI, s. 4120.

ḥaşā(80) : pes ḳul idinmek sizi benden *ḥaşā* 1156

inşā'allāh : *inşā'allāh* olmayavuz nā-murād 1762

olsun : didi zindān-bān ki *olsun* yā emīr 906

vāh : ḳorḳu ile nice ḳalam derde *vāh* 897

vāy : *vāy* eger'adl eylerise bī-neẓīr 1176

ve's-selām : bir daḫı diñleñ ḥikāyet *ve's-selām* 270,
yükleri girü buyurdı *ve's-selām* 1455

2. Bağlama edatları(81)

'āḳıbet : *'āḳıbet* ḳardaşları dirildiler 127,
'āḳıbet ḳondı sarāya bī-ḳarār 396

bāri : eytdi ṭuruñ anda *bāri* gidelüm 521

bāşed : yalvaralum *bāşed* işimüz oña 1473

çü : *çü* görindi ḳarşudan ṭabl (u) ḥaşem 382,
geldiler şāha *çü* ḫıẕmet ḳıldılar 1216

çün : *çün* işitdüñ ol erenler adını 10,
çün züleyḫā vaṣf-ı ḥālin söyledi 560

çünki : nideyüm *çünki* murāda irmedüm 404,
çünki ken'ān yolına gönildiler 1211

çünkim : girü *çünkim* ma'rifet-sāz idelüm 1366,
çünkim anlar şehre geldiler iy yār 1513

eger : bir dem *eger* görmeseydi yüzini 61,
pādişāhumdan *eger* destūr ola 958

eyle kim : *eyle kim* buluda girdi āfitāb 59,
eyle kim ol şāh ḳılmışdur beyān 973

eyle ṣankim : *eyle ṣankim* küllī bī-cān oldılar 426,
eyle ṣankim gövdesinden gitdi cān 656

ger : diñlegil *ger* varısa cānuñ senüñ 247,
ger dilerseñ hem virürem cānumı 622

---

(80) Aslî imlası (حاشا) şeklinde olan kelime, metinde, vezin zarûretinden farklı imlâlarla yazılmıştır.

(81) Bugün dilimizde çok sayıda Türkçe ve yabancı asıllı bağlama edatı vardır. Bazı araştırıcılar, bu çoğalmayı Arapça ve Farsçanın tesiri ile açıklamaktadır. Halbuki, Arapça ve Farsça bağlama edatlarının yanında Türkçe bağlama edatları da vardır. Türkçe geliştikçe, işlendikçe yeni ifade imkânları aranmış, böylece klişe sözler ortaya çıkmış, bu sözler zamanla edat hâlini almıştır. Bkz. N. Hacıeminoğlu, **Türk Dilinde Edatlar,** s. 112.

gerçi	:	*gerçi* gitdi ara yirde birimüz 187,
gerçi kim	:	*gerçi kim* yoḳ bende ʿilm (ile) hüner 95,
		gerçi kim ḳardaşlaruñ cevr eyledi 176
ḥāl ki	:	*ḥāl ki* yaʿḳūb(a) irişdi bu nişān 1733
ḥāl kim	:	*ḥāl kim* yūsuf cemālin gördi pīr 1865
hele	:	*hele* bir dem ṣabr ḳılmaḳ çāresi 473
hem	:	*hem* yārenleridür anuñ pīş ü rāh 2
hem de	:	*hem de* ol dört dīvārını yazdılar 581
hem daḫı	:	semsek ü büryān *hem daḫı* kebāb 1911
hergiz	:	ḳılmayam *hergiz* ol işi ḳılmayam 734,
		babası ikrāra *hergiz* gelmedi 126
imdi	:	*imdi* kesüñ dir turuncı görelüm 719,
		işit *imdi* sāḳi çıḳdı neyledi 869
illā	:	çoḳ dürişdi *illā* çāre bulmadı 544,
		illā baña çoḳ gerekdür sīm ü māl 577
ḳaçan	:	kendi maḥbūbın kişi *ḳaçan* göre 1866
līk	:	*līk* yūsuf ḳatına baḳmaz idi 589,
		līk saḳi aġusını ḳatmadı 782
meger	:	maġrib ilinde *meger* bir şāh olur 304,
		varıdı zindān yanında *meger* 881
meger kim	:	var idi anda *meger kim* bir hüner 1267
nice kim	:	*nice kim* ol yūsufa söyler idi 541
nite kim	:	*nite kim* maḥrūm ḳılduñ sen beni 47,
		nite kim göñüldeki īmān gibi 60
ola ki,	:	bir gün *ola ki* añasın sen beni 827
ola kim	:	bir gün *ola kim* bulam maḳṣūdumı 1348,
		ola kim ben babamuñ yüzin görem 1273
olmaya kim	:	*olmaya kim* ḳurda viresiz anı 128
pes	:	*pes* soravuz onlaruñ maḳṣūdı ne 1225,
		oldı *pes* dördinci meclis muḫtaṣār 1087
ṣanasın	:	*ṣanasın* zindān idi ol ev yaḳīn 413,
		ṣanasın uçmaġa beñzer ol maḳām 878
ṣan	:	*ṣan* züleyḫā ḥūr yūsuf nūrıdı 548
ṣanki	:	*ṣanki* ḥammām içre ṭoġdı āfitāb 1058

şankim : *şankim* uçmaḳ olmışıdı bī-nāẓīr 793
şāyed : çāre dermān ideyüm *şāyed* saña 325
şöyle kim : *şöyle kim* dünyelikde eli ṭarıdı 1126
tā ki : *tā ki* anda öle ol vire cānı 111
tā kim : *tā kim* anda gire ol bedr-i münīr 371
tek : *tek* getür ol cānı sen benden yaña 503
velī : ʿibrī oğlıdur *velī* bedr-i münīr 996
yaʿnī : anuñıla *yaʿnī* buğday ölçülür 1457
yaʿnī kim : pādişahā *yaʿnī kim* ḳaṣd itmege 782
zīrā : meyli var idi *zīrā* ḳurtdan yaña 185
ile : yūsuf *ile* yaʿḳūb oturmış güler 1908,
yūsuf *ile* hem züleyḫā ḥālini 2031
ki : bilmedüm *ki* ḳançaru gitdi yūsuf 212
kim : lāyıḳ idi *kim* baña ola ḥelāl 595
u, ü : ay *u* yılduz kim baña ḳıldı sücūd 135,
bir ġārīb *ü* bir haḳīr ü bir ġulām 497
vü : şehr ḫalḳı ḳamusı bernā *vü* pīr 362,
yūsufa geydürdi dībā *vü* ḥarīr 529
yā : eytdiler ay mı güneş *yā* müşterī 245,
nice tutmazsın züleyḫā sözini
yā begenmezsin aŋuñ görklü yüzini 730
yāhū(82) : yā zevāle geldi ol dem āfitāb
yāhū bedrüñ yüzine geldi niḳāb 757
yāhūd : *yāhūd* oldum ʿışḳı birle ḫōr (u) zār 453,
ura *yāhūd* ala senden göñlini 917
gāh ... gāh... : ben faḳīri *gāh* ṣatar ḳardaşlarum
gāh iderler mıṣr içinde bende-vār 466,
gāh ağlar ḳayġulu *gāh* şād-kām 932
geh ...geh... : *geh* ṣatarlar beni ol ḳardaşlarum
geh bıraḳurlar ḳuyuya ḫōr (u) zār 761

(82) Eski Anadolu Türkçesini temsil eden başka eserlerde de örneklerini gördüğümüz bu kelimenin, yapı ve mânâ bakımından "yâhud" ile ilgisi olduğu anlaşılıyor. Kelime, vezin zarûretiyle değiştirilmiş olabilir. Örnekler için bkz. Tarama Sözlüğü, C. VI, s. 4215.

gerek..gerek..	:	*gerek* oturur *gerek* ṭurur gider 875,
		gerek ise ṣat *gerek* ḳo yā emīr 1153
hem...hem...	:	*hem* nübüvvet *hem* velāyet ʿizz ü cāh 1344
ne...ne...	:	*ne* naẓar ḳıldı *ne* görindi aña 604,
		ne seni ḳoyam *ne* taḫt (u) tācuñı 1572
yā...yā...	:	*yā* anuñ yüzini göstergil baña
		yā anuñ ʿışḳında benüm cānum al 411

3. Kuvvetlendirme edatları

bile	:	bunda ḳalsam şemʿūn eydür ben *bile* 1548,
		ol bizüm ḳardaşcuğumuzı *bile* 1622
daḫı	:	sen *daḫı* diler iseñ iy (bā-) ṣafā 8,
		bir rivāyet *daḫı* bünyād eyledüm 79
da, de(83)	:	anda geldi hem züleyḫā *da* bile 586,
		diler ibn-i yāmini *de* göre ol 1321
ḫōd	:	yüreginde *ḫōd* züleyḫānuñ dügün 399,
		neʿ āzīzüñi ne *ḫōd* muḥtācuñı 1572
ise	:	gerek *ise* ṣat gerek ḳo yā emīr 1153,
oḳ(84)	:	yūsuf aḥvālini *oloḳ* ṭañladı 1509,
		eytdiler *ṣoloḳdur* kim ḳarşudan gelür 386

4. Çekim edatları

artuḳ	:	candan *artuḳ* yoḳdur iḥsānum benüm 694,
		senden *artuḳ* kimse bilmez bil yaḳīn 964
aşurı	:	yidi debbe *aşurı* ḳoyun güder 231
berü	:	ol gideliden *berü* ṭatlu ṭaʿ ām 1271,
		ayrılan(dan) *berü* yūsuf-ı emīn 1203
bile	:	bağladılar taḫtını bir püşt *bile* 1831
birle	:	yük(i) *birle* her birine bir deve 1280
		ḥüsni *birle* yine anı ṭoyladı 2033

(83) N. Hacıeminoğlu'na göre, "da/de" ile "dahı"'nın yapı ve menşe bakımından birbirleriyle münasebeti yoktur. 13. ve 14. asır Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde her iki kelime de yaygın olarak kullanılmaktadır. 1908'den sonra, da/de'nin kullanılışı, diğerlerine nazaran biraz genişlemiştir." N. Hacıeminoğlu, "da/de edatı", s. 81-100.

(84) Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde genellikle kalıplaşmış olarak gördüğümüz bu edat, isimlerden sonra gelerek, o ismin mânâsını belirtme ve kuvvetlendirme görevi yapar. Daha geniş bilgi için bkz. Z. Korkmaz, "Türkçede ok/ök Kuvvetlendirme Edatı", s. 13-29.

degin	:	öylelik(bir) yola *degin* gitdiler 131,
		bir yıla *degin* dükenür ḫalḳ ḳalur 1129
dek	:	aluñ atı mıṣıra *dek* siz gidüñ 1188,
		tā ki yaʿḳūb ḳatına *dek* yitdiler 1550
gibi	:	er yolında er *gibi* ṭurmak gerek 1542,
		yil *gibi* yiler ḳatı rehber idi 1696
içün(85)	:	yimek *içün* çoḳ buġda alalum 1186,
		düzdiler gerdek *içün* köşk (ü) sarāy 2041,
		bunlarunçüñ ḳıldı riʿāyet hümām 1127
ile	:	gevher *ile* işüñ ola cümle şād 17
ilerü	:	bunca biñ yıldan *ilerü* ol ḥakīm 160
ḳadar	:	ne *ḳadar* altun gerekdür al yöri 578
ḳarşu	:	ḳapuya *ḳarşu* ʿ āziz-i mıṣr irer 653,
		pādişahā *ḳarşu* ḫızmet ḳıldılar 942
soñra	:	yidi yıldan *ṣoñra* saña pādişāh 930,
		üç yılından *ṣoñra* emr-i lā-yezāl 1104,
ucuñdan	:	senün *ucuñdan* biz(e) oldı firāḳ 1746,
üzre	:	cānum *üzre* ḥükm ḳıl iy ḫōş-ḥużūr 1445,
		erġuvān *üzre* döker āb-ı ḥayāt 803
yaña	:	bu gezin geldi ʿazīz andan yaña 500,
		illā sen ṭut göñlüñi benden yaña 826

5. Soru edatları

ʿaceb	:	göriser mi gözlerüm ayruk *ʿaceb* 282,
		eydür idi kim *ʿaceb* baḫtum baña 698
ḳanı	:	*ḳanı* benüm ibn-i yāmin ḳardaşum 141,
		ḳanı baña serzeniş ḳılan kişi 738

6. Şüphe edatı

ki	:	ben ġarībe bir viṣāl ola mı *ki*
		yā firāḳ derdiyile ḳala mı *ki* 1953

---

(85) Z. Korkmaz'a göre "içün" edatı, "sebep" mânâsındaki "uç" isim kökünün, iyelik ve vasıta hali ekiyle birleşmesinden meydana gelmiştir. Z. Korkmaz, "uçun, üçün, için vb. Çekim Edatlarının Yapısı Üzerine", s. 31-35.

F. FİİL

1. ŞAHIS EKLERİ

Metnimizde fiil çekiminde kullanılan şahıs ekleri şunlardır:

a. Zamir menşeli şahıs ekleri

Öğrenilen geçmiş zaman, olumlu ve olumsuz geniş zaman ve gelecek zaman kiplerinin 1. ve 2. şahıslarıyla, istek kipinin teklik 2.; çokluk 1. ve 2. şahıslarında kullanılmıştır.

Teklik 1. şahıs eki: -am/-em, -ım/-im

dutışmışam 1347, direm 956, öliserem 901, göyerim (kafiyesi "kerīm") 1999, ḳalmışım 768

Teklik 2. şahıs eki: -sın/-sin, -sen

Bu ek, metnimizde (سن) ve (سين) şeklinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır. Biz bu sâhada çalışanların görüşlerine uyarak, eki, -sın/-sin şeklinde okuduk(86) .Ancak, ekin iki yerde "ben" ve "sen" kelimeleriyle kafiyelenişi dikkat çekicidir. Şair, kafiye zarûretiyle, bölgesinin ağız özelliğini eserine aksettirmekten çekinmemiş olmalıdır(87). Kafiyeyi bozmamak için, sadece bu iki örnekte eki (-sen) şeklinde okumayı uygun bulduk.

bilürsin 847, begenmezsin 730, olısarsın 9, idesin 1875, dinleyesen (kafiyesi "ben") 262, iltesen (kafiyesi "sen") 1975

Çokluk 1. şahıs eki: -uz/-üz, -ız/-iz, -vuz/-vüz(88)

getürürüz 1323, bilmezüz 324, bilecegüz 344, ḳılurız 512 (Ekin düzleşmiş bu şeklinin, metnimizde tek örneği bulunmaktadır.) ṣoravuz 1225, idevüz 97,

Çokluk 2. şahıs eki: -sız/-siz

ṭaparsız 428, iletesiz 1742, göresiz 1742, gelürsiz 1251,

b. İyelik menşeli şahıs ekleri

Bu ekler, görülen geçmiş zaman ve şart kipinin teklik 1., 2. şahıslarıyla, çokluk 2. şahsında ve istek kipinin teklik 1. şahsında kullanılmıştır. Görülen geçmiş zaman ve şart kipinin çokluk 1. şahsında görülen (-k) eki, iyelik menşeli değildir. Bu ekin, aralarında fonetik benzerlik bulunan (-duk/-dük) sıfat-fiil ekinin tesiriyle ortaya çıktığı ileri sürülmektedir.

---

(86) M. Mansuroğlu, Sultan Veled Divanı'ndaki Türkçe, Farsça karışık manzûmelerdeki kafiyelenmelerden hareket ederek, Eski Anadolu Türkçesinde teklik 2. şahıs ekinin "-sen" olduğunu ileri sürüyor. M. Mansuroğlu, "Şeyyâd Hamza'nın Beş Manzûmesi", s. 61, Aynı araştırıcı, Sultan Veled'in Türkçe şiirlerinde bu eki, imlâya göre (-sen) ve (sın/-sin) olarak okumuştur. **Sultan Veled'in Türkçe Şiirleri,** s. 68.

(87) Bugün, Oltu ve İspir ağızlarının Hunut grubu dışında, Erzurum ili ağızlarında zamir menşeli teklik 2. şahıs eki -san/-sen'dır. Bkz. E. Gemalmaz. **Erzurum İli Ağızları,** s. 316.

(88) Bu ek, "biz" zamirinin b- > v- değişmesine uğraması ve diş-dudak ünsüzü (v)'nin tesiriyle zamir ünlüsünün yuvarlaklaşması sonunda ortaya çıkmıştır. Bkz. Z. Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesindeki -van, -ven, -vuz, -vüz Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları", s. 57.

Teklik 1. şahıs eki: -m

ṣıḳdum 822, virsem 1444, öldürem 1540

Teklik 2. şahıs eki: -ñ

ḳaḳıduñ 952, virseñ 1999, işitdüñ 10

Çokluk 2. şahıs eki: -ñuz/-ñüz

geldiñüz 1475, gitdüñüz 192, getürseñiz 1312,

Emir kipi dışında bütün kiplerin teklik 3. şahısları eksizdir. Çokluk 3. şahıs ise -lar/-ler eki ile ifade edilir.

ṣoldı 169, bizemiş 1926, buñamışdur 1725, çeküpdir 880, buşar 519, çürümez 987, diyiser 231, varası 473, degse 1329, göstere 1175, ṣundılar 137, geymişler 1199, yalvarurlar 240, ḳılısarlar 462, görseler 431, yiyeler 1910.

Emir kipinde kullanılan ekler, aynı zamanda şahıs ifade ederler. Bunlar, zamir ve iyelik menşeli şahıs ekleri dışında ayrı bir grup teşkil ederler. (Bkz. III/F/2 emir kipi).

2. ŞEKİL VE ZAMAN EKLERİ

Bildirme kipleri:

a. Görülen geçmiş zaman kipi

Bu kip, (-dı/-di) eki ile kurulur. Teklik ve çokluk 3. şahıslarda ek ünlüsü düz, diğer şahıslarda yuvarlaktır.

Teklik 1. şahıs:-dum/-düm

eyledüm 1602, irmedüm 404, ṣıḳdum 822,

Teklik 2. şahıs: -duñ/-düñ

didüñ 1040, işledüñ 660, unutmaduñ 1193, ḳaḳıduñ 952, ṣığınmaduñ 253,

Teklik 3. şahıs: -dı/-di

depdi 1523, düzdi 1123, ḳaḳıdı 947, ṣoldı 169, ṭañladı 1737,

Bu eki taşıyan fiiller, yüklemi geniş zaman bildiren bazı cümlelerin önünde zarf-fiil görevi yapmaktadır(89).

ḳorḳusından *ḳaçdı* ḳalʿaya girür 1517,

şükr-i yezdān *ḳıldı* yüz yire urur 2026,

şāh- ı reyyān *çıḳdı* anları görür 1517,

nāgehān *çıḳdı* gelürler bā-ʿalem 1858,

ʿ āḳıbet *döymedi* şāha çağırur 785,

(89) L. Karahan, "Görülen Geçmiş Zaman Eki -dı/-di'nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair", s. 335-341.

Çokluk 1. şahıs: -duk/-dük

bilmedük 1307, dökdük 748, uğraduķ 1019,

Çokluk 2. şahıs: -duñuz/-düñüz

bildüñüz 724, gitdüñüz 192, unıtduñuz 150,

Çokluk 2. şahısta, yuvarlak ünlülü şahıs ekine rağmen bazı kelimelerde ek ünlüsü düzleşmiştir. Bu düzleşmede Doğu Türkçesinin olduğu kadar, teklik 3. şahıs çekiminin de tesiri vardır.

döndiñüz 1475, ţoğdıñuz 1400, virdiñüz 912

Çokluk 3. şahıs: -dılar/-diler

danışdılar 184, irişdiler 1294, üşdiler 296, şundılar 137,

b. Öğrenilen geçmiş zaman kipi

Bu kip, (-mış/-miş) ve (-up/-üp, -updur/-üpdür) ekleriyle kurulur.

-mış/-miş(90)

Başlangıçtan beri düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmış olan bu ekin, Eski Türkçedeki gibi yalnız düz şekilleri bulunmaktadır. Teklik 1. şahıs çekimi genellikle (-am/-em) eki ile yapılır. (-ım-/-im)'li örneklerin sayısı fazla değildir.

Teklik 1. şahıs: -mışam/-mişem, -mışım/-mişim

dutışmışam 1347, götürmişem 830, şormışam 513, ķalmışam 143, ķalmışım 768

Teklik 2. şahıs: (örnek yok)

Teklik 3. şahıs: -mış(dur)/-miş(dür),

bizemiş 1926, gelmişdür 756, buñamışdur 1725, ķomamışdur 1768

Çokluk 1. ve 2. şahıs: (örnek yok)

Çokluk 3. şahıs: -mışlar/-mişler

binmişler 1210, geymişler 1199,

-up/-üp, -updur/-üpdür

Aslında zarf-fiil eki olup, metnimizde öğrenilen geçmiş zamanı ifade eden bir şekil ve zaman eki olarak da kullanılmıştır. (-mış/-miş) ekinden farkı, geçmişte ortaya çıktığı bildirilen hareketle ilgili kesin hüküm vermesidir. Metnimizde sadece 3. şahıslarda kullanılmıştır(91).

---

(90) Bu ekin zaman ve sıfat-fiil eki olarak kullanılışları için bkz. M. Mansuroğlu, "Türkçede -mış/-miş Ekinin Fonksiyonları", s. 346-347.

(91) Doğu Türkçesinde, 3. şahısta hâlâ aslî şekil korunmakta ve "tur-" fiili ile kullanılış devam etmektedir. Âzeri Türkçesi ve Doğu Anadolu ağızlarında da, bu ek, öğrenilen geçmiş zaman fonksiyonunda bolca kullanılmaktadır. Bkz. F. Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi**, s. 122. Öğrenilen geçmiş zamanı ifade etmek üzere Çinçavat ağzı hariç, Âzeri Türkçesinde, bu arada Terekeme ağzında, 1. şahıslarda -mış/-miş'li şekil, 2. ve 3. şahıslarda zarf-fiilli şekil kullanılır. Bkz. M. Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, s. 463.

oturup 689, yırtılup 679, çeküpdir 880, bağlayupdur 335, ṭoğupdur 24. ḳılupdurlar 230

c. Geniş zaman kipi

Bu kip, -r, -ur/-ür ve -ar/-er ekleriyle kurulur(92).

Geniş zaman çekiminde şahıs bildiren ekler, zamir menşeli şahıs ekleridir.

Teklik 1. şahıs: -ram/-rem, -uram/-ürem, -aram/-erem

direm 956, ṣataram 483, utanuram 634, virürem 622, yanaram 1034, severem 1541

Teklik 1. şahıs eki, birkaç örnekte -ım/-im'dir. 1999. beyitteki "göyerim" kelimesinin "kerīm" kelimesiyle kafiyelenmesi, bu değişmenin telif devrine ait olduğunu göstermektedir.

Teklik 2. şahıs: -rsın/-rsin, -ursın/-ürsin, -arsın/-ersin

bilürsin 847, dilersin 494, idersin 1593,

Teklik 3. şahıs: -r, -ur/-ür, -ar/-er

besler 542, biler 124, buşar 519, çağırur 785, ışılar 864, iletür 1702,

Metnimizde "gir-" fiilinin geniş zaman şekli -r eki ile yapılmıştır.

girir 1517, girir 1719

Çokluk 1. şahıs: -ruz/-rüz, -uruz/-ürüz, -aruz/-erüz

getürürüz 1323, ögerüz 481, ṭaparuz 428, ṣataruz 242

512. beyitteki "kılurız" kelimesinde, devrine ve kelimenin fonetik yapısına uygun olmayan bir düzleşme meydana gelmiştir.

Çokluk 2. şahıs: -rsız/-rsiz, -ursız/-ürsiz, -arsız/-ersiz

eydürsiz 197, gelürsiz 1251, olursız 1253, ṭaparsız 428, ḳılursız 150

Çokluk 3. şahıs: -rlar/-rler, -urlar/-ürler, -arlar/-erler

bıraḳurlar 761, söyleşürler 1288

Geniş zaman kipinin olumsuzu, bugünkü Türkiye Türkçesinden farklı olarak bütün şahıslarda (-maz/-mez) eki ile yapılır.

begenmezsin 730, ṭutmazsın 730, çürümez 987, sıġmaz 246, bilmezüz 324

(92) Bu eklerin hangi fiillerde kullanıldığı meselesinde, metnimizde bulunan örnekler, Ahmet B. Ercilasun'un Kutadgu Bilig Grameri'nde verdiği hükme uygunluk göstermektedir. Bu hükme göre; ünlü ile biten fiillerde geniş zaman eki çoğunlukla (-r)'dir. Vezin ve kafiye icabı (-ur/-ür)'lü şekiller de kullanılmıştır (s. 104). ç, g, k, m, n, p, s, ş, v, z ve teg-, yat-, ay- fiilleri dışında g, t, y ünsüzleriyle biten tek heceli fiiller, Karahanlı Türkçesinde -ar/-er eki ile geniş zaman yapılmaktadır. Ünsüzle biten, birden fazla heceli fiillerde ise ek, -ur/-ür'dür (s. 119). Ayrıntılı bilgi için bkz. A. B. Ercilasun, **Kutadgu Bilig Grameri**, -Fiil- s. 104-119.

(Geniş zaman eki olarak da kullanılan -a/-e istek ekinin, geniş zaman fonksiyonuyla ilgili örnekleri için bkz. Böl.III/F/2 istek kipi)

ç. Şimdiki zaman kipi

Bu kip için metnimizde özel bir ek bulunmamaktadır. Diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen, tur- ve yöri- fiillerinin geniş zamanı ile yapılan ve şimdiki zaman ifadesi için başvurulan birleşik fiil şekli de metnimizde yoktur.

d. Gelecek zaman kipi

Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik gelecek zaman eki -ısar/-iser'dir.

Teklik 1. şahıs: -ısaram/-iserem

öliserem 901

Teklik 2. şahıs: -ısarsın/-isersin

olısarsın 9

Teklik 3. şahıs: -ısar(dur)/-iser(dür)

diyiser 231, görmeyiser 171, götüriser 599, olmayısar mı 628, yöridiser 1581, olısardur 985

Çokluk 1. ve 2. şahıs: (örnek yok)

Çokluk 3. şahıs: -ısarlar(dur)/-iserler(dür)

ḳılısarlar 462, ḳılısarlar 360

Ayrıca, sıfat-fiil eklerinden -acak/-ecek ve -ası/-esi, şu iki örnekte gelecek zaman eki olarak kullanılmıştır.

bilecegüz 344, varası 473

(-a/-e istek ekinin, gelecek zaman ifadesi için bkz. Böl. III/F/2/istek kipi).

Tasarlama kipleri:

a. Emir kipi

Şahıslara göre değişik eklerle kurulan bu kipin çekimi şöyledir:

Teklik 1. şahıs: -ayum/-eyüm, -ayın/-eyin

nideyüm 278, söyleyeyüm 1429, vireyüm 1995, eydeyin 968, göstereyin 708, ideyin 968, urayın 919

Teklik 2. şahıs: -gıl/-gil(93) veya eksiz

dilegil 1084, irirgil 1159, uyğıl 1092, diñle 63, ur 887, yime 785

Teklik 3. şahıs: -sun/-sün

(93) Bu ekin, bugün Âzeri Türkçesinde ve Doğu Anadolu ağızlarında (-gılan/-gilen) ve (-gınan/-ginen) şekilleri bulunmaktadır. Bkz. A. Caferoğlu, "Türkçemizde -gıl ve -gil Emir Eki", s. 10.

bakmasun 1960, degmesün 1371, girsün 1375, yisün 789

1128. beyitteki "olmasın" kelimesinde, ekin uyuma bağlanarak düzleştiğini görüyoruz.

Çokluk 1. şahıs: -alum/-elüm

başlayalum 515, dökelüm 1367, nidelüm 258, dürişelüm 186, kılalum 1603, yiyelüm 1417,

Şu örneklerde ek, düz olarak görülmektedir.

kılalım (kafiyesi "görelüm") 112, öldürelim 110, söyleyelim 262

Çokluk 2. şahıs: -(u)ñ/-(ü)ñ, -(u)ñuz/-(ü)ñüz

koñ 1036, okuñ 1000, öldürmeñ 151, urmañ 151, giçürüñ 779, gidüñ 123, eyleñüz 1152, gizleñüz 986, girmeñüz 1371

Yardımcı ünlü, bazı örneklerde, yuvarlak ek ve kök ünlüsüne rağmen düzdür.

göriñüz 1224, varıñuz 1224

Çokluk 2. şahıs emir eklerinde, yardımcı ünlünün ek bünyesine katılması, 14. asır için erken sayılmakla beraber, iki örnekte ek, -(y)üñ olarak görülmektedir.

eyleyüñ 84, söyleyüñ 84

Çokluk 3. şahıs: -sunlar/-sünler

bulsunlar 13

(-a/-e istek ekinin, emir ifadesiyle ilgili örnekleri için bkz. Böl. III/F/2 istek kipi).

b. Şart kipi

Bu kip, Eski Türkçedeki -sar/-ser ekinin devamı olan -sa/-se eki ile kurulur.

Teklik 1. şahıs: -sam/-sam

kalsam 1548, ursam 890, virsem 1444

Teklik 2. şahıs: -sañ/-señ

baksañ 546, kosañ 9, ursañ 53, virseñ 1999

Teklik 3. şahıs: -sa/-se

degse 1329, gelse 738

Çokluk 1. şahıs: (örnek yok)

Çokluk 2. şahıs: -sañuz/-señüz

getürseñüz 1312

çokluk 3. şahıs: -salar/-seler

görseler 431, virseler 431

c. İstek kipi

Bu kip, metnimizde çok çeşitli fonksiyonlarda gördüğümüz -a/-e eki ile kurulur. Bilhassa Karahanlı Türkçesinin gelecek zaman eki olan -ga/-ge, Batı Türkçesinde hem fonetik hem semantik değişmeye uğramış, gelecek zaman fonksiyonu zayıflayarak, istek fonksiyonu kuvvetlenmiştir. Ek, Batı Türkçesinde, geniş zaman, gelecek zaman ve emir ifadesiyle de kullanılmıştır(94).

•İstek fonksiyonunda:

Teklik 1. şahıs: -am/-em

ṭurdı yirinden didi kim ben *gidem* 1698,

yūsuf öñince *götürem* hem ʿalem 1883,

mışr ḳapusın birbirine hem *uram* 1498

Teklik 2. şahıs: -asın/-esin, -asan/-esen(95)

geh gül-istānda teferrüc *idesin* 1875,

geh ṣaçını *ṭolayasın* boynuña 1877

beni ol yol üzerine *iltesen* 1975

Teklik 3. şahıs: -a/-e

āḫiretde ṭamuya *gire* cānı 1771,

diler ibn-i yāmini de *göre* ol

gele zühre burcına māhum benüm 1755

Çokluk 1. şahıs: -avuz/-evüz

pes *ṣoravuz* onlaruñ maḳṣūdı ne 1225,

söyleyevüz size ḫatm-i dāsitān 1882,

idevüz tefsīr-i āyāt muʿteber 97

Çokluk 2. şahıs: -asız/-esiz

bizi mışra iletesiz dir ḳamu 1742,

kim göresiz yūsufı şāhdur ulu 1742

Çokluk 3. şahıs: -alar/-eler

ḳul gibi ḳapuñda *ṭuralar* ḳamu 179,

yiyeler ḫōnları ol ṣāḫib-kirām 1910

---

(94) M. Mansuroğlu'na göre, Batı Türkçesinde kullanılan -a/-e, -ası/-esi, -acak/-ecek ekleri, -ga/-ge eki ile ilgilidir ve bu ek Türkçenin bütün devirlerinde hem gelecek zaman, hem de istek eki olarak kullanılmıştır. M. Mansuroğlu, "Türkçede -gay/-gey Eki ve Türemeleri", s. 171-183.

(95) Bkz. Böl. III/F/1 şahıs ekleri.

Gelecek zaman fonksiyonunda:

uşbu zindāndan *çıḳasın* sen girü 825,

yūsuf eydür çünki yola *çıḳasın* 1707,

didiler kim bu bize ḳul *olmaya* 1496

şimdi beni buñamışdur *diyesiz*

siz benüm sözüme *inanmayasız* 1725

Geniş zaman fonksiyonunda:

her ne kim sen *diyesin* olur hemān 1690,

kim *bile* neler ḳıla benden yaña 698,

kim *bile* nirede yavı ḳıldı ol 1293,

dileyen yūsufı çok *göre* baña 498,

ḫaṣm inkār *eyleye* andan gerek 1023

Emir fonksiyonunda:

ḳıldılar tā *gele* anı göre yār 585,

dönesin ken'ān yolına *baḳasın* 1707,

diñleyesin bir ḳıṣṣa idem beyān 301

eytdi oğlum pādişāhı *göresin* 1331

Şart fonksiyonunda:

ne ḳadar kim ḳuş deñizden şu *ala*

bu sözüñ şerḥi dile ancaḳ gele 514,

eytdiler kim ol timini kim *çala*

ḳavl ola kim anuñ işi ḳul ola 1468

ç. Gereklilik kipi

Metnimizde "gereklilik" ifadesi için şu şekillere başvurulmuştur:

-maḳ/-mek gerek

bildürmek gerek 136, sevmek gerek 1542, ṭurmaḳ gerek 1542, utanmaḳ gerek 639

-ma/-me gerek

bilmeñ gerek 213

-sa/-se gerek(96)

bilsem gerek 618, birlik eyleseñ gerek 612, çeksem gerek 556, virseñ gerek 213

(96) "-sa/-se gerek" şekli, gereklilik yanında, gelecek zaman da ifade eder. Metnimizde görülmeyen, ancak diğer Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde bulunan örnekler için bkz. F. Kadri Timurtaş", Baki'nin Kanuni Mersiyesinin Dil Bakımından İzahı", s. 227-229.

-a/-e gerek(97)

nice *gerek yalvaravuz* aña biz 1497,

eytdi biriñüz *gerek* bunda *ḳala* 1286,

3. İSİM FİİLİ

Türkçenin ana yardımcı fiili olan (i-) fiilinin, metnimizde ekleşmemiş örnekleri bir arada bulunmaktadır. Tamamen ekleşmiş örneklerin sayısı fazla değildir. Bunlar, daha ziyade veznin zorlandığı mısralarda görülür. (i-) fiili, fiillerin birleşik kipli çekimini hazırlar, isimlerin fiilleşmesini sağlar.

a. Çekimli fiillerde i- fiili

Birleşik kipli fiil çekimi, isim fiilinin yardımıyla yapılır. Metnimizde, bu fiilin hikâye kipinde pek çok örneği bulunmasına karşılık, rivâyet kipinde tek örneği vardır.

Hikâye

Öğrenilen geçmiş zaman kipinin hikâyesi:

buñalmışıdı 1779, yazmışıdı 351, urubıdı 1054, ıṣmarlamışdı 1809, eylemişdi 1383

Geniş zaman kipinin hikâyesi:

añar idi 272, degmez idi 1276, varmaz idi 1938, bağışlarıdı 1940, yurıdı 548, dilerdi 455,

Şart kipinin hikâyesi:

bilseydi 142, ḳılsaydı 142, ḳılmasayduñ 598

İstek kipinin hikâyesi:

bulayıdum 923, vireyidi 1333, inanayıduḳ 431, varaydum 445, ṣalaydı 454, egleneydük 83

Rivâyet

Geniş zaman kipinin rivâyeti:

ṣatarlarımış 502

Şart

Görülen geçmiş zaman kipinin şartı:

unıtdumsa 961,

Geniş zaman kipinin şartı:

---

(97) Âzeri şivesinde gereklilik, bugün de böyle yapılmaktadır. Bkz. M. Ergin, **Kadı Burhaneddin Divanı Üzerine Bir Gramer Denemesi,** s. 320.

söyler isem 278, açarsañ 1663, bulınursa 1466, alursañuz 484, bilmezseñüz 947, dirsek 114

b. İsimlerde i- fiili

İsimlerden sonra gelerek onların fiilleşmesini sağlayan i- fiilinin, "bildirme ekleri" de adı verilen geniş zaman çekimi ile görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipinde çekimi şöyledir:

Geniş zaman kipi

Bu kipte, 3. şahıslar "dur-" yardımcı fiilinin geniş zamanı ile yapılır. Bu yardımcı fiil, örneklerin pek çoğunda ekleşmiştir.

Teklik 1. şahıs: -am/-em

ᶜ āşıḳam 566, oğlıyam 230, rāżıyam 1922,

Teklik 2. şahıs: -sın/-sin

atamuzsın 1184, sensin 463, yüzlüsin 1541

Teklik 3. şahıs: -dur/-dür, durur

fānīdür 2113, perīdür 229, revādur 597, vardur 1282, yanındadur 591, benüm durur 1920, nite durur 719, ol durur 1329, baḫtum durur 760

Ek ünlüsü, bazı örneklerde düz olarak görülmektedir.

vardır 670, züleyḫādır 1972, atamuzdır 1255

Metnimizde (ol-) fiilinin geniş zaman 3. şahsı, bazı cümlelerde bildirme ifadesi ile kullanılmıştır(98).

illā şāhum ol kişi ᶜibrī *olur* 957,

bir ne *olur* biñ olur ise göñül 1031,

didiler kim ilimüz kenᶜ ān *olur* 1252,

ne ᶜaceb ol şāh yūsuf *olur* 1334,

anlar eydür ol nice nesne *olur* 1463,

Çokluk 1. şahıs: -uz/-üz

ḳardaşlaruz 1254

1658. beyitteki "güneh-kārız" ve 1427. beyitteki "peyġamberiz" kelimelerinde ek ünlüsü düzdür.

Çokluk 2. şahıs: -sız/-siz

ḳulısız 1156, on mısız 1258, yūsuf mısız 1641

Çokluk 3. şahıs: (örnek yok)

---

(98) Kutadgu Bilig'de, "bol-" fiilinin görülen geçmiş zaman şekli "boldı", bildirme ifadesi ile kullanılmaktadır. "bolur" şeklinin kullanılışı daha seyrektir. Bkz. A. Bican Ercilasun, **Kutadgu Bilig Grameri-Fiil-**, s. 50.

Görülen geçmiş zaman kipi:

çok idi 305, var idi 152, çoğıdı 36, ırağıdı 349, ṭarıdı 1126, varıdı 44, yaşıdı 971, ṭoluydı 200, açdı 1114, ḫūbdı 1260, yıldı 1180,

Öğrenilen geçmiş zaman kipi:

müşg imiş 509, uçmaḳ imiş 587, yūsuf imiş 1628, varımış 1220

Şart kipi:

ʿ āşıḳısañ 1967, ṣādıḳısañ 1967, varısa 247, yoğısa 1653

İsim fiili, (-ken) zarf-fiil eki ile birleşerek, isimlerin ve fiillerin zarf şekillerini yapar.

gider iken 273, variken 1946, yazariken 1363

İsim fiilinin olumsuzu "degül" edatı ile yapılır. Bu edat, 390. ve 482. beyitlerde "digül" şeklinde yazılmıştır.

şāh degüldi 774, yūsuf ḳanı degüldür 198, zindān degül 867, degülmise "olmasaydı"(99).

4. SORU EKİ

Fiillerin soru şekli, daima düz ünlü taşıyan -mı/-mi eki ile yapılır.

baḳmaz mısın 116, bilür misin 133, gördüñ mi 681, göriser mi 282, ire mi 740, ṭutar mısın 885

5. ZARF-FİİL EKLERİ

Fiillerin zarf şekillerini yapan eklerdir. Bazı birleşik fiillerin yapısında bu ekler bulunur.

-a/-e

Metnimizde, bu ekle yapılmış zarf ve birleşik fiillerin sayısı fazla değildir.

göre "görerek" 274, düşe git- 1751, ġulüv ḳıla ol-39

-u/-ü

Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde, sadece birleşik fiillerin kuruluşunda görev alan bu ek, diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi, metnimizde de zarf ve birleşik fiil yapımında bolca kullanılmıştır(100).

ağlayu 190, ağlayu kal- 286, çağlayu 286, dilenü gel- 626, dileyü gel- 965, diyü 229, gönderü 1594, isteyü 1166, yalvaru 1614

---

(99) Bu edat, öğrenilen geçmiş zamanın şartında çekime girdikten sonra fonetik değişmeye uğramıştır. M. Mansuroğlu, -mise (< -mişse) ekiyle kurulan bu kipe "gerçeksizlik kipi" adını veriyor. M. Mansuroğlu, **Sultan Veled'in Türkçe Şiirleri,** s. 147.

(100) Bugün bazı ağızlarda, bu ekle yapılmış zarflar kullanılmaktadır. Meselâ şu cümlede, böyle bir kullanılış görülür. "ben de berağu gideyim", Bkz. T. Günay, **Rize İli Ağızları,** s. 186.

Ek ünlüsü bazı örneklerde düzdür.

eydi vir- 53, gösterdi vir- 1759

Ek kalıplaşması, bu ekte de görülür. Kalıplaşmaya uğramış "aşurı"(231), "yarı" (772), "daḫı"(79) gibi örneklerde ek ünlüsü daima düzdür(101).

-up/-üp(102)

Eski Türkçedeki -p zarf-fiil ekinin, Batı Türkçesinde yardımcı sesle genişlemiş şeklidir. Ek ünlüsü yuvarlaktır. (ب) ile yazılan ek ünsüzü, 252. beyitte "ḫūb" kelimesi ile kafiyelenmiştir. Bu kafiyeleniş, ek ünsüzünde başlayan bir tonlulaşmanın işareti olabilir(103).

aḳıdup 899, dalup 14, yuyup 701

-uban/-üben

Eski Anadolu Türkçesine has bir zarf-fiil ekidir(104).

çığrışuban 1158, diyüben 785, idüben 1411, ḳaḳıyuban 656, yaḳuban 2050, yiyüben 1157, yükledüben 1706

-ubanı/-übeni

-uban/-üben ekinin genişlemiş şekli olan bu ekin, metnimizde pek az örneği bulunmaktadır.

diyübeni 617, dönübeni 1157

-araḳ/-erek

Bu ekle ilgili olarak metinde bir örnek tesbit edebildik. Ancak mısraın vezninin bozuk olması, ek hakkında bir hüküm vermeyi zorlaştırıyor(105).

eyle *diyerek* depdi yūsuf bay 1523

-ınca/-ince

Ekin, bugünkü Türkiye Türkçesi yazı dilinden farkı, yalnız düz şekillerinin bu-

(101) Kalıplaşmış örneklerde ekin düz olması, ekin yapısı ile ilgili bazı tereddütler uyandırıyor. Z. Korkmaz, Marzuban-nâme Tercümesi'ndeki düz şekillerin 14. asırdan sonraya ait olabileceği görüşünde. Z. Korkmaz, **Marzuban-nâme Tercümesi,** s. 192. Kalıplaşmaya elverişli bir ek olduğu 11. asırda yazılmış Kutadgu Bilig'deki örneklerden de anlaşılıyor. A. B. Ercilasun,bu eserdeki düz ünlü taşıyan kalıplaşmış örneklerde, u > ı değişmesinin olabileceğini belirtiyor (A. B. Ercilasun, Kutadgu Bilig -Fiil- s. 181). S. Çağatay ise "Süheyl ü Nevbahâr'daki düz örneklerin çokluğu karşısında, -ı/-i'nin -u/-ü'den daha eski olabileceğini ileri sürüyor. S. Çağatay, "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları", s. 245.

(102) Ekin, şekil ve zaman eki olarak kullanılışı için bak. Böl. III/F/2, öğrenilen geçmiş zaman kipi.

(103) Kars Âzerileri ağzında bu ek, b'lidir. Bkz. Ahmet B. Ercilasun, **Kars İli Ağızları,** s. 109.

(104) Bugün Âzeri Türkçesinin Ayrım ve Kuba ağızlarında bu ek yaşamaktadır. Bkz. Caferoğlu, "Âzeri Türkçesinde -uban, -üben Eki", s. 61.

(105) Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş devrinde ortaya çıkan bu ekin yapısı ile ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. Meselâ, M. Ergin'e göre ek, -a/-e zarf-fiil eki ile, -rak/-rek karşılaştırma ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. M. Ergin, **Türk Dil Bilgisi,** s. 322. Z. Korkmaz ise, ekin, -ar/-er geniş zaman sıfat-fiili ile, ok/ök edatının kaynaşmasından ortaya çıktığı görüşündedir. Z. Korkmaz, "Türkçedeki -arak/-erek Zarf-Fiil Ekinin Yapısı Üzerine", s. 331-335.

lunması ve eklendiği kelimeye -ıncaya kadar, -dığı zaman gibi ifadeler yüklemesidir.

diyince 716, gelmeyince 1632, varmayınca 1278

-ıcaḳ/-icek

Eski Anadolu Türkçesine has bir zarf-fiil ekidir.

olıcaḳ 2077, söyleyiceḳ 310, varıcaḳ 1817,

-duḳda/-dükde

490. beyitteki "gördükde" kelimesinde bu ek vardır. Örnekten de anlaşıldığı gibi, eklendiği fiil kök ve gövdesine "-dığı zaman" ifadesi vermektedir.

-duḳça/-dükçe

492. beyitteki "varduḳça" örneğinde görülür.

-duğınca/-düğince

"irdüğince"(2096) ve "varduğınca"(320) örneklerinde bulunan bu ek, bağlandığı kelimeye "-dığı kadar" ifadesi vermektedir.

-madın/-medin(106)

Fiil kök ve gövdelerine "-madan önce" ve "-maḳsızın" ifadeleri katan bir zarf-fiil ekidir.

bitmedin 169, görmedin 901, ṭoymadın 166,

-alı/-eli

Bu ek, metnimizde bulunan iki örnekte, ayrılma hâli eki alarak edata bağlanmıştır.

ayrulalıdan berü 1270, gideliden berü 1271, ayrılalı 1355

-ken

gider iken 273, oḳuriken 1579, variken 1946

-dı/-di eki de bazı cümlelerde "-ıp/-ip" zarf-fiil ekinin fonksiyonunu üstlenmiştir. (Bkz. Böl. III/F/2 görülen geçmiş zaman kipi)

6. SIFAT-FİİL EKLERİ

Bu ekler, cümlede sıfat veya isim olarak kullanılan geçici hareket isimleri yapar(107).

-an/-en

Geniş zaman ifade eder.

ağlayan 1986, añlayanlar 13, dökilen 398, işidenler 92

---

(106) Ekin yapısı ile ilgili çeşitli görüşler için Bkz. Z. Korkmaz, "-madan/-meden -madın/-medin Zarf-fiil (gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine", s. 259-269.

(107) Bu eklerin kullanılış ve fonksiyonları için bkz. K. Eraslan, **Eski Türkçede İsim-fiiller.**

"eytdiler yūsufı yiyen ḳurd budur" (202) mısraındaki "yiyen" sıfat-fiilinde, geniş zaman değil, geçmiş zaman ifadesi görülmektedir(108).

-ar/-er

-an/-en'e göre daha az işlek bir geniş zaman sıfat-fiil ekidir.

güler (yüzlü) 44, beñzer (it-) 1430, beñzer (uçmaġa beñzer bir sarāy) 580

-maz/-mez

Olumsuz geniş zaman bildiren bu ek, metnimizde, iki birleşik fiilin isim unsurunda bulunmaktadır.

görmez ol- 209, bulmaz ol- 1143

-duḳ/-dük

Geçmiş zaman sıfat-fiilidir. İyelik ekleriyle kullanılır(109).

besledügüñ 140, buyurduġın 1749, geydügi 1233, güldükleri 1807, itdügüzi 1544, sevdügüñ 1873

Birçok örnekte ek ünlüsü düz olarak görülmektedir.

gördigini 326, virdigüñ 1622, yapdıġı 1741

Bu ek, bulunma ve eşitlik hâli ekleriyle birleşerek, fiillerin zarf şekillerini yapar(110).

-mış/-miş

Geçmiş zaman ifade eder. Ek ünlüsü daima düzdür(111).

bişmiş (etmek) 830, ḳalmış (iş) 856, ḳalmışları 1349, yavı ḳılmış (ḳardaşum) 1430

-acaḳ/-ecek

Tek örnekte kalıplaşarak nesne ismi yapan bu ekin kullanılış alanı, henüz çok dardır(112).

yiyecek 249

---

(108) J. Deny, bu eke hâl-mazi isim-fiili adını veriyor. J. Deny, **Türk Dili Grameri,** s. 432, Erzurum ağzında, geçmiş zaman ifadesi daha ziyade mânilerde görülür. "Ahşamdır gezen vahdi, Mollalar gezen vahdi "mısralarında bu ifade vardır. S. Olcay, **Erzurum Ağzı,** s. 71-72. Weil gramerinde, ekin geçmiş ve gelecek zaman ifadelerine temas edilerek örnekler veriyor. Bkz. S. Çağatay, "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları", s. 217.

(109) İyeliksiz kullanılışlara, Eski Anadolu Türkçesinde seyrek rastlanır. Böyle örneklerde ek, daha çok olumsuz fiil gövdelerine gelir. Bkz. S. Çağatay, "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları", s. 207.

(110) Bkz. Böl. III/F/5. Ayrıca ekin, Eski Anadolu Türkçesinde hâl ekleri ve edatlarla kullanılışı için bkz. M. Mansuroğlu, "Das Altosmanische" C. I, s. 74.

(111) Verdiğimiz örnekler, ekin fonetik yapısını tam olarak aydınlatmıyorsa da, şekil ve zaman ekleri bahsinde bulunan örneklerden ekin daima düz olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Böl. III/F/2.

(112) Bu ek, 14. asırda, 15. asra nisbeten daha azdır. Bkz. S. Çağatay, "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları", s. 232.

-ası/-esi

Eski Anadolu Türkçesine has bir gelecek zaman sıfat-fiil eki olmasına rağmen, metnimizde örneği azdır(113).

neyleyesin (bilmedi) 1160, yiyesi 1113 (Bu örnekte kalıplaşma olmuştur)

G. YABANCI UNSURLAR

Bunlar, Arapça ve Farsça kelimeler, terkipler ve eklerdir. Ancak, hiçbiri eserin sadeliğini bozacak nisbette değildir. Arapça ve Farsça kelimeler ve terkipler, dizinde gösterilmiş olduğundan, burada tekrarlamayı lüzumsuz bulduk. Bu bölümde, sadece Arapça ve Farsça eklerle, bunlarla ilgili örnekleri vereceğiz.

1. ARAPÇA UNSURLAR

a. Başa gelenler

bi- "ile", "için" mânâsındadır.

bi-ḥaḳḳ(ın) 1758

lā- Olumsuzluk bildirir.

lā-yezāl 410

lem- Olumsuzluk bildirir.

lem-yezel 1164

zū-, zī- "sahip" mânâsında birleşik kelimeler yapar.

zū-fünūn 99, zī-kerem 1308

b. Sona gelenler

-eyn İkili çokluk bildirir.

ʿilmeyn 808

-īn Çokluk bildirir.

müʿminīn 860, mürselīn 88, müslimīn 798, rabbüʾl-ʿālemīn 798, resūl-i evvelīn ü āḫirīn 1

2. FARSÇA UNSURLAR

a. Başa gelenler

bā-, be- "ile", "-lı, -li" mânâlarında bolca kullanılmıştır.

bā-ʿalem 373, bā-edeb 1577, bā-emr-i celīl 2058, bā-ḥayā 5, bā-vefā 1928, bā-ẓurna 1059, be-nām 1582

---

(113) Bu ek, M. Ergin'e göre, -ga/-ge gelecek zaman sıfat-fiil eki ile -sı/-si iyelik ekinin birleşmesinden çıkmıştır. M. Ergin, **Türk Dil Bilgisi,** s. 318.
Z. Korkmaz'a göre aşınmaya uğrayan -ga/-ge gelecek zaman sıfat-fiil ekinin, -sıg/-sig -sı/-si ekiyle canlandırılması neticesinde meydana gelmiştir. Z. Korkmaz, "ası/-esi Gelecek Zaman İsim-Fiili", s. 31-38).

-be-	Yaklaşma ifade eder. İki kelimenin arasında bulunur.
	gün-be-gün 319, dem-be-dem 1933
ber-	"üzere" mânâsı verir.
	ber-mezīd 9, ber-devām 1102, ber-ṣavāb 1367
bī-	Olumsuzluk bildirir.
	bī-günāh 901, bī-cān 426, bī-çāre 1022, bī-ḳarār 327, bī-kirinç 716
der-	"-da, -de", "içinde" mânâsı verir.
	der-ḥisār 768, der-sebāḳ 1396, der-vaṭan 1135, der-vebāl 598, der-zamān 268
-e-	İki kelime arasına girerek mânâyı kuvvetlendirir.
	pīç-e-pīç 392
ender-	"-da, -de", "içinde" mânâsı verir.
	ender-vaṭan 201
ez-, zi-	"-dan, -den" mânâsı verir.
	ez-vaṭan 1432, ez-ᶜaḳl 1810, ez-cinān 992, ez-ḫūbān 1678, ez-pīr ü cüvān 1037, zi-deryā-yı kelām 1605
nā-	Olumsuzluk bildirir.
	nā-çār 396, nā-güzīr 1406, nā-dürüst 744, nā-murād 1762, nā-ümīd 406,
pür-	"dolu" mânâsında birleşik kelimeler yapar.
	pür-hüner 1090, pür-kemāl 57

b. Sona gelenler

-ān	Çokluk bildirir.
	dōstān 76, hezārān 1079, ḫūbān 690, peyġamberān 1329
-āne	Tarz ifade eder.
	melīk-āne 1227, şāhāne 1699
-bān	Meslek veya yer ismi yapar.
	zindān-bān 906, sāye-bān 1862
-bāz	"oynatan", "oynatıcı" mânâlarında birleşik isimler yapar.
	ᶜışḳ-bāz 603
-ber	"götüren, getiren, alan" mânâlarında birleşik isimler yapar.
	dil-ber 394, peyġamber 22

-dār "tutan, tutucu" mânâlarında birleşik isimler yapar.
perde-dār 532, ḫazīne-dār 519, dil-dār 1958, vefā-dār 574, nām-dār 632

-gāh Yer ve zaman bildiren kelimeler yapar.
taḫt-gāh 1679, seher-gāh 157

-ger, -gār, -kār
"sahip, âmil, fâil" bildiren isimler yapar.
dād-ger 927, perverdigār 222, kirdigār 156, güneh-kār 2098, merd-gār 739

-gīr "tutan, tutucu" mânâlarında birleşik isimler yapar.
şāh-gīr 1255, dest-gīr 853

-ī Mücerret isimler yapar.
şehriyārī 333, ʿışḳ-bāzī 612

-lāy "söyleyen, söyleyici" mânâlarında isimler yapar
tedbīr-lāy 481

-māl "süren, sürülen" mânâlarında isimler yapar.
pāy-māl 1952

-nevāz "okşayan, okşayıcı" mânâlarında isimler yapar.
dil-nevāz 710

-vār, -ver
Benzetme ekidir. Sahiplik bildiren isimler de yapar.
raʿd-vār 1513, ḫurşīd-vār 1060, pervāne-vār 1034, bende-vār 763, şāh-vār 440, seyl-āb-vār 173, baḫt-vār 1570, baḫt-ver 206, nām-ver 2027

IV. CÜMLE BİLGİSİ

A. KELİME GRUPLARI

Bu bölümde, birleşik fiillerle, yapı bakımından bugünkü Türkiye Türkçesinden farklı olan veya üslûpta bir hususîlik teşkil edecek kadar çok kullanılan kelime gruplarından bahsedeceğiz.

1. BİRLEŞİK FİİLLER

Metnimizde, değişik yapıda pek çok birleşik fiil bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmını, "isim + yardımcı fiil" kuruluşunda olan birleşik fiiller meydana getirmektedir. "fiil + yardımcı fiil" kuruluşundaki birleşik fiiller, daha sınırlı olarak kullanılmıştır. Bugün Türkiye Türkçesinde bu tip birleşik fiillerde görülen zenginlik,

metnimizde mevcut değildir. Bunda, -a/-e, -u/-ü zarf-fiil eklerinin, 14. asırda, henüz zarf yapma fonksiyonlarını muhafaza etmelerinin önemli rolü olmalıdır.

a. Birinci unsuru isim olan birleşik fiiller:

Bu tip birleşik fiiller genellikle, "it-, eyle-, kıl-, ol-" yardımcı fiilleriyle kurulur. Bu yardımcı fiillerden başka, pek çok fiil, asıl mânâları dışında, yardımcı fiil olarak isimlerle birleşmiş ve çoğu mecazî ifade taşıyan birleşik fiiller meydana getirmiştir. Bazı örneklerde, ismin yardımcı fiile iyelik ve hâl ekleriyle bağlandığı görülmektedir. Türkçeye yerleşmiş Arapça ve Farsça isimler de bu yolla fiilleştirilmiştir.

"ol-/bol-" yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller:

ʿ âciz ol- 545, ʿ âşıḳ ol- 316, baḫtı siyâh ol- 552, bulmaz ol- 1143, çav ol- 703, delü ol- 625, dermān ol- 410, görmez ol- 209, ḥayrān ol- 244, hilāl ol- 410, ḳul ol- 252, melūl ol- 76, nā-çār ol- 396, ṣanur ol- 919, şād ol- 13, var ol- 1405, yavı ol- 1292, yavuz ol- 528, figān bol- 1131, şād bol- 1055

"ḳıl-" yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiiller:

āh ḳıl- 1403, āhı ḳıl- 289, ʿarża ḳıl- 843, ʿazīz ḳıl- 661, cemʿ ḳıl- 2119, duʿ ā ḳıl- 1920, fidā ḳıl- 82, fikr ḳıl- 593, ḫaber ḳıl- 1735, ʿıyān ḳıl- 85, meyl ḳıl- 444, nāz ḳıl- 179, ṣağınç ḳıl- 1929, yarı ḳıl- 1963, yavı ḳıl- 1432, yarağın kıl- 1820, yavuz ḳıl- 1427

"it-" yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiiller:

āh it- 1660, ʿayş it- 2088, ʿarż it- 1413, beñzer it- 1430, beyān it- 68, buyruḳ it- 1112, daʿvā it- 744, ġuṣl it- 2075, ırak it- 1746, ḳaṣd it- 644, ṣuç it- 1492, şād it- 12, taʿbīr it- 832, tamām it- 302, tefsīr it- 51, yād it- 271, yaraġ it- 1836, yavuzlıḳ it- 1637, ziyān it- 790

"eyle-" yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiiller:

al eyle- 1447, anbār eyle- 1135, baş eyle- 1579, daʿvā eyle- 1501, dermān eyle- 994, ḫızmet eyle- 1280, inʿ ām eyle- 363, ḳabūl eyle- 1276, ḳavl eyle- 1480, medḥ eyle- 1588, şefāʿ at eyle- 1477, var eyle- 999, yarağın eyle- 372, yarı eyle- 1845, zār eyle- 1355

Aslında yardımcı fiil olmayan "al-, bul-, düş-, gel-, getür-, gör-, ḳal-, ḳoy-, ṭur-, dur-, ur-, vir-" gibi fiillerin, isim unsuru ile mânâca kaynaşarak meydana getirdikleri birleşik fiiller:

al-

ābdest al- 2077, göñlin al- 2006, göñlin ele al- 298, ḫāṭırın ele al- 1900, ḫarāc al- 308, ṣatun al- 42

bul-

amān bul- 840, dad bul- 2074, murād bul- 13, yol bul- 16, zevāl bul- 406

düş-

birbirine düş- 1507, cebre düş- 276, ġavġā düş- 1507, ġavġāya düş- 1630, yuḳuya düş- 806

gel-

girü gel- 1374, īmāna gel- 1933, iḳrāra gel- 126, ḳarşu gel- 362, yaḳın gel- 1863, yir yire gel- 1681

getür-

dile getür- 67, ġavġā getür- 475, girü getür- 1534, īmān getür- 1931, niyāz getür- 2010

gör-

ḫōr gör- 489, ḫōş gör- 1454, tedbīr gör- 430

ḳal-

ʿacebe ḳal- 685, bāḳī ḳal- 2107, ḥayrān ḳal- 570, ṭaña ḳal- 1332

ḳoy-

kişi ḳoy- 1502, yüz yire ḳoy- 1903

ṭur-, dur-

ayağın ṭur- 1876, dek dur- 239, ḳarşu ṭur- 1505, örü ṭur- 861

ur-

ad ur- 1719, bend ur- 602, bünyād ur- 579, el ele ur- 1064, ḳulaḳ ur- 53, naʿra ur- 1513, tāc ur- 700, ṭaʿna ur- 713, terkin ur- 1939, yüz ur- 841, yüz yire ur- 959

vir-

and vir- 202, cān vir- 896, cevāb vir- 141, ele vir- 681, otaḳ vir- 343, selām vir- 2126, ṭalaḳ vir- 1040, ṭanuḳlık vir- 431, vücūd vir- 1342

İsim ve fiil unsurunun mânâca kaynaşmasından meydana gelen bu tip birleşik fiillere, şu örnekleri de ekleyebiliriz:

ḳan ağla- 2004, bağruma ṭaş bas- 1772, ḳılmağa başla- 1020, ṭabanca çal- 289, zindān çek- 1000, naẓar deg- 1371, ʿöẕr dile- 383, meded dile- 949, göñlini dir- 1901, ʿaḳluñı dir- 1431, ḫōş dut- 297, yire giç- 2118, ʿaḳlı git- 387, ʿaḳlı baş (ın)dan git- 1062, kendüden git- 607, at ḳoş- 1792, baş aşağa sal- 1039, yüz sür- 1739, ḳalem sür- 1883, ḳayğu ṭut- 1357, göñlüñi ṭut- 826, maʿẕūr ṭut- 960, zindān yat- 929

b. Birinci unsuru fiil olan birleşik fiiller:

Bu tip birleşik fiillerde, birinci unsur yardımcı fiile zarf-fiil ekleriyle bağlanır. Asıl mânâsını kaybetmiş olan yardımcı fiil, birinci unsurun gösterdiği hareketin tarzını ifade eder. Bu yapıdaki birleşik fiillerin, metnimizde az örneği bulunduğunu belirtmiştik. Tesbit edebildiğimiz yardımcı fiiller ve bunlarla kurulmuş birleşik fiiller şunlardır:

bil-

İktidar bildiren bu yardımcı fiilin metnimizde tek örneği bulunmaktadır.

söyleye bil- 134

u-

Olumsuz iktidar fiilidir. Eski Türkçedeki canlılığı, Eski Anadolu Türkçesinde kalmamış, -a(ma)/-e(me) şeklinde ekleşmiştir(114).

bulamadum 624, çıḳamaz 1263, divşüremez 945, göremezler 1893, ḳıyamadum 1004, olamaz 1568, sığamaz 57, ṭuramaz 1505, yitüremez 493

ol-

Bu fiil, metnimizde, olumsuz iktidar fiili olarak çok değişik bir kullanılışa sahiptir. Bu fiilin, teklik 3. şahıs olumsuz emir çekimindeki "olmasun" şekli, zarf-fiil eki taşıyan asıl fiille birleşerek, iktidar bildiren birleşik fiiller meydana getirir(115).

olmasun şeyṭān ḳıla saña ġulüv 39,

olmasun gele saña andan vebāl 255,

vir-

Tezlik, çabukluk ifade eden bir yardımcı fiildir. Bu yardımcı fiille kurulmuş 3 örnekte de asıl fiil yardımcı fiile -ı/-i zarf-fiil ekiyle bağlanmıştır.

bili vir- 1192, eydi vir- 326, gösterdi vir- 1759

git-

Uzaklaşma bildiren bu yardımcı fiilin, metnimizde tek örneği vardır.

işidüp uṣṣı *gider düşe* yaḳīn 1751

gel-

Devamlılık, süreklilik bildirir. Asıl fiil, yardımcı fiile -u/-ü zarf-fiil eki ile bağlanmıştır.

dilenü gel- 626, dileyü gel- 965, isteyü gel- 1166

ḳal-

Devamlılık bildirir.

aġlayu ḳal- 286

---

(114) Ekleşme, -uma/-üme > -ıma/-ime > -ama/-eme şeklinde olmuştur. Buna göre, -ama/-eme, ekleşmede son safhayı teşkil etmektedir. 15. asra ait Dede Korkut Kitabında bile -ıma/-ime'li şekillerin bulunuşu, metnimizdeki -ama/-eme'li şekillerin telif devrine ait olmadığı kanaatini uyandırıyor. Dede Korkut Kitabındaki şekiller için bkz. M. Ergin, **Dede Korkut Kitabı.** C. II, s. 467.

(115) Bu fiil, Uygur metinlerinde -a, -u, -galı, -geli zarf-fiil eklerinden sonra gelerek imkân ve imkânsızlık bildirir. Bugün, Tarançı şivesinde yine -galı ekiyle birlikte kullanılmaktadır. Uygur devrinden sonra bolma- fiili umûmiyetle -p ekinden sonra gelmiştir. Türkiye Türkçesinde, kendisinden önceki fiilin mastar şekli ile birleşerek imkânsızlık bildirir. Bkz. Z. Korkmaz, "Türkiye Türkçesinde "iktidar" ve "imkân" Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri", s. 107-124.

ḳo-

Devamlılık bildirir.

alı ḳo- 1312, örte ḳo- 631

ı- "göndermek"

Uzaklaşan bir hareketi bildirir. Batı Türkçesinde kullanılmayan bu kelime, tek örnekte ekleşmiştir.

viribi- "göndermek" (vir-ip ı-)

2. TEKRARLAR

Türkçenin her devrinde, ifade ve âhenk vasıtası olarak bolca kullanılmış olan bu kelime grubunun, metnimizde de birçok örneği bulunmaktadır(116).

a. Aynen tekrarlar

biñ biñ 1453, ḳatı ḳatı 1021, nice nice 38, pāre pāre 721, zār zār 222,

b. Eş mânâlı tekrarlar

ḳara yağız 859, ḫōr sınuḳlu 488, māl mülk 1809

c. Zıt mânâlı tekrarlar

bay gedā 1174, dün gün 1694, evvel āḫir 1584, eyü yavuz 2090, gice gündüz 801, ṣağa ṣola 1908, ulu kiçi 1191, yoḫsul bay 1823

3. İSNAT GRUBU

Yapı bakımından bugünkü Türkçeden farklı olmayan bu kelime grubunun, daha ziyade hitaplarda kullanıldığı görülmektedir.

iy göñli toḳ 2124, iy yüzi ay 481, iy yüzi māh 815, iy yüzi gül, eyā ḫulḳı eyü 960, şerri bol 40

4. ÜNLEM GRUBU

Manzum ve mensur halk hikâyelerinde olduğu gibi, metnimizde de pek bol görülen hitaplar, genellikle ünlem grubu kuruluşundadır.

iy cüvān 824, iy kişi 837, iy ulu 1064, iyʿazīz 1091, iy dede 1280, iy dōstān 1110, iy baḫtlu 1168, yā emīr 1085, yā ricāl 1266, yā ehl-i dīn 198, eyā bedr-i münīr 1847, eyā şāh-ı cihān 1690

5. İSİM TAMLAMASI

Metnimizde normal kuruluşlu isim tamlamalarının yanında, kuruluş bakımından bugünkü Türkiye Türkçesinden farklı isim tamlamaları da bulunmaktadır. Meselâ "yūsuf ʿışḳı"(2083), "yūsuf ḳardaşları"(1196), "züleyḫā gözleri"(386), "züleyḫā

(116) Bu kelime grubunun yapısı, türleri ve Uygurcadaki örnekleri için bkz. Ş. Çağatay, "Uygurcada Hendiadyoinler", s. 29-66.

ḥāli"(2031), "yaʿḳūb aḥvāli"(1601), "yaʿḳūb öñi"(190) gibi, tamlayanı özel isim olan tamlamalarda, bu unsur asıl unsura eksiz bağlanmıştır(117).

Tamlayanı iyelik eki taşıyan isim tamlamalarında, bugünkü Türkçeden farklı olarak, birinci unsur asıl unsura eksiz bağlanmaktadır.

oğlı oğlı 484, göñlüm odı 899, gözüm gözi 1352

Asıl unsuru sıfat-fiil olan şu isim tamlamalarında ise, zamir olan birinci unsur ek almamıştır(118).

ben didügümi 1743, siz itdügüzi 1544

6. SIFAT TAMLAMASI

Birden fazla miktarı belirten sayı sıfatları ile kurulmuş sıfat tamlamalarında, isim unsurunun şu 3 örnekte çokluk eki aldığı görülmektedir(119).

yüz siniler 1671, dört yüz kişiler 864, on perde altun siniler 1242

"bunca yıldan"(1700), "görke bay"(576), "işlü işüñüze"(123), "ellü eline"(722) kelime grupları da birer kısaltma grubudur.

Diğer kelime gruplarının yapısı, bugüne göre bir farklılık göstermez. Bundan dolayı örnek vermeyi lüzumsuz bulduk.

B. CÜMLE

Duygu ve düşüncelerin, hadiselerin, daha ziyade az unsurlu kısa cümlelerle ifade edildiği görülmektedir. Cümleler beyit dışına taşmamıştır. Bir beyit içinde, bazen çok sayıda cümle arka arkaya sıralanmıştır. Bu özelliği taşıyan bazı beyitleri örnek olarak veriyoruz.

ol ḫazīne-dārını ol dem oḳur
söger ü buşar aña yavlaḳ ḳaḳır 519,

cānı yoḳdur gözi yoḳdur eli yoḳ
ağzı yoḳdur dili yoḳdur sözi yoḳ 635,

geldi açdı ol ḫazīne ḳapusın
girdi gördi mālı ṭurur ḳamusın 522,

baş öñine ṣaldı yūsuf dınmadı
hem züleyḫā yüzine hīç dönmedi 540,

Bütün manzum eserlerde olduğu gibi metnimiz de, kelime grupları ve cümle unsurlarının dizilişi bakımından pek düzenli sayılmaz. Vezin ve kafiye zarûretiyle or-

---

(117) Bu kullanılış, bugün Âzeri Türkçesinde de görülür. Bkz. İ. Cemiloğlu, **Âzeri Türkçesinin Sentaks Bakımından Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması**, s. 7.

(118) Dede Korkut Hikâyelerinde de görülen bu durumu, M. Ergin, sıfat-fiilin, fiil tarafının ağır basmasına ve tamlayan unsurun fâil durumunda bulunmasına bağlamaktadır. M. Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, C. II, s. 472.

(119) Bkz. Böl. III/B/1 Çokluk Eki.

taya çıkan bu düzensizlik, meselâ "'ömri anuñ āḫiri gelmişidi"(1808), "evveli bu ḳıssanuñ oldur beyān"(98) gibi cümlelerde, mânânın anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Yüklem çeşidi bakımından metne, fiil cümleleri hakimdir. Eserdeki canlı ve hareketli ifade tarzı, bu tip cümlelerin çokluğundan ileri gelmektedir. İsim cümleleri ise, daha ziyade yüklemi "var", "yok" olan cümlelerdir. "olur" fiili ile kurulmuş bazı fiil cümleleri ile, yüklemi "var" olan bazı isim cümlelerinde, yüklemlerin mânâca birbirlerinin yerini tutmaları dikkat çekici bir husus olarak görülmektedir.

ya'ḳūb(uñ) ḳatında bir destār *olur* 1328,

maġrib ilinde meger bir şāh *olur* 304,

virmemek *var mı* ḥaḳdan anlara 1134

Cümle yapısı bakımından metinde karşılaştığımız bir başka husus da, "gör", "bil", "gel" gibi fiillerin cümle dışı unsur olarak kullanılmalarıdır. Vezin zarûretinin de yol açtığı böyle cümleler, eserde zaman zaman ortaya çıkan hasbıhal havasına canlılık getirmiştir.

gör ki nitdi girü yūsuf mu'teber 1787,

gör bu gez ḳardaşları ne diyiser 231,

gel ṣınuḳ göñülden öziñi ṣaḳın 49,

bil ḥasedden nice nice baş yiter 38

1. Yüklem-özne münasebeti

Teklik-çokluk bakımından, şu cümlelerde, bugünkü Türkiye Türkçesine göre yüklem ile özne arasında bir uyumsuzluk vardır:

nāgehānī bir cemā'at geldiler 69,

ol ḫalāyıḳ ayaġına düşdiler 296

Yüklem-özne arasındaki şahıs bakımından uygunluk ise, şu cümlede bozulmuştur:

bir laṭīfe söyleyelim bunda ben 262

2. Yüklem-nesne münasebeti

İşaret sıfatlarıyla kurulmuş bazı sıfat tamlamaları, bugünkü Türkiye Türkçesinden farklı olarak fiile, eksiz bağlanmıştır.

niceler kim söyledi bu dāsitān 2097,

çün işitdi ya'ḳūb andan bu ḫaber 218

Bugün Türkiye Türkçesinde nesne almayan bazı fiiller, metnimizde, geçişli fiil olarak kullanılmış ve nesne almışlardır.

aġlar idi kendü vaṣf-ı ḥālini 400,

eydür idi ağlar idi ḥālini 771,

key taᶜaccüb ḳıldı anı ol ᶜazīz 524

3. Yüklem-yer tamlayıcısı münasebeti

"yüz yire ḳoyup elini öpdiler"(1903), "yüz yire urup anuñ ḫızmetine"(975) gibi mısralarda, nesne ve yer tamlayıcısı yer değiştirmiş, yer tamlayıcısı yükleme yaklaşmıştır.

Ayrılma, bulunma ve yaklaşma hâli ekleri arasındaki görev değişiklikleri, ilgili bahislerde anlatıldığı için bu bölümde tekrarlamayı lüzumsuz bulduk(120).

4. Yüklem-zarf münasebeti

Metnimizde, ayrılma ve yaklaşma hâli ekleriyle fiile bağlanmış bazı kelimeler, sebep ve vasıta bildiren birer zarf durumundadır.

ṣabr ḳıldı babañ *öldürmeklige* 1590,

yūsufı *istemege* meşġūl oluñ 1607,

bizden oldı *bize* anı key bilüñ 1530

5. "ki" ve "kim"li bağlı cümleler

Metnimizde en çok karşılaştığımız cümle çeşididir.

maḳṣūdum oldur ki ben anuñ ünin
işidüp bulayıdum bayram günin 923,

diledi yūsuf ki anda söyleye 237,

gördi ṭaya kim züleyḫā zār ider 562,

yūsufı ḳo kim temāşāya gele 120

6. Birleşik cümleler

a. Şartlı birleşik cümleler(121)

Örnekleri boldur. Bazı cümlelerde şart ifadesi "ger", "eger" gibi edatlarla kuvvetlendirilmiştir. Şartlı birleşik cümlelerin çoğu, beyit sınırını aşmayan, hatta tek mısra içinde tamamlanan kısa cümlelerdir.

diñlegil ger varısa cānuñ senüñ 247,

ger buyursa anı taᶜbīr eyleyem 816,

bilmezseñüz taḫt ileyinde ölüñ 947,

söyler isem ḳardaş öldürür beni 278,

---

(120) Bkz. Böl. III/B/4

(121) M. Mansuroğlu'na göre, Türkçede aslında şart cümlesi dışında yardımcı cümle yoktur. Uygur devresinden itibaren Türkçeye çeşitli yardımcı cümleler ve bunları baş cümleye bağlayan edatlar girmiştir. M. Mansuroğlu, "Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları", s. 59.

söylemezsem nideyüm cānum erir 278,

ger unıtdumsa helāl eyle beni 961

b. İç içe birleşik cümleler

Bu tip cümleler, "di-", "söyle-" fiilleriyle kurulmuş cümlelerdir. Yardımcı cümle, asıl cümlenin nesnesi durumundadır.

yūsuf ol ḳuyuda maḥzūn oldı dir 182,

didi şehā idişüñ yañlış didi 683,

tañrıyıla sen bilürsin söyledi 687

SONUÇ

Peygamberimizin hayatını konu alan Sîretü'n-Nebî ile şöhreti geniş bir sâhaya yayılmış bulunan Erzurumlu Darîr'in mevcut eserlerinin ilki, Mısır'a gitmeden önce yazdığı Kıssa-i Yûsuf mesnevisidir.

Eser, tercüme değildir. Kur'ân-ı Kerîm ve tefsirlerden hareket edilerek vücûda getirilmiş telif bir eserdir. Bu özelliğiyle, sadece dil tarihimizde değil, edebiyat tarihimizde de önemli bir yer işgâl eder.

Kıssa-i Yûsuf mesnevisinin tek nüshası üzerinde yaptığımız bu çalışmayla, bâriz istinsah hatalarını düzeltip, muhtemel yanlışlara işaret ederek, müellif nüshasına yakın bir metin ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamızın sonuna eklediğimiz dizinde ise, 14. asır Eski Anadolu Türkçesinin kelime hazinesini ve ekler sistemini gösterdik. Daha sonra tesbit ettiğimiz metin ve yaptığımız gramatikal dizin üzerinden, eserin ses ve şekil özelliklerini inceledik. Dede Korkut Kitabı dışında, Eski Anadolu Türkçesi eserleri üzerinde yapılan diğer gramer çalışmalarında temas edilmeyen cümle bilgisi bahsine, sathî de olsa girmeye çalıştık ve ilgi çekici bazı hususlara işaret ettik. Bu inceleme sırasında şu sonuçları elde ettik:

1. Eser, şimdiye kadar ileri sürülen görüşlerin aksine, Âzeri Türkçesini temsil eden bir eser değildir; bu asırda Doğu Anadolu Bölgesinde yazılmış Eski Anadolu Türkçesi eserlerinin dil özelliklerini taşımaktadır.

2. 14. asırda yazı dili tam mânâsıyla standartlaşmadığı için, bölgenin ağız özellikleri, bu esere de aksetmiştir. Meselâ, teklik 2. şahıs eki -sen ve çokluk 2. şahıs iyelik eki -uz/-üz'ün seyrek de olsa kullanılışı, "esbab, saral-, debbe, bargına, torgılık" gibi bazı kelimelerde karşılaştığımız mahallî söyleyişler, Doğu Anadolu Bölgesinin ağız özelliklerini göstermektedir. Tesbit ettiğimiz bu husus, Kıssa-i Yûsuf mesnevisinin, Darîr mahlasını kullanan birçok müelliften Erzurumlu Darîr'e ait olduğunun da kuvvetli bir delilidir.

3. Eserde, yazıldığı bölgenin hususî durumundan dolayı, Doğu ve Kuzey Türkçelerinin de tesiri görülmektedir. Mesela, "bol-, "görke bay, bir ü bar, ayla-" gibi kelimeler, Eski Anadolu Türkçesi sâhasında karşılaşılmayan kelimelerdir. Ayrıca, "dide, digül, birü" gibi bazı kelimelerde görülen i'leşme ve bazı eklerde, yuvarlak kök ünlüsüne ve Eski Anadolu Türkçesinin genel karakterine aykırı olarak meydana gelen düzleşmeler, ince ünlülü iki yabancı kelimenin kalın ünlülü ek alması, muhtemelen bu tesirden kaynaklanmaktadır.

4. Eser, bir Eski Anadolu Türkçesi eseri olarak da ilgi çekici özellikler taşır. Meselâ ol- fiilinin olumsuz teklik 3. şahıs emir şekli, olumsuz iktidar fiili olarak kullanılmıştır. Yine ol- fiilinin geniş zaman teklik 3. şahıs şekli "olur" un bildirme fonksiyonuyla kullanılışı yaygındır. -dı/-di ekinin bazı cümlelerde, zarf-fiil eki fonksiyonu taşıdığı dikkati çekmektedir. Bazı kelime gruplarının kuruluşunda, cümle unsurlarının yüklemle olan münasebetlerinde, bugünkü Türkiye Türkçesine göre farklılıklar mevcuttur.

Bir devrin dil özellikleri hakkında sağlam bir hüküm verebilmek, yeterli sayıda malzemenin incelenmesiyle mümkündür. Bu bakımdan, yaptığımız bu çalışmanın, Eski Anadolu Türkçesinin kuruluş ve gelişmesini inceleyen, yazı diline sızan ağız ve şive özelliklerini tesbite çalışan bu sâha araştırıcılarına, bir malzeme olacağı kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA

ABDULLAH BATTAL, **İbnü-Mühennâ Lûgati,** İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1934.

Mehmet AKALIN, **Cemşîd ü Hurşîd,** Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975.

———— **Tarihî Türk Şiveleri,** Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara. 1979.

Metin AKAR, "Şeyyâd Hamza Hakkında Yeni Bilgiler", I. **Marmara Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Türklük Araştırmaları Derg.** İst. 1987, Sayı: 2, s. 1-15.

Ömer Âsım AKSOY, **Gaziantep Ağzı,** İstanbul 1945, C.I.

Reşid Rahmeti ARAT, **Edib Ahmed b.Mahmûd Yüknekî, Atebetü'l-Hakâyık,** Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1951.

———— **Kutadgu Bilig** I, Türk Dil Kurumu Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1979.

Besim ATALAY, **Divanü Lûgat-it-Türk Dizini-Endeks**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1943.

Ahmet ATEŞ, **Süleyman ÇELEBİ- Vesiletü'n-Necât, Mevlid,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1954.

Hüseyin AYAN, **Hurşid-nâme,** Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1979.

Dündar AYDIN, "Erzurum Şehrinin Osmanlı Fethini Müteakip Yeniden İmarı, İskânı ve İlk Sâkinleri", **Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi,** Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1970, Sayı 1, s.101-114.

Nihad Sâmi BANARLI, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,** Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.

Tahsin BANGUOĞLU, **Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahâr,** Breslau, 1938.

Abdurrahim Şerif BEYGU, **Erzurum Tarihi, Anıtları ve Kitâbeleri,** Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936.

E.BLOCHET, **Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliotheque Nationale,** Paris 1932, C.I.

Alessio BOMBACI, **Histoire de la Littérature Turque Libraire,** C.Klinesieck, Paris 1968.

Sadettin BULUÇ, "Şeyyâd Hamza", **İA,** s.497-499.

Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri,** Matbaa-i Âmire, İstanbul H.1342, C.III.

Ahmet CAFEROĞLU, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü,** Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1968.

———— "Âzeri Türkçesinde -uban/-üben Eki", **J.Deny Armağanı,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1958, s.61-66.

———— "Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri", **TDAY- Belleten 1963,** Ankara 1964, s.1-32.

————"Türkçemizde -gıl ve -gil Emir Eki", **TDAY-Belleten,** 1971, Ankara 1971, s.1-10.

Mustafa CANPOLAT, **MecmûŒatü'n-Nezâir,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1982.

İsmet CEMİLOĞLU, **Âzeri Türkçesinin Sentaks Bakımından Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması.** Gazi Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1984.

Sir Gerard CLAUSON, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish,** Oxford, At the Clarendon Press, 1972.

Saadet ÇAĞATAY, "Türkçede ki erki", **TDAY-Belleten 1963,** Ankara 1964, s.245-250.

————"Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları", **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler,** DTCF Yayınları, Ankara 1978, s.191-252.

———— "Uygurca ve Eski Osmanlıcada İnstrumental -n", **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler,** DTCF Yayınları, Ankara 1978, s.66-80.

———— "Uygurcada Hendiadyoinler", **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler,** DTCF Yayınları, Ankara 1978, s.29-66.

Hasan Basri ÇANTAY, **Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Kerîm,** İstanbul 1969.

Jean DENY, **Türk Dili Grameri,** Çev. Ali Ulvi Elöve, İstanbul 1941.

Ferit DEVELLİOĞLU, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,** Doğuş Matbaası, Ankara 1962.

Dehri DİLÇİN, **Yûsuf ve Zelîhâ,** Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1946.

Süheylâ DİNAR, **Zarîr'in Yûsuf ve Zelîhâsının Gramer Husûsiyetleri,** Türkiyat Enstitüsü, Basılmamış Lisans Tezi, Tez nr. 341, İstanbul 1949-50.

Hâlide Cemil DOLU, "Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar", **TDED,** İstanbul 1952, C.IV, s.419-445.

———— **Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları,** Türkiyat Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Tez nr. 402, İstanbul 1953.

Suzan DURAN, "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözler", **TDAY-Belleten 1956,** Ankara 1956, s. 1-22.

J.ECKMANN, "Türkçede -rak/-rek Ekine Dair", **TDAY-Belleten, 1953,** Ankara. 1953, s.49-52.

——————— "Memlûk Kıpçakçasının Oğuzcalaşmasına Dair", **TDAY-Belleten 1964,** Ankara 1965, s.35-41.

Kemâl ERASLAN, **Eski Türkçede İsim-Fiiller,** İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1980.

——————— **Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler,** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

——————— "Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair", **TDED,** İstanbul 1970, C. 18, s. 113-124.

Ahmet Bican ERCİLASUN, **Kutadgu Bilig Grameri**-Fiil-, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1984,

——————— **Kars İli Ağızları,** Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983,

Muharrem ERGİN, **Orhun Âbideleri,** Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

——————— **Türk Dil Bilgisi,** İstanbul Üniversitesi,Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1962.

——————— **Dede Korkut Kitabı II,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1963.

——————— **Âzeri Türkçesi,** İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971.

——————— **Kadı Burhaneddin Divanı,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1980.

——————— "Kadı Burhaneddin Divanı Üzerine Bir Gramer Denemesi", **TDED,** İstanbul 1951, C.IV/3, s. 287-327.

——————— "Doğu Türkçesi", **Türk Dünyası El Kitabı,** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1976, s.291-296.

Mustafa ERKAN, **Mustafa Darîr, Yüz Hadis ve Yüz Hikâye,** Ankara Üniversitesi DTCF, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1981.

——————— **Sîretü'n-Nebî,** Ankara Üniversitesi DTCF, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1986.

İ.Hikmet ERTAYLAN, "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ", **TDED,** İstanbul 1948, C.III, s.211-230.

——————— **Türk Edebiyatı Örnekleri, I. Varaka ve Gülşah,** İstanbul 1945.

Emel ESİN, "Prof.Necati Lûgal'ın Tedris Ettiği Terceme-i Darîrî ve Bu Eser İçin Yapılan Resimler", **Necati Lûgal Arm.** TTK. Yayınları, Ankara 1968, s.247-260.

Ahmet Suphi FURAT, "Yûsuf", **İA**, s. 441-443.

Fütûhu'ş-Şâm, Millet Kütüphânesi, Ali Emirî, TY.434.

Fütûhu'ş-Şam, Süleymâniye Kütüphânesi, Fatih TY. 4286/1-2.

A.Von GABAİN, **Alttürkische Grammatik,** Leipzig 1941.

Cahangir GEHREMANOV-Şameddin Helilov, **Yûsif ve Züleyhâ**, Azerbaycan Elmler Akademiyası Elyazmalar İnstitütü, Bakı, 1991.

Efrâsiyab GEMALMAZ, **Erzurum İli Ağızları,** Atatürk Ünivesitesi Yayınları, Erzurum 1978, C.I, II, III.

Abdülbâki GÖLPINARLI, **Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu,** Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1972.

Turgut GÜNAY, **Rize İli Ağızları,** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.

M.Faruk GÜRTUNCA, **Kitâb-ı Siyer-i Nebî,** Sağlam Kitabevi, İstanbul 1977.

Abdurrahman GÜZEL, **Kaygusuz Abdal,** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Necmettin HACIEMİNOĞLU, **Türk Dilinde Edatlar,** Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1974.

————— **Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Husûsiyetleri,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1968.

—————, "da/de Edatı", **TDED**, İstanbul 1968, C.16, s.81-100.

—————, **Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller,** Cönk Yayınları, İstanbul 1984.

Kremena A.HACIOLOVA, "Türkçe'de iken'in Durumu ve Fonksiyonu", **TDED,** İstanbul 1970, C. 18, s.1-8.

Hasan Âli, **Türk Edebiyatı Numûneleri,** İstanbul Millî Matbaa, İstanbul 1926.

Abdurresûl Tahbazzâde HAYYAMPÛR, **Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevileri,** Türkiyat Enstitüsü Doktora Tezi, Tez nr.209, İstanbul 1945.

G.HAZAİ, "Rumeli Ağızlarının Tarihi", **TDAY-Belleten** 1960, Ankara 1960, s. 205-211.

İnehanzâde Mehmed Nâil, **Tuhfe-i Nâilî II,** 1949.

İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları, İstanbul 1943.

Kadı Burhanettin Divanı, Tıpkıbasım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1943.

Leylâ KARAHAN, "Görülen Geçmiş Zaman Eki -dı/-di'nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair", **Türk Kültürü Araştırmaları,** Ankara 1992, s. 335-341.

———————— ,"Darîr'in Mevlid Manzûmesi", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,** C. 8, sayı 1, s. 87-100, Ankara 1992,

———————— ,"Darîr'in Kıssa-i Yûsuf Mesnevisinin Bilinmeyen bir Yazması", **Türk Kültürü Araştırmaları,** Ankara 1988, s. 151-155.

Ali F.KARAMANLIOĞLU, **Gülistan Tercümesi,** Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1978.

F.Edhem KARATAY, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu,** Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul 1961.

W.Bang KAUP, **Berlindeki Macar Enstitüsünden Türkoloji Mektupları,** Çev. Şinasi Tekin, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1980.

Önal KAYA, **Fütûhu'ş-Şâm,** Ankara Üniversitesi DTCF, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1981.

Keşfü'l-Hafâ, C.II, Halep, Matbaatü'l-Fünûn.

Keşfü'z-Zünûn, C.I, II.

Kıssa-i Yûsuf, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY. 311.

Kıssa-i Yûsuf, Millî Kütüphâne, 2883.

Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1976.

Gülçin KOCAENGİN, **Zarîr ve Yûsuf ile Züleyhâ Mesnevisi,** Türkiyat Enstitüsü, Lisans Tezi, Tez nr. 440, İstanbul 1954.

Vasfi Mâhir KOCATÜRK, **Türk Edebiyatı Tarihi,** Edebiyat Yayınları, Ankara 1970.

A.N.KONONOV, "İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı", **VI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler,** 1966, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1968. s.61-70.

İbrahim Hakkı KONYALI, **Âbideleri ve Kitâbeleri İle Erzurum Tarihi,** İstanbul 1960.

———————— , "Mûcize Kitap", **Tarih Hazinesi Mecmuası,** Sayı 16, s.807-812.

Zeynep KORKMAZ, "Türkçede ok/ök Kuvvetlendirme Edatı Üzerine", **TDAY-Belleten 1961,** Ankara 1962, s.13-29.

———————— , "Türkiye Türkçesinde İktidar ve İmkân Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri", **TDAY-Belleten 1959,** Ankara 1959, s.107-124.

———————— , "-ası/-esi Gelecek Zaman İsim-fiil (Participium) Ekinin Yapısı Üzerine", **TDAY-Belleten 1968,** Ankara 1969, s.31-38.

———————— , "Türkiye Türkçesindeki -madan/meden<-madın/ -medin Zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine", **Türkoloji Dergisi,** Ankara 1965, C.II, s.259-269.

————————, "Türkçedeki -arak/-erek Zarf-fiil Ekinin yapısı Üzerine", **Reşid Rahmeti Arat İçin,** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966, s.331-335.

————————, "Eski Anadolu Türkçesindeki -van, -ven, -vuz, -vüz Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları", **TDAY-Belleten** 1964, Ankara 1965, s.43-65.

————————, "Eski Anadolu Türkçesindeki Aslî Ünlü Uzunlukları, **DTCF Dergisi,** Ankara 1971, C.26/3-4, s. 49-66.

————————, "Türkçede, -n Zarf-fiil Eki -pan/-pen Eki ve Türemeleri", **TDAY-Belleten,** 1984, Ankara 1987, s.155-165.

————————, "Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana Gelişi Üzerine", **TDAY-Belleten 1960** ,Ankara 1960, s.173-180.

————————, "uçun, üçün, için vb. Çekim Edatlarının Yapısı üzerine", **TDAY-Belleten 1961**, s.31-35.

————————, "Türk Dilinde -ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", **DTCF Dergisi,** Ankara 1960, C.17/3-4, s. 275-358.

————————, **"Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, Ankara Üniv. DTCF Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1969.

————————, "Erzurumlu Darîr ve Memlûk Türkçesinin Oğuzcalaşmasındaki Yeri", **Şükrü Elçin Armağanı,** Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983, s.267-274.

————————, **Marzuban-nâme Tercümesi,** Ankara Üniv. DTCF Yayınları, Ankara 1971.

————————, **Güney-Batı Anadolu Ağızları,** Ankara Üniv. DTCF Yayınları, Ankara 1956.

M.Fuad KÖPRÜLÜ, "Âzeri", **İA**, s.118-151.

————————, "Çağatay Edebiyatı", **İA,** s. 270-323.

————————, **Türk Edebiyatı Tarihi,** Ötüken Neşriyat, 2. Baskı, İstanbul 1980.

————————, **Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri,** İstanbul 1928.

————————, "Selçukîler Devrinde Anadolu Şairleri", I. Şeyyâd Hamza, **Türk Yurdu Mecmuası,** İstanbul 1922, s.27-34.

Kur'ân-ı Kerîm, 3, 12, 76, 93, 112. sûreler.

Kurtubî Tefsiri, Kahire 1967, C.9.

Âgah Sırrı LEVEND, **Türk Edebiyatı Tarihi,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, C.I.

————, "Divan Edebiyatında Hikâye", **TDAY-Belleten 1967,** Ankara, 1968, s.71-117.

————, "Tutmacının Gül ü Husrev Mesnevisinde Dil Özellikleri". **TDAY-Belleten 1960,** Ankara 1960, s.49-77.

Mecdud MANSUROĞLU, **Çarhnâme,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1956.

————, **Sultan Veled'in Türkçe Manzûmeleri,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1958.

————, "Das Altosmanische", **Philologiae Turcicae Fundamenta,** Wiesbaden 1959, s.160-182.

————, "Türkçede -gu Ekinin Fonksiyonları", **Türkiyat Mecmuası** 1951-53, İstanbul 1953, C.10, s.340-348.

————, "Türkçede -mış/-miş Ekinin Fonksiyonları", **F.Köprülü Armağanı,** İstanbul 1953, s.346-347.

————, "Türkçede -gay/-gey Eki ve Türemeleri", **J.Deny Armağanı,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1958, s.171-183.

————, "Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları", **TDAY-Belleten 1955,** Ankara 1955, s.59-71.

————, "Şeyyâd Hamzanın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzûmesi". **TDAY-Belleten 1956,** Ankara 1956, s.125-144.

————, "Türkçede Zamir Çekimi", **TDED,** İstanbul 1949, c.III, s. 501-508.

————, "Şeyyâd Hamzanın Beş Manzumesi", **Oriens,** Leiden 1957.

————, "Şeyyâd Hamzanın Üç Manzumesinin Tıpkıbasımı", **TDED,** İstanbul 1956, C.VII/1-2, s.108-114.

Milliyet Gazetesi, 16 Nisan 1985.

V.MİNORSKY, **The Chester Beatty Library A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures,** Dublin 1958,

Müasır Âzerbaycan Dili, Morfologiya, Elm Neşriyatı, Bakı 1980, C.II.

F.W.MÜLLER, Uigurica, III, Berlin 1922.

Necib ASIM, "Mısır'da Yazılmış Türkmence Kitap", **Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası,** sayı 1.

Selahaddin OLCAY, **Erzurum Ağzı,** Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1966.

İbrahim OLGUN- Cemşit Drahşan, **Farsça-Türkçe Sözlük,** Ankara Üniversitesi Basımevi 1967.

Mustafa Nihat ÖZÖN, **Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük,** İstanbul 1959.

Cahit ÖZTELLİ, **Karaca Oğlan, Bütün Şiirleri,** Milliyet Yayınları, İstanbul 1970.

Nuran ÖZYİĞİT, **Erzurumlu Darîr'in Kıssa-i Yûsuf Mesnevisi,** Türkiyat Enstitüsü, Basılmamış Lisans Tezi, Tez nr. 592, İstanbul 1962-63.

Charles RİEU, **Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum,** London 1888.

H.RİTTER, "Firdevsî", **İA,** s.643-649.

Sîretü'n-Nebî, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY. 2384.

Siyer-i Nebî, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Efendi, TY. 4491.

Faruk SÜMER, **Oğuzlar,** Ankara Üniversitesi, DTCF Yayınları, Ankara 1972.

Şemseddin Sâmi, **Kâmusu'l-A'lâm,** İstanbul 1304, C.IV.

, **Kâmus-ı Türkî,** İstanbul İkdam Matbaası, İstanbul 1317.

Zeren TANINDI, **Siyer-i Nebî,** Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1984.

Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1971.

Şinasi TEKİN, "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde olga-bolga Sorunu", **TDAY-Belleten** 1973-74, Ankara 1974,s.59-157.

Talât TEKİN, **A Grammar of Orkhon Turkic,** Bloomington 1968.

————————, **Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler,** Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975.

————————, **13. Asır Anadolu Şairlerinden Şeyyâd Hamza'nın Destan-ı Yûsuf Mesnevisi Üzerinde Dil Tetkikleri,** Türkiyat Ens. Tez nr. 367, İstanbul 1951.

Faruk Kadri TİMURTAŞ, **Eski Türkiye Türkçesi,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981.

————————, **Şeyhî ve Husrev ü Şirin'i,** İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1980.

————————, "Bâki'nin Kanûni Mersiyesinin Dil Bakımından İzahı", **TDED,** İstanbul 1963, C.12, s.219-232.

Zeki Velidî TOGAN, **Umûmî Türk Tarihine Giriş,** İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, 2. Baskı.

Ahmet TOPALOĞLU, **15. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'ân Tercümesi,** C.II (Sözlük), Kültür Bakanlığı Yayınlarından, İstanbul 1978.

Türkmen Dilinin Sözlüğü, Türkmenistan CCR İlimler Ak. Neşriyatı, Aşkabat 1962.

Faik Reşit UNAT, **Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974.

İ.Hakkı UZUNÇARŞILI, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı,** TTK. Yayınları. Ankara 1965.

Kemâl YAVUZ, "13-16. Asır Dil Yâdigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri", **Türk Dünyası Araştırmaları** İstanbul 1983, C.II, Sayı 27, s.9-55.

————, "Erzurumlu Mustafa Darîr", **Millî Kültür,** Ankara 1984, sayı 46, s.37-40.

Elmalılı Hamdi YAZIR, **Hak Dini Kur'ân Dili,** Türkçe Tefsir, C.8. İstanbul 1935.

M.Halil YINANÇ, "Erzurum", **İA,** 345-353.

, "Akkoyunlular", **İA**, 251-270.

Sedit YÜKSEL, **Işk-nâme,** Ankara Üniversitesi, DTCF Yayınları, Ankara 1965.

Yüz Hadis ve Yüz Hikâye, Millet Kütüphânesi, Şer'iyye, 1287/1-2.

Ferhad ZEYNALOF, "Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u", Aktaran S.Çağın, **Kardaş Edebiyatlar,** İzmir 1985, Sayı 9, s. 42-45.

Hamza ZÜLFİKAR, "Van Gölü Çevresi Ağızları", **Ömer Asım Aksoy Armağanı,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1978, s.297-317.

METİN

BİSMİʿLLĀHİʿR-RAḤMĀNİʿR-RAḤĪM

1b ol resūl-i evvelīn ü āḫirīn
ol muḥammed muṣṭafā sālār-ı dīn

ḥaḳdan aña geldi devlet ʿizz ü cāh
hem yārenleridür anuñ pīş ü rāh

ol durur ol pādişāh-ı müttaḳīn
ol ebū bekr-i ṣafā sulṭān-ı dīn

ol ikinci yārı ʿömerdür be-nām
ḳıldı anı evvel-i ṣāḥib-kirām

birisi ʿos̱mān ṣafādur bā-ḥayā
ol birisi şāh-ı ʿalī murtażā

kim buyurdı kelāmında ḫudā
kim anuñ ḥaḳḳında geldi hel etā (1)

bāḳī evlādıla aṣḥāb-ı kirām
anları ḳıldı şeref rabbüʾl-enām

sen daḫı diler iseñ iy (bā-)ṣafā
kim şefāʿat ḳıla yarın muṣṭafā

anlara ṣıdḳuñı ḳosañ ber-mezīd
ḫavf yirinden olısarsın sen baʿīd

çün işitdüñ ol erenler adını
raḍiyaʾllāhu di bul dīn dadını

bilürem şükri ḫudāvende cihān
söyleyelüm bir ʿacāyib dāsitān

---

(1) Kur'ân-ı Kerîm, ed-Dehr, 76/1.

ol gülile bülbüli şād idelüm
ḳıṣṣa-i yūsufa bünyād idelüm

diñleyenler tā ki bulsunlar murād
añlayanlar cānı göñli ola şād

söz deñizine dalup ġavvāṣ-vār
ol deñizde gevher-istān şāh-vār

çün çekersin zaḥmet iy ferḫunde-rāy
olmadı mühriyile hīç kimse bay

yol bulanları ḳulavuz eylegil
ol deñizde işüñi uz eylegil

kim bulasın gevheri gevher-nihād
gevher ile işüñ ola cümle şād

cān ḳulaġın aç(u) diñle bir zamān
bir ʿacāyib bir ġarāyib dāsitān

ḥaḳ teʿālā emr ḳıldı vü şühūd
hem melekler aña ḳıldılar sücūd

2a ādemüñ geldi bilinden enbiyā
bī-şümār u bī-ḥisāb u bī-riyā

enbiyānuñ biri sulṭān-ı kerem
ol ḫalīluʾllāh şāh-ı muḥterem

hem ḫalīlüñ iki oġlı varıdı
ikisi de bile peyġamber idi

biri ismāʿīl (ü) isḥāḳdur biri
yaʿḳūb isḥāḳ oġlıdur iy dīn eri

on ikidür oġlu yaʿḳūbuñ tamām
altı ʿavratdan ṭoġupdur iy hümām

her birinden (2) iki oğlı var idi
ikisi bir anadan ṭoğar idi

yūsuf ile ibn-i yāmin iy yarā
bir anadan ṭoğdı anlar bil irā(?)

ol ikisi bir anadan ṭoğdılar
ata ana bir ḳarındaş oldılar

işit imdi ḳalanınuñ adını
kim bulasın sen bu sözüñ dadını

biri şemʿūndur yehūdādur biri
biri alyūn biri ʿimrān yol eri

biri beşīr biri lāvīdür bilüñ
biri rūbil biri sālūn anlaruñ

biri dādān ol birisi (3) cān idi
ol birisi yūsuf-ı kenʿ ān idi (4)

biri yāmin çün yūsufdan kiçi‿idi
illā yūsuf babasınuñ içi‿idi

ḳamudan yūsufı pek sever idi
aña ʿilm ögretmege iver idi

ḳamu oğlanlarını ol ʿilm-i dīn
ögredürdi illā yūsufdur (5) güzīn

baḥs̱-ı ʿilm dāʿim anuñıla ḳılur
ayruğına çün ḥased andan ḳalur

(2) ÜN birinde: MN birinden.

(3) ÜN biri: MN birisi.

(4) Hz. Ya'kûb'un oğullarının isimleri, bazı İslâmî kaynaklarda şöyle geçmektedir: Rubîl, Şem'ûn, Lâvî, Yehûda, Zeyâlun, Yeşcar, Dan, Neftâlî, Câd, Âşır, Yûsuf, Bünyâmîn, Bkz. Kurtubî Tefsîri, C. 9 s. 130, Kahire, 1967.

(5) ÜN: yûsufdan : MN yûsufdur.

yaʿḳūbuñ devesi ḳoynı (6) çoġıdı
ḳimseye hem iḥtiyācı yoġıdı

her bir oġlına virir üç biñ ḳoyun
yūsufa virmişdi altı biñ ḳoyun

ol ḥased bünyādı hem anda biter
bil ḥasedden nice nice baş yiter

gel ḥasedden key ṣaḳın iy baẖtlu
olmasun şeyṭān ḳıla saña ġulüv

bunca peyġamber(ler)e ne ḳıldı ol
ḳatı düşmendür bize ol şerri bol

2b
işit imdi yūsufuñ aḥvālini
evvelinde nice oldı ḥālini

çünki ṭoġdı yūsuf öldi anası
bir ḳaravaş aldı ṣatun atası

yūsufı ol ḳaravaş besleridi
besleyici (7) anı ẖōş sever idi

ol ḳaravaşuñ bir oġlı varıdı
kim güler yüzlü gözel dil-dārıdı

ikisin emzürmege süd yitmedi
yaʿḳūb anuñ oġlını hem ṭutmadı

ḳaravaşuñ ṣatdı oġlın ol zamān
zārī ḳılup iñledi ol nā-tüvān

nite kim maḥrūm ḳılduñ sen beni
ṣatdura oġlancuġuñı ol ġanī

(6) ÜN: ḳoyunı MN: ḳoynı.
(7) Metinde (بسلين) şeklinde yazılmıştır.

kim ḥācet ḳapusı açuḳdı meger
ḥāceti oldı ḳabūl iy mu'teber

gel ṣınuḳ göñülden öziñi ṣaḳın
kim ṣınuḳ göñül bilür tañrı ḥaḳın

eyle buyurdı ḫudāvend-i kerīm
ben ṣınuḳ göñülde oluram muḳīm

ibn-i ʿabbās eyle buyurdı ʿıyān
ol ki tefsīr itdi āyāt beyyinen (8)

düşin oldı uşbu ḳıṣṣa evveli
āḫiri hem düşden oldı iy velī

işit imdi ḳıṣṣa-i yūsuf saña
eydi virem ger ḳulaḳ ursañ baña

beslediler yūsufı iʿzāz ile
ulaluban ʿilm oḳurdı nāzıla

tañrı buña rūzī ḳıldı bir cemāl
oldı ol sulṭān-ı ḫubān-ı cemāl

yüzi ḳatında olurdı ay ḫacīl
gün yüzini görse olur teng-dil

ay (u) gün yüzi ḳatında bir ḫayāl
ḥüsni vaṣfa (9) sıġamaz iy pür-kemāl

her kim anuñ yüzine ḳıldı naẓar
ʿaḳlı zāʿil oldı düşdi bī-ḫaber

dā ʿim olurıdı yüzi der-niḳāb (10)
eyle kim buluda girdi āfitāb

---

(8) Metinde (بينات) şeklinde yazılmıştır.
(9) Metinde (وصيفي) şeklinde yazılmıştır.
(10) ÜN: dā'imā alurıdı dürr-i niḳāb
MN: dā'im olurıdı yüzi der-niḳāb

anı babası severdi cān gibi
nite kim göñüldeki īmān gibi

bir dem eger görmeseydi yüzini
ḳaṣd iderdi öldüre kendüzini

3a ḳıldılar ḳardaşları bu gez ḥased
eytdiler yūsuf bize bağladı sed

imdi diñle ḳıṣṣa-i yūsuf imām
ḳamu ḳıṣṣalardan (11) ol yigdür be-nām

ögdi ḳurʾānda bunı (12) rabbüʾl-enām
hem ḳıṣaṣ budur didi ol rabb-ı ʿāmī

bir rivāyet ibn-i ʿabbās eyledi
ol ki tefsīrde kelāmı söyledi

kim neden oldı nüzūline sebeb
muṣṭafāya virbidi ol ferd-rabb

muḫtelifdür nice dürlü ḳavlile
bir ikisini getürelüm dile

şāh-ı tefsīrde beyān ider meger
ḳapu öñinde oturmışdı ʿömer

nāġehānī bir cemāʿat geldiler
ʿömer ile baḥs̱-ı ġavġā ḳıldılar

ʿilmile yendi ḳavī oldı ʿömer
mülzem oldılar ḳamu ḫōr u ḥaḳīr

ara yirde bir yehūdī söyledi
nükte ḳıldı ʿömere gör ne didi

(11) ÜN ḳısṣṣadan: MN ḳıṣṣalardan
(12) ÜN ol : MN bunı

eytdi bizüm yek kitābumuz tamām
ne diliyile didüñ sen di imām

eytdi bizüm defterimüzde ḫaber
ḳıldı yūsuf ḳıṣṣasını (13) muᶜteber

ol sizüñ kitābuñuzda var mı bil
anı size virmedi rabbüᵓl-celīl

anı işitdi ᶜömer göñli melūl
geldi seyyide didi ol pür-usūl

muṣṭafāya söyledi bu dāsitān
muṣṭafā oldı melūl iy dōstān

muṣṭafā ol dem münācāt eyledi
tañrı dergāhına ḥācāt diledi

geldi cebrāᶜīl getürdi bir ḫaber
ḳıṣṣa-i yūsuf resūle muᶜteber

bir rivāyet budur uş ben söyledüm
bir rivāyet daḫı bünyād eyledüm

ol zamān kim hicrete geldi resūl
mekkeden medīneye ḳıldı nüzūl

mekkeden yöneldiler çünkim beri
evlerinüñ terki(n) urdı her biri

tañrı yolına fidā ḳıldı bular
āḫiret yolını muḥkem tutdılar

3b eytdiler kim bize olsa bir beyān
kim anuñla egleneydük bir zamān

---

(13) ÜN ḳıṣṣasın: MN ḳıṣṣasını

bir ᶜacāyib ḳıṣṣa olsa söyleyüñ
anuñıla göñlümüzi egleyüñ

geldi cebrāʾīl getürdi bir beyān
hem kelāmuʾllāh ḳıṣaṣ ḳıldı ᶜıyān

biri ol ᶜāşıḳlaruñ bir gün meger
dilediler muṣṭafādan bir ḫaber

egleyeydük (14) dir eyā faḫr-ı cihān
anuñıla göñlümüzi bir zamān

diledi ḥaḳdan resūlüʾl-mürselīn
virdi ol dem sūre-i yūsuf emīn

tañrı ḳurʾānda (15) beyān ḳıldı meger
kim ᶜarab dilince iy şāh-ı beşer

viribidüm (16) saña ḳurᶜān iy ḥabīb
tā ki ḳavmuñ bile bula hem naṣīb

tañrı eydür iy muḥammed muṣṭafā
yigregini ḳıṣṣanuñ virem saña

kim işidenler zevḳ (u) cān bula (17)
ᶜāşıḳa ṣıdḳıla dīn īmān ola

ibn-i ᶜabbās eyledi şerḥ ü beyān
niçeler kim söyledi bu dāsitān

ben faḳīr ü bu duᶜācı söyledüm
dāsitān-ı türkī bünyād eyledüm

gerçi kim yok bende ᶜilm (ile) hüner
iy hüner ehli kerem ḳıluñ güzer

---

(14) Metinde (اكله نيدك) şeklinde yazılmıştır.
(15) ÜN ḳurʿāndan: MN ḳurʿānda
(16) ÜN vireydüm: MN viribidüm
(17) Vezin bozuk.

MECLİS-İ EVVEL

ger ola tevfīḳ tañrıdan güşād
söze bünyād idelüm iy üstād (18)

eyle ḳılmışdur ḳıṣaṣ ḥükmi ḫaber
idevüz tefsīr-i āyāt muʿteber

evveli bu ḳıṣṣanuñ oldur beyān
bir gece düş gördi yūsuf nāgehān

gördi on bir yılduz ile ay (u) gün
secde ḳıldı yūsufa iy ẕū-fünūn

tañla söyler babasına düşini
bildi yaʿḳūb anda yūsuf işini

bildi düşde gördigi sulṭān ola
il vilāyet hep aña fermān ola

eytdi oğlım söylemegil düşüñi
bilmesün ḳardaşlaruñ bu işüñi

4a hükmile bu sözi biri işidür
aṣlı üzre ḳardaşlaruñ ḳandurur (19)

nāgehān işitdiler ḳardaşları
yūsufa gör nitdiler ḳardaşları

eytdiler kim babamuz sever (20) anı
bize baḳmaz sevdigi yūsuf cānı

iy nice dürlü yalanlar söyledi
tā ki babamuzı maḥbūb eyledi

---

(18) ÜN söze bünyad idelüm kim iy üstād
MN söze bünyād idelüm iy üstād
(19) Metinde (قاتدرر) şeklinde yazılmıştır. Vezin bozuk.
(20) Metinde (سوردي) şeklinde yazılmıştır.

gördüñüz mi şol ḳadarca özile
babamuzı aldadı bir sözile

buncılayın düşi ben gördüm didi
babamuzı bir sözile aldadı

eytdiler imdi nice çāre‿idelüm
dirilelüm bir müdāre idelüm

öldürelim aradan gitsün fużūl
andan oldı göñlümüz yavlaḳ melūl

yā ḳuyuya bıraḳalum biz anı
tā ki anda öle ol vire cānı

soñradan ol işe tevbe ḳılalım
ne gelürse ḥaḳdan anı görelüm

söyledi ol dem yehūdā anlara
anda daḫı ḳardaş (21) (u) yārenlere

eytdi öldürmek bize anı‿ḫaṭā
ḳuyuya bıraḳalum dirsek revā

ḳuyuya bıraḳalum didi bular (22)
ṭurdılar yūsuf ḳatına geldiler

eytdiler kim yazuya çıkmaz mısın
bir temāşāya gidüp (23) baḳmaz mısın

ḳoyunumuz otlağı ḫurrem-mekān
anda biter gül ü reyḥān erġuvān

anca ögdi bāğı būstānı bular (24)
meyli oldı yūsufuñ göñli diler

(21) Metinde (قرداشلره) şeklinde yazılmıştır.
(22) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(23) Metinde (كيدوبن) şeklinde yazılmıştır.
(24) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.

ālıla yūsufı rāżı ḳıldılar
ṭurdılar babalarına geldiler

eytdiler kim iy baba bize nola
yūsufı ḳo kim temāşāya gele

açılaydı yūsufuñ göñli gözi
hem temāşā ḳıla ol ḳoyun ḳuzı

evden anı ṭaşra ḳoymaz atası
bilür idi kim ḥikāyet nitesi (25)

eytdi yūsuf çıḳmaz evden (26) siz varuñ
her biriñüz işlü_işiñüze gidüñ

4b geldi andan çün yūsuf destūr diler
yazuya çıḳmaḳlıġa göñlin biler (27)

eytdi ḳar(ın)daşlarına sen beni
ḳoy temāşāya varayum bu güni

nice kim yalvardı çāre bulmadı
babası iḳrāra hergiz gelmedi

ʿāḳıbet ḳardaşları dirildiler
yalvarup yaʿḳūbı rāżı ḳıldılar

eytdi yūsuf cān durur ben hem teni
olmaya kim ḳurda viresiz anı

imdi anı ben size ışmarladum
girü baña tīz getürüñ uş didüm

anlar(a) yaʿḳūb ḳurdı añdurur
ḳurda bunlar ol sā ʿat bühtān ḳılur

---

(25) Metinde (نيتي) şeklinde yazılmıştır.
(26) Metinde "evden" kelimesi "çıḳmaz" kelimesinden önce yazılmıştır.
(27) Metinde (بيلن) şeklinde yazılmıştır.

aldılar bunlar yūsufı gitdiler
öylelik (bir) yola degin gitdiler

kim ḳoyun ḳatında oturur meger
yūsuf anda oynar her yaña güler (28)

eytdiler bilür misin ne itdügüñ (29)
babamuz yanında seni ögdügüñ

nice dürlü söyledüñ yalanları
nicesi söyleye bildüñ anları

düşde gördüm didüñ anı iy ḥasūd
ay u yıldız kim baña kıldı sücūd

imdi bugün seni öldürmek gerek
nitdügüñi (saña) bildürmek gerek

ṣundılar yūsufı ṭutdılar bular (30)
iki elin ardına bağladılar

bildi yūsuf ḥālinüñ nitesini
ağladı yād eyledi atasını

FÜRḲAT-NĀME-İ YŪSUF ʿALEYHİʾS-SELĀM

tā ki gözinden yūsuf dökdi gül-āb
gül yüzine ṣaçdı āb-ı seyl-āb

eytdi baba nāzıla besledügüñ
öldürür uşbu cemā ʿat bā-şitāb

ḳanı benüm ibn-i yāmin ḳardaşım
kim vireydi bunlara bu dem cevāb

(28) Vezin bozuk.
(29) Metinde (نتدوكين) şeklinde yazılmıştır.
(30) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.

ḥālümi bilseydi ol babam benüm
gelüben bunlara ḳılsaydı ᶜiṭāb

ne ḳılayın (31) ben yalañuz ḳalmışam
ḥaḳdan ola baña bunda fetḥ-i bāb

5a saña ṣıġındum bu dem iy dest-gīr
uşbu ḳardaşlar baña ḳılmaz cevāb

NAẒM-I ḲIṢAṢ

beni öldürmek diler(ler) zecrile
nitdüm ola bunlara ṣuçum nola

nice kim yalvardı çāre olmadı
yūsufa bunlar şefā ᶜat ḳılmadı

bulmadı çāre bulardan ol zamān
yalvarurdı iy yehūdā iy cüvān

sen ḳoma bunlar beni öldürmege
ḥasretümi babama bildürmege

beni babam sizlere ışmarladı
girü baña tīz getürüñ(uş) didi

uşta baña siz ḳılursız cevr (ü) kīn
nicesi unıtduñuz ḳardaş ḥaḳın

ilerü geldi yehūdā söyledi
urmañ öldürmeñ diyü cehd eyledi

bir ḳuyu var idi anda iy ᶜazīz
ortası ṣudur ṣanasın kim deñiz

yūsufı ol ḳuyuya getürdiler
delv içinde ḳoyuban götürdiler

(31) Metinde (قلايرين) şeklinde yazılmıştır.

ol ḳuyuya gitdi yūsuf bir zamān
delv ipin ṭutdı yehūdā iy cüvān

geldi ᶜimrān kesdi‿ipin başını tīz
düşdi yūsuf ḳuyuya inerdi tīz

emr ḳıldı cebrāʾīle bir (ü) bar
tīz iriş ṭut yūsufı dir kirdigār

bir süñü boyınca ḳaldı kim ire (32)
suya düşe anda cānını vire

geldi ṭutdı ḳanadıla cebrāʾīl (33)
ḳanadı üstinde anı ṭutdı bil

ol ḳuyuda bir uluca ṭaş olur
ṣu içinde dā ᶜimā ol ṭaş olur

ḳudretile anı yaratmış ᶜalīm
bunca biñ yıldan ilerü ol ḥakīm

āḫir eyle çıḳdı ṣu yüzine ṭaş
ḳaldı yūsuf ol ṭaş üzre bā-firāş

gözlerinden dökdi ol dür-dānesin
sünbüli ter ḳıldı gül-nev ṣanasın

çünki yūsuf indi ol ṭaş üstine
başladı‿ol şiᶜr söylemeklik ḳaṣdına

(ŞİᶜR-İ YŪSUF)

eytdi babam bile (34) ger ḥālim benüm
5b bu ḳuyuda nedür (35) aḥvālim benüm

---

(32) "ire" kelimesinden önceki "suya" kelimesi, vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(33) "ḳanad" kelimesinden önceki "anda" kelimesi, vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(34) Metinde (بليدى) şeklinde yazılmıştır.
(35) "nedür" kelimesinden sonraki "benüm" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

iy dirīgā ḥasret (ü) derd-i firāḳ
rūzī ḳıldı baña sübḥānum benüm

uş ölürem bu cihāna ṭoymadın
ola mı bu derde dermānum benüm

baña aġyār oluban arturdılar
zār-ı ḥasret derd-i efġānum benüm

yār ola dirdüm baña ḳardaşlarum
olmadılar (36) yār sulṭānum benüm

bitmedin ṣoldı gülim oldı nihān (37)
sünbülüm ṣoldı vü reyḥānum benüm

ḳandadur baba ḳuzıcaġuñ senüñ
ḳuyu dibinde yatur cānum benüm

NAẒM-I ḲIṢAṢ

görmeyiser gözlerüm ayruḳ seni
çarḫ ayırdı uş bugün senden beni

uş ḳuyu dibinde ḳaldum ben żaʿīf
sevgülü babamdan ayrıldum naḥīf

eydür idi aġlar idi zār zār
gözlerinden ḳan döker seyl-āb-vār

geldi cebrāʾīl hemān-dem emrile
yūsufuñ ḳatına söyleşdi bile

aġlama didi eyā ḫūbüʾz-zamān
eyle buyurdı ḫudāvend-i cihān

---

(36) "olmadılar" kelimesinden sonraki "hem" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(37) ÜN bitmedin gülim ṣoldı oldı nihān
MN bitmedin ṣoldı gülim oldı nihān

gerçi kim ḳardaşlaruñ cevr eyledi
ḳuyuya ṣalmaḳlıġa ġadr eyledi

cāh içinde tañrı seni ḳurtara
salṭanat taḫtında ḫōş devlet vire

saña muḫtāc olalar ḳardaşlaruñ
hem ḳabīle ḳavmuñ (u) yoldaşlaruñ

ḳul gibi ḳapuñda ṭuralar ḳamu
sen ḳılasın bunlara nāz (iy) ulu

eyle didi gitdi cebrāʾīl (38) hemān
ḳaldı yūsuf ḳuyʾ dibinde ol zamān

rāviler bunda rivāyet eyledi
iki ḳavl üzre ḥikāyet eyledi

biri üç (39) biri yidi gün ḳaldı dir
yūsuf ol ḳuyuda maḥzūn oldı dir

ḳaldı yūsuf gitdi hem ḳardaşları
işit imdi nitdiler ḳardaşları

6a dirilüp bir araya danışdılar
babamuza ne diyelüm didiler

ḳurd yidi diyelüm anı biz aña
meyli var idi zīrā ḳurtdan yaña

ḳılalım ḫızmet aña bürhānıla
biz bu yolda dürişelüm cānıla

tā ki bizden rāżı ola pīrimüz
gerçi gitdi ara yirde birimüz

---

(38) Metinde "cebrā'īl" kelimesi, "gitdi" kelimesinden önce yazılmıştır.
(39) "üç" kelimesinden sonraki "gün" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

bir kiçi oğlağı boğazladılar
derisiyle etini gizlediler

yūsufuñ gömlegin anuñ ḳanına
buladılar yūsufuñ gömlegine

ağlayu atalarına geldiler
göñlegi yaʿḳūb öñine ḳoydılar

görüben yaʿḳūb anı āh eyledi
kendüsine derd(i) hem-rāh eyledi

eytdi ḳanı yūsufumı nitdiñüz
aluban anı ḳatumdan gitdüñüz

eytdiler baba ne diyelüm size
bir ʿacāyib vāḳıʿa geldi bize

biz meger (40) ḳoyun ḳatına yöridük
ḳoyunumuz ṭağılmasun dir idük

esbāb(ı) ḳatında yūsuf oturur
geldi bir ḳurd tā ki anı götürür

tā ki biz irince anuñ ḳatına
gör ne ḳıldı (ol) yūsufuñ ẕātına

döndi yaʿḳūb eydür iy oğlanlarum
yalan eydürsiz bu sözi cānlarum

uşbu yūsuf ḳanı degüldür yaḳīn
neyledüñüz yūsufı yā ehl-i dīn

geldiler oğlanları gör nitdiler
gördiler (41) bir ḳurdı bunlar ṭutdılar

(40) ÜN ol vaḳt: MN meger. 193. beyitte "size" kelimesinden önceki "ben" kelimesi, vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(41) Metinde "gördiler" kelimesi, "ḳurdı" kelimesinden sonra yazılmıştır.

açdılar aġzını ol bī-çārenüñ
ḳan ṭoluydı dişleri āvārenüñ

aldılar getürdiler anı revān
ataları ḳatına ender-zamān

eytdiler yūsufı yiyen ḳurd budur
ol zamān ya'ḳūb ḳurda and virir

eytdi iy ḳurd bir çalap tañrı ḥaḳı
söyle sözüñ ṣaḳlama benden daḫı

sen mi yidüñ yūsufı söyle baña
tañrı dil virdi cevāb eydür aña

6b eytdi yimedüm baña bühtāndur ol
tañrı ḥaḳḳı bil baña bühtāndur ol

çünki bühtān oldı baña bu haber
ben daḫı et yimeyem iy baḫt-ver

ol zamāndan bu zamān ya ehl-i dīn
ol vilāyet ḳurdı et yimez yaḳīn

yūsufuñ gömlegini ya'ḳūb alur
yüzine sürer dönüb(en) āh ḳılur (42)

anca aġlar (43) görmez olur gözleri
gice gündüz dilde yūsuf sözleri

ya'ḳūba bir gün daḫı yā ehl-i dīn
geldi hem emrile cebrā'īl emīn

tañrı emri üzre ḳıldı (ol) 'ıyān
didi ya'ḳūb cebrā'īle ol zamān

(42) ÜN eyler: MN ḳılur
(43) ÜN aġladı: MN aġlar

ya'ḳūb eydür cebrā'īle kim yūsuf
bilmedüm ki ḳançaru gitdi yūsuf

sen bilürseñ bir ḫaber virseñ gerek
yūsufuñ aḥvālini bilmeñ gerek

cebrā'īl ol dem münācāt eyledi
ya'ḳūbuñ sözine ḥācāt eyledi

cebrā'īle geldi tañrıdan ḥitāb
yūsuf içün ya'ḳūba ḳıldı 'iṭāb

oğlın oğlanlarına ıṣmarladı
yavı ḳıldı bize ne ıṣmarladı

ger baña ıṣmarlayaydı yūsufı
girü benden bulayıdı yūsufı

çün işitdi ya'ḳūb andan bu ḫaber
bildi kim kendüden olmışdur ḫaṭar

ḥüzn (içinde) oturup efġānıla
hem firāḳ odına yanar (44) cānıla

çünki didük ya'ḳūbuñ aḥvālini
nice oldı gör yūsufuñ ḥālini

geldük imdi yūsufuñ aḥvāline
gör ne ḳıldı tañrı anuñ cānına

ol ḳuyu dibinde ağlar zār zār
işit imdi neyledi perverdigār

ḳudret ile geldi kārbān-ı 'aẓīm
ḳuyu üzre ḳondılar anda velīm

---

(44) Metinde (يانردي) şeklinde yazılmıştır.

kārbān içinde bir er varıdı
kārbān ḫalḳına (ol) sālār idi

mālik idi adı ol ibn-i ṭoġar
yūsufuñ ḥaḳḳında gör kim ne ider

7a bir niceler geldi ḳuyu(45) ḳatına
ol ḳuyudan ṣu çıḳarmaḳ yatına (46)

ṣaldılar delvi içine ol zamān
yūsuf anı gördi oldı şādmān

ayaġını delv içine ḳodı
ṭutdı ipin tañrı adın oḳudı

çekdiler anı yoḳarı gördiler
peridür diyü taᶜaccüb ḳıldılar

eytdi ādem oġlıyam maẓlūm-ı dīn
güç ḳılupdurlar baña bunda yaḳīn

gör bu gez ḳardaşları ne diyiser
yidi debbe aşurı ḳoyun güder

ḳalmadı güneş nūrı çün gördiler
çıḳdı yūsuf ol ḳuyu(d)an bildiler

tīz gelüb(en) debbeye çün çıḳdılar
debbeden aşaġıya hem baḳdılar

kārbānı gördiler (47) ḳardaşları
anda geldiler ḳamu cümle varı (48)

---

(45) Metinde (قايو) şeklinde yazılmıştır.
(46) Metinde (ياتنه) şeklinde yazılmıştır.
(47) ÜN gördi: MN gördiler
(48) ÜN anda geldi bunlar cümle varı
MN anda geldiler ḳamu cümle varı

gördiler kim yūsufı anda ṭurur
ḫalḳ içinde anı temāşā ḳılur

kimi firişte dir kimi perī kimi ḥūr (49)
ḫalḳ ḳamusı ḥüsnine ḥayrān olur

diledi yūsuf ki anda söyleye
kendü vaṣf-ı ḥālini şerḥ eyleye

ḫalḳ içinde görinür ʿimrān aña
eytdi ṭurġıl tā cezā ḳıldum saña

söyledi ʿibrī dilince sözini
eytdi dek dur öldürürem ben seni

ḳorḳdı yūsuf geldi bunlar ilerü (50)
ṭutdılar yūsufı yūsuf yalvaru (51)

ʿimrān eydür ḳulımuzdur bu bizüm
ḳaçıçı ḳuldur daḫı diñle sözüm

ḳaçdı bizden gizledi (ol) kendüzin (52)
öldürür yāḫūd ṣataruz (biz) özin

mālik eydür ṣatuñuz anı baña
benden artuḳ müşterī yoḳdur buña

kārbān ehli taʿaccüb ḳaldılar
yūsufuñ cemāline ḥayrān oldılar (53)

kimse aña olmadı hiç müşterī
eytdiler ay mı güneş yā müşteri

---

(49) Vezin bozuk.
(50) ÜN ḳorḳdı yūsuf bunlar geldiler
MN ḳorḳdı yūsuf geldi bunlar ilerü
(51) ÜN ṭurdılar yūsufa bunlar yalvarurlar
MN ṭutdılar yūsufı yūsuf yalvaru
(52) ÜN ḳaçdı bizden bizden gizlendi
MN ḳaçdı bizden gizledi kendüzin
(53) Vezin bozuk.

ol ḳadar ḥūb idi yūsuf iy cüvān
vaṣfa ṣığmaz ḫūblığı budur beyān

7b eydeyüm bir şemme ḥüsninden anuñ
dinlegil ger varısa cānuñ senüñ

eyle buyurdı ḳıṣaṣ ḥükmi ḫaber
şerḥi hem tefsīr-i āyet muᶜteber

yiyecek kim yūsuf ol dem yiridi
ṭaşra boğazında görinür idi

ḥaḳdur āmennā vü ṣaddaḳnā (54) aḫı
ḳudretine hem inanuñ siz daḫı

āyinede gördi bir gün yüzini
yūsuf anda göriser kendüzini

eytdi ger ben ḳul olaydum böyle ḫūb
kim baña vire bahā ṣatun alup

ḥaḳ teᶜālā didi iy yūsuf saña
kendüzüñ gördüñ (55) sığınmaduñ baña

ᶜizzetüm ḥaḳḳıçün bahāñı gösterem (56)
azacuḳ nesneye seni ṣatduram

kendüzüñi görme sen ṣāḥib-cemāl
olmasun gele saña andan vebāl

kendüzini gördi yūsuf bir zamān
on sekiz aḳçaya ṣatdılar hemān

geldi imdi çün mālik ibn-i doğar
ḳaṣdı ḳıldı yūsufı almaḳ diler

---

(54) "saddaḳnā" kelimesinden sonraki "iy" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(55) Metinde (كودك) şeklinde yazılmıştır.
(56) Vezin bozuk.

mālik eydür aḳçam azdur nidelüm
anlar eydür ne virirseñ alalum

eytdi şimdi ne ḳadar aḳça varı
on sekiz mıṣr aḳçasıdur her biri

eytdiler virdük saña getür berü
al bu ḳaçıçı ḳulı sen git girü

ṣatuban aḳçasını çün aldılar
her biri ikişer aḳça böldiler

bir laṭīfe söyleyelim bunda ben
kim anı hem ʿışḳıla diñleyesen

ne sebebden mālike ṣatdurdı ḥaḳ
işit imdi bunı iy ṣāḥib-varaḳ

ḳāfilede ancılayın bir daḫı
yoḳ idi dīn ehli zāhid müttaḳī

yūsufa arı naẓar ḳılmışdı ol
ol naẓarla oldı dergāha ḳabūl

yūsufuñ arılığında ḥaḳ aña
rūzī ḳıldı yūsufı andan yaña

tā ki gitdi bir zamān andan daḫı
söyleyelim mıṣra gitdügin aḫı

8a aldılar yūsufı oldılar revān
mıṣra gönildiler anlar der-zamān

bir deveye yūsufı bindürdiler
mıṣr ilinüñ yolına gönildiler

uşbu evvel-dāsitān oldı tamām
bir daḫı diñleñ ḥikāyet veʾs-selām

MECLİS-İ DOVVUMÜ'S-S̱ĀNĪ

işit imdi bir ḥikāyet eydelüm
bu ikinci meclisi yād idelüm

gitdi yūsuf ağlayu iy dōstān
babasın añar idi ḳılup figān

gider iken yolı sinlere irür
anasınuñ sinni andaydı(57) meger

āh ḳıldı deveden düşdi yire
kişi kendü anası sinnin göre

anasınuñ sinni üstine gelür
sinni ḳuçar ağlar (u) zārī ḳılur

ağlar eydür iy ana ben nideyüm(58)
cebre düşdüm nice tedbīr ideyüm

Şİ'R-İ YŪSUF

beni uş ḳardaşlarum ḳıldı esīr
elden ele ṣatdılar ḫōr u ḥaḳīr

söyler isem ḳardaş öldürür beni
söylemezsem nideyüm cānum erir

anacuğum ḳuzıcağuñı senüñ
ayırur devrān çarḫ-ı felek iy ḫarīr(59)

ne ḳılayum fürḳat odı cānumı
yaḳdı vuṣlat ṣuyı oldı nā-güzīr

sevgülü yārenlerümden derdile
çarḫ-ı ġaddār ayırup ḳıldı faḳīr

---

(57) Metinde (انده ايدي) şeklinde yazılmıştır.
(58) Metinde (نه ايديوم) şeklinde yazılmıştır.
(59) Vezin bozuk.

göriser mi gözlerüm ayruḳ ᶜaceb
babamuñ görklü yüzini iy neẕīr

anadan öksüz ḳalup hem atadan
uş esīr iltürler olmışam esīr

şimdiden girü baña gülmek ḥarām
aġlamaḳ oldı ḥelāl iy dest-gīr

MEṮNEVĪ

dest-gīr oldur ḳamu ḳalmışlara
āh u derde mübtelā olmışlara

8b sin üzre ḳaldı yūsuf aġlayu
od içinde yaş gözinden çaġlayu

o zārī meger ilerü kārbān
bir deveci irdi ardından revān

yūsufı gördi oturmuş zārıla
dutdı kāfir anı çeker zōrıla

bir ṭabanca çaldı ol gül yüzine
āhı ḳıldı yūsuf ol dem özine

göge ṭutdı yüzini āh eyledi
āh-ı yūsuf dergāha rāh eyledi

bir bulut çıḳdı hemān ol sā ᶜat ḳara(60)
eyle yaġdı ṭoldı yazu (vü) dere

ṭolu yaġdı ṭaşıla yaġmur ile
kārbāna tañrıdan geldi belā

çoḳ deve ḳırıldı (vü) ādem daḫı
seyl içinde ḳaldılar dir iy aḫı

(60) Vezin bozuk.

ol ḫalāyıḳ cümle zārī ḳıldılar
durdılar yūsuf ḳatına geldiler

eytdiler bu ʿibrī oğlı ağladı
bu ḳażādur üstümüze ṣağladı

ol ḫalāyıḳ ayağına düşdiler
ḳamu yūsuf çevresine üşdiler

tevbe ḳılduḳ didiler yā aṣl-ı pāk
ḥāturuñ (61) ḫōş dut eyā olduḳ helāk

yūsufuñ çün aldılar göñlin ele
ol ḳażā ṣavıldı girdiler yola

ḫōş ḥarīrler mālik aña geydürür
pālūze ḥelvā külīçe(62) yidürür

yūsuf içün bir maḥāfe düzdiler
yūsufı kenʿān ilinden üzdiler

gitdi yūsuf bunda ḳalsun dāsitān
diñleyesin bir ḳıṣṣa idem beyān

DĪDEN-İ YŪSUF DER-VĀḲIʿA

bir(63) ḥikāyet söyleyeyüm(64) yā kirām
biz bu ḳıṣṣa şerḥin idelüm tamām

kim nicedür vaṣf-ı ḥāl-i dāsitān
hem züleyḫā sözin idelüm beyān

mağrib ilinde meger bir şāh olur
ḳızıdur anuñ züleyḫā māh olur

---

(61) ÜN ḥālüñ: MN ḥāturuñ
(62) Metinde (كولنجه) şeklinde yazılmıştır.
(63) "bir" kelimesinden sonraki "daḫı" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(64) Metinde (سويليوم) şeklinde yazılmıştır.

pādişāhuñ ayruḳ oğlı yoğıdı
māl mülki il vilāyet çoḳ idi

9a ol ḳızuñ adı züleyhādur be-nām
zühre anuñ ḥüsni ḳatında ġulām

boyı serve beñzer incedür bili
cümle ʿālem ʿāşıḳıdur şehr ili

gözi nergisden ḫarāc alur idi
zülfi sünbül aya tāc olur idi

ṭudağından şekker olurdı kesād
yañağından alma eylerdi mezād

söyleyicek dürr (ü) mercān ṣaçılur
laʿl içinde gevher-i kān açılur

bir gez anuñ yüzini gören kişi
ʿaḳlı ḥayrān oldı(65) şaşar diyişi

ʿāşıḳa zülfini zencīr eylemiş
göñlini zencīre taḫcīr eylemiş

yidi sulṭān oğlı gelmişler(66) aña
her biri anı dilemekden yaña

rāżı olmazdı züleyḫā anlara
dilemezdi göñli anlara vara

düşde gördi bir gice ol bā-kemāl
ḳudret-i yezdān bir oğlan cemāl

ʿāşıḳ oldı göñlin aña bağladı
ʿışḳ odıyla cigerini ṭağladı

---

(65) Metinde (اولور) şeklinde yazılmıştır.
(66) ÜN gelmiş; MN gelmişler

şordı aña ḳanda olursın nigār
eytdi beni isteyen mışra irür

uyḳudan uyandı nāgāh iy ulu
gördi olmış ʿışḳıla içi ṭolu

söylemedi kimseye hem oldı lāl
gün-be-gün incelüben oldı hilāl

varduġınca ġālib oldı ʿışḳ aña
nergis-i ter şu şaçar gülden yaña

şoldı nergisleri oldı bī-ḳarār
ʿışḳ elinde aġlar idi zār zār

cānı göñli ʿışḳa ṭutışdı ʿaceb
vaṣf-ı maʿşūḳ eyledi ol rūz(67) (u) şeb

atasına söylediler vaṣf-ı ḥāl
kim züleyḫādan gidüp durur(68) mecāl

bilmezüz āşüfte oldı nāgehān
ḳatına geldi atası ol zamān

geldi anası didi noldı saña
çāre dermān ideyüm şāyed saña

kim nedür aḥvālüñ eydi vir baña
didi düş gördigini ol dem aña

9b sırrı ol dem bir yaña ḳoydı nigār
didi ana ʿāşıḳ oldum bī-ḳarār

eytdiler kim ḳanda ol maʿşūḳ-ı cān
ḳanda bulalum eyā ḫūbüʾz-zamān

---

(67) Metinde (زور) şeklinde yazılmıştır.
(68) Metinde (كيدبدر) şeklinde yazılmıştır.

eytdi anı mıṣr içinde siz görüñ
isteyenler anda bulurlar bilüñ

geldi anası didi atasına
ᶜāşıḳ olmış ḳızuñ ādem ḫāṣına

şāh buyurdı anda nāme yazdılar
ḫōş ᶜibāretlerle anı düzdiler

iy şehen-şāh-ı cihān mıṣr-ı ḥikem
salṭanat kānı vü hem şāh-ı ḥaşem

şehriyārī bir ḳızum var bā-kemāl
görüñ anuñ ḥüsni(ni) (kim) bī-miṡāl

nice sulṭānlar diledi varmadı
göñli(69) bir kimseye rāżı olmadı

düşde gördi size virdi ᶜışḳını
bağlayupdur size küllī ṣıdḳını

imdi māᶜlūm olsun iy şāh-ı cihān
bu ḥikāyeti size ḳılduḳ beyān

ol zamān mıṣırda bir şāh varıdı
şāh-ı reyyān idi hem anuñ adı

şāh-ı mıṣruñ bir vezīri var idi
ḫōş kişi‿idi hem sipāh-sālār idi

hem anuñ adı daḫı mısr-ı ᶜazīz
ol alup ṭutdı züleyḫāyı temīz

mıṣr ilinde mağribe iy cān-ı men
altı aylıḳ yolıdı bil bunı sen

---

(69) Metinde "göñli" kelimesi, "kimseye" kelimesinden sonra yazılmıştır.

altı ayda mıṣra yaḳın geldiler
ḫaberi(70) ᶜazīze çün bildürdiler

çün ᶜazīz işitdi anı durdı tīz
ḳarşuladı anları ol dem ᶜazīz

ḳaṣidi ḳonduruban virdi otaḳ
anı ṭoylamaḳ içün ḳıldı yaraḳ

bilecegüz nāmenüñ mefhūmını
dilerem maᶜ ḳūl göresiz anı

eytdiler ḳāṣid irişdi yā emir
maġrib eṭrāfında iy şāh-ı neẕīr

ḳondurup ḳāside virdiler otaḳ
anı ṭoylamaġa ḳıldılar yaraḳ

nāmesin aldı oḳudı bildi ḥāl
şād oldı cānı göñli bī-melāl(71)

10a yazmış idi ki iy şehen-şāh-ı cihān
iy ᶜazīz-i mıṣr maḥbūb-ı zamān

mıṣr maġribden ıraġıdı meger
altı ayda varur idenler sefer

bilmediler şāh-ı reyyān kim olur
ya ᶜazīz kim mıṣra(72) şehen-şāh olur

nāmesinde yazmışıdı yā emīr
bir ḳızım vardur cihānda bī-naẓīr(73)

ay anuñ yüzi ḳatında bir ḫayāl
güneşe beñzer ol ṣāḥib-cemāl(74)

70) Metinde (خيري) şeklinde yazılmıştır.
71) Metinde "cānı" kelimesi mısra başındadır.
72) Metinde "kim" kelimesi, "mıṣra" kelimesinden sonra yazılmıştır.
73) Metinde (بي نذير) şeklinde yazılmıştır.
74) Vezin bozuk.

ḫüsnine ḥayrān olur ḫūbān-ı çīn
rūm ilinde miṡli yoḳdur nāzenīn

dilediler benden anı iy ʿazīz
il vilāyet virdiler hem genc (ü) biz

kimseye göñli maḥābe(75) ḳılmadı
ʿışḳı ṣıdḳı kimseye (hem) olmadı

düşde görmiş sizi iy şāh-ı cihān
sizüñile meyli olmışdur ʿıyān

uş size maʿlūm ḳılduḳ bir ḫaber
nāmeye yazuñ(76) cevāb iy baḫt-ver

çün ʿazīz-i mıṣr işitdi ʿıyān
göñli şād oldı sevindi ʿaḳl (u) cān

nāmeye yazdı cevāb ol dem ḫaber
viribidi māl (u) genc ü sīm (ü) zer

ḳul ḳaravaş ḳatır (u) raḫt (u) ḳumāş
bile virdi kim ḳılısarlar(77) maʿ āş

altı ayda girü anda geldiler
pādişāha hem ḫaber bildürdiler

ḳarşu geldiler aña mīr (ü) vezīr
şehr ḫalḳı ḳamusı bernā vü pīr

ḳondurup iʿzāz (u) ikrām eyledi
ḫilʿat ü niʿmetler inʿām eyledi

yarağın eylediler hem ʿayş (u) ṭoy
ol dügünde ṭoydı ḫalḳ-ı şehr (ü) kūy

---

(75) Metinde (مجابه) şeklinde yazılmıştır.
(76) "yazuñ" kelimesinden sonraki "bir" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(77) Metinde (قليسرلردر) şeklinde yazılmıştır.

bizediler gerdek ü köşk (ü) sarāy
ol dügüne geldiler yoḫsul (u) bay

şāh kızın göndermege ḳıldı yaraḳ
mıṣr idi kim zīrā anda (key) yıraḳ

biñ ḳaravaş biñ ḳul anuñıla(78)
biñ ḳatır (u) biñ deve daḫı bile

laʿl (ü) yāḳūt (u) cevāhir genc (ü) māl
bī-ḥisāb altun gümiş dürr bī-mis̱āl

10b bir maḥāfe düzdiler kim ol nigār
anuñıla bile vardı şehriyār

yaşıl aṭlasdur ʿamārı ortası
laʿl (ü) incüdür murașșaʾ ḳamusı

döşediler döşek içinde ḥarīr
tā kim anda gire ol bedr-i münīr

pādişāh çünkim yarağın eyledi
niʿmetile ḫalḳı ḳamu ṭoyladı

bā-ʿalem bā-ṭabl ḳızın gönderür
çıḳdı bir menzil buları gönderür

pādişāh döndi bular(79) oldı revān
ḳızı maʿşūḳına (gitdi) şādmān

altı ayda girü mıṣra geldiler
tīz ʿazīz-i mıṣra ḫaber ḳıldılar

ḳarşu çıḳdı bā-ʿalem ṭabl (u) ḥaşem
şehr ḫalḳı ḳamu geldiler behem

---

78) Vezin bozuk.
79) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.

niᶜmet-i ᶜ ālem getürdiler bile
biş yüz ḳul ṭabaḳ getürdi bile(80)

her biri ḫūbān-ı ᶜ ālem māh-rū
ol ṭabaḳlar laᶜl (ü) incüdür ṭolu

kim züleyḫā üzre ḳılısar(81) nis̱ār
ḳarşu(dan) görindi ᶜamār-ı nigār

yir yüzine döşedi(ler) bizleri
iki yaña ṭurdı ḥūrī ḳızları

niᶜmetile ṭoyladılar ne ki var
dürr (ü) cevher ḳıldılar cümle nis̱ār

çü görindi ḳarşudan ṭabl (u) ḥaşem
kim ᶜazīz-i mıṣra geldi bā-ḥaşem

ḳıldılar ol dem züleyḫāya ḫaber
kim nigārā maᶜşūḳ irdi uş meger

çünkim işitdi oldı cānı şād(82)
açdı ḳapuyı(83) görine ol ḳubād

eytdi ḳanı ḳanda(84) nigārum benüm
gösterüñ kim şād ola cānum benüm

eytdiler ṣoloḳdur kim ḳarşudan gelür(85)
çün züleyḫā gözleri anı görür

āh ider ᶜaḳlı gider ol dem nigār
yire düşdi ol zamān bī-çāre-vār

---

(80) Vezin bozuk.
(81) Metinde (قليسرلر) şeklinde yazılmıştır.
(82) Vezin bozuk.
(83) "ḳapuyı" kelimesinden sonraki "kim" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(84) ÜN ol: MN ḳanda
(85) Vezin bozuk.

ṣaçdılar gül ṣuyın ol dem gül yüze
ʿaḳlı geldi gül yüzin diler yüze

eytdiler iy nāzenīn ü sīm-ṭen
saña ne geldi eyā ḫūb-ı ḫoten

11a eytdi āḫir bu digül göñlüm alan
düşim içinde baña maḥbūb olan

iy nice zaḥmet dirīġā çekmişem
bunca māl u niʿmeti ki dökmişem

ḳamusı oldı hebā (vü) ʿömri hīç
geldi baña rūzigārum pīç-e-pīç

beñzi bozardı ṣaraldı gül-ʿizār(86)
āh ḳıldı aġladı ol zār zār

ṭayalar ögitlediler dil-beri
ʿāşıḳ olan kişilerden dil berī

çün naṣīḥat eylediler olmadı
göñli aña hīç yaḳına gelmedi

neylesün nā-çār oldı ol nigār
ʿāḳıbet ḳondı sarāya bī-ḳarār

ḫōş bizerler gerdek ü köşk (ü) sarāy
tā ki burcında ḳona ol ṭolu ay

şehr ḫalḳın ṭoyladı iʿzāz ile
kim züleyḫā dökilen yüz nāz ile

ḫalḳa ṭoy oldı temāşā vü dügün
yüreginde ḫōd züleyḫānuñ dügün

(86) Kelime (ذ) ile yazılmalıdır.

aġlar idi kendü vaṣf-ı ḥālini
kim ne ḳıldı çarḫ-ı ġaddār alını

ʿāḳıbet gerdege girdi neylesün
göñli (87) derdini kime şerḥ eylesün

tañrı dergāhına zārī eyledi
şiʿr eyitdi derde yarı (88) eyledi

ŞİʿR-İ ZÜLEYḪĀ (89)

eytdi iy ḫallāḳ-ı ʿālem bu ne ḥāl
kim beni uş ḳayġusı ḳıldı hilāl

nideyüm çünki murāda irmedüm
nā-murādın ḳalmışam uş pāy-māl

atadan anadan ayrıldum ḥaḳīr
kendümi hebā vü genc(ü) keṡr-i māl

bir ümīde gelmişem ben nā-ümīd
uş kemāle irmedin buldum zevāl

vuṣlat-ı yār ola diridüm baña
uş firāḳ oldı vü olmadı viṣāl

göñlüm alan çün elüme girmedi
cānum anuñ yolına olsun ḥelāl

andan artuḳ baña yār aġyār ola
rūzī ḳılma ayruġa (iy) zü'l-celāl

11b derdile yaḳıldum āḫir (90) ben ġarīb
derde dermān ola mı iy lā-yezāl

---

(87) Metinde (كوكلين) şeklinde yazılmıştır.
(88) ÜN sarı: MN yarı
(89) Metinde "züleyḫā" yerine "yūsuf aleyhi's-selām" yazılmıştır.
(90) Metinde (آخرين) şeklinde yazılmıştır.

yā anuñ yüzini göstergil baña
ya anuñ ʿışḳında benüm cānum (91) al

MES̱NEVĪ

aġlar idi eydür idi zār zār
çünki vaṣl-ı yār bulmadı nigār

bir bucaḳda otururıdı ḥazīn
ṣanasın zindān idi ol ev yaḳīn

ṭaya vü ḫādimler oldı (92) ḳayġulu
çün murādın bulmadı ol baḫtlu

ol ʿazīz-i mıṣr geldi yanına
giçdi oturdı sevindi cānına

öpe ḳuça anuñıla ḳarışa
nice kim diler anuñla öpüşe

tañrı aña virbidi bir dişi dīvi(93)
tā ʿazīz anuñla eyleye dīvī

bir firişte dīvi aña getürür
ikisinüñ arasında yaturur

bekledi tañrı züleyḫāyı tamām
tā ki bula bikr anı yūsuf imām

FĪ-BEYĀN-I AḤVĀL-İ YŪSUF ʿALEYHİʾS-SELĀM

yine geldük yūsufuñ aḥvāline
girdi mālik şehr-i mıṣr (uñ) yolına

---

(91) ÜN cānumı: MN cānum
(92) ÜN oldılar: MN oldı
(93) Vezin bozuk.

var idi yolda meger bir şehr ulu
ṭūn(?) şehridür adı iy baḫtlu

şehr ḫalḳı cümlesi oda ṭapar
ḳamu gelüp put öñinde yir öper

düşde gördi ol ḫalāyıḳ bir gice
yūsufuñ görklü cemālin iy ḫōcā

ʿāşıḳ oldı (94) cümle geldiler aña
eytdi kenʿ ān yolına gelüñ baña

çün ṣabāḥ oldı ḳamu mīr (ü) vezīr
ḳarşu geldi gördiler bedr-i münīr

gördiler yüzini ḥayrān oldılar
eyle ṣankim küllī bī-cān oldılar

yūsufı ḳondurdılar iʿzāz ile
ṣordı yūsuf anlara yüz nāzıla

ne ṭaparsız didi yūsuf anlara
didiler puṭa ṭaparuz iy yarā

12a yūsuf eydür tañrı birdür bir bilüñ
egri(yi) koñ ṭoġrı yola gönilüñ

anlar eydür puṭumuz söyler bize
siz gelüñ kim görelüm tedbīr size

tañrıya puṭlar ṭanuḳlıḳ virseler
biz daḫı inanayıduḳ görseler

put ḳatına yūsufı getürdiler
geldi yūsuf putlara gör ne ḳılur

---

(94) Metinde (اولديلر) şeklinde yazılmıştır.

yūsuf eydür putlara kim key bilüñ
tañrı birdür siz aña (95) secde ḳıluñ

anı gördiler getürdiler īmān
dīne geldi ol ḫalāyıḳ (96) bī-gümān

bir iki gün anda ḳaldılar örü
yükledüben yola girdiler girü

ol ḫalāyıḳ eytdiler kim neyledük
kendü cānumuza taḳṣīr eyledük

yūsufuñ ardına düşdiler ḳamu
ḳoymayalum diyü üşdiler ḳamu

gördi yūsuf kim ḫalāyıḳlar gelür
anlara bir gez yüzin peydā ḳılur

gördiler yūsufuñ ol görklü yüzin
o ḫalāyıḳlar unıtdı kendüzin

üçi anda ḳaldılar bī-hūş (u) zār
mıṣr iline irdi yūsuf şāh-vār

bu ḫaber yayıldı mıṣr iḳlīmine
kim gelür bir māh-rū mıṣr iline

ḫalḳ-ı ʿālem ḳarşu geldiler ḳamu
kim görelüm nicedür ol iy ʿamū

kārbān çün mıṣra yaḳın geldiler
nilüñ ırmağı ḳatında ḳondılar

gördi yūsuf ol zamān āb-ı revān (97)
göñli gözi meyl ḳıldı ol zamān (98)

---

(95) ÜN birligine: MN siz aña
(96) Metinde (خلاق) şeklinde yazılmıştır.
(97) Metinde (ارب وان) şeklinde yazılmıştır.
(98) Mısraın üzeri çizilerek sahife yanına yazılmıştır.

yūsuf eydür nola iy ḫōca baña
destūr olsa varaydum ṣudan yaña (99)

ŞİʿR-İ ZÜLEYḪĀ (BERĀ-YI) YŪSUF ʿALEYHİʾS-SELĀM

budur ol sevdigi cānumuñ benüm
budur ol maḥbūb (u) cānānum benüm

budur ol ʿışḳıla göñlüm egleyen
cānum içindeki sulṭānum benüm

12b budur āḫir beni āvāre ḳılan
budur ol derdime dermānum benüm

budur ol göñlümi yaġma eyleyen
cānum olsun aña ḳurbānum benüm

budur ol sulṭān-ı ḫūbān-ı cihān
kim baña gösterdi sübḥānum benüm

bunsuz uçmaġa daḫı ben varmayam
budur uçmaḳ ḥūr (u) rıżvān(um) benüm

budur ol dirligümüñ ser-māyesi
ḫıżr-ı zinde (āb-ı) ḥayvānum benüm

MESNEVĪ

derdime dermān ḳıluñ dir ol nigār
yāhūd oldum ʿışḳı birle ḫōr (u) zār

ḳaṣd ḳıldı pençireden kendüzin
kim ṣalaydı yūsuf ardına özin

ṭurdı yirinden nigār āşüfte-vār
kendüzin ḳılmaḳ dilerdi āşikār

(99) Vezin bozuk.

ᶜ āşıḳa nāmus (u) ᶜ ār u nām (u) neng
olmayısar ᶜ aḳl ᶜışḳ illā ki reng

ṭayalar ṭutdılar ol dem dil-beri
ᶜ āşıḳ olanlardan olur dil berī

işit imdi yūsufı kim nitdiler (100)
şehr uluları aluban gitdiler

DER-BĀR-I ḪATN-İ YŪSUF ᶜALEYHİᶜS-SELĀM

bir araya geldi cümle ḫās u ᶜ ām
şehr ḫalḳı anda geldiler tamām

ol ḥarīrile muraṣṣaᶜ ṭonları
yūsufa geydürdilerdi anları

ḳodılar bir ṣandalı hem ᶜ ūd-ı ḫām
kim otura üzerinde ol imām

bildi yūsuf kim ḳılısarlar mezād
derdile bir āh ḳıldı ol ḳubād

ŞİᶜR-İ YŪSUF ᶜALEYHİ'S-SELĀM

eytdi iy ḫallāḳ-ı ᶜ ālem bir ü bar
sensin āḫir ḳamulara kirdigār

sen bilürsin sırrumı iy pādişāh
ḳamularuñ sırrı saña āşikār

13a ben ġarīb ü nā-tüvānem nideyüm
ḳalmışam bī-çāre ᶜ āciz dil-figār

ben faḳīri gāh ṣatar ḳardaşlarum
gāh iderler mıṣr içinde bende-vār

---

(100) ÜN işit imdi yūsufı nitdiler:
GN işit imdi yūsufı kim nitdiler

beni key ḳardaşlarum bilür idi
on sekiz mıṣr aḳçasına ṣatdılar

bu cemāʿat beni bilmez nideyüm
ne getüriser bahām iy kirdigār

ben yetimüñ giçdi güni derdile
āh-ı ḥasret birle ḳalmış ḫōr (u) zār

470 ilden ile uş esīr oldum ḥaḳīr
gāh ṣatarlar gāh mezād eyler bular

(iy) baba ḳuzıcaġuñ(ı) azdurup
nicesi ṣabr eyledüñ sen bī-ḳarār

ḥālümi gör bu ġariblıḳda benüm
kim nice oldı baña aḥvāl (ü) kār

MEṢNEVĪ

hele bir dem ṣabr ḳılmaḳ çāresi
ṣabr atıyla (101) şükr iline varası

dökdi gevherleri laʿlüñ üstine
āh-ı ḥasret viribidi (102) dōstına

475 sandaluñ üstinde yūsuf oturur
bir münādi geldi ġavġā getürür

eytdi kimdür müşterī bu gevhere
kim naẓīri (103) yoḳ cihānda iy yarā

ḥüsnine ḥayrān olup ḫūban-ı çīn (104)
boyı servi yüzi gül-i nāzenīn

(101) ÜN "atla": GN "atıyla"
(102) ÜN "virdi": GN "viribidi"
(103) Metinde (نذيري) şeklinde yazılmıştır.
(104) ÜN "ḫūb-ı çīn": GN "ḫūban-ı çīn"

yūsuf eydür eyle dime yā yigit (105)
eytdi iy şāh ne buyurursın sen eyt

eytdi bir ḳaçıçı ḳuldur bu be-nām
bir ġarīb ü bir ḥaḳīr ü bir ġulām

ol münādī eydür iy ṣāḥib-cemāl
böyle dirsem kimse almaz ne mecāl

eyle dimek bizde yoḳ tedbīr-lāy
bir metāʿı ögerüz iy yüzi ay

eytdi çün böyle dimek olmaz revā
bār bir dürlü digül daḫı nevā

ṣataram di ʿibri oġlıdur ġulām
atasıdur hem nebī oġlı be-nām

13b hem ḫalīlüñ oġlı oġlıdur bilüñ
ṣataram neye alursañuz aluñ

ol münādī eydür iy ṣāḥib-cemāl
bunı böyle dimege yoḳdur mecāl

uş bu sözi böyle dirsem iy ulu
döymeye bu ḫalḳ aña iy baḫtlu

ḫalḳuñ ödi ṣıdar iy ḫulḳ-ı laṭīf
kim döye bu ada iy ẕāt-ı şerīf

çünki yūsuf kendüzin gördi ḥaḳīr
ḫōr sınuḳlu oldı ʿāciz bir faḳīr

emr geldi tañrıdan iy dil-nevāz
kendüziñi ḫōr gördüñ eyle nāz

---

(105) ÜN "yūsuf eyle dime iy yigit eydür"
GN "yūsuf eydür eyle dime yā yigit"

āyinede gördükde kendü özüñ (106)
kendüzüñ (107) ḳılduñ (108) bahāñı sen o gün

görmegil kendüziñi iy ḫōş kişi
kendüzin görmek olur iblīs işi

ol münādī yūsufı ḳıldı mezād
kim bahāsı oldı (109) varduḳça ziyād

bir yire irdi bahāñ iy nāzenīn
kimse ḳuvvet yitüremez yā emīn

bir ḳarıcuḳ (110) geldi͜ ilerü gördiler
ne dilersin (111) diyü aña ṣordılar

eytdiler neñ var getürgil görelüm
bir (112) kelepçük ipligüm var iy ulum

ḳahḳahayla ḫalḳ-ı ʿālem güldiler
bir kelepçük iplige yūsuf diler

genc-i ʿālem aña yitmedi (113) bahā
bu ne sözdür kim didüñ iy ḫod-bahā

didi bilürem bahā yoḳdur aña
dileyen (114) yūsufı çoḳ göre baña

ben daḫı anlardan olam ne ola
bahāsıyla (115) yūsufı ḫōd kim ala

---

(106) Vezin bozuk.
(107) Metinde (كندوزين) şeklinde yazılmıştır.
(108) Metinde (قلدكمي) şeklinde yazılmıştır.
(109) Metinde "oldı" kelimesi "varduḳça" kelimesinden sonra yazılmıştır.
(110) Metinde (قريجك) şeklinde yazılmıştır.
(111) ÜN "diler": GN "dilersin".
(112) ÜN "yü": GN bir
(113) ÜN "yiter miydi": GN "yitmedi".
(114) Metinde (ديلينلر) şeklinde yazılmıştır.
(115) ÜN "bahāmıla": GN "bahāsıyla".

çün bahā yitürmedi (116) kimse aña
bu gezin geldi ᶜazīz andan yaña

geldi evvel ol züleyḫā ḳatına
söyledi sözin züleyḫā ḫātuna

eytdi ne dirsin eyā ḫūb-ı ḫoten
ol ḳulı ṣatarlarımış cān (u) ten

didi ḳamu gencümi virgil aña
tek getür ol cānı sen benden yaña

14a çün ᶜazīz-i mıṣr geldi gördiler
yūsuf içün bir terāzū ḳurdılar

didiler kim yūsufa biñ ḳul gerek
biñ ḳaravaş at (u) ḳatır yük gerek

daḫı andan sonra hem tartduravuz
ağırınca‿altun virüñ arturavuz

virdi biñ ḳul ḳaravaş at (u) ḳatır
gördi ol dem yūsufı oldı esīr

ol terāzū (118) keffesinde yūsufı
ḳodılar bir yaña altun iy ṣufī

bir daḫı ağırlığı altun gümiş
bir daḫı hem ağırınca müşgimiş

bir daḫı ᶜanber alur ağırlığı
ağırınca laᶜl alur incü daḫı

yāḳut alur ağırınca daḫı bir
degme cinsi ile aldı iy neẕīr

---

(116) ÜN "yiter miydi": GN "yitürmedi".

(118) Metinde (ترازو) şeklinde yazılmıştır.

bunda ḳalsun bu ikinci dāsitān
ḳalanını ḳılurız yarın beyān

ḳıṣṣa-i yūsuf ḳıṣaṣda görmişem
iy nice üstāda anı ṣormışam

ne ḳadar kim ḳuş deñizden ṣu ala
bu sözüñ şerḥi dile ancaḳ gele

EL-MECLİS-İ SEVVUM

515 başlayalum söze āġāz (119) idelüm
bu üçinci meclisi yād idelüm

ṣatun alur yūsufı eve gelür
onca virdi kim ḫazīne boş olur

serzeniş ḳıldı pes aña ḫās (u) ʿ ām
bir ḳul içün mālını virdi tamām

eyyü mi kıldı ḫazīne (120) boş ḳodı
nesne ḳomadı özine boş ḳodı

ol ḫazīne-dārını ol dem okur
söger ü buşar aña yavlaḳ ḳaḳır

520 didi cümle mālumı virüñ ḳamu
eydür āḫir sen buyurduñ iy ʿamū

sen buyurduñ biz getürdük nidelüm
eytdi ṭuruñ anda bārī gidelüm

geldi açdı ol ḫazīne ḳapusın
girdi gördi mālı ṭurur ḳamusın

---

(119) Metinde (اغار) şeklinde yazılmıştır.
(120) Metinde (خزينه يى) şeklinde yazılmıştır.

mālı ṭurur eksügi yoḳ bir direm(121)
didi allāh allāh iy şāh-ı kerem

14b key taᶜaccüb ḳıldı anı ol ᶜazīz
kim ḳamu mālı ṭurur hem genc ü biz (122)

yūsufa ᶜışḳı bir iken yüz olur
ḫıḍmetiçün key arı ṭonlar ḳılur

yūsufı gördi züleyḫā oldı şād
ḳamu gencini aña ḳıldı nihād

çün züleyḫā ḳatına geldi ᶜazīz
didi iy sulṭān aluñ bunı siz

ḫōş tutuñ göñli(ni) yavuz olmasun
oğul olsun bu ḳulumuz olmasun (123)

yūsufa geydürdi dībā vü ḥarīr
yüzini görenlerüñ cānı erir

bir muraṣṣaᶜtācı ol dem geydürür
ḫādimile ḫōş ḥamāma(124) gönderür

yudılar yūsufı bā-(m)üşg (ü) gül-āb (125)
ṣanki ṣuya düşdi māh (ü) āfitāb

gül yüzine sünbüli ḳıldı niṣār
ay yüzine bulıt oldı perde-dār

ol iki ḫādim yūsufı götürür
biri(si) la'l biri kāfūr getürür

---

(121) Metinde (درهم) şeklinde yazılmıştır.
(122) Metinde (بين) şeklinde yazılmıştır.
(123) ÜN "oğul olsun bize ḳul olmasun".
GN "oğul olsun bu ḳulumuz olmasun.
(124) Metinde (حمامه) şeklinde yazılmıştır.
(125) Metinde (كلاب) şeklinde yazılmıştır.

çünki kāfūr ile laʿl oldı ḳarīn
öyle ṣanki ḫūr melekdür hem-nişīn

yāḫūd ol ḥammām cennet mi olur
kim ḥūridür ḳapucı rıżvān olur

iki bölük eylediler ṣaçını
ḫōca kāfir diler idi ṣuçını

çün züleyḫā ḳatına geldi girü
derdile āh ḳıldı geldi ilerü

yudılar yūsufı biñ (bir) nāzıla
ṭonların geydirdiler iʿzāzıla

aldı yanına giçürdi dil-beri
ol anuñ hem olmışıdı dil berī

baş öñine ṣaldı yūsuf dınmadı
hem züleyḫā yüzine hīç dönmedi

nice kim ol yūsufa söyler idi
yūsuf aña tevāżuʿeyler idi

yūsufı besler züleyḫā yidi yıl
yūsuf anuñ yüzine baḳmazdı bil

nice kim cehd eyleridi bir gezin
yūsufa gösterür idi kendüzin

çok dürişdi illā çāre bulmadı
yüzine bakmaġa yaḳın gelmedi

15a ʿāciz oldı ol züleyḫā-yı nigār
yūsufa ḳıldı ḫitāb āşüfte-vār

eytdi bir gez yüzime baḳsañ benüm
ola idi saña ḳurban bu cānum

yūsuf eydür ben (126) niçün baḳam saña
eyle olmaz ol revā gelmez baña

yūsufı her gün züleyḫā yurıdı
ṣan züleyḫā ḫūr yūsuf nūrıdı

ḫıẕmet eyler idi aña her zamān
yūsuf aña şāh züleyḫā pāsbān (127)

550 bilmedi yūsuf züleyḫā yüzini
kim ne ṣūretlüdür anuñ özini

ṣabr ḳılmadı züleyḫā oldı zār
ṣoldı gül nergisleri oldı ḫumār

ŞİʿR-İ ZÜLEYḪĀ

lāle ol dem dökdi jāle ḳıldı āh
nideyüm (ben) olmışam baḫtı siyāh

bu benüm derdime dermān olmadı
yüzüme baḳmaz (128) benüm ol yüzi māh

ben ġārīb (ü) ḫaste vü ʿışḳıla zār
ne ḳılayum uş bugün oldum tebāh

555 bencileyin kimse(ler) zār olmasun
buncılayın bī-vefā yār (129) iy ilāh

nice bir cevr (ü) cefā çeksem gerek
bir vefā olmaya (mı) iy pādişāh

ata ana ḳavm (u) mülk ü mālumı
senüñ içün terk ḳıldum taḫt-ı şāh

---

(126) Metinde "ben" kelimesi "baḳam" kelimesinden sonra yazılmıştır.
(127) Metinde (باسپان) şeklinde yazılmıştır.
(128) Metinde (بقمر) şeklinde yazılmıştır.
(129) ÜN "yāre": GN "yār".

seni baña yār olasın dir idüm
ne ḳılayum olmaduñ püşt (ü) penāh

senüñ içün terk ḳıldum mālumı
senüñ içün terk ḳıldum mülk (ü) cāh (130)

MEṢNEVĪ

çün züleyḫā vaṣf-ı ḥālin söyledi
kendüzinden hem şikāyet eyledi

var idi bir ṭaya anuñla muḳīm
evlerinden bile gelmişdi ḳadīm

gördi ṭaya kim züleyḫā zār ider
kendü derdin dā'imā bāzār ider

gül yañağı ṣoldı nergisi türāb
lāle rengin dökdi la'l oldı ḫarāb

15b ṭaya eydür iy züleyḫā-yı nigār
böyle ḥālüñ niçün oldı bī-ḳarār

bana sırrıñı ʿıyān eyle begüm
gizleme sözüñ beyān eyle cānum

döndi eydür ol züleyḫā-yı senem
yidi yıldur yūsufa ben ʿāşıḳam

ben anuñ ʿāşıḳıyam ḥayrān (u) zār
ben ölürsem ol ferāġat bī-ḳarār

ṭaya eydür yüziñi göster aña
ʿāşık olsun cān (u) göñülden saña

sencileyin nigārīn-i zamān
ḳanda var dünyāda iy cān-ı cihān

(130) Metinde (جآن) şeklinde yazılmıştır.

ay görse yüzini olur ḫacīl(131)
ḥüsnüñe ḥayrān ḳalur iy ḫūb-şekīl

ol züleyḫā döndi eydür ṭaya sen
ḫōş ḳolay yigce(132) sözüñ söyle sen

yidi yıldur yalvaruram ben aña
dutuban bir (gez) naẓar ḳılmaz baña

nice kim̆ ben aña ḥayrān oluram
baḳmaz ol yüzime giryān oluram

nideyüm ṣabrum dükendi ḳalmadı
ne ḳılayum ol vefā-dār olmadı

şimdiden girü baña ölmek gerek
çün naẓar ḳılmaz baña gitmek gerek

ṭaya eydür ben ḳılam tedbīr ü rāy
senüñ içün bu işe iy görke bay

illā baña çoḳ gerekdür sīm ü māl
kim sarāya ḫarc idem iy ḫōş-fiʿāl

aña eydür ol züleyḫā-yı perī
ne ḳadar altun gerekdür al yöri

geldi dāye bir sarāy bünyād urur
ol zamān kim ol sarāy peydā olur

yapdılar uçmaġa beñzer bir sarāy
kim gele yūsuf züleyḫā şems (ü) ay

ol sarāy(ı) ḳıldılar naḳş-ı nigār
hem de ol dört dīvārını yazdılar

---

(131) Vezin bozuk.
(132) Metinde (قولايكجه) şeklinde yazılmıştır.

yūsufı yazdı züleyḫāyı bile
her yaña kim ādemüñ gözi göre

dört ṣuffe her birinde taḫt (u) tāc
ḳıldı naḳşın laᶜl (ü) incüden sirāc (133)

ḫōş ḥarīrler döşediler iy hümām
bizediler kim gele yūsuf imām

16a çün tamām oldı züleyḫāya ḫaber
ḳıldılar tā gele anı göre yār

ṭurdı bir gün yūsuf-ı kenᶜān ile (134)
anda geldi hem züleyḫā da bile

eyle ṣankim ḥūr ġılmān ü perī
ol sarāy uçmaḳ imiş iy yol eri

durdılar serv (ü) ṣanavber gül ṣād
ol sarāya girdiler iy ḫōş-nihād

līk yūsuf ḳatına baḳmaz idi
gözin açup yüzine baḳmaz idi

çün sarāya girdi yūsuf nāgehān
bir ᶜācayib ṣūreti gördi beyān

gördi yūsuf ṣūretini yazılu (135)
hem yanındadur züleyḫā iy baḫtlu

ol nigārīn bir yaña ḳıldı naẓar
ol züleyḫā yüzini gördi meger

bir naẓar ḳıldı züleyḫā yüzine
ḳaldı ḥayrān fikr ḳıldı özine

(133) Metinde kelimeler "la'l(ü) incüden naḳşın ḳıldı sirāc" şeklinde dizilmiştir.
(134) ÜN ṭurdı bir yūsuf-ı ken'ān ile: MN ṭurdı bir gün yūsuf-ı ken'ān ile
(135) Metinde (یازیلور) şeklinde yazılmıştır. İkinci mısraın vezni bozuk.

giçdi öñinden anuñ ki bu nigār
ger degülmise ᶜazīze çift ü yār (136)

lāyıḳ idi kim baña ola ḥelāl
uşbu endīşe aña ḳaldı vebāl

geldi cebrāᵓīl hemān laḥẓa aña
eytdi iy yūsuf çalap eydür saña

ḥaḳ teᶜālā dir zināya baḳmasun
ne revādur göñlin aña yaḳmasun

ḳılmasayduñ ol dem endīşe helāl
tā ḳıyāmet ḳala idi der-vebāl

şehveti senden götüriser o ḥaḳ
kendüzüñe ḥāżır ol tañrıya baḳ

eyle didi gitdi cebrāᵓīl bāz
yidi ḳapu bağladılar bā-firāz

yūsufa eydür züleyḫā çün baña
bir naẓar ḳılduñ düzildüm ben saña

gördi yūsuf ḥikmeti ayruḳsıdur
kendünüñ ṭonında yidi bend urur

ol züleyḫā ᶜışḳ-bāza başladı
yūsuf ile ᶜışḳ-bāzī işledi

çekdi yūsuf kendüzini(137) bir yaña
ne naẓar ḳıldı ne görindi aña

gördi babası bucaḳda oturur
bir maᶜnā-yı yūsufa ḳarşu durur

---

(136) Metinde (چفته ۋ يار) şeklinde yazılmıştır.
(137) Metinde (كندوزوكي) şeklinde yazılmıştır.

16b eydür oğlım ḫāżır ol şeyṭān saña
ḳılmasun mekrin saña senden yaña

ḳaldı yūsuf ḥayrān olup lāle-reng
kendüden gitdi vü oldı mest teng

ḳaṣd ḳıldı ḳim züleyḫā ol zamān
yūsufuñ ḳatına geleydi revān

bir putı var idi altundan meger
bile iletürdi ḳanda kim gider

baḳdı gördi kim putı şöyle durur
hem züleyḫā o putından utanur

örter anı bir ḥarīr ile revān
geldi eydür yūsufa iy mihribān

benüm ile birlik eyleseñ gerek
ʿışḳ-bāzī dirlik eyleseñ gerek

senüñ ile bir oluram iy kişi
yūsuf eydür bilmezem ben bu işi

yūsuf(a) eydür züleyḫā kim nişe
böyle niçün ḳılasın yād endīşe

ben senüñem sen benüm iy cān (u) dil
birlik eyle gel ikiligi ḳoğıl

yūsuf eydür kim ʿazīz aldı beni
benüm içün virdi māl u gencini

bir daḫı ol beni oğul eyledi
oğlum olğıl diyübeni söyledi

ben ṭuz etmek ḥaḳḳını bilsem gerek
ḫāyin olmayup vefā ḳılsam gerek

yūsufa eydür züleyhā ben aña
aġu virem salṭanat ḳala saña

yūsuf eydür birlik olmaya yaḳīn
git ḳatumdan zaḥmet eyleme hemīn

ŞİʿR-İ ZÜLEYHĀ

yūsuf(a) eydür züleyhā cānumı
alduñ āhir (hem) dökersin ḳanumı

göñlümi alduñ benüm iy cān (u) dil
ger dilerseñ hem virürem cānumı

ʿaḳlumı virdüm saña (138) cān-ı cihān
bile anuñıla ḫān (u) mālumı

derdile yaḳıluram uş dün (ü) gün
derdile bulamadum dermānumı

düşde (139) gördüm ben seni oldum delü
gösterürem uş benüm bürhānumı

17a dilenü geldüm kapuña ben faḳīr
eyleme benden dirīġ iḥsānuñı

MESNEVĪ

dil-nevāz geldüm ṭapuña ben faḳīr
ḳılmaġıl beni ḳapuñda sen ḥaḳīr

ḥasretile görmişem cevr (ü) cefā
olmayısar mı baña senden vefā

nice kim söyler züleyhā sözini
ḳapuya dutardı (140) yūsuf yüzini

---

(138) "iy" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(139) ÜN "uşda": GN "düşde"
(140) ÜN "dutar": GN "dutardı".

furṣat ister yūsuf andan çıḳmaġa
ḳapu baġlu yol bulınmaz giçmege

yūsuf eydür iy gül-istān-ı cihān
ol nedür kim örte ḳoduñ bu zamān

yūsuf(a) eydür züleyḫā-yı nigār
ṭapduġum budur didi iy nām-dār

yūsuf eydür nişe örtersin anı
çünki teprenmez anuñ yoḳdur (141) cānı

eydür andan utanuram iy paşa
yūsuf eydür andan utanmaḳ (142) ḥaşā

cānı yoḳdur gözi yoḳdur eli yoḳ
aġzı yoḳdur dili yoḳdur sözi yoḳ

andan utanursın iy ṣāḥib-cemāl
tañrıdan utan kim oldur lā-yezāl

ol yaratdı seni hem ḳıldı vücūd
put öñinde nişe ḳılursın sücūd

el ayaḳ virdi saña göz ü ḳulaḳ
dile söz virdi hem işidür ḳulaḳ

andan utanmaḳ gerekdür iy nigār
ol yaratdı seni oldur kirdigār

ḳaṣd ḳıldı kim züleyḫā yapışa
öpe ḳuça anuñıla ḳarışa

ḳardaşı olur ʿazīzüñ bir kişi
bir anadan bile ṭoġmış ḳardaşı

(141) ÜN yoḳ durur: GN anuñ yoḳdur
(142) ÜN utanmaḳ andan: GN andan utanmaḳ

aña tañrısı bir oğlancuḳ virir
çün züleyḫā baḳar oğlanı görür

hem züleyḫā oğlanı sever idi
uş bu oğlan benüm olsun dir idi

çün züleyḫā yūsufa kim ḳaṣd ider
bişik ile oğlan andaydı meger

oğlana dil virdi tañrı söyledi
yūsufa ol dem naṣīḥat eyledi

17b oğlan eydür yūsufa iy mihribān
ṭurma bunda ḳapuya yöri hemān

çekdi yūsuf kendüzini bā-şitāb
ḳapuya yöridi oldı fetḥ-i bāb

ardına düşdi züleyḫā bā-sitīz
dutdı gömlegin yūsufuñ yırtdı tīz

yūsuf anda derdile āh eyledi
tañrı aña ḳapudan rāh eyledi

ḳapular açıldı yol oldı ʿıyān
çıḳdı yūsuf yidi ḳapudan revān (143)

ard etegi (144) yūsufuñ çün yırtılur
ol züleyḫānuñ elinden ḳurtulur

ol ḳapudan çıḳdı yūsuf şūrıla
hem züleyḫā çıḳdı ardınca bile

ḳapuya ḳarşu ʿazīz-i mıṣr irür
baḳar ol ikisini öyle görür

(143) ÜN zamān: GN revān
(144) Metinde (اته كين) şeklinde yazılmıştır.

yügrüşürler baş açuķ āşüfte-vār
yūsuf ardınca züleyḫādur ķovar

çün ᶜazīz-i mışr gördi anları
ol iki biribirin ķovanları

ķaķıyuban gözleri (hem) ṭoldı ķan
eyle ṣankim gövdesinden gitdi cān

çün züleyḫā anı gördi ne ki var
bu gez eytdi aña kim iy şehriyār

gör bu oġlan kim neler ķıldı baña
anı diler kim revā gelmez saña

yūsufa ol demde şāh ḫışm eyledi
oġul itdüm seni diyüp söyledi

bu ne işdür işledüñ sen iy püser
bu benüm ḥaķķuma (145) iy ḫayr-ı beşer

seni ķıldum ben ķamulardan ᶜ azīz
nişe kılduñ sen bu işi bī-temīz

yūsuf eydür şehriyārā ķılmadum
nice olur ben bu işi bilmedüm

ķılmadum ben bu işi iy şehriyār
gerek öldür gerekise ķoy iy yār(146)

her ne kim giçdi başından söyledi
ol ḥikāyetden şikāyet eyledi

şāh eytdi kim züleyḫāya bugün
baña ķılduñ sen ḫıyānet iy zebūn (147)

(145) "ḥaķķuma" kelimesinden sonraki "sen" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(146) Vezin bozuk.
(147) ÜN fünun: GN zebūn

eydür iy şāh ben ḫıyānet ḳılmadum
oldur işleyen ben anı bilmedüm

18a şāh eytdi kim buña nitmek gerek
oğlana nice cezā itmek gerek

didi şehā aña ḳurbān eylegil
ḥabs içinde aña zindān eylegil

ḳorḳdı öldür dimege ol nigār (148)
nāgehān ḳaṣd ide didi şehriyār

yūsuf eydür iy şehen-şāh-ı cihān
ṭanıġum vardır benüm uşbu zamān

eytdi kimdür ṭanuġuñ göster baña
uşbu oğlandur didi sorġıl aña

pādişāh eydür delü misin yigit
nice söyler uşbu genç oğlan eyit

yūsuf eydür tañrı anı söylede
gördüginde şāha taḳrīr eylede

geldi yūsuf eydür iy ʿıyāl (149)
tañrı birdür birligin di bī-miṣāl

eydür iy oğlan ki bir tañrı ḥaḳı
kim seni yaratdı ʿ ālemler daḫı

ṭoğrı ṭanuḳlıḳ (aña) sen söylegil
ḥālümi di şāha taḳrīr eylegil

oğlanı söyletdi tañrı ol zamān
pādişāh işitdi sözin ol zamān

(148) Vezin bozuk.
(149) Vezin bozuk.

didi (iy) şāh gör yūsufuñ gömlegin
öñi yırtuḳ olsa şuç aña yaḳīn

gördiler gömlegi ardı yırtılup
şuç züleyḫā ḳıldı yūsuf ḳurtulup

didi şāh kim şuç züleyḫā eyledi
ḫışm ḳıldı ṭutdı aña söyledi

didi gördüñ mi niçe bühtānıla
uşbu maʿṣūmı viriserdüñ ele

ḳaṣd ḳıldı kim züleyḫāyı ura
tīġı çekdi kim anı tīz (150) öldüre

söze geldi yine oġlan söyledi
didi şehā idişüñ yañlış didi

şaḳla aduñı ki öldürme anı
yavuz olur aduña işit beni

şāh ʿacebe ḳaldı oġlan sözine
ḳaldı ḥayrān (151) baḳdı anuñ yüzine

ol züleyḫāyı yine ḫōş ṭutdı şāh
emīn oldı andını ḳıldı tebāh

yūsufı girü aña ışmarladı
tañrıyıla sen bilürsin söyledi

18b yūsufı ṭutdı züleyhā yine ḫōş
anuñıla olur idi vaḳt ḫōş

yine geydirdi aña dībā ḥarīr
ḳarşusına oturup cānı erir

---

(150) Metinde (تزجك) şeklinde yazılmıştır.
(151) ÜN ḥayrān ḳaldı: GN ḳaldı ḥayrān

ŞİʿR-İ ZÜLEYḪĀ

690 eydür iy sulṭān-ı ḫūbānum benüm
saña ḳurbān ola bu cānum benüm

baña sensiz dirlik olmasun ḥelāl
sensin āḫir āb-ı ḥayvānum benüm

senüñile gül-sitān oldı şerīf
iy yüzi gül-zār (u) reyḥānum benüm

lāle-reng oldı yüzüñden gül ḫacīl
iy güler yüzlü gül-istānum benüm

gitdi göñlüm ḳaldı cānum derdile
ola mı bu derde dermānum benüm

695 ʿışḳı yolında fidā ḳılmaḳ içün (152)
cāndan artuḳ yoḳdur iḥsānum benüm

ʿışḳuña ḳurbān olam ḫōş ʿīd ola
cānum olsun ʿīde ḳurbānum benüm

MESNEVĪ

aġlar eydür zārī ḳılur bī-ḳarār
ʿışḳ odına yanar ol pervāne-vār

eydür idi kim ʿaceb baḫtum baña
kim bile neler ḳıla benden yaña

ḳodı ol bir ḳızıl altun ṣandalı (153)
yūsuf içün kim otura ol velī

(152) ÜN ʿışḳı yolda cān fidā ḳılmaḳ içün
GN ʿışḳı yolında fidā ḳılmaḳ içün
(153) ÜN ḳodı bir altun ḳızıl ṣandalı
GN ḳodı ol bir ḳızıl altun ṣandalı

başına altun tāc urdı ol emīr
ḫōş muraṣṣaᶜ görenüñ cānı erir

iki bölük ḳıldı yuyup ṣaçını
hem yūsufdan diler idi ṣuçını

ḳarşusında otururdı derdile
zārī ḳılur her (154) dem āh-ı (155) serdile

ḫalḳa çav oldı züleyḫā-yı cüvān
ḫalḳ içinde ᶜışḳı (156) oldı dāsitān

bir nice ḫātunlar anı söyledi
serzeniş ḳıldı‿anı beter eyledi

didiler görüñ züleyḫā-yı nigār
ᶜāşıḳ olmış yūsufa āşüfte-vār

ancılayın ḫūb (u) maḥbūb-ı cihān
nice oldı yūsufa iy mihribān

19a çün züleyḫā diñledi bu sözleri
bilmediler yūsufı dir özleri

göstereyin bunlara olsun ᶜıyān
kim nedür ḥāli züleyḫā (157) nā-tüvān

ṭaşt-ı zerrīn ḳoydı ol dem ilerü
yūsufı ḳıldı yalınçaḳ ol girü

gül ṣuyıyla misk-i ḫālis ḳıldı bāz
yudı yūsuf ṣaçını ol dil-nevāz

iki bölük ḳıldı ṣaçın nāz ile
yurıdı ol yūsufı iᶜzāzıla

---

(154) ÜN hem: GN her
(155) Metinde (آهو) şeklinde yazılmıştır.
(156) Metinde (عاشق) şeklinde yazılmıştır.
(157) Metinde (زليخايي) şeklinde yazılmıştır.

tāc başına libāce egnine
geydürür yūsufa gören sevine

ṣandalı ḳodılar (ol) altun idi
ṭaᶜna uran dahı biş ḫātun idi

vardılar ḫātunları getürdiler
kim züleyḫā sizi oḳur didiler

geldiler bunlar züleyḫā ḳatına
anlaruñ gör ne ḳılısar yatına (158)

öñlerine ḳodı bir ṭabaḳ ṭurunç
kes diyince siz kesüñ dir bī-kirinç

bıçağı (159) ṭuruncı ṭutup ṭurdılar
ara yirde perdeyi götürdiler

yūsufa eydür züleyḫā gel berü
ṭurdı yūsuf ol zamān geldi ilerü

imdi kesüñ (160) dir ṭuruncı görelüm
ḥālüñüzi nite durur ṣoralum

yūsufuñ çün ṣūreti oldı ᶜıyān
ellerin kesdiler anlar ol zamān

ḳaldılar ḥayrān (u) vālih bī-ḫaber
ellerini pāre pāre ḳıldılar

döndi yūsuf gitdi kendü yolına
ol ḫātunlar baḳdı ellü eline

gördiler kim ellerinden ḳan aḳar
deng oluban biribirine baḳar

---

(158) Metinde (ياتنه) şeklinde yazılmıştır. Krş. 888, 1450, 2014. beyitler.
(159) ÜN bıçaḳ ile: GN bıçağı
(160) ÜN kes: GN kesün.

anlara eydür züleyḫā bildüñüz (161)
benüm aḥvālüm fikrin ḳılduñuz

didiler kim iy nigārīn-i zamān
görmedük nicesidür bu nev-cüvān (162)

girü oḳıdı züleyḫā yūsufı
girü geldi ol şehen-şāh-ı ṣufī

gördiler yüzini yüz biñ zōr ile
ʿaḳlı gitdi ḳaldı ḳamu şūrıla

19b çünki ʿaḳlı geldi ḳamu durdılar
yūsufa bu gez naṣīḥat ḳıldılar

eytdiler iy māh-rūy ḫūb-ı zamān
gül yüzine dōst olur iy dōstān

nice (163) ṭutmazsın züleyḫā sözini
ya begenmezsin anuñ görklü yüzini (164)

dünyāda anuñ gibi ḫūb-ı zamān
ḳanda var bir daḫı iy cān-ı cihān

olmasun kim ol saña pes eyleye
seni zīndāna ḳoyup ḥabs eyleye

yūsuf eydür baña zindān yig ola
kim ḫıyānet içi ṭolu yek ola

ḳılmayam hergiz ol işi ḳılmayam
ol ne işdür (kim) ben anı ṭutmayam

---

(161) ÜN züleyḫā anlara eydür bildüñüz
GN anlara eydür züleyḫā bildüñüz.
(162) ÜN "cüvān": GN "nev-cüvān".
(163) ÜN niçün: GN nice
(164) Vezin bozuk.

ŞİʿR-İ ZÜLEYḪĀ

735 anlara eydür züleyḫā iy nigār (165)
ḥālümi görüñ benüm āşüfte-vār

ne ḳılayum çünki yār girmez ele
benüm ile bir degüldür vaṣl-ı yār

göñlim andan gitdi (hem) cānum bile
derdile ne ḳalmışam ben ḫāk-sār

ḳanı baña serzeniş ḳılan kişi
gelse görse ḥālümi uş bī-ḳarār

iy ʿaceb bu derde dermān ola mı
yā bu ʿışḳa ola mı pāyān-kār

740 ol gül-istāna ire mi uşbu cān
ola mı göñlime hem-dem ol nigār

nice gördüñüz nigārā ḥālümi
ʿayb ḳılmañ olmışam uş ben şikār

MESṈEVĪ

ol ḫātunlar didi iy şāh-ı cihān
ḥaḳ elindedür senüñ ḫūb-ı zamān

ʿāşıḳa her kim şefāʿat ḳılaydı
nice aḥvāli anuñ bir bileydi(166)

ʿāşıḳ olmaz (167) kim ola ol nā-dürüst
ʿışḳıla kim daʿvā ider oldı mest

---

(165) ÜN züleyḫā eydür anlara iy nigār
GN anlara eydür züleyḫā iy nigār
(166) Vezin bozuk.
(167) ÜN oldur: GN olmaz

yūsuf ile ol züleyḫādan ḫaber
şehr ḫalḳı il vilāyet bildiler

bindi bir gün ʿazīz-i mıṣr atına
geldi ol demde züleyḫā ḳatına

20a döndi eydür iy sipāh-sālār şāh
iy güneş yüzlüm benüm ruḫsār-ı māh

ḫalḳ-ı ʿālem bizi söyler ḳamusı
yire dökdük cümle ʿār (u) nāmusı

ne ḳılalum bu işi nitmek gerek
didi kim yūsufı ḥabs itmek gerek

ḥabse bıraḳalum anı bir zamān
tā ki bizden götrile ḫalḳuñ gümān

buyurup ol dem züleyḫā-yı nigār
tā ki zindāncıyı ḥāżır ḳıldılar

didi zindānı temīz eyleñ bugün
çevre yanın arı eyle (168) zū-fünūn

aña kim buyurdı eyle itdiler (169)
içerüsin ṭaşrasın arıtdılar

ḳodılar bir taḫt kim ol ʿācıdı
üzerinde döşegi dībāc idi

pes züleyḫā yūsufa ṭon geydürür
ḥabse iletüñ züleyḫā buyurur (170)

---

(168) "iy" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(169) ÜN "aña kim buyurdı anı eyle itdiler"
GN "aña kim buyurdı eyle itdiler".
(170) ÜN "ḥabse iletüñ diyü züleyḫā buyurur",
GN "ḥabse iletüñ züleyḫā buyurur".

eyle ṣankim aya ġelmişdür ḫusūf
ya burūcında güneş buldı küsūf

yā zevāle geldi ol dem āfitāb
yāḫū bedrüñ yüzine geldi niḳāb

ŞİʿR-İ YŪSUF ʿALEYHİʾS-SELĀM

didi iy ḫallāḳ-ı ʿālem bir (ü) bar
sen bilürsin sırrumı iy kirdigār

kimseye ben ḳılmadum çün nā-sezā
ne cezādur ḥabs eyā perverdigār

bu benüm şūrīde-baḫtumdur (171) baña
her zamān olur muḫālif bī-ḳarār

geh ṣatarlar beni ol ḳardaşlarum
geh bıraḳurlar ḳuyuya ḫōr (u) zār

gāh zindān içre zencīr ile bend
uşda ḳaldı ḳayġulu göñlüm şikār

gāh esīr iltüp beni ibn-i doġar
geh ṣatarlar mıṣr içinde bende-vār

fürḳat odı yaḳdı cānumı benüm
āh-ı ḥasret yaşı gözümden aḳar

āhumı ilte benüm bād-ı ṣabā
zārılıġum bilmege yidi (172) diyār

ol ḫalīluʾllāh ki pīr-i enbiyā
dedem oldur benüm (ol) şāh-ı kibār

---

(171) ÜN "baḫtum durur": GN "baḫtumdur".
(172) Metinde (يري) şeklinde yazılmıştır.

20b bir dedem isḥāḳ (u) ismāʿīl (173) biri
babam olur benüm ol yaʿḳūb-ı zār

gelse babam görse benüm ḥālimi
ḳalmışam zindān içinde der-ḥisār

MEṢNEVĪ

ne ḳılayum derd kime söyleyem
kim ne bilür ben aña şerḥ eyleyem

derdile uş ḳalmışam ben nā-tüvān
derde dermān andan ola bī-gümān

eydür idi aġlar idi ḥālini
kimse bilmezdi anuñ aḥvālini

ZEHR-DĀDEN BE-PĀDİŞĀH

işit imdi (174) bir ḥikāyet büʿl-ʿaceb
eydelüm yarı ḳılursa ferd-rabb

ol ʿazīz-i mıṣr kim yād eyledük
söz anuñ şerhinde bünyād eyledük

şāh degüldi ol sipeh-sālār idi
andan artuḳ bir ulu şāh var idi

adı reyyān idi ol şāhuñ meger
işit andan söyleyelüm bir ḫaber

şehriyāruñ müddeʿīsi var idi
şāhı öldürmeklige iver idi

pādişāhuñ sāḳī vü ḫabbāzını
bunlaruñla düzdi (175) meger alını (176)

---

(173) ÜN "ismāʿīldür": GN ʿismāʿīl".

(174) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.

(175) ÜN virdi: GN düzdi

(176) ÜN rāzını: GN alını

her birine ağu virdi bir direm
didi begler begligin size virem

eytdi kim bunı şāha siz içürüñ
benüm ile vaḳtuñuz ḫōş giçürüñ

aldılar bu zehri bunlar geldiler
tā ki bir gün furṣatını (177) buldılar

ağusını ḳatdı ḫabbāz etmege
pādişāha yaʿnī kim ḳaṣd itmege

līk sāḳī ağusını ḳatmadı
sāḳī sulṭāna ḫıyānet itmedi

çünki ḫōn ilerü geldi gördiler
sāḳī vü ḫabbāz ıraḳdan durdılar (178)

şāh eline etmek aldı yimege (179)
sāḳī eydür kimse olsa dimege

ʿāḳıbet döymedi şāha çağırur
yime etmekden diyüben ḳayğurur

didi şāhā etmegüñ ağusı var
yimegil didi anı iy şehriyār

21a çağırır ḫabbāz ki içmegil şarāb
ağuludur içüñi eyler ḥarāb

sāḳī vü ḫabbāzı ol dem ṭutdılar
ikisin daḫı giriftār itdiler

şāh buyurdı etmegi yisün ḫabbāz
ağuluydı yimedi anı ḫabbāz (180)

---

(177) ÜN "furṣatı": GN furṣatını
(178) (179) ÜN'de bulunmayan bu mısralar, GN'den alınmıştır.
(180) Metinde (خبّار) şeklinde yazılmıştır. Her iki mısraın da vezni bozuktur.

sāḳī aldı şarābı içdi revān
aġusı yoġıdı itmedi ziyān

etmegi virdiler ite it yidi (181)
aġuluydı ol zamān it çatladı

şāh buyurdı ol (182) ikisin (183) ṭutdılar
bend uruban zindāna iletdiler

girdiler zindāna gördiler münīr
ṣankim uçmaḳ olmışıdı bī-naẓīr (184)

yūsuf ile sāḳī (vü) ḫabbāz üçi
girdiler bir günde zindāna üçi

yüzi nūrından münevver dü-cihān
ḳaldılar ḥayrān (u) giryān ol zamān

bunda meclis biri budur dāsitān
gel temāşā ḳıl bu baġ u (185) būstān

MECLİS-İ ÇEHĀRUM

söze gelgil söyle bülbül sāzıla
gir ḳıṣaṣ gül-zārına pervāzıla

çünki aḥsen didi rabbü'l-ʿālemīn
bu ḳıṣaṣ ḥaḳḳındadur yā müslimīn

çünki bu ḳıṣṣayı bünyād eyledük
uş çehārum meclisin yād eyledük

ehl-i zindān anuñıla oldı şād
illā yūsuf ḳayġulu iy ḫōş-nihād

(181) ÜN etmegi virdiler bir ite it yidi
GN etmegi virdiler ite it yidi
(182)(183) ÜN'de bulunmayan bu kelimeler, GN'den alınmıştır.
(184) Metinde (بي نذير) şeklinde yazılmıştır.
(185) Metinde (باغي و) şeklinde yazılmıştır.

gice gündüz zār (u) efġān eyler ol
derdile deryāyı ḥayrān eyler ol

ṣuya düşdi nergisi bola mı ter
ṣudan oldı laᶜl-i gül-nār-ı ter(186)

erġuvān üzre döker āb-ı ḥayāt
incü döker ḥaḳdan (ol) şekker-nebāt

gerçi zārī ḳılur eyler(di) nefīr
illā zindān andan olmışdur nefīr

bir nice gün giçdi sözden söze baḳ
uyḳu geldi yūsufa göñli uyaḳ

lālesi süzildi nergis oldı mest
gözi düşdi yuḳuya hem (187) ḳıldı ḳaṣd

21b düşde (188) anı gördi cibrīl-i emīn
deste-i reyḥān aña ṣundı hemīn (189)

aldı yūsuf ḳoḳuladı ol zamān
geldi ᶜilmeyn (190) taᶜbīri aña hemān (191)

düşde oldı yūsufuñ göñli ḫarāb
düşde oldı girü aña fetḥ-i bāb

uyḳusından uyanuḳ geldi revān
anlara düş gördigin ḳıldı ᶜıyān

vaᶜẓ(u) pend ider anlara ol emīr (192)
ol ḫalāyıḳuñ olur göñli münīr

---

(186) Vezin bozuk.
(187) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.
(188) Metinde (دیشده) şeklinde yazılmıştır.
(189) ÜN "bir deste reyhān aña sundı hemīn",
GN "deste-i reyhān aña ṣundı hemīn".
(190) İki ilimden maksat, "hikmet-i ameliyye" ve "hikmet-i nazariyye", yani sözleri te'vil ilmi olmalıdır. (Bkz. H. Basri Çantay, Kur'ân-ı Kerim ve Meâl-i Kerîm, İst. 1969, C. 1, s. 350. dipnot 28 ve 29.
(191) Metinde kelimeler "ʿilmeyn ta'biri geldi aña hemān" şeklinde dizilmiştir.
(192) Vezin bozuk.

nāgehān bir gice sāḳī düş görür (193)
ṭañla ṭurdı yūsufa eydi virür (194)

geldi yūsuf ḳatına sāḳī revān
didi iy sulṭān-ı ḫūbān-ı cihān (195)

yūsuf eydür sāḳī söyle düşüñi
eydi virem nice olur işüñi

bu gice düş görmişem iy pādişāh
düşi taᶜbīr eylegil iy yüzi māh

yūsuf eydür tañrıdan ben dileyem
ger buyursa anı taᶜbīr eyleyem

anlar eydür ḳanḳı tañrıdur ki sen
ḥāceti andan dilersin şimdi sen

didi birdür (196) tañrıyı bilmek gerek
küfri terk idüp dīne gelmek gerek

anlaruñ göñlinde varıdı ḫayāl
geldi nūr (hem) gitdi ol küfr (ü) melāl

ne ki zindān ehli varıdı ḳamu
cümlesi īmān getürdi iy ᶜamū

anlaruñ gördi ki (197) ᶜaḳlında kemāl
muᶜcizāt anlara gösterdi cemāl

sāḳī eydür gördüm üç salḳım üzüm
ṣıḳdum anı şīşeye budur sözüm

(193) ÜN bir gice sāḳī nāgehān düş görür,
GN nāgehān bir gice sāḳī düş görür.
(194) ÜN urur: GN virür
(195) ÜN didi iy sulṭān-ı ḫūbān (Satırın üzeri çizilmiş, mısra sahife kenarına yazılmıştır.),
GN didi iy sulṭān-ı ḫūbān-ı cihān.
(196) ÜN didilerdür: GN didi birdür
(197) ÜN gördi: GN gördi ki

ṣundum anı pādişāh(a) nūş ider
taᶜ bīr eyle ḳayġu gönlümden gider

yūsuf eydür diñle düşüñ iy cüvān
ḳılayum taᶜbīrin(i) saña ᶜ ıyān

uşbu zindāndan çıḳasın sen girü
pādişāh ḳatında olasın (198) ulu

manṣıbuñı girü vire şāh saña
illā sen tut (199) göñlüñi benden yaña

bir gün ola ki añasın sen beni
ben daḫı unıtmayam hergiz seni

22a geldi ḫabbāz eydür işit ben daḫı
görmişem düş taᶜbīr eyle sen daḫı (200)

yūsuf eydür nice oldı vaṣf-ı ḥāl
eydi virgil düşüñi sen iy ᶜıyāl (201)

didi gördüm bişmiş etmek bir sele
başum üstüne götürmişem bile

hem hevādan dürlü ḳuşlar indiler
etmegi ḳamu başumdan aldılar

yūsuf eydür eydeyüm düşüñ saña
taᶜbīr idem ḳalmasun gönlüñ baña

işit imdi bu düşüñ taᶜ bīrini
boġazuñdan aṣarlar yarın seni(202)

---

(198) "olasın" kelimesinden sonraki "sen" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(199) ÜN ṭutġıl: GN tut
(200) ÜN düş görmişem ta'bīr eyle sen daḫı
GN görmişem düş ta'bīr eyle sen daḫı.
(201) ÜN yūsufa: GN yūsuf
ÜN söylegil: GN eydi virgil
(202) Vezin bozuk.

çün işitdi ḫabbāz anı ol zamān
ḳorḳusından gövdesinden çıḳdı cān (203)

görmedüm ben yalan düş dir (204)
yūsuf eydür düş (205) yirini aldı dir

sen gerek gör gerek sen görme ayıḳ (206)
taʿ bīr oldı olısar bellü bayıḳ

işit imdi nice oldı iy kişi
sāḳī vü ḫabbāz ikisinüñ işi

ṭañla ikisin (207) çıḳardılar ʿıyān
eyle kim (208) yūsuf buyurdı ol zamān

sāḳīye ḫilʿat buyurdılar girü
sāḳīlıġına ṭoyurdılar girü

aṣdılar ḫabbāzı ol dem bī-gümān
ḫāyin idi bulmadı şāhdan amān

ehl-i zindān çün bu işi gördiler
ayaġına yūsufuñ yüz urdılar

didiler ṣaddaḳ eyā şāh-ı cihān
her ne kim buyurduñ oldı ʿıyān (209)

yūsuf eydür imdi gelüñ ilerü
ʿarza ḳıluñ ḳamuñuz īmān berü

varıdı zindānda hem pīr ü cüvān
biñ daḫı (210) dört yüz kişi ṣāḥib-beyān

---

(203) Metinde (قان) şeklinde yazılmıştır.
(204) Vezin bozuk.
(205) Metinde (دوشك) şeklinde yazılmıştır.
(206) ÜN gerek sen gör gerek sen görme ayıḳ
GN sen gerek gör gerek sen görme ayıḳ. Vezin bozuk.
(207) ÜN ikisini: GN ikisin
(208) ÜN'de bulunmayan bu kelime GN'den alınmıştır.
(209) Vezin bozuk.
(210) ÜN'de bulunmayan bu kelime GN'den alınmıştır.

yūsufuñ ḳatına geldiler ḳamu
ṣıdḳıla īmān getürdiler ᶜamū

yūsuf eydür iy cemā ᶜat bir ḫaber
didi virem dinleñ anı muᶜteber

didiler kim söylegil iy pādişāh
ḳamunuñ sırrın bilürsin yüzi māh

yūsuf eydür iy cemā ᶜat siz gelüñ
göñlüñüz ḳanda diler ise varuñ (211)

22b tañrıya yūsuf münācāt eyledi
yüz yire urdı ḥācāt diledi (212)

MÜNĀCĀT-KERDEN-İ YŪSUF ᶜĀLEYHİ'S-SELĀM

didi iy sulṭān-ı dānende-i rāz (213)
ḳamunuñ sırrın bilürsin bī-niyāz

her ki (214) geldi ṣıdḳıla dergāhuña
anda buldı ol murādın ᶜizz (ü) nāz

iy ḳamunuñ gizlü rāzın(ı) (215) bilen
senden irür göñlümüz(e) sırr u rāz

iy münezzeh pādişāh-ı dest-gīr
raḥmetüñ ḳapusı dāᶜ īm oldı bāz

iki diyen saña maḥrūm oldı (216)
bir diyen hem olmaya iy dil-nevāz

---

(211) ÜN uruñ: GN varuñ
(212) ÜN yüzin urdı ḥācāt diledi
GN yüz yire urdı ḥācāt diledi. Vezin bozuk. .
(213) ÜN zār: GN rāz
(214) ÜN kim: GN ki
(215) Metinde (زارين) şeklinde yazılmıştır.
(216) Vezin bozuk.

855 her ki dergāhuña geldi redd yoḳ
ḳamulara oldı ol dergāh bāz

iy ḳamunuñ (217) ḥācetin ḳılan revā
ḳalmış işi oñaran iy kār-sāz

MES̱NEVĪ

iy ḳamunuñ ḥācetin ḳılan revā
ben żaᶜīfüñ ḥācetin eyle revā

dir ilāhī uşbu ḫalḳuñ ṣūreti
degşürilsün uşbu ḫalḳuñ sīreti

ḳudretile ṣaruşın (218) oldı ḳara
ḳara yaġız ṣaru oldı iy yarā

860 didi yūsuf anlara iy müᶜmīnīn
ḳanda göñlüñ varısa gidüñ hemīn

anı gördi ḳamusı ṭurdı örü
pendi (219) diñledi sevindiler girü

bir işāret ḳıldı dīvāra emīr
şol sāᶜat dīvār açıldı iy beşīr

biñi gitdi yūsufı terk itdiler
ḳaldı dört yüz işit imdi nitdiler

yūsuf ile ḳaldı dört yüz kişiler (220)
her birinde nūr-ı īmān ışılar (221)

865 yūsuf eydür siz niçün gitmediñüz
beni (222) ḳoyup nişe terk itmediñüz

---

(217) ÜN ḳamuların: GN iy ḳamunuñ
(218) ÜN sarusın: GN saruşın
(219) Metinde (بندي) şeklinde yazılmıştır.
(220) ÜN "kişi", GN "kişiler".
(221) ÜN "işi", GN "ışılar".
(222) ÜN "bizi", GN "beni".

anlar eydür kim eyā bedr-i münīr
biñ bizüm gibi saña olsun esīr

gün yüzüñile bu zindān degül(223)
bāġ u būstāndur bize iy yüzi gül

23a anlara iderdi (224) yūsuf vaᶜẓ u pend
laᶜl içinde döker idi la'l-i ḳand

işit imdi sāḳī çıḳdı neyledi
pādişāh(a) ḫōş ḫıẕmet eyledi

sāḳī bir gün nāgāh uġradı meger
ol arada kim züleyḫā (hem)(225) gezer

pençireden gördi (226) züleyḫā sāḳī
viribidi ḫādimini kim oḳı

oḳıdılar sāḳī geldi ilerü
ṣordı yūsufı züleyḫā iy ulu

eytdi yūsuf nicedür zindānıla
vaḳtı ḫōş mı yā geçer efġānıla

sāḳī eydür yūsufuñ vaḳtı laṭīf
ḫōş giçer zindānıla vaḳtı şerīf

gerek oturur gerek ṭurur gider
bāġ (u) būstānda temāşālar ider

ḳapu açuḳ mı züleyḫā dir aña
sāḳī eydür ne ḳapu andan yaña

ḳançarudan kim işāret eylenür
ol ḳapudur aña iy gül yüzlü nūr

---

(223) Vezin bozuk.
(224) ÜN "ider", GN "iderdi".
(225) "anda" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(226) Metinde "gördi" kelimesi mısra başındadır.

şanasın uçmaġa beñzer ol maḳām
her ne kim diler ise anda tamām

anı işitdi züleyḫā-yı nigār
derdile bir āh ḳıldı sūz-vār

at çeküpdir bindi ol dem atına
sürdi atın geldi zindān ḳatına

varıdı zindān yanında(hem) meger
bir gül-istān kim züleyḫā her seḥer

varur idi anda ol çāpük-süvār
kim bulam dir idi anda vaṣl-ı yār

var idi anda meger bir köşk-i ḫāṣ
anda geldi ol züleyḫā bā-ḫavāṣ

var idi bir zindān-bānı oturur
geldi ilerü yüzin(227) urup ṭurur

ḳaḳır aña söger eydür iy ḥaḳīr
nişe ṭutar mısın issi sen emīr

yüz ḳızıl virüp eline ol zamān
al bunı dir (228) var eyā (229) zindān-bān (230)

bir aġaç virdi eline didi ṭur
bunuñıla yüz aġaç yūsufa ur

girdi ol (231) içerü yūsuf ḳatına
kim sözin söyledi anuñ yatına

---

(227) Metinde (یوزنده) şeklinde yazılmıştır.
(228) ÜN saña: MN dir.
(229) ÜN'de bulunmayan bu kelime GN'den alınmıştır.
(230) Metinde (باز) şeklinde yazılmıştır.
(231) Metinde "ol" kelimesi "içerü" kelimesinden sonra yazılmıştır.

23b didi iy (232) yüzi ṣafā bedr-i münīr
uşbu aġacı züleyḫā virdi dir

uşbu aġacıla bilgil kim saña
yüz aġaç ursam gerekdür gör saña

āh ḳıldı yūsuf ol dem yā yigit
bir vaṣiyyet ḳılayum evvel işit

kim bile bu derdile (uş) ben ölem
ol aġacuñ zaḫmı altında ḳalam

beni kenᶜān yolı üstinde gerek
anda ḳoyasız beni budur dilek

ol ki kenᶜān ilidür benden yaña
ise babam kokusın vire baña

yā benüm topraġumuñ ḳoḳusını
babama irgüre benüm ol ġanī (233)

kim meger bileydi ol ṣāḥib-ḳırān
yavrucaġuñ tañrısına virdi cān

BU ŞİᶜR-İ YŪSUF ᶜALEYHİʾS-SELĀM

ḥasret odı yaḳdı cānum yā ilāh
ḳorḳu ile nice ḳalam derde vāh (234)

ben ġarīb (ü) yalañuz ḳaldum ḥaḳīr
yalañuz ḳalmışlara püşt (ü) penāh

gözlerümden aḳıdup seyl-i revān
göñlüm(üñ) odını ḳılmadı tebāh

(232) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.
(233) ÜN babama göster iy pādişāh ol ġanī
GN babama irgüre benüm ol ġanī
(234) Metinde (وار) şeklinde yazılmıştır.

ne ḳılayum derd ile oldum ḥazīn
ola mı dermān baña iy pādişāh

babamuñ yüzini görmedin bugün
öliserem nideyüm ben bī-günāh

ibn-i yāmin gelse görse ḥālümi
bend-i zindān oldı baña ᶜizz (ü) cāh

nideyüm taḳdīr-i rabbānī baña
gāh esīr gāh zindān gāh cāh

MEṢNEVĪ

ne ḳılayum baña ḳılmadı vefā
ᶜömr fānī (vü) bu cihān bī-beḳā

ben bu ḍarbdan öliserem iy kişi
nāme yaz (235) kenᶜ āña gönder bir kişi

didi zindān-bān (236) ki olsun yā emīr
didügüñ ḳılam eyā bedr-i (237) münīr

yazġıl evvel taññı adın iy kişi
ortaġı yoḳ oġlı ḳızı beñdeşi

24a sonra yazġıl hem ḫalīluʾllāh adın
anda buldılar cihānda dīn dadın

soñra yaz yaᶜḳūba derd (ü) zār (u) āh
benden aña vir selām iy pādişāh

eydesin kim yavrucaġuñı senüñ
mıṣr içinde aldılar cānın anuñ

---

(235) Metinde (یازغل) şeklinde yazılmıştır.
(236) Metinde (زندان يان) şeklinde yazılmıştır.
(237) Metinde (پدر) şeklinde yazılmıştır.

ibn-i yāmine daḫı benden selām
ol ḳalan ḳardaşlaruma hem kelām

eydesin yūsufı yavı ḳılduñuz
babasına (238) siz ne cevāb virdiñüz

sizüñ içün ḫōş giçüñ ben öleyüm
sizüñ içün bunda ḳurbān olayum

uş bugün ben zār (u) giryān olmışam
ḥasretüñüzden perīşān olmışam

çün bu sözi işidür zindān-bān
özi göynür aġlar (u) ḳılur fiġān

eydür iy ḫūb-ı zamān hürer-i hīn
nicedür kim ben anı iy nāzenīn

ḳurısun ol el ki pes bir gez seni
ura yāḫūd ala senden göñlini

illā bir iş ḳıluram ben iy ulu
şol ṭuran yaṣduġını bir ṣal berü

ben urayın yaṣduġı hem sen çaġır
kim urur ṣanur ola bedr-i münīr

başladı zindāncı yaṣduġı urur
yūsuf ol dem bir gezin hem çaġırır

çün züleyḫā yūsuf ünin diñledi
ol daḫı bī-vāsıṭa bir iñledi

didi eydüñ urmasun ayruḳ ḳatı
ben aña kurbān olam cānum cānı

(238) ÜN babama: GN babasına.

maḳṣūdum oldur ki ben anuñ ünin (239)
işidüp bulayıdum bayram günin

ᶜışḳını göñlüme rāḥat eyledi
fürḳatı cāna cerāḥat eyledi

iy dirīġa āh u derdile firāḳ
cānum ol dem ḥasretile iştiyāḳ

zārī ḳıldı vü züleyḫā gitdi bāz
ḳaldı yūsuf ḳıldı āh u nevḥa-sāz

geldi cebrā'īl aña ḳıldı ḫaber
didi iy yūsuf buyurdı dād-ger

sen buyurduñ kim baña zindān diyü
bu tenaᶜumdan (240) baña zindān eyü

24b saña ġayret eyledi rabb-ı celīl
yatasın zindān bil sen yidi yıl

yidi yıldan soñra saña pādişāh
rūzī ḳıla mıṣr içinde taḫt-gāh

eyle didi gitdi cebrā'īl emīn
ḳaldı yūsuf anda hem yaz ḥazīn (241)

yūsuf anda ḳaldı yidi yıl tamām
gāh aġlar ḳayġulu gāh şād-kām

HĀB-DĪDEN-İ REYYĀN ŞĀH

eydelüm bu ḳıṣṣadan bir ḫōş ḫaber
pādişāh-ı mıṣr reyyān muᶜteber

---

(239) Metinde (اوين) şeklinde yazılmıştır.
(240) ÜN'de yanlış yazılan bu kelime, GN'de doğru yazılmıştır.
(241) Vezin bozuk.

bir gece kim düşde gördi pādişāh
nīl ırmağı ḳurumış ḳıldı āh

gördi yidi semüz öküz bir yaña
yidi aruġ daḫı ne eydem saña

geldi ol aruġ semizleri (242) yidi
eyle gördüm diyü reyyān söyledi

yine gördüm yidi buġday yidi baş
ḫōş görilüp yitmiş olmış cümle baş

pādişāh-ı hind götürdi niḳāb
geldi ḫāver-şāh çīn-i āfitāb

çünki şāh-ı reyyān çekdi tīġ (243)
aḳdı demi (244) ḳaçdı rengi bī-dirīġ

yine (245) bindi taḫt-ı şāh-ı rūmī şāh
ṣubḫ açıldı taḫta çıḳdı pādişāh

şāh-ı reyyān giçdi kendü taḫtına
şāh ḳıldı ḳamu raḫtı taḫtına

begler ü aʿyān (246) aña hep geldiler
pādişāha ḳarşu ḫızmet ḳıldılar

var idi anda müneccimler daḫı
pādişāha geldiler anda daḫı

her biri kendüye bir yir virür (247)
şāh bunlara gördi(gi) düş(i) dir (248)

---

(242) Metinde (سمزلدي) şeklinde yazılmıştır.
(243) Vezin bozuk.
(244) Metinde (دومي) şeklinde yazılmıştır.
(245) Metinde (نيه) şeklinde yazılmıştır.
(246) Metinde (عيان) şeklinde yazılmıştır.
(247) Vezin bozuk.
(248) Vezin bozuk.

söyledi şāh aṇlara düş gördigin
līk ol dem divşüremedi (249) ögin

ʿ āciz oldılar ḳamu pīr ü'cüvān
bilmediler düşi kim ḥāli ʿıyān

ḳaḳıdı şāh anlara eydür bilüñ
bilmezseñüz taẖt ileyinde ölüñ (250)

diñle sāḳī ḥālini eydem saña
yūsufı tañrı unıtdurdı aña

25a sāḳīden yūsuf dilemişdi meded
yidi yıl zindān buyurdı ol eḥad

çün tamām oldı yidi yıl ol ʿalīm
yūsufı añdurdı yine ol ḥakīm

andakiler ʿ āciz oldı her biri
ḫızmet idüp sāḳī geldi ileri

bir zamān şāhum baña sen ḳaḳıduñ
bend uruban baña zindān oḳıduñ

var idi zindān içinde bir yigit
yüzi aya beñzer iy sulṭān işit

iy şehen-şā benümile bir kişi
her birimüz gice gördük bir düşi

düşümüzi söyledük cümle aña
eyle taʿbīr eyledi ḳalduḳ taña

öyle (251) kim ol ola didi oldı ṭuş
iy şehen-şā ḥażretüñde direm uş

---

(249) Metinde (ديوسومز) şeklinde yazılmıştır.
(250) Vezin bozuk.
(251) ÜN ne: GN öyle.

illā şāhum ol kişi ʿibrī olur
ben eyitdigüm düşi hem ol bilür

pādişāhumdan eger destūr ola
şehriyāruñ düşini ol ki bile

geldi sāḳī girdi yūsuf ḳatına
yüz yire urdı anuñ ḥażretine

eydür iy sulṭān-ı ḫūbān-ı ḫū (252)
beni ṭut maʿzūr eyā ḫulḳı eyü

pāẕişāh endīşesinden ben seni
ger unıtdumsa ḥelāl eyle beni

illā iy cān-ı cihān-ı bā-ṣafā
bir işimüz oldı iy kān-ı ṣafā

şāhumuz düş gördi iy sulṭān (253)
düşini unıtdı iy şāh-ı cihān

müşkilümüz ḥall ḳıl iy nāzenīn
senden artuḳ kimse bilmez bil yaḳīn

şāhumuzuñ düşin(i) söyle bize
maḳsūdumuz dileyü geldük size

çok müneccim geldi düşin bilmedi
ġayba ḫükmi kimse hergīz ḳılmadı

yūsuf eydür iy kerīm ü kār-sāz
baña bildürdi anı ol bī-niyāz

pādişāh gördigi düşi eydeyin
tañrı emriyle ḥikāyet ideyin

---

(252) Vezin bozuk.
(253) Vezin bozuk.

pādişāh gördi yidi sıġır semiz
yidi daḫı aruġ idi iy ʿazīz

25b ol aruġ geldi semizleri yidi
pādişāhuñ gördigi budur didi

yine gördi yidi baş (254) buġda ḳuru
yidi daḫı yaşıdı iy baḫtlu (255)

geldi sāḳī ḳıldı sulṭāna ḫaber
pādişāh eydür eyledür ḫayrü'l-beşer (256)

öyledür bu gördigüm düş bī-gümān
eyle kim ol şāh ḳılmışdur beyān

şāh eytdi sāḳīye kim var girü
düşümi taʿbīr eylesün ol ulu(257)

sāḳī geldi yine yūsuf ḳatına
yüz yire urup anuñ (258) ḫızmetine

eydür iy sulṭān girü geldüm size
düşümüzüñ taʿbīri(n) eydüñ bize

yūsuf eydür işit imdi eydeyin
ḥālini aḥvālini şerḥ ideyin

yidi semiz sıġır ucuzlıḳ ola
ol yidi aruḳ sıġır ḳızlıḳ ola

ol yidi aruḳ semizleri yidi
yidi yıl ḳızlıḳ olısardur didi

ilk ola yidi yıl ucuzlıḳ tamām
soñra ola yidi yıl ḳızlıḳ tamām

(254) ÜN'de bulunmayan bu kelime GN'den alınmıştır.
(255) ÜN ulu: GN baḫtlu
(256) Vezin bozuk.
(257) Vezin bozuk.
(258) ÜN yūsufuñ: GN anuñ

sāḳī şāha girü getürdi ḫaber
şāh işidüp ḥaḳ didi iy baḫt-ver

şāh didi girçekdür ol kim böyledür
bir ṣoruñ aña ki dermānı nedür

yūsuf eydür evvel ucuzlıḳ olur
soñra yidi yıl tamām ḳızlıḳ olur

ol yidi yıl kim ucuzlıḳdur bilüñ
her yıluñ iki yaraġın (259) siz ḳıluñ

her zahīreden olısardur tamām
ḳoyasın bir yıllıḳ anbārda müdām

arpa buġda ṣapı birle gizleñüz
ol küllīsi ḳızlıḳ içün gözleñüz (260)

ṣapı ile ne ḳadar durur ise
çürümez on yıl eger ḳalur ise

geldi sāḳī pādişāha söyledi
her ne kim yūsuf didi şerḥ eyledi

şāh bu sözi işidür ḥayrān olur
ʿāşıḳ olur yūsufa (261) ez-cān olur

şāh ṣorar nice kişidür ol kişi
eytdi şāhā ay (u) güneş yoldaşı

ŞİʿR-İ SĀḲĪ (262)

26a yüzi nūrından münevverdür cihān
gören eydür bu firiştedür ʿıyān

---

259) Metinde (يراغني) şeklinde yazılmıştır.
(260) Vezin bozuk.
(261) Ün yūsuf: GN yūsufa
(262) Bu başlık GN'den alınmıştır.

yāḫūd ḫūrīdür ki uçmaḳdan gelür
kim küsüp geldi cihāna ez-cinān

her kim anuñ göre bir gez yüzini
ᶜāşıḳ olur ᶜaḳl ḳalmaz cāvidān

bir sözi biñ derde dermān eyleye
yañaġı laᶜl lebi(263) şekker iy cān

ḳaddi servidür ṣanavber bil anuñ
gözi nergis ṣūreti çün gül-sitān

MEṠNEVĪ

ᶜibrī oġlıdur velī bedr-i münīr
yidi yıl oldı çeker zindān esīr

pādişāh eydür eyā sāḳī aña
lāyıḳ oldur kim vezīr ola baña

ne sebebden kim çeker zindān-bend
ol yüzi gül aġızı bal sözi ḳand

sāḳī eydür (kim) aña iy şāh-süvār
anı zindāna ᶜazīz eyledi var

pādişāh eydür oḳuñ gelsün ᶜazīz
nişe zindān çekdi bu nice ᶜazīz

geldi ilerü ol ᶜāzizi gördiler
yūsuf aḥvālini andan ṣordılar

didi kulumdur(264) benüm ol nev-cüvān
ṣatun aldum eyā şāh-ı cihān

---

(263) ÜN "gibi", GN "lebi".
(264) "ḳulumdur" kelimesinden sonraki "bu" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

oğlum olġıl diyü aña söyledüm
soñra baña ḫāyin oldı bilmedüm

ḳıyamadum ben anı öldürmedüm
ṣuçıyıla ana zindān eyledüm

şāh eytdi anı āzād eylegil
benüm içün sen aña dād eylegil

şāhā ben ḳuluñ diyüben söyledi
şāh öñinde yūsufı‿āzād eyledi

şāh eytdi at ṭon iletüñ aña
aluñ anı tīz gelün benden yaña

geldiler zindāna yūsuf ḳatına
kim anı iltmege sulṭān ḳatına

yūsuf eydür ḥabs içinde ḥümmāyem
tā ki ben ṭoġruluġum bildürmeyem

ne sebebden çekmişem zindān-bend
ben yidi yıl ḥabs içinde yā gezend

26b pādişāha iletüñ benden selām
sorsun aḥvālim benüm şāh-ı kirām

ellerini kesen ol ḫātunları
şāh ḳatına oḳısun(hem) anları

tā ki anlar söyleye sözin hemīn
egriden ṭoġrıyı bile şāh yaḳīn

geldiler sulṭāna ḳıldılar ḫaber
şāh didi anları ḥāżır ḳıldılar

hem züleyḫāyı getürdiler bile
şāh öñinde geldi(265) anlar cemᶜile

ol ḫātunlar didi kim iy şehriyār
yoḳdur anuñ ṣuçı iy şāh-ı kibār

eytdiler biz gördügümüz nūr idi
yāḫūd uçmaḳdan gelür bir ḥūr idi

bir gezin kim yüzine ḳıldı naẓar
ᶜaḳlumuz(266) gitdi ḳalduḳ bī-ḫaber

bī-ḫōd olup elümüzi ṭoġraduḳ
çünkim anuñ ḥażretine uġraduḳ

başladılar şerḥ-i yūsuf ḳılmaġa
ol ḫaberden şāh-ı reyyān bilmege

çün züleyḫā şerḥ-i yūsuf diñledi
āh ḳıldı ḳatı ḳatı iñledi

neylesün bī-çāre oldı ol nigār
cemᶜ(267) içinde söyledi āşüfte-vār

eytdi şāh(a) ṭanuḳ ol vaḳtda gerek
ḫaṣm(268) inkār eyleye andan gerek

dilim ile çünki iḳrār eylerem
uşbu sözi ḥażretüñde söylerem

benden oldı her ne kim oldı aña
ᶜāşıḳ oldum baḳmadı benden yaña

çok dürişdüm(269) yüzime çün baḳmadı
ne ḳılayum sözime ol baḳmadı

---

(265) Metinde "geldi" kelimesi"anlar" kelimesinden sonra yazılmıştır.

(266) Metinde (علقمز) şeklinde yazılmıştır.

(267) Metinde (جميع) şeklinde yazılmıştır.

(268) Metinde (خصم) şeklinde yazılmıştır.

(269) Metinde (دوشدم) şeklinde yazılmıştır.

düşde gördüm ben cemālini anuñ
ol cemāl-i bā-kemālini anuñ

yañlış añlatdum ʿ azīz(i) bilmedüm
çünki bildüm göñlüm aña ilmedüm

ʿāşıḳı ben yūsufuñ(270) ḥayrān (u) zār
oldur āḫir beni ḳılan bī-ḳarār

ŞİʿR-İ ZÜLEYḪĀ

1030 cānumuñ içinde cān olur(271) baña
cānumı ḳurbān ḳılayum ben aña

27a bir ne olur(272) biñ olur ise göñül
ʿışḳı(273) yolında fidā olsun saña

ʿāşıḳ olan kişide ʿ ār olmaya
nām u nengi ṣalmışam ben bir yaña

çün viṣāl-i yār olmadı nola
ʿömr-i bāḳī olmasun hergiz baña

ʿışḳ odıyla yanaram pervāne-vār
āh (u) zārī göz yaşı(274) bürhān baña

MEṢNEVĪ

1035 uş budur ḥālüm ki ben şerḥ eyledüm
dilümile vaṣf-ı ḥālüm söyledüm(275)

eytdi baña her ne kim gerek ḳıluñ
gerekise ḳoñ gerek öldürüñ(276)

(270) ÜN "yūsufı": GN"yūsufuñ".
(271) ÜN "cāndur": GN "cān olur".
(272) Metinde (الور) şeklinde yazılmıştır.
(273) ÜN 'ışḳ"; GN 'ışḳı".
(274) Metinde (باشي) şeklinde yazılmıştır.
(275) Metinde (سويلرم) şeklinde yazılmıştır.
(276) Vezin bozuk.

çün züleyhā söyledi bu dāsitān
ağladılar ḳamu ez-pīr ü cüvān

ḳamu ḥayrān oldı anuñ derdine
kimse irişmedi ᶜışḳı girdine

çün ᶜāziz-i mıṣr işitdi boldı teng(277)
baş aşağa ṣaldı ḥayrān oldı eñ

1040 döndi eydür iy züleyhā çün baña
böyle didüñ ben ṭalaḳ virdüm saña

iy züleyhā benden olğıl sen berī
ḳanda kim göñlüñ diler anda yöri

çün züleyhā döndi gitdi işine
işit imdi ne geldi başına(278)

on sekiz yıl nevḥa ḳıldı ol tamām
gice gündüz ᶜışḳıla ağlar müdām

yūsufı añmaḳdan hānumānını(279)
virdi varın terk ḳıldı cānını

1045 her ki yūsufdan ḫaber virir idi
aña ol genc ü güher virir idi

on sekiz yıl gice gündüz ol faḳīr
ağladı kim gözsüz oldı ol ḥaḳīr

ĀMEDEN-İ YŪSUF

baḳmadı yūsuf züleyhā yüzine
başlayalım yine yūsuf sözine

---

(277) ÜN (ازبهرنك) : GN boldı teng
(278) Vezin bozuk.
(279) Vezin bozuk.

çünki bildi şāh-ı reyyān ol işi
yūsuf(a) ol demde virbidi kişi

at (u) ṭon aña libāce ḳur ḳuşaḳ
bā-ʿalem(280) bā-ṭabl geldi yüz inaḳ

27b eytdiler aḥsente iy arı güher
sensin āḫir aṣl-ı pāk ü pür-hüner

her ki gördi yüzini āh eyledi
ʿışkını göñlinde hem-rāh eyledi

geydi(281) ḫilʿatler libāce egnine
bağladı zerrīn-kemer hem biline

ṭaşra geldi ata bindi ol emīr
yöridi ḥammāma ol bedr-i münīr

başına geydi muraṣṣaʿ tāc-ı şāh
eyle ṣankim urupıdı sırr-ı(282) māh

ḫalḳ-ı ʿālem anı gördi boldı şād
ḳamulara rūzī ḳılsun ḥaḳ murād

yine devlet degdi mıṣra ʿizz ü cāh
kim yūsuf geldi tuʿizz ü men teşā(283)

girdi ḥammām içine bedr-i(284) münīr
ṭoldı ḥammāmuñ içi müşg ü ʿabīr

yudılar yūsufı(285) bā-müşg ü gül-āb
ṣanki ḥammām içre ṭoğdı āfitāb

---

(280) Metinde (باغلم) şeklinde yazılmıştır.
(281) Metinde (كتدي) şeklinde yazılmıştır.
(282) Metinde (سرو) şeklinde yazılmıştır.
(283) Kur'ân'ı Kerîm, Âl-i İmrân, III/26.
(284) Metinde (بدر) şeklinde yazılmıştır.
(285) Metinde "yūsufı" kelimesi mısra başındadır.

yūsufı bindürdiler hem ʿizz ü nāz
bā-ʿalem bā-ṭabl bā-ẓurnā vü sāz

çün sarāya geldi ol cemşīd-vār(286)
girdi yūsuf içerü ḫūrşīd-vār

baḳdı gördi şāh anuñ yüzini
ʿāşıḳ olup ötürür kendüzini

her kim anuñ yüzine ḳılsa naẓar
güm-rāh olup ʿaḳlı(287) baş(ın)dan gider

serv iki ḳat idüben ol zamān
pādişāha ḫıżmet itdi devrān

el ele urdı duʿā ḳıldı girü
şāha ʿibrī dili birle iy ulu

otuz iki dil bilürdi pādişāh
bilmedi ʿibrī dilini ḳıldı āh

otuz iki dilce yūsuf söyledi
pādişāh anı taʿaccüb eyledi

şāh eytdi ol ne dildür iy perī
söyledüñ bileyüm iy dīn eri(288)

didi ʿibrī dilidür iy şehriyār
kimse anı söylemedi āşikār

şāh buyurdı taḫt-ı şāhı ḳodılar
giçdi yūsuf ḳullar örü ṭurdılar

yine buyurdı hemān-dem şehriyār
yūsuf üzre ḳıldılar ol dem nis̱ār

---

(286) ÜN gül-'iẕār: MN cemşīd-vār
(287) ÜN 'aḳl: MN 'aḳlı
(288) Vezin bozuk.

28a ḥōn bıraḳdılar ilerü (ber-) ḳarār
yūsufa her dem sevinür şehriyār

dāne vü zerde pirinc ü şūrbā
ḳalye būrānī vü riştе zīr-bā

gāh zülībe vü gāh pālūzedür
geh şekker börek nuḳl ālūdedür(289)

yidiler ḫōn(ı) götürdiler girü
meclis ālātın getürdiler ilerü(290)

sāḳī getürdi ḳadeh ṭoldurdı cām
ṣundı şāha laᶜl içinde laᶜl-i kām

sāza geldi ḫōş muġannī bā-ṭarab
yöridi raḳḳas raḳs oldı ᶜaceb

meclis-i şāha ne dem-sāz eyledi
yūsufa şāh döndi iᶜzāz eyledi

eydür iy cān-ı cihān (ü) dil-pezīr(291)
kim yüzüñ ḫūrşīd eyā bedr-i münīr

ṣad hezārān tāc (u) taḫt (u) mülk (ü) māl
ayaġuñ ṭopraġına olsun ḥelāl

ne dilersin didi benden iy ulu
her nice manṣıb gerek iy baḫtlu

eytdi şāhā manṣıbı ben niderem
şāh ḳapusında ḳanāᶜat iderem

şāh didi kim sen vezīr olġıl baña
yūsuf eydür ben muṭīᶜ oldum saña

---

(289) Vezin bozuk.
(290) Vezin bozuk.
(291) Kelime (ذ) ile yazılmalıdır.

eytdi begler begligin(i) vireyüm
ol ᶜazīzüñdür anı ben nideyüm

şāh eytdi sen dilegil yā emīr
ben vireyüm saña tāc (u) taḫt (u) yir

1085 yūsuf eydür baña virgil yā emīr
ḫalḳ üzre ketḫudālıḳ yā nezīr

şāh eytdi virdüm iy cān-ı cihān
mülk üzre ketḫudā olġıl ʿıyān

oldı pes dördinci meclis muḫtaṣar
diñlegil bişinci meclisden ḫaber

vaḳtuñuz ḫōş olsun iy ṣāḥib-ḳadem
tañrı irgürürse bāḳīsin eydem(292)

ḳılavuz size yarın şerḥ ü beyān
diñleyesin bāḳīsin ḫūb dāsitān

MECLİS-İ PENCUM

1090 gel bişinci meclis(e) iy pür-hüner
diñle ᶜaḳluñ varısa iy baḫt-ver

28b cān ġıdāsı ḥikmet oldı iy ᶜazīz
maᶜrifet göñlinde bitdi key temīz

maᶜrifet ehli ḳulaġuñ aç berü
cāna uyġıl nefs terk itgil girü

ḳıṣṣa-i yūsuf yine yād idelüm
hem ḳıṣaṣ baġında pervāz idelüm

giçdi yūsuf bir bisāṭ-ı memleket
ḥükm ḳıldı ḫalḳa ol biñ- ṣıfat(293)

(292) Vezin bozuk.
(293) Vezin bozuk.

ten ġıdāṡı yimek ile uyḳudur
pes yaḳīn bil kim yimegi ḳayġudur

eyle ḳıldı ʿadl (ü) inṣāf ile dād
ḫalḳ ḫōşnud oldı andan iẏ ḳubād

ḫalḳ-ı ʿālem ḳıldı yūsufa duʿā
anı işidüp sevindi pādişāh

şükr ḳıldı kim ḫalāyıḳ şād idi
il vilāyet cümlesi ābād idi

başladı oldı ucuzlıḳ yidi yıl
ḫalḳa yūsuf çoḳ ekin ekdürdi bil

her ne(294) ekerleridi yarusını
alup anbār eyledi yūsuf anı

kimi ṣapıyla buġdayı kimini(295)
alup anbār eyledi yūsuf anı

yidi yıl ucuzlıḳ oldı ber-devām
varur idi yūsuf anbāra müdām

ol ḳadar dirdi anbār eyledi(296)
kim ḥisābın hīç kimse bilmez idi(297)

üç yılından ṣoñra emr-i lā-yezāl
ol züleyḫā ehline irişdi‿ecel

oldı hem ol uşbu dünyādan nihān
memleket yūsufa ḳaldı ol zamān

eyle maḥbūb oldı yūsuf şāhıla
şād olurdı pādişāh ol māh ile

---

(294) "ne" kelimesinden sonraki "kim" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(295) Vezin bozuk.
(296) Vezin bozuk.
(297) Vezin bozuk.

bir dem eger görmeseydi yüzini
öldürürdi pādişāh(298) kendüzini

şāh sevinmekden eydür bir gezin
sen şāh olġıl ʿāleme her bir gezin

ben ḳocaldum şimdiden girü hemān
senüñ olsun salṭanat iy dōstān

devletüñde ben daḫı bir nice gün
ḫōş giçürsem ʿömrümi çok devletün

salṭanat yūsufa oldı pes daḫı
şāha yūsuf ʿizzet ider iy aḫı

29a çün tamām oldı yidi yıl emrile
buyruḳ itdi tañrı ol cebrāʾīle

şāh uyandı uyḫudan ṭurdı örü
didi baña(299) yiyesi aluñ berü

ol ki uyḫudan uyandı ol gice
eyle ḳarnı açdı kim ol dem nice

yūsuf aña düzmişidi key laṭīf
dürlü niʿmetler getürdi key şerīf

şāh eytdi uşda ol eyyām-ı cūʿ
emr irişdi ḥaḳdan ucuzlıḳ rücūʿ

olmasun şāhum(300) benüm bizden müdām
pādişāh sensin benüm kem-ter ġulām

bu vilāyet ḫalḳınuñ sen cānısın
üstümüzden raḥmet-i yezdānısın

---

(298) Metinde (بادشاه) şeklinde yazılmıştır.
(299) Metinde (بكا) şeklinde yazılmıştır.
(300) Metinde "şāhum" kelimesi mısra başındadır.

bilmezem ben sen(301) bilürsin ya emīr
ḳıl ne kim dilerseñ iy bedr-i münīr

yūsufı kim şāh medḥ(in) eyledi
kendü ilin aña temkīn eyledi

geldi ḳızlıḳ dutdı dünyāyı tamām
işit imdi kim ne ḳıldı ol kirām

başladı yūsuf müdāre eyledi*
hem bu ḫalḳ derdine dermān eyledi

pādişāhuñ ḫōnına düzdi cerā
didi şāhā ḳılma baña mācerā

her ne kim şāha taʿalluḳ varıdı
ḳamusın düzdi cerā alur idi

geldi bu gez şehr ḫalḳını ḥisāb
ḳamusınuñ yaz adın(ı) der-kitāb

öksüz oğlan (u) dul ʿavrat varıdı
şöyle kim dünyelikde eli ṭarıdı(302)

bunlaruñçün ḳıldı riʿ āyet(303) hümām
günde yüz biñine virirdi taʿām

veznile virirdi ḫalḳa ber-güzār(304)
olmasın dir ol şāh-vār(305)

ḫalḳ içinde her zaḫīre kim olur
bir yıla degin dükenür ḫalḳ ḳalur

---

(301) Metinde (سني) şeklinde yazılmıştır.
(302) Vezin bozuk.
(303) "riʿāyet" kelimesinden sonraki "ol" kelimesi vezni bozduğu için metinden çıkarılmıştır.
(304) Kelime (ز) ile yazılmalıdır.
(305) Vezin bozuk.

kimsede ḳalmadı ayruḳ bir ġıdā
ṣatar idi ḫalḳa ol ṣāḥib-vefā

eyle ḳızlıḳ oldı iy ṣāḥib-beyān
kim bolur ḫalḳ arasında figān(306)

il(307) vilāyet ḫalḳ-ı ʿālem geldiler
yūsufuñ ḳatına buġday aldılar

29b şehr ḫalḳı didiler iy nāzenīn
ṣatma ṭaşradan gelene ya emīn

eytdi nişe ṣatayum ben bunlara
virmemek var mı ḥaḳdan anlara(308)

anuñ içün eyledüm anbār ben
kim zevāde ola ḫalḳa der-vatān

altun (u) incü gümiş hem laʿl bil
virdiler buġdaya hem ikinci yıl

evlerini hem sarāyların bile
virdiler buġdaya bişinci yıla

yūsufa şāh-ı reyyān eytdi yā emīr(309)
ne ki biş yıldur ṣatarsın yā neẕīr

benüm olsun yā ḳalan(310) olsun senüñ
senüñ olsun(311) cümle ḥāṣılı anuñ

mıṣra yūsuf sulṭān oldı (iy) ulu
ḳırḳ idi çavuşları iy baḫtlu

(306) Vezin bozuk.
(307) Metinde (ايله) şeklinde yazılmıştır.
(308) Vezin bozuk.
(309) Vezin bozuk.
(310) Metinde (قلانى) şeklinde yazılmıştır.
(311) "olsun" kelimesi metinde mısra başındadır.

ḳırḳ biñ erile ṭururdı ḳapuda
ḳamu ṭurmış ḳullıḳ ider ṭapuda

ay yüzinden alur idi niḳāb (312)
yine buluda girirdi āfitāb

bir gezin geldi ḫalāyıḳ iy ulu
heftede bir bulmaz oldılar ḳamu

virdiler oğlanlarını aldılar
buğday alup evlerine geldiler

1145 yitmedi ol bu gezin kendülerin
virdi(313) oğu(l) aldılar buğday hemīn

çıḳdı yūsuf bir yüce köşk üstine
yüzin urdı şükr ḳıldı dōstına

girü oḳıtdı bu ḫalḳ kim gele(314)
pes ne dirse bunlara maʿlūm ola

ḳıldılar ol dem münādi (kim) gelüñ
iy ḫalāyıḳ şāh buyurdı kim bilüñ

ḫalḳ(ı) döndürdi girü nevmīd-vār
bilmediler kim nider ol şehriyār

1150 eyle ṣandılar peşīmān oldı şāh
girü buğday ala diyü ḳıldı(315) āh

yūsuf eydür ḳamu bir gezden gelüñ
iy ḫalāyıḳ şāh buyurdı ger bilüñ

eytdi iḳrār eyleñüz iy ḫās (u) ʿām
kim ḳamuñuz baña olduñuz ġulām

(312) Vezin bozuk.
(313) Metinde (ويرديلر) şeklinde yazılmıştır.
(314) Vezin bozuk.
(315) Metinde (قلديلر) şeklinde yazılmıştır.

ḳamu bir gezden saña olduḳ esīr
gerek ise ṣat gerek ḳo yā emīr

30a iy ḫalāyıḳ tañrı ʿışḳına ḳamu
āzād oluñ ḳamuñuz benden ʿamu

ḳamu bir gezden aña ḳıldı duʿā
uş ḳapuñda ḳuluñ olduḳ dirīġā

didi varuñ tañrı ḳulısız(316) nişe
pes ḳul(317) idinmek sizi benden ḥaşā

dönübeni evlerine geldiler
yiyüben anı(318) daḫı düketdiler

yine yūsuf ḥażretine geldiler
çıġrışuban ḥażretinde ṭurdılar

ḳıldılar feryād (u) zārī vü nefīr
didiler feryād irirgil yā emīr

yūsufuñ ayruḳ zaḫīre ḳalmadı
anlaruñla neyleyesin bilmedi

girdi ḫalvet-ḫānesine ol nigār
yüzin urdı ṭopraġa çün ḳıldı zār

bir gez eydür derdile kim yā eḥad
sensin āḫir ḳamuya iren meded

yitmiş iki milletüñ rāzıḳısın
ḳamu ʿālem ḫalḳınuñ ḫallāḳısın

ḫāliḳuʾl-ḫallāḳ iy kerīm lem-yezel(319)
ḳullaruñ rızḳın virensin (sen) ezel

---

(316) Metinde (قوليسر) şeklinde yazılmıştır.
(317) Metinde (قوك) şeklinde yazılmıştır.
(318) Metinde (انك) şeklinde yazılmıştır.
(319) Vezin bozuk.

yā ilāhī ḳullaruñ rızḳını(320) sen
rūzī ḳılduñ ne ḳılayum imdi ben

isteyü(321) geldi bular(322) baña taʿām
ḳalmadı anbārda iy rabbüʾl-enām

geldi cebrāʿīl hemān sāʿat aña
eytdi yā yūsuf ḥaḳ emr itdi saña

eyle emr oldı saña iy baḫtlu
yüzini göster bulara(323) iy ulu

kim senüñ yüziñi görmek bunlara
rızḳ olupdur iy şehen-şāh anlara

günde bir gez yüziñi görmek bunlara (324)
ol ġıda olur bay yoḫsul anlara (325)

daḫı ḳırḳ gün ḳalmışıdı kim ire
yiñi buġday mıṣr şehrine gele

günde bir gez yazuya yūsuf çıḳar
yüzin açar ol ḫalāyıḳlar baḳar

yüzini gören ḳalur ḥayrān (u) zār
deli olup ḳalur idi bī-ḳarār

ḳullarına yūsuf eylerdi ʿaṭā
ṣūretinde ṭoyar idi bay gedā

30b
ne ʿaceb ger (ol) muḥammed ʿışḳına
göstere dīdārını ḳullarına

iy kerīm (ü) kār-sāz (u) bī-naẓīr
vay eger ʿadl eylerise bī-neẕīr

---

(320) Metinde (زرقني) şeklinde yazılmıştır.
(321) Metinde (اتسه يو) şeklinde yazılmıştır.
(322) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(323) Metinde (بونلاره) şeklinde yazılmıştır.
(324) Vezin bozuk.
(325) Vezin bozuk.

ol muḥammed ʿışḳına fażl eyleye
ümmetin dīdārı ile ṭoylaya

ĀMEDEN-İ BİRĀDERĀN-I YŪSUF ʿALEYHİʾS-SELĀM (BE-) ŞEHR-İ MIṢR-I ḲĀHİRE

geldük imdi yūsufuñ ḳardaşları
babası vü ḳavmları yoldaşları

ḳızlıġıla ḳamusı zār oldılar
buġdaya ḳamu hevā-dār oldılar

ḳızlıġıla bişinci yıldı meger (326)
ḳamu ʿ ālem ḫalḳına oldı ḫaber

kim mıṣırda bir ulu beg nām-dār
varana buġday ṣatardı ol nigār

ol ḫaber kenʿāna geldi bildiler
geldiler yaʿḳūba maʿ lūm ḳıldılar

anca yūsuf ʿışḳıla ḳılup fiġān
gözsüz olmışıdı yaʿ ḳūb ol zamān

geldiler oġlanları eydür aña
atamuzsın pes iy şāh-ı enbiyā (327)

didiler baba mıṣırda bir kişi
ḫalḳa buġday ṣatmaḳ olur işi (328)

ger bize izn olurısa varalum
yimek içün çoḳ buġda alalum (329)

(326) Vezin bozuk.
(327) Vezin bozuk.
(328) Vezin bozuk.
(329) Vezin bozuk.

söyledi anlara ol yaʿḳūb-ı pīr
yaraḳ eyleñ kim varasız iy neẕīr

eydür oğlum mıṣıra dek yükledüñ
aluñ atı mıṣıra dek siz gidüñ

yükile yağ (u) ḳāş (u) biz aldılar
her birini deveye yüklediler

1190 gönderür yaʿḳūb on oğlı bile
ibn-i yāmin ḳaldı girdiler yola

eydür iy oğlanlarum kiçi ulu
yūsufumdan bir ḫaber iy baḫtlu

ḳanda kim varasız anı bir ṣoruñ
bir ḫaber andan baña bili virüñ

anlar eydür yūsufı unutmaduñ
ʿışḳını henüz daḫı terk itmedüñ

yola girdiler bular (330) oldı revān
mıṣra yaḳın geldiler ol kārbān

31a 1195 yolda yūsuf bekçi ḳomışdı kişi
her ne olsa baña eydüñüz işi

nāgehān geldi yūsuf ḳardaşları
bir cemāʿat bildi (331) yūsuf yoldaşları (332)

geldiler yūsufa ḳıldılar ḫaber
uş bu ṣūretlü kişiler geldiler

her birinüñ boyı uzun çün menār
kullarınuñ şāḫı mānend-ı ḫıyār

---

(330) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(331) Metinde (بیلدر) şeklinde yazılmıştır.
(332) Vezin bozuk.

ṭonların(ı) ṭurfa geymişler bular (333)
ken'ān ilinüñ yolından geldiler

1200 bunlaruñ ṣūretleri ḫūb (u) laṭīf
beñzemez bunlar meger hem-çü şerīf

yūsufa ḳıldı bular (334) şerḥ-i maḳāl
bildi yūsuf nicedür vaṣf-ı ḥāl (335)

bildi ol ḳardaşlarıdur kim gelür
āh idüp 'aḳlı gidüp ḥayrān olur

ayrılan(dan) berü yūsuf-ı emīn
iki bin nāme babasına yaḳīn

yazmışıdı babasına degmedi
nāme iletenler anı görmedi

1205 eyle yazmış (336) ana taḳdīr-i ezel
elinüñ altında tedbīr-i ezel

kim yigirmi altı yıl ola tamām
bulmaya (337) yūsuf(ı)(ol) ya'ḳūb imām

vaḳtı oldı çünki bunlar geldiler
bekçiler yūsufa ḫaber ḳıldılar

bildi yūsuf çünki vaṣf-ı dōstān
bindi seyrān atına oldı revān

yidi biñ ḳul ileyinde pür-hüner
bunlaruñ mecmū'ısı zerrīn-kemer

1210 ḳırḳ biñ er binmişler idi hem bile
ulu ta'ẓīm birle girdiler yola

---

(333) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(334) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(335) Vezin bozuk.
(336) Metinde (يازمشدي) şeklinde yazılmıştır.
(337) Metinde (بوليا) şeklinde yazılmıştır.

çünki ken'ān yolına gönildiler
ḳarşudan ḳardaşları görindiler

gördi yūsuf kim gelür ḳardaşları
bilesinde bir nice yoldaşları

iki nergis ṣuya düşdi nāgehān
lāle (vü) gül üẕre seyl-āb-ı revān

yūsufuñ ḳardaşları bildi ḫaber
kim 'azīz mıṣra irişdi mu'teber

çevre aldı anları leşker ḳamu
ilerü yöridiler anda iy 'amū (338)

31b geldiler şāha çü ḫiẕmet ḳıldılar
kim 'azīz-i mıṣr budur bildiler

ibn-i yāmin o arada bulmadı
bunlara göñli tesellā olmadı

geldi şem'ūn iler(ü) ḳıldı du' ā
yūsufa 'ibrī dilince iy ṣafā

hem getürdi babasından (ol) selām
dir du'ā ḳıldı size ya' ḳūb imām

yūsuf işitdi babası varımış
yūsuf içün illā ḳatı zār imiş

yūsuf eydür tīz buları ḳonduruñ
ol benüm kiçi sarāya indirüñ

girü döndi şehre yūsuf ol zamān
kendü dār-ı mülkine ḳondı revān

virdi anlara çün ḫōn-ı ta'ām
' izzet eyledi bulara (339) ol imām

(338) Vezin bozuk.
(339) Metinde (بونلره) şeklinde yazılmıştır. Birinci mısraın vezni bozuk.

beñzemez dir bu vilāyet ḳavmına
varıñuz hoş göriñüz anı yine

bizüm içün geldiler anlar yine
pes ṣoravuz onlaruñ maḳṣūdı ne

her birine ḫil'at-i ḫās eyledi
virbidi bunlara hem ḫōş söyledi

geydiler bunlar melik-āne ṭonı
girdiler ḥammāma bir gezden onı

yudılar anlara 'izzet ḳıldılar
ṭañla oḳutdı buları şehriyār

ṭurmışıdı yidi biñ ḳul ḳapuda
ḳurşaklu ḫızmet eyler ṭapuda (340)

her biri ṭutmış bir atı üstüvār
eyeri (vü) uyanı gevher-niṡār

ḳırḳ idi çavuşları çevgānıla
ḳızıl altundan ṭutup eliyile

yidi perde aṣılıdur zer-nigār
perde-i ṭanbūr ḳamusı şāh-vār

her bir perdede var bir māh-rū (341)
la'l (ü) incü geydügi ṭonlar (342) ḳamu

'izzet ile anları getürdiler
girdi anlar perdeyi götürdiler

çün sarāya girdi anlar içerü
andakiler ḳamusı ṭurdı örü

bir sarāya girdi anlar çün behişt
içi ṭolu ḥūr (u) rıżvān sen işit

32a ḳarşu ṣuffe içre bir taḫt ḳurulu
taḫt üstinde oturur bir ulu

(340) Vezin bozuk.
(341) Vezin bozuk.
(342) Metinde (طوبلر) şeklinde yazılmıştır.

tāc başına libāce egnine (343)
alup oturmışıdı taẖt üstine

illā yüzi görklüdür (alur) niḳāb
görmesün ülker diyü yā āfitāb

şāh buyurdı ḳodılar ud ṣandalı
ḳızıl altun kim otura on velī

pādişāh anlara ikrām eyledi
geldüñüz şād (344) diyübeni söyledi

ḳodılar on perde altun siniler
yüz daẖı bir perde gümiş ḳodılar

her birinde on çanaḳ var iy ulu
biri altun biri gümişdi ṭolu

kimi ḥelvā kimi zerde zīr-pā
kimi şekker kimi kebāb (345) şūrbā

dürlü ḥelvālar daẖı getürdiler
her bir çanaḳda bir ḳaż ḳodılar (346)

çün gelüñ ẖōna salādur didiler
geldiler ilerü niᶜmet yidiler

geldi ilerü yūsufuñ ḳardaşları
birbirine söyledi ol işleri

yidiler niᶜmet (347) oturdılar girü
geldiler ẖōnı götürdiler girü

---

(343) Metinde (ایکیسنه) şeklinde yazılmıştır.

(344) Metinde "şād" kelimesi mısra başındadır.

(345) "kebāb" kelimesinden sonraki "hem" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

(346) Vezin bozuk.

(347) Metinde (نعمتی) şeklinde yazılmıştır.

sükkerī şerbet getürdiler yine
ḳızıl altun cāmıla her birine

virdiler şerbeti bunlar (348) içdiler
ḥażretine yūsufuñ ḫōş giçdiler

ṣordı yūsuf bunlara kim şimdi siz
ḳanḳı ilden siz gelürsiz iy ʿazīz

didiler kim ilümüz kenʿān olur
bu duʿācılar ḳamu andan gelür

yine ṣordı birbiriñüze nice
ḳavm olursız eydiñüz siz iy ḫōcā

didiler biz onumuz ḳardaşlaruz
bir atadan ḳamumuz ḳardaşlaruz

atamuzdır ḳoca çoḳ yaʿḳūb-ı pīr
ol duʿācıdur size iy şāh-gīr

hem dedemüz bizüm ibrāhīm olur
ṣuḥf içinde ol ḫalīluʾllāh gelür

babamuz iy şāh peyġamber olur
tañrı dergāhında ol rehber olur

32b yūsuf eydür on mısız ḳardaş hemīn
yāḫūd ayruḳ var mıdur iy müʾminīn

didiler var bir daḫı bizden kiçi
babamuzuñ sevdigi göñül içi

bir daḫı andan kiçi bir var idi
ḫūbdı hem maḥbūb idi dil-dārıdı

(348) "bunlar" kelimesinden sonraki "pes" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

yūsuf eydür ḳançaru gitdi ᶜıyān
didiler ḳurt yidi anı iy cān (349)

uş yigirmi altı yıl oldı tamām
babamuz añup anı aġlar müdām

aġlamaḳdan görmez oldı gözleri
bir eve girdi çıḳamaz özleri

ol ev adın beytü'l-aḥzen eyledi (350)
oturuban anda (351) fiġān eyledi

1265 çün yūsuf böyle işitdi dāsitān
āh ḳıldı yüregine ṭamdı ḳan

yine ṣordı anlara kim yā ricāl
neden oldı sevgülü ol bir ᶜıyāl

var idi anda meger kim bir hüner
anuñ içün sevdi anı ol peder

didiler şāh-ı cihān maḥbūb idi
ḳamumuzdan yigrek ol maẓlūm idi

ᶜāḳil idi fāżıl idi ol ṣabī
anuñ içün sevdi anı ol ebī

1270 ayrulalıdan berü ol pür-hüner
babamuz ḳılmadı bize bir naẓar

ol gideliden berü ṭatlu taᶜām
yimedük biz iy şehen-şāh-ı kirām

çünki bunlar yūsufı medḥ eyledi
vaṣf-ı ḥāli ḳamu girçek söyledi

---

(349) Vezin bozuk.
(350) ÜN: ol adı beytü'l-aḥzen eyledi.
MN: ol ev adın beytü'l-aḥzen eyledi.
(351) 'anda" kelimesi metinde mısra başındadır.

ḫōş tutam ben bunları ḫōş söylerem
ola kim ben babamuñ yüzin görem

eytdi bunlaruñ ḳumaşını aluñ
getürüñ ḳamusını ʿarża ḳıluñ

anlaruñ yüklerini getürdiler
şāh öñinde ḳamu ʿ arża ḳıldılar

dü kilesi bir kile degmez idi
aldı yūsuf anı ḳabūl eyledi

degme (352) deve yükine (353) ḳor biñ ḳızıl
bile virdiler bulara (354) bellü bil

yükde altun var idi bilmediler
eve varmayınca hem bulmadılar

33a develerini bularuñ (355) aldılar
yükledüben girü bunlar virdiler

yük(i) birle her birine bir deve
bağşiş itdi bunlara bil iy dede

babañuza benden iletüñ selāmı
eydesiz aña ki iy şāh-ı kirām

kim ʿazīz-i mıṣr (356) ḳuluñdur senüñ
iḥtiyācı hem saña vardur anuñ

iy yārenler ben sizi görsem gerek
ol yirüñüze (357) daḫı irsem gerek

---

(352) "degme" kelimesinden sonraki "her bir" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

(353) Metinde (يوكنده) şeklinde yazılmıştır.

(354) Metinde (بونلره) şeklinde yazılmıştır.

(355) Metinde (بونلارك) şeklinde yazılmıştır.

(356) Metinde (مصره) şeklinde yazılmıştır.

(357) Metinde (يروك كوزه) şeklinde yazılmıştır.

dilegüm oldur ki ben sizi görem
aña daḫı māl (u) niᶜmet hem virem

kim mıṣırda sizcileyin ādemi
kimse(ler) görmiş degüldür her demi

eytdi biriñüz gerek bunda ḳala
kalanıñuz girü bunda tīz gele

ḳoymadı şemᶜūnı gideyidi ol
ḳalanı yükletdi yükin ol (358)

geldiler yüklerini ḳotardılar
birbirinle söyleşürler hem bular

döydi bunlar ol yehūdī söyledi
bile göñlüm bir işāret eyledi

gönlüm eydür baña uşbu şehriyār
iy ᶜaceb ger olmaya yūsuf nigār

anlar (359) eydür ṭur ayruḳ söyleme (360)
yūsufuñ vaṣlın temennā eyleme

uş yigirmi altı yıl oldı aña
yavı ola (lı) bu ne sevdā saña

kim bile nirede yavı ḳıldı ol
ya nirede gitdi ḳaldı öldi ol

tā ki kenᶜāna irişdiler bular (361)
didiler oğlanlaruñ uş geldiler

develerin çekdiler yöridiler
ḳıldı ḫaber (362) yaᶜḳūba mücdeciler

---

(358) Vezin bozuk.
(359) Metinde (ایلر) şeklinde yazılmıştır.
(360) Vezin bozuk.
(361) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(362) Metinde "ḫaber" kelimesi mısra başındadır.

illā ṭokuz geldiler bunlar hemīn
şemᶜ ūn arada yoḳıdı bil yaḳīn

çün işitdi derdile āh eyledi
derdile göñlini hem-rāh eyledi

geldiler oğlanları yük çişdiler
babaları ayağına düşdiler

hem getürdiler selām-ı pādişāh
didiler baba size ḳıldı sipāh

33b döndi didi şemᶜūnum benüm ḳanı
kim bile ne ḳıldıñuz anda anı

iltdüñüz yūsufı yavı ḳılduñuz
kim bile şemᶜūnuma ne ḳılduñuz

didiler kim baba ol şāh-ı ᶜazīz
ḫızmet eyledi bize ol bī-temīz

raḫtumuzı kim iletdük gördiler
iki yüz aḳça bahāsın kesdiler

uş bunuñ gibi bize ḫilᶜatleri
kim geyüre diyem ol serveri (363)

devemüzi yükledi buğday ile
bir deve kendü daḫı virdi bile

ol deve yüklerini ḳotardılar
her bir(in)de biñ ḳızıl buldılar (364)

bilmedük baba şāhuñ esrārını
yükümüzde ḳızıl altun varını

---

(363) Vezin bozuk.
(364) Vezin bozuk.

didiler kim zī-kerem zī-ḫōş kişi
kim ḳılısar buncılayın baḫşişi

ṣordı bizi ol ḳamu bir bir ᶜıyān
biz daḫı ḳılduḳ aña şerḥ ü beyān

ibn-i yāminden daḫı bildi ḫaber
didi kim görsem anı daḫı nider

sizcileyin ṭāᶜife ben görmedüm
sizcileyin ādeme ben irmedüm

anı daḫı dir görem getürseñüz
biz eyitdük alı ḳodı (365) babamuz

eydür ol daḫı baña gelmek gerek
anuñıla daḫı bölişmek gerek

ḳomadı şemᶜūnı bile gelmege
ibn-i yāmini diledi görmege

hem getürdi aña ḫilᶜat şāh-vār
bir daḫı bornāzı virdi üstüvār

kim yūsuf aḥvālini şerḥ eyledük
ṣordı ibn-i yāmini biz söyledük

didi ibn-i yāmini aluñ gelüñ
bunı daḫı bile aluñ gidüñ (366)

imdi baba söylemedük biz yalan
yalan olur ḳamudan girü ḳalan

çünki yaᶜḳūb uşbu sözi diñledi
derdile āh eyleyüp (bir) iñledi

---

(365) Metinde (اول قالدي) şeklinde yazılmıştır.
(366) Vezin bozuk.

döndi eydür bunlara iy cān-ı pāk
yūsufuñ derdinde ben oldum helāk

34a didiler kim baba iy şāh-ı uṣūl
diler ibn-i yāmini de göre ol

maḳṣudı oldur baba hem sizleri
ḳamuñuzı görmek ister özleri

ṭanuḳ olsun baba tañrımuz bize
ibn-i yāmini getürürüz size

yaʿḳūb eydür tañrıya ısmarladum
sizleri ben bilüñ iy oġlanlarum

yūsufuñ derdi beni nider bilüñ
ṣoruñ ol şāha ḫaber bize ḳıluñ

illā tañrı‿içün emānetdür size
yūsufumdan bir ḫaber isteñ bize

bunlar eydür iy ḳoca nedür ʿaceb
yūsufı daḫı henüz ḳılur ṭaleb

yaʿḳūb(uñ) ḳatında bir destār olur
yādigār hem ol dedesinden ḳalur

ol durur destār-ı ḫayr-ı peyġamberān (367)
kime degse nebī olur bil ʿıyān

anı bir ḥoḳḳanuñ içinde ḳodı
ibn-i yāmini ilerü oḳudı

eytdi oġlum pādişāhı göresin
bunı aña sen teberrük viresin

---

(367) Vezin bozuk.

eydesin ḳıldı duᶜā babam saña
luṭfuña iḥsānuña ḳaldı ṭaña

bilesin kim ol duᶜācıdur size
viri(b)idi biz ḳulunı hem size

ya ḳūb eydür bu nişānlar kim gelür
ne ᶜaceb ol şāh yūsuf olur (368)

gördigi düş aña bürhān olısar
ol bir iḳlīm üzre sulṭān olısar

ibn-i yāmin aldı anı gizledi
nāme yazuñ diyü yaᶜḳūb (ünledi)(369)

nāme yazdurdı ki allāh adını
ṣunᶜıla ḳıldı cihān bünyādını

ḫāliḳu'l-ḫallāḳ ol ḳadīm bī-niyāz (370)
oldur āḫir pādişāh-ı kār-sāz

ᶜarş (u) kürsī ins ü cin(i) yaradan
ḳudreti ādemden ādem düriden

ṣunᶜ ıla bir ṭaş içinde döker laᶜl (ü) güher (371)
ṭopraḳ içinde gül-istān sīm (ü) zer

ḳādirüñ ḳudretlerinden (372) iy felek
ḳıldı ḳāᶜim yiri bir püşt-i semek

34b ḳudretinden ādeme virdi vücūd
emrile ḳıldı melāᶜikler sücūd

---

(368) Vezin bozuk.
(369) Metinde (اولدى) şeklinde yazılmıştır.
(370) Vezin bozuk.
(371) Vezin bozuk.
(372) Metinde (قدريلرندن) şeklinde yazılmıştır.

ādemüñ bilinden ol rabb-ı celīl
ḳudretile ḳıldı ibrāhīm ḫalīl

hem nübüvvet hem velāyet ʿizz ü cāh
aña ikrām eyledi inʿām-ı şāh

1345 dedem idi ol benüm ḫalīl şehriyār (373)
babam isḥāḳ idi dedem hem kibār

babamuñ ḳardaşı ismāʿīl nebī
kim zebīhuʾllāh olupdur merkebi

ben zaʿīf hem günāh-kār (u) faḳīr (374)
ḥasret odına dutışmışam haḳīr

yavı ḳıldum dünyāda maḥbūbumı
bir gün ola kim bulam maḳṣūdumı

menziline irgüren ḳalmışları
bulduran hem bu ḳamu ḳalmışları

1350 yavı ḳılmışam ciger-gūşem ḥarīf
ḥasretinden olmışam ẕād-ı naḥīf

yūsufumı yavı ḳıldum nideyüm
istemege ḳanḳı yola gideyüm (375)

yavı ḳıldum gözüm gözini (376)
göñlümüñ hem ol küllī menşūrını (377)

baña gelen kimseneye gelmesün
bencileyin kimse (378) maḥrūm olmasun

---

(373) Vezin bozuk.
(374) Vezin bozuk.
(375) Metinde (كيده لوم) şeklinde yazılmıştır.
(376) Vezin bozuk.
(377) Vezin bozuk.
(378) Metinde (كمسنه) şeklinde yazılmıştır.

fürḳat odında açılmadı gülüm (379)
ḥasretinden çün gelüpdür bülbülüm

1355 gice gündüz ᶜışḳıla zār eylerem
dāᶜim adın dilde tekrār eylerem

ŞİᶜR-İ YAᶜḲŪB ᶜALEYHİʾS-SELĀM BE-FİRĀḲ-I YŪSUF ᶜALEYHİʾS-SELĀM

ayrılalı yūsufumdan iy kirām
beytüʾl-aḥzen uş baña oldı maḳām

şāżılıġum gitdi göñlümden benüm
göñlüm evin ṭutdı ḳayġu ber-devām

fürḳatıla aġlamaḳ oldı ḥelāl
vuṣlatına göñlüm oldı hem ḥarām

uş ciger ḳanıyıla göz yaşını
kāġıd üzre naḳş ḳıldum der-selām

1360 dirligümüñ ayına irdi hilāl
ᶜömrümüñ şemmine irmedi bekām

ḳocacuġa sen şefāᶜāt eylegil
iy şehen-şāh-ı ᶜazīz-i biñ-nām

35a ben ḳuzıcaġumı yavı ḳılmışam
virbidüm birin saña hem iy hümām

MES̱NEVĪ

yazariken nāmede göz yaşını
anuñıla yazdı baġrı başını

bunda bir meclis daḫı oldı bize
eydeyin altıncı meclisde size

---

(379) Metinde (کوکلم) şeklinde yazılmıştır.

gice gündüz ḫaber olmasun ṣāḥib-beyān (380)
söylene yine yarın bu dāsitān

EL-MECLİS-İ ŞEŞUM

girü çünkim maʿrifet-sāz idelüm
size maʿnā sözin āġāz idelüm

ṭūtiye şekker dökelüm bī-ḥisāb
bülbüle gül gösterelüm ber-ṣavāb

diyelüm altıncı meclis-i maḳāl
diñle imdi nice oldı vaṣf-ı ḥāl

ḥasretile nāme(yi) kıldı tamām
virdi oġlanlarına eydür imām

uş size ben (381) bir vaṣiyyet eylerem
sözümi ṭutuñ benüm kim söylerem

bir ḳapudan girmeñüz ḳamu bile
degmesün size yavuz naẓar bile

degme ḳapudan ikişer (siz) girüñ
dirilüp bir yirde ol şāha varuñ

eyle olsun didiler yöneldiler
az zamāndan mıṣra yaḳın geldiler

bekçiler yūsufa geldiler girü
ol yigitler girü geldiler diyü

ḥükm ḳıldı yūsuf ol dem anlara
ikişer girsün ḳapudan şehire

---

(380) Vezin bozuk.
(381) Metinde "ben" kelimesi "size" kelimesinden önce yazılmıştır.

geldi maḫbūblar bunlar gördiler (382)
degme ḳapudan ikişer girdiler

yine evvelki sarāya anları
ḳondurub(an) ḫōş görürler bunları

ṣordı yūsuf ḳaç kişidür (ler) gelen
didiler on bir iy sulṭān-ı kerem (383)

çünki işitdi sevindi ḫāṭırı
didi yūsuf ibn-i yāmindür biri

geldi şemʿūn ibn-i yāmini görür
didi şāh görmege seni iver (384)

35b evvel anda anları ḳondur(dı) şāh
niʿmetile ḳamusın ḳandurdı (385) şāh

ol gice yükde altunları (386)
bile almışlarıdı ne kim varı

anlara yaʿḳūb eytmişdi ki siz
pādişāhdan ʿöẕr dileyesiz (387)

çün irişdi ḳamusı ṭurdılar (388)
pādişāhuñ ḳatına hep geldiler

şāh buyurdı ıraḳdan ṭurdılar
on yidi biñ ḳul ḳapuda ṭurdılar

ḳızıl altundan idi çevgenleri
şāh ḳatına oḳudılar anları

---

(382) Vezin bozuk.
(383) Mısralar arasında kafiye görülmüyor. İkinci mısraın vezni bozuk.
(384) Vezin bozuk.
(385) Metinde (قاندرر) şeklinde yazılmıştır.
(386) Vezin bozuk.
(387) Vezin bozuk.
(388) Vezin bozuk.

geldiler ol heybetli çün gördiler (389)
yidi perdeden içerü girdiler

pādişāha medḥ (ü) s̱enā ḳıldılar
yūsuf(a) anlar girü ḫıẕmet ḳılur (390)

didiler şāha uş bu altunları (391)
yükümüz içinde bulduḳ biz bunı

altunları yūsuf öñinde ḳodılar (392)
nāmeyi hem şāh eline virdiler

yūsuf eydür babamuñ işdür hemīn
bunlardan bu iş gelmez yaḳīn (393)

ḳodılar ḳarşudan on bir ṣandalı
kim otursunlar diyü on bir velī

ibn-i yāmin gördi ol taʿẓīm-i şāh
görmeyüben her zamān ḳılurdı āh

çünki begler pehlevānlar oturur
altı yüz er çoḳ begler ṭurur (394)

aldı nāmeyi yūsuf oldı revān
gördi destārı şükür ḳıldı hemān

bildi kim aña nübüvvet virdi (395) ḥaḳ
şükr-i yezdān ḳıldı yūsuf der-sebaḳ

aldı nāmeyi oḳıdı ol zamān
nergisinden oldı seyl-āb-ı revān

---

(389) Vezin bozuk.
(390) Metinde (اقلر) şeklinde yazılmıştır.
(391) Vezin bozuk.
(392) Vezin bozuk.
(393) Vezin bozuk.
(394) Vezin bozuk.
(395) ÜN kıldı: GN virdi.

derdile (396) (vü) zārıla yazmış faḳīr
fürḳat-i yūsuf anı ḳılmış ḥaḳīr

şāh buyurdı çünki ḫōn getürdiler
öñlerine ḳodılar oturdılar

şāh ṣordı bunlardan ḳamuñuz (397)
bir ana bir atadan mı (398) ṭoğdıñuz

didiler bunlar atamuz bir durur
hem anamuz altıdur iy ḫōş-ḥużūr

36a didi her ḳanḳı kim ana bir ola
ikişer ḫōna otursunlar bile

anası bir ola ḫōna oturur
yalañuzdur (399) ibn-i yāmin āh ḳılur

ŞİʿR-İ İBN-İ YĀMİN BE-FÜRḲAT-İ YŪSUF ʿALEYHİʾS-SELĀM (400)

aġlar eydür iy dirīġā ben faḳīr
ne ḳılayum yalañuz ḳaldum haḳīr

var olaydı şimdi ḳardaşum benüm
yār olaydı ḳalmayaydum ben faḳīr

dert elinde görürem cevr (ü) cefā
beni yārumdan ayırdı nā-güzīr (401)

çarḫ-ı ġaddār aldı yār olmadı (402)
yārı yārından ayırdı çarḫ-ı biʿr

(396) ÜN derdi: GN derdile
(397) Vezin bozuk.
(398) ÜN atadan, GN atadan mı.
(399) ÜN yalañuz kaldı. GN yalañuzdur."
(400) ÜN'de bulunmayan bu başlık, GN'den alınmıştır.
(401) Metinde (ناكرير) şeklinde yazılmıştır.
(402) Metinde (المدي) şeklinde yazılmıştır.

ibn-i yāmin ḳaldı bunda yalañuz
ger olaydı şimdi şāh yūsuf emīr

nideyüm derdime dermān olmadı
bulamadum yūsufumı ben ḍarīr

kime virir ḥasret (ü) dūd-ı firāḳ
kimseneye ʿizzet irür bir serīr (403)

MEṢNEVĪ

yüregi(n)de ḳan dökerdi (404) gözleri
āh idüben dürr ṣaçardı sözleri

ibn-i yāmin bunda aġlar zār zār
yūsuf anda olmışıdı bī-ḳarār

yūsuf eydür niçün aġlarsın yigit
ḥālüñ aḥvālüñ baña sen ʿarż it

eytdi şāha varıdı bir ḳardaşum
bir anadan bile ṭoġmış yoldaşum

ḳurt yidi anı yalañuz ḳalmışam
aġlamaġum benüm ol (405) iy muḥteşem

var olaydı ger benüm ḳardaşcuġum
anuñıla bile yirdüm iy ulum

yūsuf eydür gel yiyelüm ḫōn (406) bile
ibn-i yāmin dir eger destūr ola

yūsuf eydür iy yigitler işidüñ
ol benümile yisün siz (407) eyidüñ

---

(403) Mısra başındaki "hem" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(404) Metinde (دوكزدي) şeklinde yazılmıştır.
(405) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.
(406) Metinde "ḫōn" kelimesi 'yiyelüm" kelimesinden önce yazılmıştır.
(407) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.

didiler şāha ki (408) faḫr ola yaḳīn
ol senüñle olurısa hem-nişīn

yūsuf eydür ḫalḳ içinde ben ṭaᶜ ām
yidügüm yoḳdur eyā ḳavm-ı kirām

ṭurdı yūsuf ibn-i yāmindür bile
aldı girdi ḫalvetine şevḳıla

36b ḫōn ḳodılar ḫalvet itdiler maḳām
kim ikisi bile yirlerdi ṭaᶜām

ṣundı yūsuf açdı yüzinden niḳāb
eyle ṣanayduñ görindi āfitāb

ibn-i yāmin baḳdı āh eyledi (409)
düşdi yire ᶜaḳlı güm-rāh eyledi

gül ṣuyını ṣaçdılar gül yüzine
ᶜaḳlı geldi ibn-i yāmin özine

yūsuf eydür iy yigit noldı saña
didi (410) geldüm (411) söziñi söyle baña

ibn-i yāmin didi biz peyġamberiz
hem bu pīrler bize ḳılmaz(lar) yavuz

pes ne oldı kim saña düşdüñ yire
ibn-i yāmin ṣabr ider ᶜaḳlın dire

didi iy sulṭān-ı ḫūbān-ı cihān
söyleyeyüm sözümi size ᶜıyān

(408) ÜN "şāh", GN "şāha ki".
(409) Vezin bozuk.
(410) Metinde (دیدم) şeklinde yazılmıştır.
(411) Metinde (کلدی) şeklinde yazılmıştır.

ol benüm yavı ḳılmış ḳardaşum (412)
size beñzer itdüm anı iy ulum

yūsuf ibn-i yāmine eydür aç gözüñ (413)
ʿaḳluñı dir yavı ḳılma kendüzüñ

benüm āḫir(ol) yūsuf iy cān-ı men
kim yavı ḳılduñ beni ender-vaṭan

çünki yūsuf kendüzini söyledi
ibn-i yāmin daḫı bir āh eyledi

gül açıldı çünki açıldı niḳāb
ḫırmen-ı gül girü‿uyandı āfitāb

iki bülbül iki gül ḳavışdılar
vaṣl ṣuyın birbirinden içdiler

gitdi fürḳat geldi vuṣlat bā-murād (414)
ol ikisi birbirinden oldı şād

yūsuf ile ibn-i yāmin ḳuçışur
iki ḥasret birbirine ḳavışur

birbirile bir zamān şād oldılar
sevinüp ḳayġudan āzād oldılar

birbirinüñ ḫātırın(ı) ṣordılar
birbirinden āb-ı hayvān ṣundılar

ṣundı yūsuf ibn-i yāmine nevāl
didi kim irişdi bize uş viṣāl

ḫōş sevinüben bular (415) oturdılar
ara yirden ḳayġuyı götürdiler

---

(412) Vezin bozuk.
(413) Vezin bozuk.
(414) Metinde (نامراد) şeklinde yazılmıştır.
(415) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.

37a yidiler.(416) ni'metleri ḫōş şād-kām
birbirile oturdılar ve's-selām (417)

ṣordı yūsuf babasından dāsitān
ibn-i yāmin ḳıldı ḫōş şerḥ ü beyān

yūsuf eydür ibn-i yāmin ben saña
bir ḫaber virsem ḳulak ursañ baña

didi iy cān ne buyurursın buyur
cānum üzre ḥükm ḳıl iy ḫōş-ḥużūr

didi kimse sırrumuzı bilmesün
muṭṭali' ḳardaşlarumuz olmasun

ben bulara (418) şimdi bir al eylerem
al ile seni bulardan aluram (419)

baña göñlüñ yavuz olmasun boşa
ben senüñem sen benümsin biñ yaşa

ibn-i yāmin didi kim fermān senüñ
eyle olsun cān u dil ḳurbān senüñ

eydür imdi sen (420) bularuñ (421) ḳatına
girü var gel birlik eyle yatına

girü geldi ibn-i yāmin gördiler
şāh saña ne virdi diyü ṣordılar

---

(416) Metinde (دیدیلر) şeklinde yazılmıştır.
(417) Vezin bozuk.
(418) Metinde (بونلره) şeklinde yazılmıştır.
(419) ÜN illā seni bunlardan aluram
MN al ile seni bulardan aluram.
(420) Metinde (سن) şeklinde yazılmıştır.
(421) Metinde (بونلارك) şeklinde yazılmıştır.

geldi yūsuf oldı taḫt (422) üzre (423) revān
her birine ḳıldı baḫşişler ʿıyān

ol getürdükleri biñ biñ altunı
anlara bağışladı girü anı

iki onca ibn-i yāmine virir
ḳamusından yigrek anı ḫōş görür

üç gün anları ḳonuḳladı (424) tamām
yükleri girü (425) buyurdı veʾs-selām

anlaruñla kārbān kim geldiler
pādişāhdan ḳamu buğday aldılar

yūsufuñ bir ḳızıl altun ṣaʿ var
anuñıla yaʿnī buğday ölçülür

ibn-i yāmin(üñ) yükinde ḳodılar
ṣaḳladılar kim anı görmediler

bağladılar yüklerin bunlar hemān
yükleriyle yola girdiler hemān

öylelik (426) degin yola çün gitdiler
pādişāhdan girü ḳullar yitdiler

yitdi ḳullar kārbānı döndüre
ḳamusını (427) ol araya (428) ḳondura (429)

(422) ÜN 'taḫta'; GN taḫt
(423) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.
(424) ÜN ḳondurdı GN: ḳonuḳladı.
(425) Metinde (كيوو) şeklinde yazılmıştır.
(426) ÜN "öyle": GN "öylelik".
(427) ÜN ḳamusın; GN "ḳamusını".
(428) ÜN "yire": GN "araya".
(429) Metinde (قوندرر) şeklinde yazılmıştır.

didiler nesne oġurlandı bilüñ
ortañuzda tīz dutuñ anı (430) buluñ

37b anlar eydür ol nice nesne olur
bunlar eydür kim muraṣṣaᶜ ṣaᶜ olur

geldi şemᶜūn eydür iy cān-ı cihān
ancılayın bizde olmaz bil ᶜıyān

ḳullara yūsuf (431) eyitmişdi ki siz
anlara ḳavlince ḥüccet ḳılıñuz

eytdi sizde bulınursa ol timin
eytdi yazuḳlu ola iy emīn (432)

eytdiler oġrulıḳ eyleyen kişi
ḳavl olsun nicedür anuñ işi

eytdiler kim ol timini kim çala
ḳavl ola kim anuñ işi ḳul ola

çünki bunlar ḳavl iḳrār ḳıldılar
anlaruñ yüklerini aradılar

ḳudretile ibn-i yāmin yükini
aradılar anda buldılar anı

ibn-i yāmini giriftār itdiler
aldılar ṣaᶜıla şāha geldiler

ḳaldılar ḳardaşları ḥayrān (u) zār
ne ḳılalım diyü ḳıldılar ḳarār

didiler kim girü varalum aña
yalvaralum bāşed işümüz oña

(430-431) ÜN'de bulunmayan bu kelimeler, GN'den alınmıştır.
(432) Vezin bozuk.

yüklerini anda ḳodılar ḳamu
geldiler (433) yūsuf ḳatına iy ʿamū

yūsuf eydür nişe girü döndiñüz
ne sebebden girü bunda geldiñüz

didiler kim iy şehen-şāh-ı cihān
iy saḫāvet ehli dil-dār-ı zamān

bize çok dürlü şefāʿat eyledüñ
kendü luṭfuñda saḫāvet eyledüñ

kendü luṭfuñdan bizi dutduñ ʿazīz
bir daḫı saḫāvet eyle iy ʿazīz

ol bizüm ḳardaşcuġumuz vir girü
kim saḫāvet senden olsun birü (434)

yūsuf eydür ben size ḳavl eyledüm
ḳuluñuzdur tā ki size söyledüm

ḳardaşuñuz oġrılıḳ ḳıldı ʿıyān
ḳuluñuz da ḳulum oldı bu zamān

siz didiñüz her ki oġrılıḳ ḳıla
ḳavlüñüz oldur kim ol ḳul ola (435)

eytdiler ḳardaşı anuñ bir daḫı
varıdı kim oġrıyıdı ol aḫı

38a yūsuf eydür göñül içinde revān
söylediñüz iy ḳar(ın)daşlar yalan

göñli (436) olmışıdı girü virmege
ibn-i yāmini (437) aluban varmaġa

(433) ÜN "geldi: GN "geldiler".
(434) Vezin bozuk.
(435) Vezin bozuk.
(436) ÜN göñül: GN göñli
(437) ÜN ibn-i yāmin: MN ibn-i yāmini.

çünki anlar eyle bühtān itdiler
virmedi yūsuf anı gör nitdiler

didiler iy şehriyār-ı bā-kirām
çok kerem kılduñ bize sen iy imām

bir daḫı ḳılġıl saḫāvet iy ulu
bize bağışla anı iy baḫtlu

ol birisin yavı ḳıldı nidelüm
ansuz atamuza nice gidelüm

gel anı vir al bizüm birimüzi
ḳılma maḥrūm anda ol pīrümüzi

birimüz bunda saña ḳul olmaġa
ḫızmete ḳullıġa maḳbūl olmaġa

yūsuf eydür ben size güç itmezem
suçı yoḳ kişilere ṣuç itmezem

oġrım oldur ṭutam anı ben size
anuñ içün ḳılmayam ben güç size

nice kim cehd eylediler olmadı
yūsuf anlara maḥābe ḳılmadı

bir araya geldiler nevmīd-vār
girü döndiler (438) bular (439) maḥrūm (440) (u) zār

didiler kim bu bize ḳul olmaya
babamuz ḳatında maḳbūl olmaya

nice gerek yalvaravuz aña biz
gücile ḫōr neyleye bize ʿazīz

---

(438) ÜN "didiler": GN döndiler.
(439) ÜN bunlar: GN bular.
(440) Metinde (محرم) şeklinde yazılmıştır.

ol yehūdā didi bir gez çağıram
mışr ḳapusın birbirine hem uram

şemʿūn eydür ṭaşıla ben evlerin
ḳılayum zīr ü zeber ne kim varın

rūbil eydür baña yüz biñ yitmeye
kim gelürse ileyümden gitmeye

her biri bir dürlü daʿvā eyledi
birbirine uşbu nevʿe söyledi

yūsuf anlara kişi ḳoymışıdı
kim buları (441) gözleñüz dimişidi

birbiriyle iç ara söyleşdiler (442)
müşteciler yūsufa ḳavışdılar

bildi yūsuf anlaruñ aḥvālini
cenk içinde mekr ü fiʿl ü alını

38b didi bunlar eyle itse anlara
kimse ḳarşu ṭuramaz erenlere

ḥükm ḳıldı bindi (443) on biñ er çeri
āhen ü fulāt geydi (444) her biri

şehr içine düşdi ġavġā nāgehān
birbirine düşdiler pīr ü cüvān

bu ḫaberden geldi reyyāna kişi
pādişāha ḳıldılar maʿlūm işi

çün işitdi şāh-ı reyyān (445) añladı
yūsuf aḥvālini ol oḳ ṭañladı

(441) ÜN "anları": GN buları.
(442) Metinde (سويلديلر) şeklinde yazılmıştır.
(443) ÜN "bende": GN "bindi".
(444) ÜN geydürü: GN "geydi".
(445) ÜN reyyān şāh: MN şāh-ı reyyān.

yūsuf eydür didi kim iy māh-liḳā
ben daḫı leşker vireyin iy ṣafā

yūsuf eydür ben bulara ṭap duram (446)
sen ferāġat ḳılġıl iy şāh-ı kerem

şehre geldi yūsufuñ ḳardaşları
ṭaşra geldi anlaruñ ḳoldaşları

çünkim anlar şehre geldiler iy yār (447)
ol yehūdā naᶜra urdı raᶜd-vār

ḫalḳ eyle ṣandı kim yıḳıldı gök
kimsenede ḳalmadı hiç uṣṣ u ök

şāh-ı reyyān uṣṣı gitdi nāgehān
ᶜaḳlı geldi ṣordı kim nedür fiġān

didiler şāha kim (448) ol ᶜibrīlerüñ
naᶜra urdı biri iy şāh anlaruñ

şāh-ı reyyān çıḳdı anları görür
ḳorḳusından ḳaçdı ḳalᶜaya girir

ḳarşu geldi anlara yūsuf emīr
bā-ᶜalem bā-ṭabl (u) ẓurnā vü nefīr

ḥamle ḳıldı şemᶜūn ol dem leşkere
kimse ḳarşu ṭurmadı ol servere

yūsuf eydür yā ricāl cenk ḳılmañuz
yalañuz kendü özüñüz er bilmeñüz

uşbu sāᶜat getürem sizden ṭomar
ḥāżır oluñ uş irişdüm yā peder

---

(446) ÜN yūsuf eydür ben bunlara tap olam.
MN yūsuf eydür ben bulara tap duram.

(447) Vezin bozuk.

(448) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.

bilür idi bunları yūsuf emīn
kimse olmaz idi anlara yaḳın

eyle diyerek depdi yūsuf bay (449)
anları aldı eline (450) ol ṭol ay

ol nübüvvet yaġlıġını āfitāb
ṣundı'aldı eline (ol) bā-şitāb

anlara ḳarşu anı bir gez açar
silker ol dem anlaruñ güci ḳaçar

39a ḥamle ḳıldı anlara yūsuf hemān
her birine urdı bir gürz-i girān

yıḳdı anları giriftār eyledi
dükelisin baġladı zār eyledi

baş aşaġa ṣaldılar bunlar ḳamu
birbirine baḳışurlar iy ʿamū

didiler kim uş bu nice ḥālıdı
başımuza geldi meger alıdı

bizden oldı bize anı key bilüñ
didigüm söze benüm teslīm oluñ

göñlüm eydür yūsuf durur bu cüvān
ancılayın kim ḳıla bize iy cān (451)

dünyāda bize muḳābil kim ola
bizüm ile uş bu işi kim ḳıla

eyle ḳıldı yūsuf anları ḫarāb
tā sarāy öñine geldi bā-şitāb

---

(449) Vezin bozuk.
(450) Metinde "eline" kelimesi mısra başındadır.
(451) Vezin bozuk.

ḳamu anları getürdiler girü
anlara zindān buyurdı şāh ulu

anları zindān içine ṣaldılar
üç gün anlar ḥabs içinde ḳaldılar

çün işitdi şāh-ı reyyān ḳıṣṣayı
küllī göñlinden giderdi ḳuṣṣayı

yūsufa ʿışḳı bir iken biñ olur
tā ki ġavġā ol zamān sākin olur

gitdi ādem (452) anları getürdiler
eli baġlu boynı baġlu ṭurdılar

yūsuf eydür iy yigitler key bilüñ
şāh buyurdı bunları (kim) öldürüñ

eytdi ben sizüñ gibi yigitleri
ḥayf ola kim öldürem ben sizleri

pehlevān-ı ḫūb yüzlüsin be-nām
ben severem pehlevānı iy kirām

her kim erdür ol eri sevmek gerek
er yolında er gibi ṭurmaḳ gerek

varuñ imdi sizi āzād eyledüm
cānuñuzı sizlere baġışladum

ben size siz itdügüzi itmezem
anuñ içün ben size ḳaṣd itmezem

ellerinden bendlerin götürdiler
şāh ileyinde buları sürdiler

(452) "ādem" kelimesinden sonraki "çün" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

çıḳdılar ṭaşra ne at var ne deve (453)
ne ḫōd nesne var kim ilteler eve (454)

39b didiler babamuza gitmek gerek
uşbu ḥāli aña şerḥ itmek gerek

anlara eydür yehūdā ben hele
bunda ḳalsam şemʿūn eydür ben bile

ol ikisi anda ḳaldı ol zamān
ol ḳalanı yola girdiler revān

gice gündüz ṭurmadılar gitdiler
tā ki yaʿḳūb ḳatına dek yitdiler

ol aḥvāli ḳamu taḳrīr eyledi (455)
ne ki oldı babasına söyledi

ibn-i yāmin ṣaʿ oğurladığını
söylediler ḳamu birin birini

çünki yaʿḳūb işidür bu dāsitān
anlara inanmadı eydür yalan

ṣuḥfa anda içdi bunlar ḳamusı
anda inandı bulara (456) ṭapusı

āh ḳıldı yaʿḳūb eydür iy dirīğ
kim ümīdüm ḳalmadı benüm ẓāyiʿ (457)

---

(453) ÜN "ṭaşra çıḳdılar ne at ne deve",
GN "çıḳdılar ṭaşra ne at var ne deve.

(454) Vezin bozuk.

(455) Vezin bozuk.

(456) ÜN bunlara: GN bulara.

(457) Kelime (ض) ile yazılmalıdır.

NAĠME-İ NÜVİŞTEN-İ YAʿḲŪB BE-YŪSUF (458)

döndi yaʿḳūb kāġıd aldı vü (459) ḳalem
çekdi ḳırṭāṣ üzre ol raḳam (460)

yazdı evvel kim kerīm (ü) kār-sāz
ol ḳamulardan münezzeh bī-niyāz

vāhid ü settār ol ferd (ü) ṣamed
kim ṣıfatı ḳul ḥuvallāhu eḥad

ṣu yüzinde yirleri ḳıldı basīṭ
yire ṣuya gökleri ḳıldı muḥīṭ

1560 ʿarş (u) kürsī hem yaratdı ne felek
göklerüñ içini ṭoldurdı (461) melek

yılduzıla gögi bizek eyledi
ādemi yir üzre temkīn eyledi

her birine rūzī ḳıldı bir maḳām
enbiyāya rūzī ḳıldı biñ-nām

bu naṣibi baña daḫı eyledi
ol nübüvvet defterinden ṭoyladı

babamuñ adı zebīhuʾllāh olur
hem dedem adı ḫalīluʾllāh olur

1565 uş firāḳ odına yanaram (462) müdām
cigerüm büryān işüm oldı ḫām

yūsufumı yavı ḳıldum iy ʿazīz
āhıla derdile ḳaldum iy temīz

---

(458) ÜN'de bulunmayan bu başlık, GN'den alınmıştır.
(459) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.
(460) Vezin bozuk.
(461) Metinde (طولدردك) şeklinde yazılmıştır.
(462) ÜN yanar: GN yanaram.

40a ibn-i yāmin birle göñlüm aylaram
anuñıla derdüme ṣabr eylerem

oġrulıḳ olmaya (463) bizde iy ʿazīz
bizde oġrılıḳ olamaz bī-temīz

saña inandum viri(b)idüm saña
iy ciger-ġūşem sen eyitgil baña

ḥāşā (464) isrāʿīl illerinden kim bilür (465)
oġrı ola (466) dünyāda iy baḫt-vār

oġlumı ḳoġıl yāḥūd āh iderem
ḫāṣṣa āhıdur seḥer-gāh iderem

ne seni ḳoyam ne taḫt (u) tācuñı
ne ʿazīzüñi ne ḫōd muḥtācuñı

dürdi ol şāh nāmeyi derc eyledi
la'l (ü) güher sözine ḫarc eyledi

yaz(d)ı nāmeyi pür-ʿiṭāb iştiyāḳ
viribidi (467) yūsufa derd-i firāḳ

virdi rūbil eline gönderdi tīz
kim irişdi mıṣra bunlar bā-sitīz

geldiler ḳardaşlarını buldılar
aldılar yūsuf ḳatına geldiler (468)

ḫōş duʿā ḳıldılar anlar (469) bā-edeb
ṣundı rūbil şāh (a) nāme bü'l-ʿaceb

---

(463) Metinde "olmaya" kelimesi mısra başındadır.
(464) ÜN ḥāş: GN ḥāşā.
(465) Vezin bozuk.
(466) ÜN olan: GN ola.
(467) ÜN vir: GN viribidi.
(468) ÜN aldılar nāmeyi yūsuf ḳatına geldiler:
GN aldılar yūsuf ḳatına geldiler.
(469) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.

aldı yūsuf nāme (470) oḳudı revān
dökdi her bir nergisinden erġuvān

oḳur iken nāmeyi yaş eyledi
fürḳat odı baġrını baş eyledi

nāmeyi ol demde yūsuf oḳıdı
bildi yūsuf babası kim ḳaḳıdı

aldı kāġıd eline ṭutdı ḳalem
yörüdiser kāġıd üstine raḳam

CEVĀB-DĀDEN-İ YŪSUF BE-YAʿḲŪB (471)

yazdı (472) nāmeyi kim be-nām kirdigār (473)
evvel āḫir luṭf anuñ bī-şümār

pādişāh oldur ḳalan ḳuldur mecāz
ol haḳīḳat pādişāhı bī-niyāz

evvel āḫir ol durur rabbüʾl-enām
ẓāhir ü bāṭın ol durur müdām (474)

didi nāme benden iy pīr-i ʿazīz
nite kim didüñ reyyānīler (475) temīz

ʿizzet (ü) raḥmet gelür bir tañrıdan
ḳullarını emīn ider ḳayġudan

40b iy zebīḥuʾllāhuñ oġlı nām-ḏār
sen ḫalīlüñ sırrısın bil āşikār

---

(470) ÜN nāmeyi: GN nāme.
(471) ÜN'de bulunmayan bu başlık, GN'den alınmıştır.
(472) ÜN: yazı : GN yazdı
(473) Vezin bozuk.
(474) Vezin bozuk.
(475) Metinde (دايانيلر) şeklinde yazılmıştır.

nāmede medḥ eyledüñ aḥvālüñi
oġlunuñ derdinde (476) vaṣf-ı ḥālüñi

fürḳatıla ḥasreti yād eyledüñ
yūsufuñ derdinde çoḳ zār eyledüñ

ṣabr ḳıldı babañ öldürmeklige
hem dedeñü oda yandurmaḳlıġa

anlara ṣabrıla irdi menzilet
ṣabrıla buldı murādı ʿāḳıbet

sen daḫı ṣabr ideriseñ yā emīn
ṣabr iden bulur murādı (bil) yaḳīn

ḥasretile ṣabr idersin bil ʿıyān
fürḳata serḥad bulasın bī-gümān

yaz(d)ı nāme bunlara virdi girü
bunları kenʿ ān iline gönderü

nāmeyi aldı bular (477) oldı revān
babalarına getürdiler hemān

aldı yaʿḳūb nāmeyi oḳur girü (478)
ol cevāba ḳaldı ḥayrān ol ulu

eytdi bu reyyānīler (479) sözi degül
olmaya reyyān (480) sözi böyle uṣūl

bu keleciler (481) nebīler sözidür
bunı reyyān kişiler kim ne bilür

---

(476) Metinde (دردندن) şeklinde yazılmıştır.
(477) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(478) ÜN "aldı nāmeyi yaʿḳūb oḳur girü",
GN "aldı yaʿḳūb nāmeyi oḳur girü".
(479) ÜN "dayānīler", GN "reyyānīler".
(480) ÜN "süryān", GN "reyyān".
(481) Metinde (کلنجیلر) şeklinde yazılmıştır.

bunca dürlü kim (482) işāretler baña
gelmişidi bu gezin ḳaldum ṭaña

oldi meclis hem daḫı iy dōstān (483)
söyleyelüm bu yidinci dasitān

şāh-ı sulṭān yūsufı söyleyelüm
babası yaʿḳūb aḥvālin söyleyelüm (484)

YİDİNCİ MECLİS

yine āġāz eyledüm bir vaṣf-ı ḥāl
söyleyelüm hem yidinciden maḳāl

ḳıṣṣa-i yūsuf ḥikāyet ḳılalum
hem ḳıṣaṣ ḥükmin rivāyet ḳılalum

ibn-i ʿabbās böyle buyurdı beyān
diñle iy müʿmīn bunı bā(485)- ġūş-ı cān

ḫāṣṣa-i dürr kim zi-deryā-yı kelām
her biri kim dünyā gencinden kelām

cān ḳulaġın açar iseñ iy ʿazīz
göñlüñe dürr dir(er) iseñ bā-temīz

41a eytdi oġlum yūsufı isteñ (486) buluñ
yūsufı istemege meşġūl oluñ

didiler baba ne yirde bulalum
istemege nicẹ meşġūl olalum

---

(482) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.
(483) ÜN bunda bir meclis hem dürlü dāsitān:
GN oldı meclis hem daḫı iy dōstān.
(484) Vezin bozuk.
(485) Metinde (با) şeklinde yazılmıştır.
(486) ÜN isterseñ; GN isteñ.

nāme yazdı andaki oġlanlara
bundaki (487) (hem) andaki ḳalanlara

eytdi varuñ ol ʿazīzüñ ḳatına
ḳul gibi duruñ anuñ ḥażretine

anca yalvaruñ esirgeye sizi
vire buġday (488) oġlumuz aña bizi

girü vardılar bular (489) mıṣra revān
buldılar ḳardaşlarını ol zamān

yine yūsufuñ ḳatına geldiler
kendülerüñ hem yaraġın ḳıldılar

bu gezin yüz yire urdılar girü
ḳıldılar zār (u) tażarruʿ yalvaru

didiler kim iy saḫāvet-kān şāh
sen kerem ḳıl biz eyledük günāh (490)

ol babamuz bizüm anda zār olur
ʿışḳı göñli dāʿimā āẕār olur

gel esirge bizleri ḫalḳ eylegil
ḳıl şefāʿat sen bize ḫōş söylegil

ḳamu ʿālem ḳuluñ oldılar tamām
bizi daḫı ḳul bil iy şāh-ı kerem

yavlaḳ açıḳdı yaḳīn kenʿān ili
ḫalḳ ḳırılmaġa ṭurdı iy velī

raḥmet eyle bunlara buġday ile
ḳıl şefāʿat yoḫsula hem bay ile

---

(487) Metinde (يونده كي) şeklinde yazılmıştır.
(488) Metinde (بقداي) şeklinde yazılmıştır.
(489) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(490) Vezin bozuk.

vaḳtıdur kim bir muḥabbet ḳılasın
ḥaẑretinde bizleri ḳul bilesin

ol bizüm ḳardaşcuġumuzı bile
buyurasın virdigüñ buġday ile

nāgehān taḫtına ḳıldılar naẓar
ibn-i yāmin gördiler anda gezer

ibn-i yāmini bular (491) anda görür
ḳızıl altun ṣandal üzre oturur

tāc başına vü libāc egnine
alup oturmışıdı taḫt üstine

geydügi cümle muraṣṣaᶜ ṭonları
cümle ḫalḳ görüridi hem anları

anlara eydür yehūdā ben size
eydür idüm size inanmazsız bize(492)

41b hırsızı böyle mi ṭutar iy kişi
yūsuf imiş bellü bilüñ bu kişi

anlar anda ᶜāciz ü ḥayrān olur
ne ḳılalum diyü ser-gerdān olur

ġavġāya düşdi bular(493) birbirile
nice ola ḥālümüz dir kim bile

ibn-i yāmin dāᶜim söylerdi meger(494)
kendi özüñ bildür aḫı iy server

yūsuf eydürdi ki vaḳtı gelmedi
vaḳtı gelmeyince furṣat olmadı

---

(491) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(492) Vezin bozuk.
(493) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(494) Vezin bozuk.

gördi yūsuf anları ḫayrān u zār
didi kim vaḳtıdur olam āşikār

MESNEVĪ

bürḳuᶜın nāgāh(495) götürdi gördiler
ol şehen-şāh yūsuf imiş bildiler

baş aşaġa ṣaldılar bunlar ḳamu
bildiler kim yūsuf imiş iy ᶜamū

yūsuf eydür bildi(ñ)üz mi ben kimem
şimdi size ḳıldıġuzı (496) ben ḳılam

siz benümile yavuzlıḳ itdiñüz
ḳuyuya bıraġu beni gitdiñüz

anuñıla ḳoymadıñuz siz beni
ṣatduñuz alduñuz aḳça altunı

baña bühtān eylediñüz hem daḫı
oġrıdur (ol) didiñüz siz iy aḫı

ne disünler yavlaḳ oldılar ḫacīl
baş aşaġa ṣaldılar ḫōr (u) zelīl

başların ḳaldırdılar kim iy ᶜazīz
bellü idüñ bize kim yūsuf mısız

eytdi ben yūsuf ḳardaşdur buña
bellü inanuñ iy ḳarındaşlar baña (497)

ḳamu dizi üstine geldi bular (498)
didiler imdi amān iy şehriyār

---

(495) Metinde "nāgāh" kelimesi mısra başındadır.
(496) Metinde (قلديكوزى) şeklinde yazılmıştır.
(497) Vezin bozuk.
(498) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.

yūsuf eydür her ki (499) ṣabr ider ʿıyān
ʿāḳıbet ol şāh olısar bī-gümān

niʿmete ṣabr eyleyenler bellü bil
niʿmete irişdüre rabb-ı celīl

gör nice ṣabr itdi yūsuf mihnete
ʿāḳıbet irdürdi tañrı (500) niʿmete

dünyā miḥnet-ḫānedür iy merd-gār
niʿmet isteyenler olur ḫōr (u) zār

42a dünyā fānī niʿmetüñ ṣoñı ḳahr (501)
balını yimege olu(r) ḳandı zehr

her ki tutdı bu cihānuñ niʿmetin
şükrini ḳılmadı çekdi miḥnetin

begligi vü mālı mülki bir ḫayāl
dünyānuñ çün ṣoñı olısar zevāl

ḳalmağıl sen bu ḫayāle iy ʿazīz
bī-zevāli bil kim olasın temīz

dimegil kim dünyeligüm yoḳ durur
himmetüñ var ise māluñ çoḳ durur

dünyā mālı senüñ olursa ḳamu
himmetüñ yoğısa yoḳ bil iy ʿamū

dünyāyı şāẕını meddāḥ ḳalmadı
zerrece dünyā yüzine gülmedi

bunda dünyā‿olmayana gülmedi gel
dünyānuñ zaḫmına merhem kimde gel

---

(499) Metinde (كم) şeklinde yazılmıştır.
(500) Metinde "tañrı" kelimesi "irdürdi" kelimesinden önce yazılmıştır.
(501) Vezin bozuk.

var (sen) imdi anda vire kirdigār
yazuġın baġışlaya perverdigār

imdi geldi yūsufuñ ķardaşları
ʿāciz ü ḥayrān (502) aşaġa başları

didiler kim biz güneh-kārız ķamu
bildüñ uş yazuġumuz(ı) iy ʿamū

ʿafv ola mı yā bize ölmek gerek
yazuġumuz(ı) bize bilmek gerek

1660 yūsuf eydür ķamularuñ yazuġın
ʿafv ola mı ya bize ölmek gerek

çünki bunlar yazuġını bildiler
kendülerini ḫaṭāda buldılar

ḥaķ teʿālā bunlaruñ yazuġını
ʿafv ķıla ol kerīm (ü) ol ġani

sen daḫı iy müʾmin açarsañ gözüñ
yazuġuñ bilüriseñ hem kendüzüñ

yazuġı key bilüriseñ iy kerīm
raḥmet ide saña ol rabbüʾl-enām

1665 yūsuf eydür kim gelüñ ķardaşlarum
iy benüm gözüm nūrı ķoldaşlarum

size yavuz ṣanan eylik görmesün
ķayġu sanan ṣāzılıġa irmesün

ṭurdı yusuf anlaruñla görişür
eyle ṣankim ülker aya ķavışur (503)

(502) "hayran" kelimesinden sonraki "baş" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(503) Metinde (قونشور) şeklinde yazılmıştır.

andakiler ḳamu şādān oldılar
şāh buyurdı kim beşāret oldılar

anlaruñ üstine ḳıldılar nis̱ār
her birine virdi ḫilʿat şāh-vār

1670 yūsuf eydür getürüñ tīz ḫōn-ı ḫāṣ
ḫōna bu gez oturalım bā-ḫavāṣ

ḳızıl altun yüz siniler ḳodılar
yüz daḫı bir ṣaf gümişden ḳodılar

her birinde üç çanaḳ var iy ʿazīz
daşları (504) altun gümişdür hem temīz

taḫt üzre bir ulu ḫōn ḳodılar
yūsuf(uñ) ḳardaşları oturdılar

yūsuf oturdı bularuñla (505) ṭaʿām
ḳamu bir yirde yidiler veʾs-selām

(ĠAZEL)

1675 eyle ṣankim ayıla gün ol zamān
oldı ülkerle muḳārīn bil ʿıyān

yaşurup (506) ṣundı (507) güneş bir taḫt-gāh
ḫıẕmete geldi kevākib ol zamān

müşterī oldı bulara (508) müşterī
ketḫudālıḳda olupdur mihribān

yā züḫāl geldi bular (509) ʿöẕr ez-ḫūbān
kim firāḳuñuzda ḳaldum nā-tüvān

---

(504) Metinde "daşları" kelimesi "gümişdür" kelimesinden sonra yazılmıştır.
(505) Metinde (بونلاركله) şeklinde yazılmıştır.
(506) Metinde (ياشروه) şeklinde yazılmıştır.
(507) Metinde (صوتدي) şeklinde yazılmıştır.
(508) Metinde (بونلاه) şeklinde yazılmıştır.
(509) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.

geldi merrīḫ eydür (iy) ṣāḥib-ḳırān
uş ḥased günini kesdüm ben hemān

zühre eydür uş ṭarab-sāz eylerem
şādılıġa urdum uş dest-i nihān

çün bular (510) yir yire geldiler bile
mıṣr şehriyile ṣan oldı cihān

birbirinden nūş idüp vuṣlat ṣuyın
fürḳat odı sönüben oldı nihān

şād oluban bir yire oturdılar
ḳayġu gitdi şādī geldi bī-gümān

MEṢNEVĪ

yidiler (511) niʿmetleri götürdiler
on ikisi bir ḳaṭār oturdılar

anlaruñ aḥvālini reyyān şāh
bildi (vü) şükr eyledi zerrīn-külāh

didi ol dem yūsufa kim yā emīr
neñdür ol yigitler iy bedr-i münīr

pādişāh(a) yūsuf çün virdi ḫaber (512)
kim baña ḳardaş olur ḳamu bular

43a pādişāh çün bu ḫaberden şād olur
göñli küllī ḳayġudan āzād olur

yūsuf eydür kim bize nitmek gerek
babamuza nice gitmek gerek (513)

---

(510) Metinde (بلاره) şeklinde yazılmıştır.
(511) Metinde (دیدیلر) şeklinde yazılmıştır.
(512) Vezin bozuk.
(513) Vezin bozuk.

didiler sen bil eyā şāh-ı cihān
her ne kim sen diyesin olur hemān

babasınuñ ṣordı aḥvālin tamām
eytdi bunlar çünkü bildi ol kirām

gözsüz olduğı neden eydüñ sebeb
didiler kim gömlegüñden (514) iy neseb

gömlegüñi görür urur yüzine
ağlar ü zārī ḳılur kendüzine

dün gün işi nevḥa birle zārıdı
ḥasretüñle dünyādan bīzār idi

çünki gömleḳden gözi giryān olur
gözlerinüñ yüzine bürhān olur

anlaruñ ḳatında bir er varıdı
yil gibi yiler ḳatı rehber idi

didiler kim bir kişi ḳanda ola
kim bu yolı (515) bir gün içinde ala

ṭurdı yirinden didi kim ben gidem
bir nişān virüñ kim anda ben virem

yūsufuñ ḳolında var idi meger
dāne incü ḫōş şāhāne muʿteber

babası anı ḳolına bağlamış
bunca (516) yıldan yūsuf anı ṣaḳlamış

çizdi ḳolından eyitdi iy cüvān
al bunı babama virgil hem nişān

---

(514) Metinde (كوملوكدن) şeklinde yazılmıştır.

(515) Metinde (ليولي) şeklinde yazılmıştır.

(516) Metinde (يونجه) şeklinde yazılmıştır.

ol revān oldı eydür bu gömlegi (517)
kim iletür babama bu gömlegi

bir bedevī at yehūdāya virir
gömlegi yehūdā yūsufdan alur

yūsuf eydür revādur sen varasın
gömlegi babama hem (sen) viresin

ṭurdı yirinden yehūdā didi ben
gömlegi babaña iltem cān-ı men

bir cemā'il devesini virdiler
dürlü ni'met yüklediiben düzdiler

yūsuf eydür çünki yola çıḳasın
dönesin ken'ān yolına baḳasın

gömlegümi açasın bir gez revān
silkesin ken'ān yolına mihribān

43b tā ki anuñ ḳoḳusın bād-ı ṣabā
irgüre babama kim bula ṣafā

didi cānum ile ḳılam ögidüñ
cānum üstine ṭutam ben ögidüñ

işit imdi (bir) rivāyet (sen) daḫı
bir yolda daḫı diñle iy saḫī (518)

ḳıṣṣanuñ ilkinde söyledük revān
ol ḳulı kim ṣatdı (519) ya'ḳūb ol zamān

kim anası yūsufuñ dāyesidür
yūsuf içün oġlunuñ sāyesidür

---

(517) Vezin bozuk.
(518) Vezin bozuk.
(519) Metinde (صاندي) şeklinde yazılmıştır.

oğlını ol demde ṣatdılar meger
mıṣra düşmişidi işitgil ḫaber

aña taḳdīr-i (520) ezel olmış idi
girü yūsuf ḳatına gelmişidi

nite kim ya‘ḳūb anasından anı
ayırup maḥrūm ḳılmışdı cānı

eyle ḳıldı emr-i rabbānī mecāl
evvel anasına irişdi ‘ıyāl

sonra yūsuf yine ya‘ḳūb(a) ire
tā ki bunlar birbirisini göre

oğlana yūsuf beşīr urmışdı ad
yola girir ol yehūdā ḫōş-nihād

çünki bir menzil yola gönderdiler
işit imdi gömlege ne ḳıldılar

gömlegi açdı yehūdā bī-ḫaber
ṣaldı ken‘ān yolına iy baḫt-vār

emr ḳıldı ḥaḳ çalap bād-ı ṣabā
ḳoḳusın ol dem irirdi ya‘ḳūba

ya‘ḳūb ol dem ḳızları ḳatında‿olur
babaları göñli (521) yatında olur

ḳızlarına ya‘ḳūb eydür yā nigār
yūsuf(uñ) ḳoḳusı geldi āşikār

şimdi beni buñamışdur diyesiz (522)
siz benüm sözüme inanmayasız

---

(520) Metinde (تقديرو) şeklinde yazılmıştır.

(521) Metinde (كوكل) şeklinde yazılmıştır.

(522) Metinde (ديه سين) şeklinde yazılmıştır.

hele ben gömlek ḳoḳusın bilürem
size uş şerḥ ü beyānuñ ḳıluram

giçdi ol dem hem irişdi bil ḫāṣ
ḳayġudan kim bulalar bunlar ḫalāṣ

ḳızlarıyla yaʿḳūb oturmışıdı
ḳāṣid ol dem şehre irişmişidi

çağırurdı iy ḫalāyıḳ ḫās (u) ʿ ām
yūsufı bulduñ sevinüñ dir tamām

44a halḳ işitdi ḳamusı pes ḳaldı ḫōş
ulu kiçi cümle geldiler be-ḫōş

ol üni yaʿḳūb işitdi ḳıldı āh
bu ne ġavġā ḳopdı dir iy pādişāh

didiler baba beşāretdür meger
yūsufı bulduḳ diyü geldi ḫaber

ḥāl ki yaʿḳūb(a) irişdi bu nişān
āh idüben ʿaḳlı gitdi ol zamān

ʿaḳl(ı) geldi söyledi ḳızlarına
şerḥ ü taḳrīr eyledi özlerine

didi ol dem ben size ḳıldum ḫaber
sözüme inanmadıñuz siz meger

geldi ḳāṣid yaʿ ḳūbuñ öpdi elin
ṣundı incü söyledi yaʿ ḳūb ḥālin

yaʿḳūb incüyi görüben ṭañladı
yūsufuñ taḥḳīḳin andan añladı

didiler kim uşda yehūdā gelür
yūsufuñ gömlegini alup gelür

çünki geldi yehūdā anı gördiler (523)
yūsufuñ gömlegine yüz sürdiler

didi baba yūsuf imiş ol ʿazīz
bizüm ile bu işi ḳılan temīz

ibn-i yāmine oğrılıḳ yapdığı (524)
bizi daḫı birümüzden ḳapduğı

bizi mıṣra iletesiz (525) dir ḳamu
kim göresiz yūsufı şāhdur ulu

döndi yaʿḳūb eydür iy ṣāḥib-beyān
ḳılmaduñ sen ben didügümi beyān

beşr (526) elinde gömlegi yaʿḳūb alur
gözlerine sürer ol demde görür

yaʿḳūb ol dem beşīre dir iy ġulām
tañrı ḫōş dutsun seni olğıl selām

senüñ ucuñdan biz(e) oldı firāḳ
tā ki seni anadan itdük ıraḳ

görmeyince sen atañı bil yaḳīn
kim bize göstermedi yūsuf yüzin

sen anañı gördüñ iy beşīr ʿıyān
söylegil yūsufumı şerḥ ü beyān

---

(523) Vezin bozuk

(524) Vezin bozuk.

(525) Metinde (ايلسز) şeklinde yazılmıştır.

(526) Metinde (بشير) şeklinde yazılmıştır.

didi anı kul olup şatıldığın
hem ᶜ azīz aña zindān buyurduğın (527)

didi kim ne vāḳıᶜa geldi‿aña (528)
işit imdi sulṭān oldur(ur) baña

44b fürḳat itdi yaᶜḳūbı ol demde hemīn (529)
işidüp uṣṣı gider düşe yaḳīn

ṭurdı yaᶜḳūb eydür iy sulṭān ilāh
yūsufuñ ḥüzni beni ḳıldı tebāh

uş bu bir ḳaç beyt-i ḥüzninde tamām
şiᶜr eydiser yūsufa yaᶜḳūb imām (530)

(ŞİᶜR-İ YAʾḲŪB)

didi ḳanı iy benüm cānum benüm
göñlümi şād eyleyen ḫānum (benüm)

cānumı ḥasret odına yaḳmışam
vire anı baña sübḥānum benüm

ᶜāşıḳam yanaram (uş) pervāne-vār
gele zühre burcına māhum (benüm)

nideyüm şabra ḳarārum ḳalmadı
didi āh kim toğsun (ol) şāhum (benüm)

nite kim virdüñ bize cennetde ḥūr
vir bi-ḥaḳḳ(ın) baña rıżvānum benüm

gözüme gösterdüñ uşda gömlegi
gösterdi vir yūsufı cānum benüm (531)

---

(527) Vezin bozuk.
(528) "kim" kelimesinden sonraki "her" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(529) Vezin bozuk.
(530) Vezin bozuk.
(531) Vezin bozuk.

benden ayırdı sulṭān anı (532)
mıṣr içinde ḫūb-ı kenᶜānum (benüm)

nice ola görem anuñ yüzini
gele mi ḳarşuma sulṭānum benüm

inşā᾽allāh olmayavuz nā-murād
yūsufumı vire sübḥānum (benüm)

ḥāmidü᾽d-dīn şiᶜr āġāz eyledi
tā ki raḥmet ḳıla ḥannānum (benüm)

muᶜcizāt kānı iy yūsuf-ı ṣafā (533)
vir anı baña olur ḫānum (benüm)

didi yaᶜḳūb dilegümi ḳıl ḳabūl
beşre virgil at deve mālum (benüm)

(MEṢNEVĪ)

eydür oġlum yūsufum ne dīndedür
nice mezheb yā nice āyīndedür

babamuz hem dedemüz dīninde mi
yāḫūd reyyāniler āyīninde mi (534)

eytdi baba ol dedemüz dīnini
ḳomamışdur anlaruñ āyīnini

ol ḫaber yaᶜḳūbı şādān eyledi
secde ḳıldı şükr-i yezdān eyledi

45a eytdi ḳorḳam andan ben żaᶜīf (535)
oġlanıdı yūsufum ᶜaḳlı naḥīf

---

(532) Vezin bozuk.
(533) Vezin bozuk.
(534) Vezin bozuk.
(535) Vezin bozuk.

aldayalar yoldan azduralar anı (536)
āḫiretde ṭamuya gire cānı

bunca yıldan ḳılduġum zār (u) fiġān
baġruma ṭaş başduġum iy mihribān

dilegüm ol kim dīninden çıḳmaya
atası didesi dīnin yıḳmaya

uşda oldum şād bildüm ben anı
imdi dīnin şaḳlayam şimdi ḳanı

dünyā mālı senüñ olursa ḳamu
arada dīn olmaya yoḳ bilʿamū

bir puluñ yoġısa çünkim dīn ola
iki ʿālem bil saña temkin ola

yalañuz dilde degüldür dīn ulu
cümle ḫalḳuñ dīni gerek baḫtlu

ehl-i kenʿān ol dem anı gördiler
yüzlerini ḳamu yire sürdiler

açlıġıla ḫalk buñalmışıdı
ḳamu ḳırılmaġa az ḳalmışıdı

bu ḫaberi kim işitdiler ḳamu
yimek içmegi unutdılar ʿamū

er (ü) ʿavrat başladı pes birbirin
oynamaġa gülmege iy nāzenīn

borı zurna vü naḳāre urdılar
ḳamu bir gezden beşāret ḳıldılar

ḳaldı bunlar (ol) arada şādmān
girdi yola pes yehūdā ol zamān

(536) Vezin bozuk

ḳalmamışdı ḫalḳa yimek ḳayusı
gülmek oynamaġa başlar ḳamusı

hem yehūdā daḫı geldi ilerü
babasına muştulıḳ ḳıldı girü

bu gez işitdi yehūdā ne ḳılur
çün yehūdā ol arada görinür

geldi mıṣr(a) yūsufa ḳıldı ḫaber
gör ki nitdi girü yūsuf muᶜteber

ol dem anlara buyurdı ḫilᶜati
pādişāha ne buyurdı ḫilᶜati

biñ deve yüklediler buġdayıla
biñ deve daḫı aña virdi bile

yükleri bal u yaġ (u) undur ḳamu
dürlü ḫilᶜat virdi (aña) iy ᶜamū

45b biñ bedevī at buyurdı virdiler
eyer (537) (ü) uyan muraṣṣaᶜ ḳıldılar

degme bir ḳar(ın)daşına on deve
on daḫı at ḳoşdı kim ilte eve

her birine bir ᶜamārı ortası
örtüleri ḳızıl altun ḳamusı

babasına bir ᶜamārı düzdürür
ortasına laᶜl (ü) incü ḳondurur

ḳırḳ deve yüki cevāhir yükledür
kimi laᶜl (ü) kimi yāḳūt kimi dürr

---

(537) Metinde (ايو) şeklinde yazılmıştır.

didi kenᶜān iline baḫş (538) idesiz
bu size şükrāne olsun diyesiz

biñ ḳaravaş at ḳaṭır ḫayl (ü) ḥaşem
her birine eyü virdi muḥteşem

beglerinden kendü (539) ḫāṣı iki biñ
on biñ er ḳodı (540) bile kim iletüñ

ḍidi kenᶜān ehli cümle bile (541)
tīz aluñ bunda gelüñ babam ile

çün (542) kenᶜān iline geldiler yaḳīn
didiler yaᶜ ḳūba yā ehlü'd-dīn

didiler oğlanlaruñ ḫōş geldiler
bā-ᶜalem bā-ṭabl uş geldiler (543)

niᶜmet-i ᶜālem getürdiler bile
ḳul ḳaravaş at (u) ḳaṭır gencile

çünki kenᶜ āna irişdiler bular
ehl-i kenᶜ ān genc-i ᶜālem buldılar

niᶜmetile cümle ṭoydı ḫās (u) ᶜ ām
sen işit kim neyledi yūsuf imām

anları gönderdi (ol) ṭurdı örü
şāh-ı reyyān ḳatına geldi girü

ser-güzeşti şāha taḳrīr eyledi
ḳamu bir bir pādişāha söyledi

---

538 Metinde (نخس) şeklinde yazılmıştır.
539 Metinde (كندونك) şeklinde yazılmıştır.
540 Metinde (قومشدي) şeklinde yazılmıştır.
541 [illegible]
542 [illegible] sonraki "bunlar" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
543 [illegible]

babası(nuñ) ḳavmını ḳıldı ʿıyān
bunda geldükleri(ni) ḳıldı ʿıyān

pādişāh ol demde pīr olmışıdı
ʿömri anuñ āḫiri gelmişidi

yūsufa ışmarlamışdı salṭanat
ʿadl ü ʿār u māl mülk (ü) memleket

bu ḫaberden oldı cānı şādmān
yūsufa ḳıldı duʿā ez-ʿaḳl (u) cān

eytdi kim cānum fidā olsun saña
bu ḫaberden cān bağışladuñ (544) baña

46a gel ḫazīne aç ne kim dilerseñ al (545)
kim saña olsun fidā gencile māl

yūsuf eydür şehriyārısın benüm
genc (ü) mālum her ḫazīnemsin benüm

didi şāha destūruñıla senüñ
ben yarağını ḳılayın (546) anlaruñ

babama hem ḳarşu çıḳmaḳ yatını
düzdüreyüm (547) yarağını atını

şāh eytdi bir ögit şāhum saña
eydi virem ger ḳulaḳ ursañ baña

babaña ḳarşu varıcaḳ yā emīr
inme atuñdan eyā bedr-i münīr

---

(544) Metinde (باعشلاری) şeklinde yazılmıştır.
(545) ÜN "gel aç ḫazīne ne kim dilerseñ al."
GN "gel ḫazine aç ne kim dilerseñ al"
(546) Metinde (قلایك) şeklinde yazılmıştır.
(547) ÜN düzelüm: GN düzdüreyüm

bir yire dirilse anda bā-ḥaşır
pādişāhlar (kim) olur anda ḫaṭar

ata gönli kalmaya saña yaḳīn
kendüñi (sen) pādişāhlıḳdan ṣaḳın

eyle olsun didi yūsuf ol (548) zamān
ṭaşra geldi yarağın ḳıldı ʿıyān

emr ḳıldı şehrleri bizedi
yūsufuñ gönli cemāli tāzelendi (549)

niʿmetile ḳamu ḫalḳı ṭoyladı
altı gün mıṣr(ı) tamām şād eyledi

her yañadın düzdiler köşk ü sarāy
ḫalḳ-ı ʿālem ṭoyladı yoḫsul(u) bay

degme (550) bir ḳardaşına bir köşk-i ḫāṣ
eyle tertīb eylediler bā-ḫavāṣ

köşküñ içine döşediler ḥarīr
her birini düzdi zībā ol münīr (551)

söze geldiler maʿānī sāzıla
māh-rūlar raḳsa geldi nāzıla

cennete beñzetdiler köşki tamām
dürlü ḫilʿat geydür(ür)ler ḫāṣ (u) ʿām

yūsufuñ ol demde ḳırk biñ ḳul(ı) var
ḳamusı zerrīn-kemerdür şāh-vār (552)

---

(548) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.
(549) Vezin bozuk.
(550) ÜN her: GN "degme"
(551) Metinde (میر) şeklinde yazılmıştır.
(552) ÜN ḳamusı zerrīn-kemer o şāhvār
GN ḳamusı zerrīn kemerdür şāhvār

öñince yöriridi yüz biñ at (553)
anlara binen kişi bulur ḥayāt

eyer üzre ḳamusı laᶜl(ü) güher
her birisi bir muraṣṣaᶜ dürr bular (554)

bağladılar taḫtını bir püşt bile
yüz daḫı var idi çevre bil bil(e)

taḫt üzre ḳubbeyi çatar hemān
çevresinde dirdi ḳullar hem cüvān

46b ḥükm ḳıldı bindi yüz biñ er çeri
anlaruñla bile bindi begleri

urdılar ṭabl (u) ᶜalem getürdiler
pādişāh bindi naḳāre urdılar

ĀMEDEN-İ YAᶜḲŪB BE-ṬARAF-I MIṢR (555)

işit imdi bir yañadın dāsitān
yaᶜḳūba ol ḳavmıla oldı (556) revān

bir nice gün durdılar diñlendiler
yarağ (557) idüp mıṣr(a) çün gönildiler

ol yañadın gelür anlar bā-şitāb
bu yañadın hem gönildi āfitāb

iki ḥasret birbirine irmege
birbirine göñül ü cān virmege

yūsuf ol ortada ser-gerdān idi
pādişāhuñ sözine ḥayrān idi

---

(553) Vezin bozuk.
(554) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(555) ÜN'de bulunmayan bu başlık GN'den alınmıştır.
(556) Metinde (اولديلرر) şeklinde yazılmıştır.
(557) Metinde (يارنج) şeklinde yazılmıştır.

1840 şāh eytdi inme atuñdan yire
olmasun kim saña bir ḳayġu ire

imdi ata ᶜizzetini nideyüm
bu‿ikisinden ḳanḳısını ideyüm

ikisin daḫı baña tutmak gerek
ne ḳılayum bilmezem nitmeḳ gerek

indi taḫtından yire ḳıldı namāz
didi bir gez iy kerīm (ü) kār-sāz

bilmezem ben ḳalmışam ḥayrān (u) zār
müşkilüm ḥall ḳıl benüm iy kirdigār

1845 yüz yire urdı (vü) zār(ī) eyledi
göz yaşın derdine yarı eyledi

ḳudretile uyḳu geldi gözine
ḳarşudan bir er görindi gözine

yūsufa eydür eyā bedr-i münīr
bir kişi kim emr içindedür (e)mīr

kendüden ulu sözin ṭutmaḳ gerek
pendini anuñ ḳabūl itmek gerek

tā kim andan ḫalḳa ḳayġu gelmeye
tañrı ḳulları perīşān olmaya

1850 yūsuf uyḫudan uyandı der-zamān
didi bu ilhām ola bir tañrıdan

şāh-ı reyyānuñ müselmān olduġı
bu sebebden oldı ol zībā begi

yine bilürdi bulam bā-ᶜizz ü nāz
ḳarşudan göründi şāh-ı hicāz (558)

---

(558) Vezin bozuk.

47a gördi yaᶜḳūb aña eydür bir ġulām
didi kim budur gelür yūsuf imām

didiler kim bu degüldür iy ulu (559)
ḳullarıdur yūsufuñ iy baḫtlu

bunca daḫı nice ṭoḳsan gez gele
ḳamudan ṣoñra gelen yūsuf ola

her birinüñ geydügi dībā ḥarīr
yüzlerini ay görür ise erir

ṭonları ḳamu muraṣṣaᶜdur tamām
ḳırḳ biñ idi yūsufuñ cümle ġulām

nāgehān çıḳdı gelürler bā-ᶜ alem
urdılar kös (ü) naḳāre zīr (ü) bem

görüben yaᶜḳūb anı ḳıldı ᶜ aceb
didi şükr olsun saña iy ferd-rabb (560)

irdi bā-tāᶜzim (ü) temkīn (ol) māh
gördiler (561) taḫt üstine oturdı şāh

urdı tāc (562) başına libāc egnine
alup oturmışıdı taḫt üstine

çetr-i şāhı vü aparsam sāye-bān
çevreden ṭutmışlarıdı sāye-bān

çün yaḳın geldi ilerü gördiler (563)
ol zamān yaᶜḳūba ḫaber virdiler

---

(559) ÜN didiler kim oldurur kim ol ulu
GN didiler kim bu degüldür iy ulu.
(560) ÜN "şükri saña didi iy ferd-rabb"
GN "didi şükr olsun saña iy ferd-rabb
(561) ÜN "gördi GN "gördiler.
(562) Metinde "tāc" kelimesi mısra başındadır
(563) ÜN "gördi; GN gördiler.

deve üstinde ʿamārı berkilü
oturup yaʿḳūb içinde baḫtlu

ḥāl kim yūsuf cemālin gördi pīr
didi budur ol benüm bedr-i münīr

ṣıçradı bī-vāsıṭa indi yire
kendü maḥbūbın kişi ḳaçan göre

yūsufuñ ḳardaşları (564) indi bile
ol ḫalāyıḳ geldi anda cemʿ ile

geldi yaʿḳūb oğlını ḳuçdı revān
yūsufı barğına başdı ol zamān

ol ikisi bir zamān ağlaşdılar
bir zamān fürḳat şarābın içdiler

ağladılar ḳamu leşker ḫās (u) ʿ ām
ol ḫalāyıḳ zārī ḳıldılar tamām

bir ġırıv (565) ḳopdı feryād (ü) nefīr (566)
eyle ṣankim ol ḳıyāmet gün faḳīr

ağlamaḳdan şöyle zārī kıldılar
vaṣl ʿ īdinde sevinüp güldiler

(ĠAZEL)

47b ḫōş ola ol dem murāda iresin
sevdügüñ yārı yanuñda göresin

olmaya āğyār arada yārıla
laʿl-i lebinden müdāmī ṣorasın (567)

---

(564) Metinde (قرنداشلري) şeklinde yazılmıştır.

(565) Metinde (غري) şeklinde yazılmıştır.

(566) Vezin bozuk.

(567) ÜN "sora" GN "sorasın".

geh gül-istānda teferrüc idesin
geh yüzüñi gül yüzine süresin

geh ayağın süresin sen yüzüñe
geh ayağın yara ḳarşu ṭurasın (568)

geh ṣaçını ṭolayasın boynuña
gāh zülfin cāna zencīr idesin (569)

bir sāʿat ʿayş eylemek dil-dārıla
ʿömr-i bāḳī oldur eger iresin (570)

MEṢNEVĪ

yūsuf (u) yaʿḳūb irişdiler bile
ḥaḳ irdürsün ḳamuları cemʿ ile (571)

ḳamu ḥasretlüleri iy bir (572) ü bar
ḥasretine irir iy perverdigār

sekizinci meclise ḳılduḳ naẓar
ḫatm ola yarın bu söz iy baḫt-vār

söyleyevüz size ḫatm-i dāsitān
hem züleyḫā sözini iy dōstān

SEKİZİNCİ MECLİS (573)

sekizinci meclise sürem ḳalem
yūsuf öñince götürem hem ʿalem

söze āġāz idelüm biz bā-şitāb
sözden oldı ḳamulara fetḥ-i bāb

---

(568) ÜN "ṭura": GN "ṭurasın".
(569) ÜN "ide": GN "idesin".
(570) ÜN "ire", GN "iresin".
(571) Vezin bozuk.
(572) Metinde (پير) şeklinde yazılmıştır.
(573) Bu başlık, müstensih kaleminden çıkmamıştır.

sözile irdi erenler.tañrıya
tañrı sözin işidesin (574) bī-riyā

sözdür āḫir ol cevāhir kim kelām
her ki ṭutdı emrini oldı tamām

ne ki peyġamberlere virdi cevāb
şöyle virdi bunlara (ol) ferd-rabb

söz eger daḫı yigirek olaydı
ol muḥammed muṣṭafāya geleydi (575)

her ki söz işitdi oldı şādmān
āḫiretdedür yiri dārü'ˀs-selām (576)

yūsuf (u) yaʿḳūb ḫōş ḳavışdılar
vaṣl ṣuyın birbirinden içdiler

ol arada şehre gönildi bular
çevre yaʿḳūbı araya aldılar

48a ol ḫalāyıḳ dilediler irmege
yaʿḳūbuñ görklü cemālin görmege

göremezler leşker iñen çoġıdı
ādemüñ ol gün ḥisābı yoġıdı

ḳudretile tañrı ḳıldı āşikār
ol ḫalāyıḳ cümle anı gördiler

girdiler şehre taʿẓīm (birle) tamām
gördiler şehri bizemiş ḫās (u) ʿām

her birini bir sarāya ḳondırır
kend(ü) köşkinden babasın indirir

(574)Metinde (ايشدوسين) şeklinde yazılmıştır.
(575) Vezin bozuk.
(576) Mısralar arasında kafiye görülmüyor.

kendünüñ ḳardaşlarını ḳavmını
babasını cümle ḳavm u (577) ḫışmını

kendü taḫtına giçürdi anları
ḳamu oturdı sevindi cānları

yūsufuñ anasınuñ ḳardaşları
ḳamu oturdı sevindi cānları

babasınuñ ḫātırın aldı ele
ḫālasınuñ (578) göñlini ṣordı bile

dirdi ḳar(ın)daşlarınuñ göñlini
ḳamusın ḳoldaşlarınuñ göñlini

babası vü ḫālası ḳardaşları
secde ḳıldı tañrıya iy dīn eri

yūsufa daḫı taḥiyyāt itdiler
yüz yire ḳoyup elini öpdiler

yūsuf ol ḳardaşlarına söyledi
gördigi düşi ḥikāyet eyledi

eydür ol düş budur iy ḳardaşlarum
kim yalansın didiñüz yoldaşlarum

ay (u) gün on bir daḫı yılduzları
secde ḳıldı baña bunlar (579) iy aḫı

andakiler ḳamu şād(ān) oldılar
ḫōn geldi (580) araya getürdiler

---

(577) Metinde (قومني) şeklinde yazılmıştır.

(578) Metinde (خالسون) şeklinde yazılmıştır.

(579) "bunlar" kelimesinden sonraki "cümle" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

(580) Metinde "geldi" kelimesi mısra başındadır.

saġa ṣola ḫōn bıraḳdılar bular (581)
yūsuf ile ya'ḳūb oturmış güler

yüz ḳodılar ḳızıl altun ṣandalı
yüz daḫı bir yaña gümiş iy velī

dürlü dürlü getürdiler ṭa'ām (582)
yiyeler ḫōnları ol ṣāḥib-kirām

hem külīçeler ṭa' āmlar bī-ḥisāb
semsek (ü) büryān hem daḫı kebāb

dürlü ḥelvālar daḫı geldi‿ilerü
düzdiler ḫōnlar yidiler iy ulu

48b yidiler ni'metleri götürdiler
şükr-i yezdān ḳıldılar oturdılar

giçdi ol gün irte cümle ḫāṣ (u) ' ām
ya'ḳūbı görmege geldiler tamām

ol ḳadar dürr (ü) cevāhir dökdiler
ḳıldılar baḫşiş bulara gitdiler

şāh-ı reyyān geldi ya'ḳūbı göre
nice kişidür (ki) ḥālini ṣora

ḳıldı ikrām girdi ol dem içerü
gördi ya' ḳūb anı ṭurdı girü (583)

taḫta ikrām eylediler giçmedi
salṭanatdan bir içim ṣu içmedi

eytdi iy pīr-i 'azīz-i māh-rū
uş bu oġlanlar senüñ midür (584) ḳamu

---

(581) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.
(582) Vezin bozuk.
(583) Vezin bozuk.
(584) ÜN "senüñdür"; GN "senüñ midür".

didi benüm durur iy şāh-ı cihān
hep saña duʿā ḳılur pīr ü cüvān

şāh eytdi şükr ḳıldum ben bu dem
sizüñile yūsufı gördüm behem (585)

rāżıyam dir ben bu yūsufdan müdām
ḫōş ṭutdı beni (586) (ol)yūsuf imām

tañrıdan bil didi yaʿḳūb sen anı
şāh eytdi tañrı ḳandadur ḳanı

yiri gögi yaradan oldur ḳadīm
ayı güni yöriden oldur muḳīm

ḳudreti ādemden ādem düridür(587)
ḳatı ṭaş içinde ṣular yöridür(588)

ḳudretinden virdi ağaçda yimiş
yir yüzin(589) çiçekler ile bizemiş

ḫāliḳuʾl-ḫallāḳ oldur ol(590) yaḳīn
baña peyġamberlik ol virdi hemīn

şāh ol dem bir naẓar kıldı ṣafā (591)
gitdi küfür geldi īmān bā-vefā

şāh kendü birle bir ṣağınç ḳılur
didi kim girçek bu peyġamber durur

oğlınuñ bunca kerāmeti baña
żāhir oldur ne gümān andan yaña

---

(585) Metinde (بهم) şeklinde yazılmıştır.
(586) Metinde "beni" kelimesi mısra başındadır.
(587) ÜN "düzen": GN "döridür".
(588) ÜN "yidi deryā ṭaş içinde ḳurt rıżḳını viren"
GN "ḳatı ṭaş içinde sular yöridür"
(589) "yüzin" kelimesinden sonraki "ḫōş" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(590) "ol" kelimesinden sonraki "pādişāh" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(591) ÜN şāh ol demde naẓar ḳıldı ṣafā
GN şāh ol dem bir naẓar ḳıldı ṣafā

pādişāh ol dem iler(ü) oturur
ya'ḳūbuñ öñinde īmān getürür

anca baḫşiş ḳıldı ol gün anlara
kimse bilmedi ḥisābın iy yarā

dem-be-dem şāh anlara ḥayrān olur
küfri virir ṣıdḳla īmāna gelür

49a ḳaldı anlar dā'im anda şādmān
yimek içmek 'ayş (u) işretdür hemān

ḫōş murādına ḳavışdılar bular (592)
yūsuf (u) ya'ḳūb sevişdiler bular (593)

çün irişdiler murāda ne kelām
bu ḥikāyet bunda uş oldı tamām

ḤİKĀYET-İ ZÜLEYḪĀ (594)

ḳanı imdi ol züleyḫā neyledük
bunda evvel kim (595) ḥikāyet eyledük

nice begler dilerlerdi anı (596)
varmaz idi dirdi kim yūsuf ḳanı

çün 'azīz-i mıṣr anuñ terkin urur
yūsufuñ 'ışḳında varur oturur

her kim aña virse yūsufdan ḫaber
aña bağışlarıdı çoḳ sīm (ü) zer

yūsufuñ 'ışḳında (597) mālı ḳalmadı
hem firāḳında cemāli ḳalmadı

(592) ÜN "bunlar", GN "bular".
(593) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.
(594) ÜN'de bulunmayan bu başlık, GN'den alınmıştır.
(595) Metinde (اولدنكيم) şeklinde yazılmıştır.
(596) Vezin bozuk.
(597) Metinde (عشقندن) şeklinde yazılmıştır.

ağlamaḳdan gözsüz oldı nā-tüvān
servi ḳaddi ḳayġudan oldı kemān

gitdi 'ömri gitdi ḥüsni gitdi māl
ḫalḳ içinde ᶜışḳı ḳaldı pāy-māl

gözi (598) giryān cigeri büryān idi
kendisi hem bī-ser ü sāmān idi

1945 dā ᶜimā eydürdi (599) iy yūsuf baña
bir naẓar ḳılsañ nola benden yaña

variken görem cemālüñ baḳmaduñ
bir zamān benden yaña hiç aḳmaduñ

şimdi baña ol muḥāl-i ᶜaḳl ola
yūsufuñ benden yaña meyli ola

giçdi ᶜömrüm āh (u) derd (ü) zārıla
ᶜışḳı geldi göñlüm aldı zōrıla

derdümi ben kime eydem iy ᶜaceb
kim ḳıla ol derde dermān(ı) ṭaleb

1950 ᶜışḳ elinden ol dem uş ḫōr (u) haḳīr
iy ᶜaceb dermān ola mı yā emīr

tāc (u) taḫt-ı salṭanat terk eyledüm
ᶜışḳ-ı yūsuf cañuma terk eyledüm

ata ana terk ḳıldum mülk (ü) māl
uş ḥaḳīr oldum ᶜazīzi pāy-māl

ben ġarībe bir viṣāl ola mı ki
yā firāḳ derdiyile ḳala mı ki (600)

---

(598) Metinde (كوزلري) şeklinde yazılmıştır.
(599) ÜN "eydür": GN "eydürdi".
(600) ÜN ya firāḳ derdiyile ben ḳalamı ki".
GN "ya firāḳ derdiyile ḳala mı ki".

49b şehr içinde uş melāmet olmışam
nideyüm kim ḫalḳa rüsvāy olmışam

ŞİʿR-İ ZÜLEYḪĀ (601)

ʿāşıḳ olan kişide ʿār olmaya
nice ʿāşıḳdur ki ol zār olmaya

vāy aña kim maʿşūḳı dā ʿim aña
ola aġyār aña hīç yār olmaya

derdile ölmek gerek ʿāşıḳ yaḳīn
çünki maʿşūḳı vefā-dār olmaya

ʿāşıḳa ol ʿömr bāḳī olmasun
çünki yārı aña dil-dār olmaya

ben nideyüm būstān iy gül-sitān (602)
çünki yūsuf aña gül-zār olmaya

gözlerüm ayruḳ cihānda baḳmasun
çünki yūsuf aña envār olmaya

MESNEVĪ

buncılayın kimse(ler) zār olmasun
ancılayın kimse mekkār olmasun

dā ʿim aġlar kend(ü) vaṣf-ı ḥālini
eydür idi kendünüñ aḥvālini

bir bucaḳda dā ʿim ol zārī ḳılur
kendinüñ derdine hem yarı ḳılur

---

(601) ÜN'de bulunmayan bu başlık, GN'den alınmıştır.
(602) ÜN "ben nideyüm bu dāsitān iy sitān",
GN "ben nideyüm būstan iy gül-sitān".

māl mülk (ü) ḳul ḳaravaş (u) ḥaşem
terki ḳıldı yūsufuñ (603) ᶜ ışḳına hem

ᶜışḳıla derdi(le) (604) aġlar zār zār
bir bucaḳda on sekiz yıl bī-ḳarār

onca ḳıldı āhıla zār (u) fiġān
kim meger aḫter-güẕār ola cihān

iy ᶜazīz gel ᶜāşıḳısañ sen daḫı
zārī ḳılġıl ṣādıḳısañ sen daḫı

ola kim aḫter-güẕerde bulasın
tañrı dergāhında maḳbūl olasın

işit imdi eydi virem ben size
vaṣf-ı ḥālin ger ḳulaḳ ursañ bize

yūsuf anda iki gün seyrān ider
halḳı ḳamu kendüne ḥayrān (605) ider

yine bir gün bā-ḫavaṣ (u) ᶜizz ü cāh
salṭanat atına (606) bindi pādişāh

nāgehān uġradı yolı hem meger
ol arada kim züleyḫādır meger

50a ol arada bir ḳarıcuḳ var idi
ilerüden anuñıla yārıdı

eydür aña iy züleyḫā-yı nigār
uşda yūsuf geldi giçer şāh-vār

ol züleyḫā eydür (iy) ṭaya sen (607)
beni ol yol üzerine iltesen

(603) ÜN "yūsuf", GN "yūsufuñ".
(604) Metinde (دردين) şeklinde yazılmıştır.
(605) ÜN fermān: GN ḥayrān
(606) Metinde (سراينه) şeklinde yazılmıştır.
(607) Vezin bozuk.

bir gezin yūsufa ben āh ideyüm
āhumı anuñla hem-rāh ideyüm

gözi görmez olmışıdı kendi pīr
aldı anı dutdı elin kendü pīr

çıḳdı bir yüksek yire ḳıldı naẓar
ol arada geldi yūsuf hem gezer

ṭaya eydür iy züleyḫā geldi uş
ol yūsuf-ı nām-daruñ vaḳtı ḫōş

ol züleyḫā bir gezin āh eyledi
derdile yūsufa bir gez söyledi (608)

didi baḳ benden yaña iy nām-dār
ʿışḳuñıla şöyle oldum bī-ḳarār

ben ġarībe bir naẓar ḳıl yā emīr
gör nice ʿışḳuñıla oldum esīr

ʿışḳuñıla şöyle oldum ḫōr (u) zār
ʿāşıḳuña bir naẓar ḳıl yā nigār

bir naẓar ḳılsañ baña sen ne ola
cān fidā ḳılsam saña ben ne ola

yil züleyḫā zārılığın götürür
emrile yūsuf ḳatına yitürür

yūsuf eydür ağlayan kimdür görüñ
niçün ağlar ḥālini aña soruñ

didiler kim iy şehen-şāh-ı cihān
ağlayan oldur züleyḫā nā-tüvān

---

(608) ÜN "derdile yūsufa söyledi":
GN "derdile yūsufa bir gez söyledi".

yūsuf işitdi züleyẖā var idi
depdi atın ilerüye yöridi

gördi yūsuf anı kim olmışdı pīr
gözi görmez kendüsi ḥōr (609) (u) ḥaḳīr

yūsuf eydür iy züleyẖā ḳandasın
ʿışḳ elinde ne ḳatı efġāndasın

yūsuf āvāzın işitdi (610) diñledi
āh ḳıldı derdile bir iñledi

düşdi yire gitdi ʿaḳlı nāgehān
üstine düşdi ḳamu pīr ü cüvān

ṣaçdılar ṣu ʿaḳlı geldi başına (611)
dökdi göz yaşını bağrı başına

50b didi kim cānum nite oldı ʿaceb
ʿāşıḳuñı bir gezin ḳılduñ ṭaleb

yūsuf eydür ne diler göñlüñ eyit (612)
anı saña vireyüm benden işit

eytdi cānum sen gereksin (sen) baña
dilegüm budur uş didüm saña (613)

yūsuf eydür iy ʿaceb bu ḥāl ile (614)
ṣaḳladuñ ʿışḳı(ñı) göñülde bile

---

(609) Kelime (خ) ile yazılmalıdır.
(610) Metinde "işitdi" kelimesi mısra başındadır.
(611) ÜN "gül suya ṣaçdılar ʿ aḳlı geldi başına";
GN "ṣaçdılar su ʿ aḳlı geldi başına".
(612) ÜN yūsuf eydür ne dilersin eyit:
GN "yūsuf eydür ne diler göñlüñ eyit".
(613) Vezin bozuk.
(614) ÜN hāl ne: GN ḥālile

yūsuf eydür iy züleyhā yā emīr
ḳamçıñ ucın vir baña iy bi-naẓīr

baña ṣuyı virseñ iy şāh-ı kerīm
kim senüñ ᶜışḳuñla nice göyerim

ṣundı ḳamçı ucını yūsuf revān
ol züleyhā āh ider hem ol zamān

çün züleyhā āh ḳıldı bir gezin
ḳamçı oda yandı bil iy bir gezin

yūsuf eydür görüben anı aña
yire ṣaldı ḳamçısın ḳaldı ṭaña

yā züleyhā ᶜışḳuñ odı güçlidür
illā yolında züleyhā ṣuçludur

didi ṣuçum bu kim ᶜışḳuñ ṣaḳladum (615)
ᶜışḳuñıla dün (ü) gün ḳan ağladum

göñli oldı yūsufuñ andan yaña
aldı iletdi sarāyından yaña

yūsuf ışmarladı anı ḫōş dutuñ
her ne kim diler virüñ göñlin aluñ

dürlü zībā ṭonları geydürdiler
iletüben ḥammāma ḫōş yudılar

dünyā mālı gözine girmez idi
ağlamaḳdan ol ṣabır ḳılmazıdı

ḥalvetinde (616) bir gün ol yūsuf emīr
otururdı yalañuz bedr-i münīr

---

(615) ÜN "didi kim suçumı ᶜışḳuña ben ṣaḳladum",
GN "didi ṣuçum bu kim ᶜışḳuña ben ṣaḳladum".

(616) Metinde (خلق تنده) şeklinde yazılmıştır.

ṭurdı yūsuf sırr ile (617) ḳıldı namāz
tañrı dergāhına getürdi niyāz

ḥażretinde geldi ol dem cebreʾīl
dir selām ḳıldı saña rabbüʾl-celīl

eyle buyurdı züleyḫāya duʿā
ḳılasın kim ḥācetüñ ola revā

yūsuf eydür iy züleyḫā sen dile
ḥācetüñ ne varısa gelsün dile

geldi yūsuf ol züleyḫā ḳatına
kim duʿā ḳılısar anuñ yatına

51a tañrı senüñ ḥācetüñ ḳıla revā
sen dile kim ben saña ḳılam duʿā

didi (618) kim budur (619) dilegüm yā emīr
olam evvel(ki) gibi bedr-i münīr

nev-cüvān (620) olam yine ḫūb-ı zamān
senüñile çift olam (621) iy mihribān

el götürdü duʿā ḳıldı (ol) emīr (622)
ḥāceti ḳıldı revā rabbüʾl-muʿīn

tañrı añun ḥācetin ḳıldı revā
hem züleyḫā buldı ḥüsn-i bā-ṣafā

ilerikiden yig oldı ol nigār (623)
zülfi çenber nergisi oldı ḫumār

---

(617) ÜN "sarāyında: GN "sırr ile".

(618) Metinde (ددیلر) şeklinde yazılmıştır.

(619) Metinde (بودرر) şeklinde yazılmıştır.

(620) ÜN "nā-cüvan", GN "nev-cüvān".

(621) ÜN "ola", GN "olam".

(622) Mısralar arasında kafiye görülmüyor.

(623) ÜN ḥüsn-i nigār: GN ol nigār

ḳaddi servi hem ṣanavber ḳāmeti
ol züleyḫā buldı ḥaḳdan raḥmeti

aġzı besteͅ sözi şekker yüzi gül
lāle (624) sünbül nergis (625) ola aña ḳul

ḥāliyā yūsuf naẓar ḳıldı aña
ᶜāşıḳ oldı cānıla nidem saña

eydür iy (626) ḫūb-ı zamān (u) mihr-i çīn
iy güler yüzlü nigār-ı nāzenīn

2025 ḥamduliᵓllāh luṭf ḳıldı ferd-rabb
ḥüsnüñi baġışladı senüñ çalap

ṭaya geldi çün züleyḫāyı görür
şükr-i yezdān ḳıldı yüz yire urur

çünki yaᶜḳūba daḫı oldı ḫaber
şükr ḳıldı tañrıya ol nām-ver

çün işitdi bu sözi reyyān şāh
didi āmennā vü ṣaddaḳ (627) yā ilāh

ḳamu ᶜālem çün işitdi bu ḫaber
ṭañladılar ṣunᶜ -ı şāh-ı muᶜteber

2030 geldi yaᶜḳūba didi reyyān şāh
sen bize raḥmetsin iy nūr-ı ilāh

yūsuf ile hem züleyḫā ḥālini
ser-güzeştin söyledi aḥvālini

birbir ile bular(uñ) ne ḳılduġın
söyledi hem yūsufuñ (628) ṭorġılıġın

(624) ÜN "la'l", GN "lāle".
(625) ÜN "benevşe", GN "nergis".
(626) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.
(627) ÜN "ṣaddaḳnā", GN "ṣaddaḳ".
(628) ÜN "yūsuf" GN "yūsufuñ".

ḥaḳ teᶜ ālā hem ᶜ ināyet eyledi
ḥüsni birle yine anı ṭoyladı

çün züleyḫā buldı ḥüsn-i bā-kemāl
yūsufa olmaḳ diler çift ü helāl

çünki yūsuf işidür şerḥ ü beyān
eyle olsun didi ol şāh-ı cihān

51b mıṣr şehri ḫalḳı işitdi ḫaber
nev-cüvān olmış züleyḫā muᶜteber

yūsuf oḳumış züleyḫāya duᶜā
girü gelmiş ḥüsn-i rū-yı ḫūb-liḳā

çün bu sözi ḫalḳa iẓhār eyledi
birligine ḳamu iḳrār eyledi

cümle ḫāṣ (u) ᶜām ilerü geldiler
yaᶜḳūb öñinde müselmān oldılar

ḳıldı dün gün yarağını yatını
alısar (629) yūsuf züleyḫā ḫātunı

düzdiler gerdek içün köşk (ü) sarāy
raḳṣa geldiler ḳamu yoḫsul (u) bay

mıṣr ḫalḳı yūsufuñ āzādıdur
şād olanlar lik bugün şād olur

her yañadın düzdiler raḳṣ (u) semā
hem züleyḫā yūsuf ide ictimāᶜ (630)

---

(629) Metinde (آلی سردر) şeklinde yazılmıştır.
(630) UN: "hem züleyḫā ile yūsuf ide ictimāᶜ".
GN: "hem züleyḫā yūsuf ide ictimāᶜ".

yimek içmek şādılıġı ṭoy dügün
gice gündüz oldılar şād (631) dün (ü) gün

şehr ẖalḳı il vilāyet geldiler
ol dügün içinde bile oldılar

pādişāhuñ ḳızları ẖātunları
geydi (632) ḳamu bizenüp altunları

ḳamu geldiler züleyẖā ḳatına
cümle ḥayrān oldılar ṣoḥbetine

tañrı ṣunᶜ (ın)dan aña gör ne cemāl
rūzī ḳılmışıdı ḥüsn-i pür-kemāl

her kim anuñ yüzine ḳılsa naẓar
ᶜāşıḳ olur ḳalur ḥayrān bī-ẖāber (633)

ḳıldılar aña yüzük laᶜl (ü) güher
ḳına yaḳuban (634) ᶜarūṣ eylediler

dürlü ẖilᶜatler geyürdiler (635) aña
kim ki gördi yüzini ḳaldı ṭaña

düzdiler gerdekleri (636) köşk (ü) sarāy
ṭoydı dügünden ḳamu yoẖsul (u) bay

urdılar ṭabl (u) ᶜalem getürdiler
gerdegine yūsufı götürdiler

pādişāh bindi vü (637) begler cemᶜ ile
yūsufuñ ḳardaşları ḳamu bile

---

(631) Metinde "şād" kelimesi "oldılar" kelimesinden önce yazılmıştır.
(632) ÜN geyinüp: GN geydi.
(633) Vezin bozuk.
(634) ÜN "yaḳup": GN yaḳuban.
(635) Metinde (كيدرديلر) şeklinde yazılmıştır.
(636) ÜN "gerdek", GN "gerdekleri".
(637) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.

ḫalḳ-ı ʿālem cümle ḥāżır geldiler
yūsufı cümle araya aldılar

52a yandı mumlar yir yüzi yılduz gibi
ol düṇ (638) içün ḳıldılar gündüz gibi

şehr içinde yūsufı gezdürdiler
aldılar hem gerdegine geldiler

ḳıydılar kebin bā-emr-i celīl (639)
hem ber-ism-i şerʿ-i ibrāhīm ḫalīl

anları birbirine hem virdiler
ol ikisi ḫōş murāda irdiler

gerdegi ḫalvet buyurdılar ḳamu
ḳaldı gerdekde (640) ikisi iy ʿāmū

ṣundı iki ʿācıla aldı niḳāb
nāgehān çıḳdı bulıtdan āfitāb

gördi yūsuf ol züleyhā yüzini
ʿarza ḳıldı ol zamān kendüzini

hem züleyḫā baḳdı yūsufı görür
şükr ḳılup yüzini yire urur

dir ilāhī şükr minnet iy laṭīf
yūsufı yanumda gördüm bī-şerīf

yūsuf eydür iy züleyḫā şimdi sen
tañrı birligine iḳrār eyle sen

yūsufa (641) eydür züleyḫā-yı nigār
çoḳ zamandur ḳılmışam dīnde ḳarār

---

(638) ÜN "dügün", GN "dün".
(639) Vezin bozuk.
(640) "ikisi" kelimesinden önceki "ol" kelimesi vezni bozduğu için çıkarılmıştır.
(641) ÜN "yūsuf": GN "yūsufa".

nice ʿāşıḳdur ki ol maʿşūḳınuñ (642)
dīnine girmeye ol maḥbūbınuñ

uş senüñ öñüñde iḳrār eylerem
.... (643)

yūsuf işitdi sevindi ḫātırı
hem züleyḫāya gövindi ḫātırı

ayıla gün çün götürdiler (644) niḳāb
bir yire irişdi māh (u) āfitāb

göñlini ṣabr eyledi ol pāk bāz
ḳanadı altına aldı anı baz

çün gögercin geldi kendü burcına
şāh-bāz irişdi anuñ ucına

dürr (ü) mercān ile (645) ḳıldılar ḳarīn
hem ṣadefden düzdiler dürr-i s̱emīn (646)

ol ikisi birbirinden buldı dād
rūzī ḳılsun ḳamuya tañrı murād

ṭurdılar ol ikisi ġusl itdiler
eyle ṣankim ḥūr (u) ġılmān oldılar

girü yatdı iki ḥūrī-yi behişt
eyle ṣankim ol iki buldı behişt

52b ṭañla olıcaḳ ṭurup ābdest aldılar (647)
ol ikisi ṭañ namāzın ḳıldılar

---

(642) ÜN "züleyha eydür nice ʿāşıḳdur maʿ şūḳınuñ:
GN nice ʿāşıḳdur ki ol maʿ şūḳınuñ.

(643) Bu mısra, metinde silinmiştir.

(644) UN türdiler; GN götürdiler.

(645) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.

(646) Metinde (شمين) şeklinde yazılmıştır.

(647) Vezin bozuk.

ṭañla geldi ḳamu begler ḳapuya
yūsuf içün cümle ṭurdı ṭapuya

geldi ḥammāma çün ol māh-ı münīr
ṭoldı hammāmuñ içi müşg ü ʻabīr

2080 aldılar girü sarāya geldiler
bir nice gün ʿayşa meşġūl oldılar

ḥaḳ teʿālā bunları şād eyledi
ġuṣṣadan ḳayġudan āzād eyledi

birbirile ḳaldılar nice zamān
yūsuf aña olmışıdı mihribān

hem züleyẖā ṭāʿata meşġūl olur
ʿışḳı ṭāʿat ẖāṭırına yol bulur

ṭāʿata degşürdi yūsuf ʿışḳını
tañrı dergāhına dutdı yüzini

2085 meger ol dem yapışup (648) yūsuf aña
kendüzin çeker züleyẖā bir yaña

tā ki yarılur züleyẖā gömlegi
döndi eydür yūsuf(a) iy dīn begi

gömlegüm yarıldı uş benüm daẖı
ikimüz olduḳ berāber iy saẖī

birbirile ẖōş giçerlerdi bular
birbirile ʿayş ider(ler)di bular (649)

---

(648) Metinde "yapışup" kelimesi mısra başındadır.
(649) Metinde (بونلر) şeklinde yazılmıştır.

biş oğlan toğdı bunlar iki ḳız (650)
uş tamām oldı bu ḳıṣṣa iy ᶜazīz

bunca devrān birbirile sürdiler
eyü yavuz(ı) bile hem gördiler

bir yire cemᶜ oldılar ḳamu (651) bile
yūsufuñ ḳardaşları yaᶜḳūb ile

ḥasret idi birbir(i) bunlar ḳamu
ᶜ āfiyet irgürdi tañrı (652) iy ᶜamū

ẖatm oldı uşda bunda dāsitān
hem ḳıṣaṣ ḥükmin rivāyet eyle cān

ḳuş deñizden ne ḳadar ṣu ağzıla
alur ise ol ḳadar geldi dile

kim yitüre bu söze şerḥ ü beyān
biñde birisini (653) eyledük hemān

ben daẖı yüz biñde birin söyledüm
irdügince ḳuvvetüm şerḥ eyledüm

niceler kim söyledi bu dāsitān
buncılayın ḳılmadı şerḥ ü beyān

53a ben żaᶜīf (ü) ben güneh-kār (u) faḳīr
söyledüm bu dāsitān-ı bī-naẓīr

yidi yüz altmış sekizde söyledüm
buncılayın dāsitān şerḥ eyledüm

(650) Vezin bozuk.
(651) ÜN "ḳamusı", GN "ḳamu".
(652) "tañrı" kelimesi, metinde "irgürdi" kelimesinin başındadır.
(653) ÜN birisi: GN birisini.

pes çehār-şenbe güninde (654) başladum (655)
ḥatm yekşenbe güninde eyledüm (656)

ol nişānıla ki şeyḫ-i kāʾināt
seyyide (657) ol demde gelmişdi vefāt

seyyidiydi züʾl-fiḳār (658) ol genc-i dīn
ol velīyyuʾllāh imāmüʾl-müslimīn

ol zamānda ḳıldı rıḥlet ez-vaṭan
kim dile söylendi uşbu dāsitān

dāsitān-ı gül-sitān-ı bī-naẓīr
büstāndur ḥūr-ı cennet iy emīr

ḳıl temāşā eyle budur dāsitān
kim göresin hezārān-ı gül-sitān

ḳanı anlar kim cihāna geldiler
ḳalmadılar ḳamu bunlar öldiler

ḳanı ol yūsuf züleyḫā ḳalmadı
anlara bu ḥüsn bāḳī ḳalmadı

ḳanı ibrāhīm ol ismāʿīl (659) daḫı
ḳanı isḥāḳıla yaʿḳūb iy saḫī

ḳanı dāvūd ol ḫalīfe geldi bil
yā süleymān taḫtını götürdi yil

---

(654) ÜN güni: GN güninde
(655) Metinde (مشلدم) şeklinde yazılmıştır.
(656) ÜN yekşenbe güninde ḥatmeyledüm: GN ḥatm yekşenbe güninde eyledüm
(657) ÜN "seyyid" GN "seyyide".
(658) Metinde (ذالفعار) şeklinde yazılmıştır.
(659) Metinde "ismā'īl" kelimesi "ol" kelimesinden önce yazılmıştır.

ḳanı mūsā kim (660) kelīmu'llāh idi
ḳanı ͨīsā kim rūḥu'llāh idi (661)

ḳanı ol faẖr-ı cihān ẖayrü'l-beşer
ol muḥammed muṣṭafā kim iy püser

ve'ḍ-duḥā (662) geldi ṣıfatı bil yaḳīn
vaṣlı levlāke (663) didi (hem)ol muͨīn

fānidür bilüñ bu dünyā gel söze
ḳalmadı dünyā oña kalmaz bize

ḳanı anlar kim cihānı yir idi
olmaya bu dünyā benüm dir idi

ḳalmadılar bunda aṣḥāb-ı kirām
gitdiler bu dünyāda cümle tamām

ḳanı hārūt ḳanı mārūt (ḳanı) şūẖ
ḳanı idrīs ḳanı eyyūb ḳanı nūḥ

ḳanı iskender ḳanı faġfūr şāh
ḳanı cemşīd ḳanı ol zerrīn külāh

ḳanı ḳārun ile hārūn-ı faḳīr
yire giçdi maḥrūm oldı iy ḍarīr

53b ḳanı anlar kim bu dünyā mālını
cemͨ ḳıldı gördi dünyā ḥālini

---

(660) ÜN'de bulunmayan bu kelime, GN'den alınmıştır.

(661) Vezin bozuk.

(662) "Hakikat güneşinin, ufk-ı Muhammedîden doğup, "rahmetü'l-âlemîn" olarak âlemlere risâletle ziyâlar saçmaya başladığı zamana işarettir." (Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Türkçe Tefsir, C.8, s.5887).

(663) Hazreti Muhammed Aleyhisselâm'ın âlemlere rahmet olarak gönderilmesi sırrının en güzel izahını bu hadiste bulmaktayız. (Bkz. Keşfü'l-Hafâ, C.2, S.232, hadis nu. 2123).

2120 emr geldi kendüzüñe bī-vefā
yol yaraġın eyle bugün iy ṣafā

devlet ü menzil çok durur hem ilerü (664)
her kim anı bilmedi ḳaldı girü (665)

her kim añdı bunda bilgil iy ʿazīz
onda birine on getürür iy temīz (666)

begligine ḳalmaya bu dünyānuñ
saña anda fāʿidesi yoḳ anuñ

ʿavrat oġlan māl (u) mülki aṣṣı yoḳ
ḳamu düşmāndur saña iy göñli toḳ

2125 yazanı oḳıyanı diñleyeni
raḥmetüñle yarlıġaġıl yā ġanī

fāʿ ilāt fāʿ ilāt fāʿ ilāt
vir muḥammed muṣṭafāya ṣalavāt

---

(664) Vezin bozuk.
(665) ÜN 'hem kim bilmedi ḳaldı anda girü',
GN "her kim anı bilmedi ḳaldı girü".
(666) Vezin bozuk.

FİYATI : 360.000 TL.

Semih Ofset Tel: 341 40 75 (4 Hat) ANKARA

ISBN: 975 - 16 - 0597 - 0